EKİN
dilbilim

NOAM CHOMSKY

dil ve sorumluluk

Çeviren: Hüsnü Özasya

DİL VE SORUMLULUK

Noam Chomsky: Amerikanının en önde gelen dilbilimcisi ve belki de bu ülkenin en tartışmalı siyasal eleştirmeni.

Bu geniş oylumlu, konuşma diliyle yazılmış ve kolaylıkla anlaşılabilen kitapta çalışmalarının ve yaşamının her iki yönünü de bir araya getiriyor.

Mitsou Ronat'la konuşmalar biçiminde yayınlanan "Dil ve Sorumluluk" ilk kez "Aydınların Sorumluluğu"nda; böylesine geniş, dikkatleri üzerine çektiği konularla başlar ve çağdaş dilbilimdeki anahtar konuların olağanüstü bilgilendirici, kolaylıkla anlaşılabilir değerlendirmesiyle son bulur. Amerikan toplumbiliminin tükenişinin canlı bir şekilde resmini çizip, aydınlarının çözümlemesini derinleştirir; Watergate olayını, Amerikan barış hareketinin dış politikasının, Rus göçmeni aydınların ve diğer mevcut politik konuların ortak temelinin aydınlatıcı bir değerlendirilmesini yapar.

Chomsky, Amerikan aydınlarının genel düşünsel inanışlarından yönünü çevirerek, üretken dilbilgisinin tarihine, değeri ölçülemeyen bir giriş yapar. Son yirmi beş yıldır dil anlayışını şekillendirmiş ve yapılandırmış tartışmaların üstündeki örtüyü açar ve çağdaş toplum incelemesinde böylesine etkileyici davranışçı varsayımlardan kaynaklanan politika ve toplumsal sonuçların portresini çizer.

Seçkin ve devrimci bir bilim adamı olan Noam Chomsky, Amerikan politik yaşamını dahice eleştirisiyle ulusal ve toplumsal dikkatin odaklandığı bir birey haline geldi. Lisans, uzmanlık ve doktora diplomalarını Pennsilvanya Üniversitesi'nden aldı. Yapısalcı dilbilim eğitimi gördü. Zellig Harris'in öğrencisi oldu. 1951'den 1955'e kadar 'Genç Bilim Adamı' üyesi oldu. 1955'te, şimdi dilbilim profesörü olduğu, 'Massachusetts Institute of Technology' fakültesine atandı. Ayrıca Oxford'da John Locke'la ilgili dersler verdi; Los Angeles, California ve Berkeley'de ziyaretçi profesör olarak çalıştı.

1965-73 yıllarında ABD'nin Vietnam politikasına karşı yürütülen hareketlerde önemli rol aldı.

Pek çok yapıtının arasında kendi bilim dalında "*Dilbilim Kuramı Mantık Yapısı*", "*Sözdizim Yapıları*", *Sözdizim Kuramının Özellikleri*", "*Dil ve Zihin*". En son kitapları: "*Amerikan Gücü ve Yeni Efendiler*", "*Asya'yla Savaş*", "*Bilgi ve Özgürlük: Russel Dersleri*", "*Üretken Dilbilgisi'nde Anlambilim Üzerine Araştırmalar*", "*Devlet Nedenleri*" ve "*Dille İlgili Yansımalar*".

Türkçede yayımlanan kitapları: Medya Gerçeği, Kader Üçgeni, Yalanlar ve Gerçekler, Dil ve Zihin, Dünya Düzeni: *Eskisi Yenisi*, Amerikan Müdahaleciliği

EKİN YAYINLARI
Noam Chomsky
DİL VE SORUMLULUK
Mitsou Ronat' la Konuşmalar

Çeviren: Hüsnü Özasya

© Ekin Yayınları 2002
Bu çevirinin yayın hakları Ekin Yayınlarına aittir.

Kapak Tasarımı: İbrahim Keleş

Yayına Hazırlayan: Mehmet Düz

Son Okuma: Adil Yıldız

1. Basım: Haziran 2002

Dizgi: Çiğdem Taş

Baskı: Ayrıntı Basımevi

İSBN: 975-536-042-6

NOAM CHOMSKY

DİL VE SORUMLULUK

Mitsou Ronat'la Konuşmalar

Çeviren:
Hüsnü Özasya

EKİN

İÇİNDEKİLER

I.Kısım:
DİLBİLİM VE POLİTİKA

1. Bölüm : **Politika** *9*
2. Bölüm : **Dilbilim ve İnsan Bilimleri** *47*
3. Bölüm : **Bir Dil Felsefesi** *66*
4. Bölüm : **Deneycilik ve Akılcılık** *84*

II.Kısım:
ÜRETKEN DİLBİLGİSİ

5. Bölüm : **Üretken Dilbilgisinin Doğuşu** *105*

Üretken Dilbilgisi Yapısalcılığa Karşı *109*
Dönüşüm Tanımı *121*
Matematik ve Dilbilim *126*
İlk Adımlar *131*
İlk Öğrenciler *136*

6. Bölüm : **Anlambilim** *137*

Anlam Bilgisinin Dilbilgisindeki Rolü *138*
Fodor - Katz Varsayımı *131*
İlk Öğrenciler *136*

7. Bölüm : **Genişletilmiş Ölçünlü Kuram** *164*

8. Bölüm : **Derin Yapı** *170*

9. Bölüm : **Evrensel Dilbilgisi** *181*
Çözümlenmemiş Sorunlar *185*

I. KISIM

DİLBİLİM VE POLİTİKA

Politika

Mitsou Ronat: Çelişkili olarak, yalnız Amerika Birleşik Devletleri'nde değil, Fransa'da da politik yazılarınız ve 'Amerikan Emperyalist' ideolojisine ilişkin çözümlemeleriniz, yaratmış olduğunuz yeni bilimden (üretken dilbilimden) daha iyi biliniyor gibi gözükmekte. Bu, bir sorun ortaya koyar: Bilimsel etkinliklerinizle –dil çözümlemesi– politika etkinlikleriniz arasında bir bağlantı görüyor musunuz. Örneğin çözümleme yönteminde?

Noam Chomsky: Eğer bir bağlantı varsa, bu daha çok soyut düzeydedir. Yeni herhangi bir çözümleme yöntemine sahip değilim, dille ilgili sahip olduğum özel bilgi, toplumsal ve politik konulara doğrudan hiçbir şekilde dayalı değildir. Bu konularda yazmış olduğum her şey bir başkası tarafından da yazılmış olabilirdi. Belki belli ölçüde insan doğasının temel özellikleriyle ilgili ortak varsayım ve yaklaşımlardan kaynaklanmalarına karşın, benim politik etkinliklerim, yazılarım ve diğer çalışmalarımla dil yapısına dayalı çalışmam arasında çok doğrudan bir ilişki yoktur. Kavramsal soyutlama düzeyi gerektiren bir yaklaşımla karşılaştırıldığında, ideolojik alandaki duyarlı çözümleme bana oldukça yalın bir konu gibi gözükmekte, beni çok ilgilendiren ideolojiyi çözümlemesi için biraz açık düşüncelilik, olağan zeka ve sağlıklı kuşkuculuk genellikle yeterli olur.

Örneğin, bizim gibi bir toplumda aydınlar kesiminin rolü sorusunu ele alalım. Tarihçileri, gazeteci, politik yorumcu ve bilim adamlarını kapsayan bu toplumsal kesim, belirli bir toplumsal gerçekliği çözümleme ve tanıtma yükümlülüğünü üzerine alır. Çözümleme ve yorumlarıyla, toplumsal gerçekler ve nüfusun çoğunluğu arasında aracı olarak görev yaparlar: Toplumsal uygulamalar için düşünsel onay oluştururlar. Çağdaş olaylarda uzman olan kişilerin çalışmalarına bakın ve onların yorumlarını ve söylediklerini gerçek dünyayla karşılaştırın. Genellikle büyük ve oldukça dizgesel (sistematik) bir ayrım bulursunuz. Daha sonra bir ileri adım daha atabilir ve aydınlar kesiminin (intelligentsia'nın) sınıf konumunu gözönüne alarak bu ayrımları açıklamaya çalışabilirsiniz.

Böylesi bir toplumsal çözümleme, sanırım, belli bir öneme sahiptir ama görev çok zor değildir ve ortaya çıkan sorunlar çok fazla düşünsel zorlanma ortaya koymuyormuş gibi geliyor bana. Biraz gayret ve uygulamayla, yaygın ideoloji ve propaganda dizgesinden kendini kurtarmayı isteyen herkes aydınlar kesiminin güçlü öğeleri tarafından geliştirilen saptırma biçimlerini görmeyi kolaylıkla başaracaktır.

Herkes bunu yapabilecek yeterliktedir. Eğer böylesi bir çözümleme genellikle yetersiz kalıyorsa, gerçek olayları açıklamaktan çok, genellikle, özel çıkarları savunmak amacıyla üretildiği içindir.

Özellikle bu eğilim nedeniyle, özel eğitimle donanımlı aydınların ancak böylesine çözümleyici bir çalışmayı yapabileceği gibi hiçbir şekilde gerçek olmayan bir izlenimin verilmemeye özen gösterilmelidir. İntelligentsia'nın bizden düşünmemizi istediği şey de tam olarak budur. Basit insanlara kapalı, salt kendilerinin anladığı bir girişimle meşgullermiş gibi bir rol yaparlar. Bu saçmadır. Genelde toplumsal bilimler, hepsinin üstünde çağdaş olayların çözümlenmesi, bu konularla ilgilenen herkese açıktır. Bu sorularla ilgili öne sürülen karmaşıklık, derinlik, belirsizlik, bu konuları insanların çoğunun çok uzağında göstermeyi amaçlayan ve insanları kendi ilişkilerini örgütleyemeyeceklerine ya da aracıların koruyuculuğu olmaksızın içinde yaşadıkları dünyayı anlayamayacaklarına inandırmayı amaçlayan ideolojik denetim dizgesi tarafından yayılan yanılsamanın bir par-

çasıdır. Sadece bu yüzden bile, ciddi olarak araştırılmasından önce bilim dalının gereği özel eğitim ve teknikleri; sonuçta düşünsel veri tabanı gerektiren bilimsel konularla toplumsal konuların çözümlenmesi arasında koşutluk kurmaktan kaçınmaya özen gösterilmelidir.

Toplumsal ve politik konuların çözümlenmesinde, gerçeklerle yüzleşmek ve akılcı bir tartışma akışını izlemeye gönüllü olmak yeterlidir. Çok yaygın bilinen Descartes'çı (Kartezyen) sağduyuya gereksinim duyulur. Eğer siz Descartes'çı sağduyuyla gerçeklere geniş bir görüşle bakmak, basit varsayımları uygulamaya koyma ve bir tartışmayı sonucuna vardıracak kadar sürdürme istekliliğini anlarsanız...

M.R.; Aslında, tarihin akışında, olayların içinde yaşayanlar tarafından kavranılamayan ideoloji kurallarının varlığını açıklayabilmiş biricik yapıtı düşünüyorum; Örneğin Jean Pierre Faye'nin Nazizmin yükselişini konu aldığı araştırma... Bu tür bir çalışma, ideoloji eleştirisinin kültürel derinliğe ulaşabildiğini gösterir.

N.C.; İdeoloji ve onun toplumsal temellerini ele alan, kültürel yönden ilginç bir kuramı yaratmak olanaksızdır demiyorum. Bu olanaklıdır ama örneğin aydınları, bir dış gücün hizmetinde, sık sık gerçeği gizlemeye neyin yönelttiğini anlamak; ya da ivedi öneme sahip özel durumlarda bunun nasıl yapıldığını görmek için zorunlu değildir. Kuşkusuz bu ilginç bir araştırma konusu olarak ele alınabilir. Ama şu iki şeyi ayırmak zorundayız:

1- Bu konunun kuramsal, ilginç bir çözümlemesini yapmak olanaklı mı? Yanıt: İlke olarak bilimin parçası olan özel eğitim ve biçim gerektirecek bir düzeye ulaşabilir.

2- İntelligentsia tarafından yerleştirilen ve ışığın toplumsal gerçekleri aydınlatmasını engelleyen kırıcı prizmayı ortadan kaldırmak için böylesi bir bilim zorunlu mudur? Yanıt: Hayır. Sıradan kuşkuculuk ve uygulama yeterlidir.

Somut bir örneği ele alalım: Dünyada bir olay olduğunda, kitle iletişim araçları: Televizyon, gazeteler bunu açıklayacak birisini ararlar. Görünüşte sağduyulu ve bazı durumlarda belli ölçülerde sağduyulu bir yaklaşım olan, ancak bu uzmanların meydana gelen olayları

açıklama özel yeteneğine sahip olduğu yaklaşımına dayanarak en azından Birleşik Devletler'de, uzmanlara yönelirler. Karşılığında da söz konusu uzmanların salt kendilerinin kültürel bilgi verilerine sahip olduğuna herkesin inanmasını sağlamaları çok önemlidir; böylece salt kendileri bu ilişkilerle ilgili yorum yapma hakkına sahip ya da böyle yapma konumunda olacaklar. Uzman intelligentsia'nın, toplumsal denetim aygıtı içinde hizmet ettiği yararlı ve etkili yollardan birisi işte budur. Sokaktaki adama nasıl köprü yapıldığını sormazsınız, öyle değil mi? Çok güzel, aynı şekilde bu adama sormamalısınız: Angola'ya müdahale etmeli miyiz? Burada –kuşkusuz çok özenle seçilmiş (!)– 'bir uzman'a gereksinilir.

Tüm bunları daha somutlaştırmak amacıyla çok kişisel bir deneyimimi anlatayım: Kendi meslek yaşamımda bir dizi farklı bilim dallarında bazı ufak tefek çalışmalarım oldu. Örneğin herhangi bir meslek temelim olmadan matematiksel dilbilimde çalışma yaptım; bu konuda tamamen kendi kendimi yetiştirdim ve çok iyi yetişmiş değilim. Ama matematik seminerlerinde ve konuşmalarında matematiksel dilbilim üzerine konuşmak üzere üniversitelerden sık sık çağrılar aldım. Hiç kimse bu konularda konuşacak yeterli altyapıya sahip olup olmadığımı bana sormadı: matematikçiler bu konuda daha özensiz olamazlardı. Bilmek istedikleri şey, söyleyeceklerimde. Hiç kimse matematikte doktora derecem olup olmadığını ya da bu konuda ileri kurslar alıp almadığımı sorarak konuşma hakkıma asla itiraz etmedi. Bu, hiçbir zaman onların kafalarından geçemezdi. Benim haklı olup olmadığımı; konunun ilginç olup olmadığını; daha iyi yaklaşımların olası olup olmadığını bilmek isterler; tartışma benim konuyu tartışma hakkımı değil, konuyu ele aldı.

Ama öte yandan, toplumsal konuları ya da Amerikan dış politikasını, Vietnam ya da Ortadoğu'yu, ele alan tartışma ve oturumlarda bu konu genellikle oldukça öfkeli bir şekilde ortaya atılır. Akademik yeterlilik temelinde bana sürekli meydan okundu ya da soruldu: Bu konularda konuşma hakkını size veren hangi özel eğitiminiz var? Varsayım, uzman görüş açısına yabancı benim gibi insanların böyle konularda konuşma hakkına sahip, olmadığı varsayımıydı.

Matematikle politik bilimleri karıştırın; oldukça çarpıcı. Mate-

matikte, fizikte insanlar sertifikanızla değil, ne söylediğinizle ilgilenir. Ama toplumsal gerçekliğe ilişkin konuşmak isterseniz, özellikle de kabul edilmiş düşünce kalıbının sınırlarından taşarsınız, uygun diplomalara sahip olmalısınız. Genellikle söylemek gerekirse, "eğer bir bilimin kültürel yapısı ne kadar zenginse, diplomaya yönelik ilgi o kadar az; içeriğe yönelik ilgi o kadar fazladır" demek oldukça haklı gözükmektedir. İdeolojik disiplinlerdeki köklü konular, gerçekleri oldukları gibi keşfetmek ve açıklamakla yetinmeyip, daha çok onları belirli ideolojik beklentilere uygun bir biçimde tanıtmaya ve yorumlamaya ve eğer öyle yapmazlarsa, kurulu çıkarlara tehlikeli hale gelmeye eğilimli oldukları için araştırılmalarının tehlikeli bir şey olduğu bile ileri sürülebilir.

Bu tabloyu tamamlamak amacıyla, bir konuda Birleşik Devletlerle diğer endüstriyel demokrasiler arasında, en azından benim kendi deneyimlerimde yaşadığım çarpıcı bir farkı belirtmeliyim. Sonuç olarak, Kanada, Batı Avrupa, Japonya, Avustralya'da basın, radyo ve televizyon tarafından uluslararası ilişkiler ya da toplumsal konular hakkında yorum yapmam sık sık istenmesine karşın, bu, Birleşik Devletlerde çok seyrektir.

(İçinde bir dizi muhalif görüşe izin verilen, hatta yüreklendirilen ama sınırları çizilen ve "değişik düşüncelerin tam dile getirilişi" olarak tanımlanan gazetelerin özel sayfalarını bu konuda dışarıda tutuyorum. Ben, daha çok, çağdaş olayların yorumlanışı ve değerlendirilmesi ana akışına katılan yorum ve çözümlemelere değiniyorum, bu büyük bir farktır.)

Bu çelişki, Vietnam savaşı dönemi boyunca oldukça ilginçti ve hâlâ da öyle olmaya devam etmektedir. Eğer bu salt kişisel bir deneyimim olsaydı, fazla bir önem taşımayacaktı ama öyle olmadığına eminim. Birleşik Devletler, kitle iletişim araçları yoluyla uygulanan "inançsızlaştırma" (indoctrination) diyebileceğimiz ideolojik denetim dizgesinin katılığı yönünden endüstriyel demokrasiler arasında eşi benzeri olmayan bir ülkedir. Bu görüş darlığını elde etmek için kullanılan öğelerden birisi, mesleki yeterliliğe duyulan güvendir. Üniversiteler ve akademik bilimler, teslimiyetçi yaklaşımları ve yorumları kollamakta geçmişte başarılı olmuşlardır; böylelikle, mesleki uzman-

lığa duyulan genel bir güven, Ortodoksça düşünme tarzından ayrılan görüş ve yorumların ifade edilemeyeceğini güvence altına alacaktı.

Sonuçta, pek çok insanın iddia ettiği gibi, dilbilim alanındaki çalışmamla güncel olaylar ya da ideolojinin çözümlenmesi arasında bağlantı kurmakta kararsız kalmam iki nedenledir. Birincisi, bu bağlantı aslında yüzeyseldir. Dahası, bu sorunların özel çalışma olmaksızın elde edilemeyen teknik kavrayış gerektirdiği yanılmasını güçlendirmek istemiyorum ama söylediğiniz şeyi yadsımak istemiyorum: İdeolojinin özelliği, ideolojik denetimin rolü, intelligentsia'nın toplumsal rolü ve benzeri konulara üst düzeyde yaklaşılabilir. Toplumsal gerçekliği anlamak ve onu gizleyen maskeleri kaldırmayla karşı karşıya kalan sıradan yurttaşın yükümlülüğü, Jean Pierre Faye'nin tam egemenlikçi (otoriter) dil araştırmasındaki sorunla karşılaştırılamaz.

M.R. : İdeoloji çözümlemelerinizde "ilginç" bir gerçeğe işaret ettiniz: Belli zamanlarda, gazeteler birbirine zıt rapor ya da yorumları yan yana sunmaktan oluşan bir denge politikası uygularlar. Bununla birlikte, siz, kaynakların güvenilirliği ve sunulan kanıtlara karşın, muhalefetin görüşü geri çevrilirken, egemen ideolojinin düşüncesinin, resmi görüşün herhangi bir kanıt bile olmaksızın kabul edildiğini de söylediniz.

N.C.: Evet kısmen, çünkü ayrıcalıklı konum, güç ve ayrıcalığın gereksinimlerine daha uygun görüşle örtüşür. Bununla birlikte, bu olağanüstü dengesizliğe toplumsal gerçeğin kamuoyuna sunuluş şekli olarak bakmamak önemlidir.

Bildiğim kadarıyla Amerikan kitle iletişim araçlarında sosyalist ne bir sendikalı politik yorumcu ne de bir sosyalist gazeteci bulabilirsiniz. İdeolojik bakış açısından kitle iletişim araçları neredeyse yüzde yüz devlet "kapitalist"dir. Pravda'da yazan herkesin, aslında, oldukça buyurgan bir devlet sosyalizmi türü olan; onların "Sosyalizm" diye adlandırdıkları bir konumu temsil ettiği Sovyetler Birliği'nin imgesinin ters yansımasına bir anlamda burada sahibiz. Böylesine gelişmiş bir ülke için şaşkınlık verici ideolojik bir aynılık düzeyi vardır. Kitle iletişim araçlarında, sınmiş durumda bile, tek bir sosyalist ses yoktur;

olabileceğini hiç düşünemiyorum. Ama belki bazı kuraldışı bireyler vardır. Kuşkusuz bunun iki nedeni var. Birincisi, kapitalist devlet ideolojisinin seçeneklerinden (liberal ya da tutucu) asla ayrılmayan, ki bu durumun kendisi açıklama ister, Amerikan inteligentsia'sının hayret verici ideolojik aynılığının olması. İkinci neden kitle iletişim araçlarının kapitalist kurumlar olmasıdır. Hiç kuşkusuz aynı şey General Motors'un müdürler yönetim kurulunda da vardır. Eğer orada hiçbir sosyalist bulunmuyorsa –orada ne işi var!– bu, onların işe uygun yeterlilikte birisini bulamadıkları için değildir. Kapitalist bir toplumda kitle iletişim araçları kapitalist kurumlardır. Bu kuruluşların egemen ekonomik çıkarların ideolojisini yansıtmaması, çok büyük sürpriz olurdu.

Bu, esas ve temeldeki gerçektir. Sizin sözünü ettiğiniz şey daha çok özellikli bir görüngüyü (fenomeni) gündeme getiriyor. İlginç olmasına karşın, bunlar egemen etmenleri unutturmamalı.. Vietnam savaşı boyunca yoğun ve iyi bilinen hükümet yalanlarının varlığına karşın, basının hiç ayrımsız, şaşırtıcı bir bağlılıkla hükümetin emrinde olması, onun varsayımlarını, düşünme çerçevesini, olaylarla ilgili yorumunu kabul etmeye oldukça istekli olması dikkate değer. Kuşkusuz sınırlı, teknik konularda –örneğin, savaş başarı kazanıyor mu?– basın eleştirmeye gönüllüydü ve savaş alanında gördüğünü tanımlayan dürüst muhabirler her zaman vardı. Ama ben genel yorum ve çözümleme biçimine ve neyin doğru olduğuna ilişkin daha genel varsayımlardan söz ediyorum. Dahası, belgelere kolaylıkla ispatlanabilen gerçekleri basın gayet açık bir şekilde gizledi, Laos'un bombalanması çarpıcı bir örnektir.

Kitle iletişim araçlarının köle gibi yaranmaya çalışması, daha az sivri şekliyle de gözler önüne serilebilir. Kasım ayı başkanlık seçimlerinden hemen önce, 1972 Ekim'inde Hanoi radyosunda yayınlanan barış anlaşması görüşmelerini ele alalım. Kissinger "barış elimizin altında" demek üzere televizyona çıktığında, yorumunun gelişigüzel bir çözümlenmesi bile, en duyarlı noktalarda görüşmenin temel ilkelerini geri çevirdiğini göstermeye; sonuçta –yılbaşı öncesi bombalanmasıyla ortaya çıktığı gibi– Amerikan savaşının daha ileri aşamalara tırmanmasının kaçınılmaz olmasına karşın, basın olaylarla ilgili

onun yorumunu büyük bir görev duygusuyla kamuoyuna sundu. Bunu olayın niteliğini sonradan anlamanın üstünlüğüyle söylemiyorum. Ben ve diğerleri, ulusal basının o sıradaki açık gerçekle yüzleşmesini sağlamak için oldukça çaba gösterdik, ben Kuzey Vietnam'ın yoğun terör bombalanmasının[1] özellikle haber veren yılbaşı öncesi bombalarından önce de onunla ilgili bir yazı yazdım.

Sonunda barış anlaşmasının duyulduğu 1973 yılı Ocak ayında tam olarak aynı oyun yeniden oynandı. Kissinger ve Beyaz Saray imzalamakta olduğu anlaşmanın tüm temel ilkelerini reddettiğini açıkladı; böylece sürekli savaş kaçınılmazdı. Basın görev duygusuyla resmi yorumu kabullendi ve hatta şaşırtıcı bazı yalanların araştırılmadan kalmasın izin verdi. Ben bütün bunları başka yerlerde ayrıntılarıyla ele aldım.[2]

Diğer bir örnekten söz etmek gerekirse; Vietnam'daki savaşın basında tanıtılan geçmişe dönük yorumlanmasını Rampartlar[3] için yazılan bir makalede savaş 1975'te bittiğinde yeniden gözden geçirdim. Liberal basın bu bağlantıyla ilgilenmedi.

Hiçbiri gerçek anlamda dışında kalmaksızın, hükümet propagandasının temel ilkelerini basın kabul etti. Biz burada kendisini savaş karşıtı olarak değerlendiren basından söz ediyoruz. Bu çok çarpıcıdır. Aynı şey şiddetli savaş karşıtları için de doğrudur; tahminen yaptıklarının büyük ölçüde bilincinde değillerdi. Bu durum özellikle bazen seçkin aydın (intellectuel elite) olarak değerlendirilenleri kapsar.

Aslında, 1970'te C. Kadushin tarafından yazılmış, "seçkin aydın" olarak tanımlanan bir grupla ilgili ayrıntılı düşünsel bir araştırmanın sonuçlarını sunan "Amerikan Seçkin Aydınları" adlı ilginç bir kitap var. Bu kitap, savaşa karşı muhalefet doruk noktasındayken grupların savaşa yaklaşımlarına ilişkin oldukça fazla miktarda bilgiyi içeriyor. Ezici çoğunluk, "uygulamalı" olarak adlandırdıkları nedenlerle kendilerinin savaş karşıtı olduğunu düşünüyorlardı: Birleşik Devletler'in kabul edilebilir bir giderle savaşı kazanamayacağına inanmışlardı. 1944 yılında "Alman Seçkin Aydınlarının" da benzeri sonuçlara ulaşabileceğini düşünüyorum(!). Bu araştırma, hükümet politikasının bilgili eleştirmenleri olduklarını düşünen insanlardaki

şaşırtıcı teslimiyetçiliği ve egemen düşünceye boyun eğişi çok dramatik bir şekilde gösterir.

Birleşik Devletlerde politik söylem ve tartışmanın, canlı tartışmanın geniş bir ideolojik alanı kapsadığı, Franco'nun İspanya'sı gibi örneğin, belirli faşist ülkelerden bile yetersiz olması, Hans Morgenthau'nun yerinde tanımlamasıyla, gücü elinde tutanlara kölece bağlılığın sonucudur. Resmi düşünceden ayrılmanın cezalarının Amerika'daki cezalarla karşılaştırılamayacak kadar acımasız olması bile, inanmak ve düşünmenin buradaki kadar dar sınırlar arasında sıkışmasına neden olmamıştı; bu gerçek, Franco döneminin son yıllarında Birleşik Devletleri ziyaret eden İspanyol aydınlarında şaşkınlık yaratmıştı. Sadece bir örnek verilirse, üniversitelerinde belirli marksist grupların varolduğu anlaşılan Faşist Portekiz de çok benzer bir durumdadır. Bu ülkedeki ideolojik zenginliğin büyüklüğü ve önemi, diktatörlüğün yıkılışıyla ortaya çıktı, karşılıklı etkileşimle, Portekizli aydınların hem etkileyip hem de etkilendiği Portekiz'in kolonilerindeki bağımsızlık eylemlerine de yansıdı sanırım.

Birleşik Devletlerde durum oldukça değişiktir. Birleşik Devletler, diğer kapitalist ülke demokrasileriyle karşılaştırıldığında, kendi politik düşünce ve yorumlarında oldukça katı ve öğretiseldir. Bu durum, en çarpıcı biçimiyle 'intelligentsia' arasında görülse de, sadece ona özgü değildir. Çalışanların yönetimde gerçek denetimi bir yana, çalışanların yönetime katılması doğrultusunda bir baskı olmaması da Amerika'yı kuraldışı bir ülke yapar. Bu konular, Birleşik Devletlerde tüm Batı Avrupa'da olduğu gibi canlı değildir. Kendisiyle karşılaştırılabilir toplumsal yapı ve ekonomik gelişme düzeyine sahip ülkelerdeki belirgin bir sosyalist ses ya da tartışmanın orada bulunmayışı, Birleşik Devletlerin yine oldukça çarpıcı bir özelliğidir.

Altmışların sonunda bu ülkede bazı değişiklikler görüldü; ama örneğin, 1965 yılında büyük üniversitenin ekonomi bölümüne marksist bir profesör ya da bir sosyalist bulmakta büyük zorluklarla karşılaşılırdı. Kapitalist Devlet düşüncesi, toplumsal ve her düşünsel bilimi neredeyse baştan başa egemenliği altına almıştı. Bu uydumculuğa "ideolojinin sonu" adını vermişlerdi. Kitle iletişim araçlarının ve düşünce yazıların yanı sıra tüm uzmanlık dallarını bu uydumcu-

luk egemenliğine almıştı. Hâlâ da öyledir. En azından tek, büyük bir gizli polisi, toplama kampları olmayan bir ülkede böylesine ideolojik uydumculuk düzeyi oldukça ilginçtir. Amerika'da (toplumsal konularla ilgili canlı tartışmaları kapsayan türden) ideolojik çeşitlilik, yıllarca diğer kapitalist demokrasilerden daha fazla sağa yönelik ve çok dar bir alanda varolmuştur. Bu önemlidir. Sözü geçen aldatmacaların bu bağlamda düşünülmeleri gerekir.

Altmışların sonunda üniversitelerde, hoşgörülü düşünme sınırlarının biraz genişletilmesini isteyen ve elde eden öğrenci eylemlerinden büyük ölçüde kaynaklanan bazı değişiklikler meydan geldi Buna tepkiler ilginç olmuştur. Bugün öğrenci eylemlerinin baskısının azalmış olması nedeniyle, birazcık rahatsız edilmiş Ortodoksça düşünme şeklinin yeniden oluşturulmasına yönelik köklü bir gayret vardır. Genellikle "sorunlu dönemler" ya da benzeri şekilde adlandırılan o dönemi ele alan tartışma ve yazılarda solcu öğrenciler, araştırma ve eğitim özgürlüğünü tehdit eden bir tehlike olarak tanımlanmıştır; öğrenci eylemlerinin tam egemenlikçi ideolojik denetim uygulamayı deneyerek, üniversitelerin özgürlüğünü tehlikeye attığı söylenir. Kendileri ideolojik kurumlar içinde sadece çok küçük bir farklılığın çıktığı sürece geriye çevirmek ve düşünce denetimi dizgesi içindeki bu ufak delikleri yeniden kapatmaya çalışırken, devlet burjuva aydınlarının kendi ideolojik denetimlerinin çok genel olarak sorgulanmasını tamamlamaları işte böyledir: Solun buyurgan faşizm tehlikesi! Ve buna gerçekten inanıyorlar, işte böylesine beyinleri yıkanmış ve kendi ideolojik bağımlılıklarıyla koşullanmışlar. Böyle bir davranış polisten beklenir ama aydınlardan geldiğinde, bu o zaman çok çarpıcı.

Amerikan Üniversitelerinde öğrenci eylemlerinin, yasallığın ve uygun ölçülerin sınırlarını aştığı kesinlikle doğrudur. En kötü olaylardan bazıları, şimdi bildiğimiz kadarıyla, hükümet provokatörleri tarafından kışkırtıldı, sayıları az olmasına karşın, kuşkusuz öğrenci eyleminin aşırılıklarının göstergesidir. Pek çok yorumcunun öğrenci hareketini yargılarken dikkatlerini yoğunlaştırdığı olaylar bunlardır.

Bununla birlikte, öğrenci eylemlerinin esaslı etkisinin oldukça farklı olduğuna inanıyorum. Çok etkin olmamasına ve bu bağlantıya büyük ölçüde dokunulmamasına karşın, bu hareket üniversite-

lerin devlete ve diğer dış güçlere yaranmasına karşı meydan okudu ve belli zamanlarda sınırlı bir başarıyla ideolojik alanlarda bir delik açmayı; böylece biraz daha büyük düşünce, öğretim ve araştırma özgürlüğü getirmeyi başardı. Büyük ölçüde toplumsal bilimlerdeki (çoğu liberal) öğrenciler tarafından tırmandırılan, ideolojik denetime bu meydan okuyuşun, "seçkin aydınların" (intellectual elite'nin) zaman zaman histeriye varan tepkilerinde böylesine teröre neden olduğu kanısındayım. Bugün ortaya çıkan çözümleyici ve geçmişe yönelik araştırmalar, meydana gelen olaylar ve bu olayların önemi yönünden bana genellikle fazlaca abartılı ve eksik gibi gözüküyor. Pek çok aydın böylesi bir başarıyla kurumlaştırdıkları ve aslında tehdit edilen –özgürlük, komiserler için sürekli bir tehdittir– düşünce ve bilgilenme üzerindeki denetimi ve Ortodoksça düşünme şeklini yeniden oluşturmaya çalışıyorlar.

M.R.:Öğrenci hareketi önce Vietnam'daki savaşa karşı harekete geçti ama kısa süre sonra diğer konuları da içermedi mi?

N.C.: İvedi konu, Vietnam savaşıydı ama aynı zamanda önceki yılların insan hakları eylemiydi de; pek çok beyaz öğrenci tarafından desteklenen, büyük ölçüde siyahların önderliğindeki çok önemli ve etkin grup olan örneğin Şiddete Karşı Öğrenci Eşgüdüm Komitesi (SNCC: Student Non-Violent Coordinating Committee) gibi insan hakları eyleminin öncü kolundaki etkin kişilerin genellikle öğrenciler olduğu unutulmamalı. Dahası, daha önceki konulardan bazıları, Berkeley özgür tartışma konuşmalarındaki gibi, kampüsün daha fazla değişik düşünceye ve farklı eğilimlerin ilk etkinliklerine açılmasıyla ilgiliydi.

O sırada, siyasi yönden etkin öğrenciler üniversiteyi politize ediyorlar gibi gelmedi bana... Fakülte ideologlarının egemenliğinin henüz gündemde olmadığı dönem boyunca üniversiteler oldukça politize olmuşlardı ve üniversite dışı güçlere, özellikle hükümet programlarını ve politikalarını oluşturmuşlardı; bu tıpkı bugün olduğu gibi, öğrenci eylemi boyunca da sürdü. Öğrenci eylemlerinin başlangıçtan beri üniversiteleri dış denetimden özgürleşmeye çalıştığını söy-

lemek daha uygun olacaktır. Kuşkusuz, üniversitelerin bilimsel bütünlüğünü parçalamak ve onları hükümet politikasının ve resmi ideolojinin öğelerinin önemli bir uzantısı haline dönüştürmüş olanların bakış açısından bu gayret yasadışı bir "politizasyon" gibi görülecektir. Üniversite laboratuvarlarının silah üretimine ya da karşı ayaklanma, hükümet haber alma örgütleri, propaganda ve toplumsal denetimle yakından bağlantılı toplumbilim izlencelerine özgülenmiş olması açısından bunların tümü mantıklı gözüküyor. Daha az mantıklı, ama yine de gerçek olan şey, bütün bunların akademik bilimin konusu olmasıdır.

Bunu iyice betimlemek için soğuk savaş tarihini ve 2. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemin sözüm ona yenilikçi (revisionist) yorumlanışını ele alalım. Yenilikçiler, bildiğiniz gibi resmi, Ortodoksça görüşe karşı çıkan Amerikan yorumcularıydı. O sırada oldukça egemen olan bu Ortodoksça görüş, soğuk savaşın sadece Rus ve Çin saldırganlığından kaynaklandığını; Amerika'nın salt buna tepki olarak edilgen bir rol oynadığını savundu. Bu görüş en liberal yorumcular tarafından bile benimsenmişti. Liberal oluşum içinde uzun süreden beri en açık, sorgulayıcı ve kuşkucu beyinlerden; pek çok konuda Ortodokça çerçeveyi parçalamayı deneyenlerden biri olan, John Kenneth Galbrait'i ele alalım. 1967'de –bu kadar geç bir tarihte!– yayınlanan, inteligentsia'nın açık ve eleştirici yaklaşımını ve bunun sunduğu umut verici durumu fazlaca vurguladığı Yeni Endüstriyel Devlet adlı kitabında soğuk savaşın "tartışmasız tarihsel kaynakları'nın Rus ve Çin saldırganlığı olduğunu belirtiyor: Sovyetler'in devrimci ve istekleri ve Çinliler'in daha yakın tarihte başlayan aynı istekleri ve bunların onaylanmasına yönelik karşı konulmaz güç." Liberal eleştirmenlerin 1967'de hâlâ söyledikleri şey ise buydu.

Revizyonist seçenek, James Warburg. D.F. Fleming, William Appleman Williams, Gar Alperovitz, Gabriel Kolko, Davit Horowitz; Diana Clemens ve diğerleri tarafından değişik, çelişki görüşlerle geliştirildi. Bu yazarlar, soğuk savaşın, büyük güç tasarımlarının birbirlerini karşılıklı etkilemesi ve kuşkudan kaynaklandığını iddia ettiler. Bu görüşün salt ilk bakışta bile (prima facie) kabul edilirliği olmasının yanısıra tarihsel ve belgesel kaynaklardan da güçlü destek

alır. "Ciddi(!)" araştırmacılar arasında genellikle küçümsemeye ya da şakalara konu olan "yenilikçi" araştırmalara çok az insan değer verdi.

Bununla birlikte, büyük ölçüde öğrenci hareketinin baskısıyla, 60'ların sonuna doğru, "yenilikçi" görüşün ciddi değerlendirilişini engellemek olanaksız hale geldi.Ortaya çıkan sonuç oldukça ilginçtir.

İlk önce, revizyonist seçeneğin ciddi olarak değerlendirilmesiyle, Ortodoks görüş tam olarak çözüldü, yok oldu. Tartışma açılır açılmaz, bu görüş gerçek anlamda bir dayanağının olmadığını anladı. Ortodoks görüş yenilmişti.

Ortodoks tarihçilerinin yanılmış olduklarını kabul ettiklerine kuşkusuz çok seyrek rastlanır. Üstelik, revizyonist görüşlerden bazılarını kendilerine uyarlarken, –tipik bir örnek alırsak– "Sovyet Hükümeti'nin bizim şeytanca diplomasimizin talihsiz kurbanı olduğu" gibi aptalca bir görüşü revizyonistlere yüklediler. "Soğuk savaş sadece Sovyet meydan okuyuşuna karşı bir Amerikan tepkisi olarak anlaşılmaz, daha çok karşılıklı kuşkuların sinsi etkileşimi; iki tarafça da paylaşılması gereken suç olarak anlaşılabilir" görünüşüne sahip Herbert Feis'in, Gar Alperovitz'in görüşünü yorumlayışı böyledir. Oldukça tipik bir şekilde, yenilikçilere yüklenen görüş, güçlerin karşılıklı etkileşimini hiç dikkate almayan, saçma bir görüştü. Ortodoks tarihçiler, daha önceden ortaya atılmış olandan köklü bir şekilde farklı ve aslında özgün Ortodoks görüşün imgesel yansıması olan aptalca bir düşünceyi yüklerken, çözümlemenin bazı öğelerini aldılar. Bu tartışma türünün altında yatan motivasyon kuşkusuz yeterince açıktır.

Bu biraz değiştirilmiş temelden başlayarak, pek çok ortodoks tarihçi Amerikan yardımseverliği ve tarafsızlığı imgesini yeniden oluşturmaya çalıştılar ama bu gelişmeye burada girmek istemiyorum. Revizyonist çözümlemenin etkisi konusunda Galbraith ilginç bir örnek sunar: 1967'de çıkan kitabında tırnak içine aldım. 1971'de gözden geçirilmiş baskıda tırnak içine alınan bölümdeki "sözkonusu" sözcüğünü "bir" sözcüğüyle değiştirmiştir: "Sovyetler'in devrimci ve ulusal istekleri ve Çinliler'in daha yakın tarihte başlayan aynı istekleri ve bunların onaylanmasına yönelik karşı konulmaz güç (soğuk savaşın) (benim vurgum) tartışmasız, tarihi bir kaynağıdır." Bu

açıklama hâlâ yanıltıcı ve taraflıdır; diğer nedenlerden söz etmemektedir; Çin'in eğilimlerinin soğuk savaşın ne şekilde "tartışmasız bir kaynağı" olduğunu görmek de ilginç olacaktı. Ama dört yıl önce ve öğrenci hareketinin üniversiteler üzerindeki genel etkisinden önceki baskıda dile getirdiği Ortodoks düşüncenin tersine, şimdiki görüş en azından sağduyulu.

Liberal intelligentsia arasındaki en açık, eleştirici ve sorgulayıcı bilince sahip olması yönünden Galbraith ilginç bir örnektir. Onun soğuk savaş ve onun nedenlerine ilişkin yorumları da ilginçtir; çünkü bu görüşler rastgele yorumları olarak sunulur: Bu bağlamda özgün, tarihi bir çözümleme yapmaya çalışmaz ama kuşkucu ve eleştirici liberal aydınlar arasında belli ölçülerde kabul görmüş inanışı anlatırken sadece değinir. Biz burada, tarihi gerçekleri parti tarihçileri ve diğer inançlarla karşılaştırılabilecek şekilde ele alan Arthur Schlesinger ya da diğer ideologlardan söz etmiyoruz.

Pek çok liberal aydının altmışların sonunda neden dehşete kapıldığını, bu dönemi solun tam egemenlikçilerinden biri olarak niye tanımladıkları anlaşılır: Bir kerecik olsun gerçekler dünyasına doğrudan doğruya bakmaya zorlamışlardı. Rolü ideolojik denetim olanlar için ciddi bir tehdit ve gerçek tehlike. Michel Crozier, Samuel Huntington ve Joji Watunuki'den oluşan üçlü bir komisyon tarafından yazılmış uluslararası bir bilim adamı grubu ve diğer bilim adamlarının demokrasiye çağdaş tehditlerden birisi, uygun bir deyim olan "gençliğin inançsızlaştırılması'ndan" sorumlu kurumları sık sık işbaşına çağıran; doğru bir adlandırmayla, "inançlarından vazgeçme eğilimli aydınlar" tarafından yöneltilir. Öğrenci hareketi bu demokrasinin sıkıntıları öğesine malzeme yönünden katkıda bulundu.

Altmışların bitiminden önce tartışma, Vietnam sorusu ya da çağdaş tarihinin yorumlanmasının ötesine gitmişti; tartışma, bizzat kurumların kendisini ele aldı. Kapitalist ekonominin işleyişini köklü bir eleştiriden geçirmek isteyen öğrenciler tarafından ortodoks ekonomiye çok genel olarak meydan okundu; öğrenciler kurumları sorguladılar, Marks'ı ve Ekonomi Politiği öğrenmek istediler.

Bunu kişisel bir deneyimle bir kez daha belki gözler önüne serebilirim.

1969 ilkyazında burada, Cambridge'te ekonomi bölümündeki küçük bir öğrenci grubu, araştırma alanı olarak ekonominin özelliğine ilişkin bir tartışma başlatmak istedi. Tartışmayı başlatmak amacıyla, MIT'te (Massachuset Institue of Technology) görevli, (bugün bir Nobel adayı) seçkin Keynesçi Paul Samuelson ve bir marksist ekonomistin yer alacağı bir tartışma örgütlemeye çalıştılar. Ama bu sonraki rol için Boston bölgesinde birisini bulamadılar, hiç kimse neo-klasik düşünceyi marksist ekonomi politik görüş açısından sorgulamayı arzu etmiyordu. Sonunda bu görevin yapılması benden istendi. Halbuki ekonomiye ilişkin özgün bilgim ve Marksizm'e bağlılığım yoktur. 1969'da ne bir profesyonel ne de bir yarı-profesyonel! Ve Cambridge bu konularda çok canlı bir yerdir. Bu olay, egemen kültürel iklime ilişkin size fikir verebilir. Batı Avrupa ya da Japonya'da benzeri bir olayı imgelemek zordur.

Öğrenci hareketi bu olayları küçük ölçüde değiştirdi; tanımlanan şey, size önceden anlattığım gibi, üniversite de terördü... koridorlarda kaz adımlarıyla yürüyen SS bölükleri... Akademik intelligentsia, radikal öğrencilerden gelen bu dehşet verici (?) saldırganlıklardan kurtuldu, kuşkusuz büyük ölçüde engin cesaretleriyle... inanılması güç kuruntular! Şimdi artık bildiğimiz gibi, bazen FBI'nın provokatörleri tarafından başlatılan; bu paranoyak yorumlamaya neden olan olaylar kuşkusuz vardı. Üniversiteyi özgür düşünceye sadece birazcık açmış olmak, ne kadar harap edici bir şey (!)... Ama kitle iletişim araçlarına neredeyse hiç dokunulmadı ve baskının artık orada olmayışı nedeniyle, ortodoksluk yeniden oluşturuldu. Örneğin Gaddis Smith gibi ciddi bir diplomatik tarihçi bile "Nex York Times Kitap Eleştirisi" 'nde Williams ve Kolko'yu "broşür yazan kişiler" olarak tanımlaya biliyor.

M.R.: Baskının bu ortadan kalkışını neye bağlıyorsunuz?

N.C.: Pek çok şeye. Yeni Sol, Birleşik Devletler'deki öğrenci hareketi içinde geliştiğinde, kökünü toplumun önemli öğelerinden alan, daha geniş herhangi bir toplumsal hareketle kendisini bağlantılandıramadı. Bu büyük ölçüde önceki dönemin ideolojik darlığının sonucuydu. Öğrenciler toplumdışı ve geçici toplumsal gruplar oluştur-

dular. Solcu öğrenciler, sık sık çok zor durumlarla karşılaşan küçük bir azınlık oluşturdu. Solun canlı entelektüel geleneği oluşamadı, ne de işçi sınıfı içinde kökü olan bir sosyalist hareket... Kendisinden güç alabilecekleri yaygın bir eylem ya da canlı gelenek yoktu. Bu koşullar altında, öğrenci eylemlerinin devam ettiği süre kadar sürmüş olması bile belki şaşırtıcıdır.

M.R.: Ve yeni kuşak ?

N.C.: Yeni deneyim biçimleriyle yüzleşti. Her ne kadar abartmamak gerekse de, bugünkü öğrenciler dışarıdan dayatılan istekleri kendilerine uyarlamanın daha kolay olduğunu düşünüyor gibi gözüküyorlar; Üniversiteler en azından benim tanıdığım ellilerin ve altmışların ilk yıllarındaki gibi hiç değiller. Ekonomik durgunluk ve çöküntünün öğrencilerin yaklaşımlarıyla fazlasıyla ilgisi vardır. Altmışların koşulları altında, ne yaparlarsa yapsınlar, öğrenciler varolmanın yollarını bulacaklarını varsayabildiler. Toplumun yeterli boşlukları var gibi gözüküyordu, gönenç ve iyimserlik duygusu vardı, sonuç olarak şöyle ya da böyle bir korunak bulunacağı umulabiliyordu. Şimdi bu durum artık hiçbir şekilde geçerli değildir. Disiplinli ve meslek açısından iyi yetişmiş olanlar bile iyi eğitim görmüş taksi sürücüleri görevini yapabilir. Öğrenci etkinliği, tüm bunun etkisini duydu.

Diğer etmenler de rol oynadı. Belli üniversitelerin, belki de çoğunun, solcu öğrencileri açıkça dışlamaya çalıştığının kanıtları vardır. Hatta liberal üniversitelerde bile "sorun yaratabilecek" öğrencileri dışlamak amacıyla politik ölçekler uygulanılmıştır. Kuşkusuz tamamen değil, yoksa tüm iyi öğrencileri dışlamış olabilirlerdi. Solcu öğrenciler üniversite de görev almakta, ya da daha sonra, görevde yükselmekte, en azından ideolojik disiplinler, politik bilim, ekonomi, Asya incelemelerinde, örneğin, ciddi güçlüklerle de karşılaştılar.

M.R.: Sizin "Counterrevolutionary Violence" (Bains de Sang) (Karşıdevrimci Şiddet) adlı kitabınızın İngilizce özgün metninin, yayınevinin ait olduğu holding tarafından sansür edilmiş olduğu ki bu dağıtımın engellendiği demekti; yayınevinin kapatılmış ve çalışan-

larının işten çıkarılmış olduğuna ilişkin Fransa'da çok fazla söylenti vardı. Baş editör taksi sürücülüğü yapmaya başladı ve şimdi bir taksi sürücüleri sendikası örgütlemeye çalışıyor. Fransız televizyonu bu öyküyü kuşkuyla karşıladı.

N.C.: Holding tarafından uygulanan sansür, tanımladığınız gibi, meydana geldi ama onların adına aptalca bir eylemdi. O aşamada sansür gerekli değildi; bir tarafta belirli sayıda okuyucu ve diğer tarafta olağanüstü büyüklükteki ideolojik aygıt tarafından uygulanan baskı. Sık sık düşündüm: Eğer akılcı bir faşist diktatörlük varolacaksa, o zaman bu diktatörlük Amerikan Sistemi'ni seçecektir. Daha karmaşık ve yönetimin farklı merkezlere dağıldığı sistemler tarafından uygulanan ideolojik denetimlerle karşılaştırıldığında, devlet sansürü zorunlu değildi, hatta çok etkin değildir.

M.R.:Bu çerçevede, Fransa'da sık sık demokrasinin "utku"su olarak sunulan Watergate Skandalı'nı nasıl yorumluyorsunuz?

N.C.: Kanımca Watergate Sandalı'nı demokrasinin utkusu olarak değerlendirmek bir yanlıştır. Gerçek soru, Nixon kendi politik karşıtlarına karşı şeytanca yöntemler uyguladı mı değildi, daha çok, soru, kurbanlar kimdi sorusuydu. Yanıt açıktır. Nixon, politik savaşımında demokrasi dışı yöntemler kullandığı için değil, bu yöntemleri kendilerine yönelttiği karşıtlarının seçiminde bir hata yaptığı için yargılandı. Güçlü insanlara saldırdı.

Telefon kayıtları mı? Bu uygulamalar uzun süreden beri vardı. Nixon'un bir düşmanlar listesi vardı. O listede olanlara hiç bir şey olmadı. Ben o listedeyim, bana bir şey olmadı. Hayır, o sadece düşmanlarının seçiminde bir yanlış yaptı: Listesinde kıdemli devlet danışmanı, basının seçkin kalemi, Demokrat Parti 'nin üst düzey destekçisi olan, IBM'nin başkanı vardı. Büyük bir kapitalist girişim olan Washington Post gazetesine saldırdı. Ve bu güçlü insanlar, tahmin edildiği gibi, derhal kendilerini savundular. Watergate mi? Güçlü insanlar güçlü insanlara karşı.

Nikson'un yanı sıra, benzer suçlar ve daha ciddi diğer suçlar

başkalarına karşı işlenebilirdi. Ama bu suçlar, tipik şekilde, azınlıktakilere ya da toplumsal değişiklik hareketlerine yöneltilmişti ve hiç kimse protesto etmedi. Bu tür baskılarla ilgili olağanüstü nitelikte dokümanın tam bu sırada ortaya çıkmasına karşın, ideolojik sansür, bu konuları Watergate dönemi boyunca kamuoyunun dikkatinden kaçırdı. Basının ve politik yorumculuğun devlet gücünün kötüye kullanımıyla ilgili bazı önemli ve gerçek olaylara yine de konunun ciddiyetini anlayıp, araştırmadan yönelmesi, Watergate'in çalkantısı sona erdikten sonra gerçekleşti.

Örneğin, Kilise Komitesi, öneminin gerçekten ortaya çıkmadığı bilgiler yayınlandı. Bu bilgilerin ortaya çıktığı tarihte, kamuoyunun büyük çoğunluğu Martin Luther King olayına yoğunlaşmıştı. Ama hâlâ daha önemli skandallara ait açıklamalara basın tarafından bugüne kadar (Ocak 1976) değinilmedi. Örneğin şu olay: Chicago'da yoksul semtlerde etkinlik gösteren, Blackstone Rangers adlı bir sokak çetesi vardı. Black Panther'ler, görünüşe göre, onlarla bağlantıdaydılar ve onları politize ediyorlardı. En azından FBI'nın tanımıyla, Ranger'ler bir yoksul semt sokak çetesi olarak kaldıkça, FBI fazla ilgilenmedi; Ama köklü bir politik grup haline gelmeleri, tehlikeli bir potansiyel taşımaları anlamına geliyordu.

FBI'ın temel işlevi suçu önlemek değildir. Daha çok, bir siyasi polis olarak işlevi geniş boyuttadır. FBI'ın bütçesi ve onun paylaştırılış şekli, bize bir ipucu verebilir. FBI'ın Pennsylvania'da ki bürosundan çalmayı başardıkları dokümanlar toplamını basına dağıtmaya çalışan; kendini "FBI'ı Soruşturmayla Görevli Yurttaşlar komisyonu" olarak adlandırılan grup tarafından doyurucu bilgiler aydınlığa çıkarıldı. Bu dokümanların dağılımı yaklaşık olarak aşağıdaki gibiydi: Bütçenin yüzde otuzu olağan işlere; yüzde kırkı iki sağcı grubun, göçmenlerle ilgili on grubun ve iki yüzden fazla liberal ya da sol kanat grupların politik denetimine; yüzde on dördü kaçaklara; yüzde biri –çoğu kumardan oluşan– organize suçlara ve geri kalanı tecavüz, banka soygunu, cinayet ve benzeri olmak üzere dağıtılmıştır.

Ranger ve Black Panther'lerin potansiyel işbirliğiyle karşı karşıya kalınca, Cointelpro (National Counter-Intelligence Program) olarak bilinen ve kendisinin de bir parçası olduğu, solu parçalama ulusal

programı (Ulusal Karşı-Haber Alma Programı) uyarınca, FBI eyleme geçme kararı aldı. Sahte imzalı bir mektupla iki grup arasında çelişki yaratmaya çalıştılar, kendisini "Black Brother" (Siyah Kardeş) olarak adlandırılan birisi tarafından Ranger'lerin önderine adsız bir mektup gönderildi. Mektup Ranger'lerin önderini öldürmeye yönelik bir Panther tasarısı konusunda uyarıda bulunuyordu. Mektubun görünür amacı, FBI'ın dokümanlarında şiddet türünden vurma benzeri eylemlerde bulunma özelliği taşıyan bir grup olarak tanımlanan Rangers'lerin kurmaca suikast girişimine şiddetle tepki göstermesini sağlamaktı.

Ama, bu işe yaramadı. Belki de o sırada Rangers'ler ile Panther'lerin arasındaki ilişkiler zaten fazlasıyla yakın olduğu için böyle oldu. FBI Panthers'leri yok etme yükümlülüğünü üzerine almak zorunluluğundaydı. Nasıl?

Sistemli bir soruşturmanın olmamasına karşın, akla en uygun gibi gözüken öykünün parçalarını bir araya getirebiliriz:

Birkaç ay sonra, 1969 Aralık ayında, Chicago polisi, Panther'lerin kaldığı bir apartmana gündoğumu öncesi bir baskın düzenlendi. Yaklaşık olarak yüz el ateş edildi. Başlangıçta polis Panther'lerin üzerlerine yönelik ateşlerine onların karşılık verdiğini iddia etti ama bunun gerçek olmadığı, yerel basın tarafından kısa sürede belirlendi. Panther'lerin yetenekli ve gelecek umudu veren önderlerinden biri olan ***Fred Hampton*** yatağında öldürülmüştü. İlaçla uyuşturulmuş olabileceğine ilişkin kanıtlara rağmen, tanıklar onun soğukkanlılıkla öldürülmüş olduğunda birleştiler. **Mark Clark** da öldürüldü. Bu olay da, rahatlıkla Gestapo tarzında bir politik suikast olarak tanımlanabilir.

O sırada baskının arkasında Chicago polisinin olduğu düşünüldü. Bu yeterince kötüydü ama o zamandan bu yana ortaya çıkan gerçekler, daha şeytanca bir şeyleri çağrıştırdı. Hampton'un kişisel koruması, Panther güvenliğinin başkanı da olan William O'neil'in bir FBI sızmacısı olduğunu bugün biliyoruz. O'neil'in yasadışı silahların apartmanda korunduğuna ilişkin hazırladığı oldukça kuşkulu, baskına düzmece gerekçe yapılan raporu, Panther apartmanın yatak yerleri işaretli zemin planıyla birlikte FBI bürosu baskından birkaç gün

önce Chicago polisine verdi. Anlatanların ayrımına vardıkları, polisin tüfek ateşinin girişlerden daha çok apartmanın iç köşelerinde yöneltilmiş olmasını belki de zemin planı açıklar. Bu durumun polisin yabancı bir mekânda Panthers atışlarına karşı ateş etmiş olduğu kurgusunu daha da zayıflattığı kuşkusuzdur. Chicago basını, O'Neil'in bildirimlerinde bulunduğu FBI ajanının Black Panthers ve diğer siyah gruplara karşı tavır almış Chicago Karşı-Haber Alma Programının başkanı olduğunu bildirdi.

Bu doğru olsun ya da olmasın, cinayetlere FBI'nın karışmış olduğuna ilişkin kanıtlar vardır.

Birkaç ay önce FBI'ın belgelenmiş, şiddeti ve çete silahlı çatışmasını kışkırtma girişimleriyle birlikte bu bilgileri bir araya koyarak, önderlerine karşı Panther'lerin suikast girişimini haber veren düzmece bir mektubu göndermiş olduğu "şiddet-eğilimli" gruba yaptıramadığı kıyımı FBI'ın kendi girişim gücüyle yaptığını değerlendirmek mantıksız gibi gözükmüyor. Kilise Komitesi tarafından ciddi bir şekilde araştırılmamış, rastlantısal bu tek olay bile tüm Watergate olayını önem yönünden büyük farkla gölgeler. Ama bu olay Chicago'da yerel basın tarafından iyi ele alınmasına karşın, bu kuralın dışındaki bir kaçını saymazsak, ulusal basın ve televizyon olaya çok az değindi. Politik yorumcular tarafından çok az ele alındı. Nikson'un "düşmanlar listesi" ya da vergi hileleri gibi "kötülüklerin" ele alınışıyla karşılaştırma oldukça çarpıcıdır. Örneğin, bütün Watergate dönemi boyunca, o sırada Amerikan liberalizminin gerçekten resmi organı olan New Republic, bu konularda yazacak ya da yorumlanacak hiçbir şey bulamadı oysa temel gerçekler ve belgeler biliniyordu.

Fred Hampton'un ailesi Chicago polisine karşı kişisel dava açtı, ama FBI'ın olaydaki payı mahkemelerden bugüne kadar dışarıda tutuldu, oysa FBI'ın olaya karıştığına ilişkin çok fazla bilgi, yeminli yazılı ifadelerde mevcuttu.

"Watergate dehşetinden" öfkelenen insanlar eğer gerçekten insan haklarıyla ilgili olsalardı Rangers'lerin olayıyla ilgili olarak Kilise Komitesi'nin yayınladığı bilgiyi takip etmeli ve Fred Hampton'un Chicago polisi tarafından öldürülmesinde FBI'ın katılımıyla ilgili olarak bilinen şeyleri ve bilginin olası yakınlığını değerlendirme-

liydiler. Olası bağlantı gibi gözüken olayları incelemek, Nikson ve ondan öncekilerin yönetimi altındaki FBI'ın rolünü aydınlığa çıkarmak üzere ciddi bir araştırma başlatılabilirdi. Burada gündemde olan şey, Nikson'a Watergate soruşturmalarında yüklenen herhangi bir suçu fazlasıyla aşan, ulusal siyasi polisin katılmış olabileceği bir suikasttı. Watergate soruşturmasının değindiği olağanüstü önemde bir konu olduğunu hatırlatmalıyım: Kamboçya'nın bombalanması, ama çok dar sınırlar içinde; söz konusu olan, bombalamanın iddia edilen "gizliliğiydi" gerçeğin kendisi değil... Bu anlamda Nikson'a kendisinin suçu olarak yüklenmişti. Bu tür başka olaylar vardır. Örneğin San Diego'da FBI daha önce gönüllü asker olan aşırı sağcı bir grubu değişik türde terörist eylemlerinde uzmanlaşan gizli ordu örgütlenmesi olarak adlandırılan bir şeye dönüştürüp, paraca destekledi, silahlandırdı ve denetledi. Bunu ilk kez, bu örgütün suikast girişiminin hedefi olan daha önceki öğrencilerimin birisinden duydum. Aslında, MIT'te daha bir öğrenciyken, size biraz önce hakkında bilgi verdiğim tartışmayı örgütlemiş öğrencidir. San Diego Devlet Üniversitesi'nde ders veriyor ve konuyla ilgili olmasa da- tamamen barışçı politik etkinliklere katılıyordu.

Gizli Ordu Örgütü'nün başkanı FBI'nın giderlerini karşıladığı bir kışkırtıcı, öğrencimin evinin önünden arabayla geçerken, yanındaki kişi, genç bir kadının ağır yaralanmasına neden olan mermileri evin içine ateşledi. Akademik kurulun bölge temsilciliğine göre silah, onu saklayan FBI'a ertesi günü iletilmişti; ve FBI altı ay boyunca San Diego polisine olayla ilgili olarak yalan söylemişti. Çok sonraya kadar FBI ile bu örgüt arasındaki bağlantı kamuoyunca bilinmedi.

FBI tarafından yönlendirilen ve paraca desteklenen bu terörist grup, polisin gözü önünde bir tiyatroya yangın bombası atmaya çalıştıktan sonra, San Diego polisi tarafından dağıtıldı. Silahı gizlemiş olan söz konusu FBI ajanı yakalanamaması için Kaliforniya dışına gönderildi. Gizli terörist örgütün birkaç üyesinin yakalanmasına karşın, FBI kışkırtıcı yakalanmaktan kurtuldu. FBI, Chicago'da olduğu gibi, San Diego'da siyah gruplar arasında silahlı çatışmaları yaklaşık olarak aynı zamanda kışkırtma gayretleri içindeydi. Yayın organların-

da, basında çok az yorum çıkmasına neden olan bir gerçekte; yoksul semtlerde silahlı çatışma, dövme, huzursuzluk konularında gizli belgelerde FBI üstünlük kazandı.

Aynı genç adam, rastlantı sonucu, başka şekillerde taciz edildi. FBI'ın onu kışkırtıcılar aracılığıyla değişik göz korkutmalar ve baskılara hedef yapmaya devam ettiği anlaşılıyor. Dahası, üniversite yönetim kurulunun avukatlarına göre FBI öğretmenlik yaptığı üniversiteye, ona karşı sayısı artan haksız suçlamalara kaynaklık eden bilgiler verdi. Üniversitede birbirini izleyen üç soruşturma geçirdi ve her defasında yöneltilen suçlamalardan aklandı. Bu aşamada, Kaliforniya Devlet Üniversiteleri Rektörü Glenn Dumke, bağımsız soruşturma komitelerinin delillerini kabul etmeyeceğini söyledi ve onu kelimenin tam anlamıyla işinden attı. Oldukça fazla sayıda gerçekleşmiş böylesine olayların Üniversite de "tam egemenlikçilik" (totalitarizm) olarak değerlendirilmediğine dikkat edin. Üniversite yönetim kurulu önemli gerçekleri Kilise Komitesine 1975 Haziran'ında verdi ve basına sundu. Bildiğim kadarıyla komite konuyu soruşturmadı. Ulusal basın kelimenin tam anlamıyla o sırada hiçbir şey söylemedi ve o zamandan bu yana konuya çok az değindi.

Diğer hükümet baskı programıyla ilgili benzer raporlar olmuştur. Örneğin, Ordu Haber Almanın Chicago'da yasadışı eylemlere girişmiş olduğu bildirilmiştir. Seatle'da yerel sol kanat gruplarını karalamak ve karışıklık içine itmek için oldukça yoğun gayretlere girişildi. FBI, ajanlarından birine bir grup genç köktenciyi bir köprüyü havaya uçurmaya inandırma emri verdi; bu iş, bombayı yerleştirecek kişinin de onunla birlikte havaya uçacağı bir şekilde yapılacaktı. Ajan bu yönergeyi uygulamayı reddetti. Yönergeyi uygulamak yerine, basına bu konudan söz etti ve sonunda mahkemede ifade verdi. Konunun öğrenilmesi bu şekilde oldu. Seatle'da FBI sızmacıları kundakçılığı, terörizmi ve bombalamayı kışkırtmaktaydılar ve bir olayda kendilerinin başlattığı ve olay sırasında kendisinin öldüğü bir soygun girişiminde genç bir zenciyi tuzağa düşürdüler. Bu olay, böylesi konuları belli ölçülerde inceleme girişiminde bulunmuş birkaç Amerikan dergisinden biri olan Nation'da bildirildi.

Bu tür olaylardan çok fazla var. Ama, burada yinelemeyeceğim,

1. Dünya Savaşı sonrası dönemdeki "Kızıllar" korkusuyla kurulduğu günden bugüne kadar FBI'ın politikalarının bütünlüğü içine yerleştirirseniz bu tek olaylar anlamlarını kazanırlar. Karşı Haber Alma uygulamaları, Komünist Partiyi karışıklık içine itmek ve parçalamak amaçlı bir programla 1950'lerde başladı. Bu resmi olarak duyurulamamakla birlikte, herkes bu tür şeylerin sürmekte olduğunu biliyordu ve çok az tepki gösterildi; bunun oldukça uygun olduğu düşünüldü. Hatta insanlar bununla ilgili şakalar bile yaptılar.

1960'taki karışıklığa itme programı, Porto Riko bağımsızlık hareketine genişletildi. FBI, 1961 Ekim'inde Başsavcı Robert Kennedy yönetimi altında (en geniş Troçkist örgütlenme olan) Sosyalist İşçiler Partisi'ne karşı bir karışıklığa itme programı başlattı; program daha sonra yuttaş hakları eylemlerine, Klu Klux Klan'a, Zenci ulusalcı gruplara, ve genelde barış hareketine genişletildi; 1968'e gelindiğinde program "Yeni sol"un tamamını kapsamıştı.

Bu yasadışı programlar için açıklanan temeller oldukça açığa vurucu özellikler taşır. Doğrudan FBI'ın merkez bürosundan gelen, Sosyalist İşçiler Partiyi karışıklığa itme programı kendi mantığını temel olarak aşağıdaki tanımlarla sundu:

Biz bu programı aşağıdaki nedenlerle başlatıyoruz:

1) Sosyalist İşçiler Partisi ülke çapındaki yerel seçimlerde açıkça adaylar çıkartmaktadır;

2) Güney'de bütünleşmeyi savunmaktadır;

3) Castro'yu savunmaktadır.

Bu, gerçek anlamda neyi gösterir? Bu sosyalist İşçiler Partisi'nin yasal politik etkinlik olan seçimlerde adaylar çıkartma, yurttaş haklarını desteklemedeki politik girişim gücü ve Birleşik Devletler dışişleri politikasını değiştirme gayretlerinin partinin ulusal politik polisin ellerinde parça parça edilişini haklı gösterdiği anlamına geliyor.

Hükümet baskı programlarının arkasındaki mantık budur: Yurttaş haklarını etkinliklerine ve yaygın inanışın dışında gelişen yasal politik etkinliklere yöneltilmişlerdi. 1960'lardaki Karşı Haber alma ve bağlantılı hükümet eylemleriyle karşılaştırıldığında, Watergate bir çay partisiydi. Bununla birlikte, basında bu habere yönelmiş, onunla bağlantılı ilgiyi karşılaştırmak öğreticidir. Bu karşılaştırma, Nixon'un

baş aşağı gidişine neden olan şeyin doğru olmayan eylem değil, doğru olmayan hedef seçimi olduğunu açıkça ve canlı bir şekilde ortaya koyar. İddia edilen, yurttaşlık ve demokratik haklara yönelik kaygı bir uydurmaydı. Hiçbir "demokrasi utkusu" yoktu.

M.R.: Birleşik Devletler Anayasası ve İnsan Hakları Bildirgesi'nden bölümler içeren bir duyurunun birara sokaklarda dağıtıldığı ve insanların onun sol propaganda olduğuna inanıp, imzalamayı kabul etmedikleri biliniyor.

N.C.:Eğer yanlış anımsamıyorsam, böylesi olaylar 1950'lerden anlatılmıştır. İnsanlar uzun yıllar boyunca sindirilmiştir. Liberaller bunların tümünün birkaç şeytan adamdan kaynaklandığına inanmayı arzu ederler: Joe Mc Carthy ve Richard Nikson. Bu oldukça aldatıcıdır. Savaş sonrası baskı, Truman tarafından 1947'de başlatılan güvenlik önlemlerine ve Demokrat liberallerin o sırada Henry Wallace ve destekçilerini hırpalama girişimlerine bağlanabilir. "Ulusal İvedi Durum"da tutuklama kamplarını öneren liberal senatör Hubert Humphrey idi. Sonunda Mc Carthy'ci yasaya karşı oy kullandı ama bu yasayı bazı yönlerden yeterince sert bulmadığını da o sırada söyledi; tutuklama kampındaki mahkumların Habeas Corpus (işkence yapılmama, bedene saygı duyma) hakkıyla korunulmasına karşıydı: bu, Komünist suikastçılara davranış şekli değildi. Birkaç yıl sonra, önde gelen liberaller tarafından sunulan Komünist Denetim Yasası öylesine açıkça anayasaya aykırıydı ki, hatırladığım kadarıyla hiç kimse onu uygulamayı denemedi. Bu yasa özellikle bir ölçüde sendikalara yönelikti. Kendileri de hedef haline gelince onun yöntemlerine karşı çıksalar da, bu senatörlerle birlikte pek çok liberal aydın Mc Carthysm'in temel amaçlarını sinsice destekledi. Üniversitelerde bir ölçüde "temizlik" anlamına gelen şeyi gerçekleştirdiler ve Amerikan toplumundan bu ciddi karşı koyuş kanserini kazıyıp atmak için ideolojik çerçeveleri pek çok şekilde gerçekleştirdiler Birleşik Devletlerde entelektüel yaşamdaki ideolojik darlık ve olağanüstü uydumculuk (Konformizm) ve daha önce ele aldığımız öğrenci hareketinin toplumdan yalıtılması nedenleri arasında bunlar vardı.

Eğer bu liberaller Mc Carthy'e karşı çıktıysalar, bunun nedeni yanlış bir yönde çok ileri gitmesiydi. Kendisini "komünist düşman"la sınırlamak yerine, liberal intelligentsia'ya ya da George Marshall gibi temel politik bir kişiliğe saldırdı. Tıpkı Nikson gibi, Kilise ve Orduya saldırıya başlamakla, düşmanların seçiminde bir yanlışlık yaptı. Genel olarak, eğer liberal aydınlar onu eleştirdiyseler, yöntemlerinin ülkeyi gerçek komünistlerden kurtaracak doğru yöntemler olmadığı temelinde eleştirdiler. Bu kuralın dışındaki değerli bazı örnekler var ama sayıları insanı bunaltacak kadar az.

Benzer şekilde, Yüksek Mahkemedeki önde gelen liberallerden birisi olan Hakim Robert Jackson, yeterince sert olmaması nedeniyle, Komünist etkinliklere uygulandığında(devletin güvenliğini olumsuz etkilemesi durumunda konuşma özgürlüğünün kısıtlanabileceği) "açık ve mevcut tehlike" ilkesine karşı çıktı. Eğer tehlike "açık ve mevcut" hale gelene kadar beklerseniz, diye açıkladı, çok geç olacaktır. Komünistleri onların "yakın eylemlerinden" önce durdurmalısınız. Sonuçta tam anlamıyla egemenlikçi bir bakış açısını destekledi: Bu tür tartışmanın başlamasına izin vermemeliyiz.

Ama McCharty silahlarını onlara karşı çevirdiğinde bu liberaller fazlasıyla şok oldular. O artık oyunun kurallarına, onların bulduğu oyunun kurallarına göre oynamıyorlardı.

M.R.: Benzer şekilde, CIA'yle ilgili skandalların kuruluşun asıl etkinliklerini kapsamadığını ama ilke olarak FBI'ın belirlenen alanındaki işleri yaptığının ayrımına vardım.

N.C.: Yarı yarıya evet. Ve CIA tarafından düzenlenen politik suikast girişimlerine karşı gelişen kızgınlığa bakın. CIA'nın yabancı önderlere suikast düzenlemeye çalışması insanları şok etmişti. Kesinlikle bu çok kötü. Ama bunlar –en azından çoğu– başarısız girişimlerdi, bazılarının CIA bağlantısı açık değildi. CIA'nin karıştığı, Saygon hükümetine göre, iki yıl içinde kırk bin kişiyi öldüren Phonix programıyla karşılaştırın. Bu niye önemsenmez? Niye tüm bu insanlar Castro, Lumumba ya da Schneider'den daha az önemliler?

Bu suçtan sorumlu olan, CIA' yi yönetmiş yetkili William Colby

şimdi saygıdeğer bir köşe yazarı ve Üniversite kampüslerinde bir öğretmendir. Aynı şey Laos'ta oldu, hatta daha da kötüsü... CIA programları sonucu kaç tane köylü öldürüldü? Ve bundan kim söz ediyor? Hiç kimse. Hiçbir gazete başlığı yok.

Her zaman aynı öykü. Açığa çıkarılan suçlar önemli ama görmezlikten gelinen ya da uygun olarak düşünülen, devletin ciddi suç programlarıyla karşılaştırıldığında önemsizdir.

M.R.: Bütün bu bilgiyi nasıl elde ediyorsunuz? Eğer gazeteler bu bilgileri vermiyorsa...

N.C.:Bu bilgi elde edilebilir ama sadece meraklıları için: Bilgiyi açığa çıkarmak için yaşamımızın çoğunu araştırmaya adamak durumundasınız. Bu bilgi bu anlamda elde edilebilir. Ama bu elde edilebilirlik uygulamada fazla bir önem taşımaz. Elde edilebilirlik politikadan bağımsızdır. Ne olursa olsun, benim gibi birisinin Birleşik Devletler'deki durumu, buyurgan toplumlarda olabileceği durumla karşılaştırılmayacak kadar iyidir. Örneğin Sovyetler Birliği'nde benim burada yaptığım şeyi yapmaya çalışan birisi hapiste olabilirdi. Birleşik Devletler politikalarını eleştiren politik yazılarımın dünyanın diğer pek çok ülkesinde yaygın olmasına karşın sözüm ona komünist ülkelerde asla çevirtilmemesi, ilginç ve özgün bir durumdur. Amaen azından ayrıcalıklar için Birleşik Devletler'deki baskıdan görece kurtulmuş olmanın politik önemini saptamada dikkatli olunmalı. Bu, somut biçimiyle tam olarak nedir?

Örneğin, Amerika'nın her yerinde ve yabancı ülkelerden eğitimlerini geliştirmek ve konuşmak üzere Harvard'a gelen, Neiman topluluğu olarak adlandırılan bir grup gazeteci önünde konuşma yapmak üzere geçen yıl çağrıldım. Benden Watergate ve bağlantılı konularda konuşma yapmamı istediler; az önce açıklamaya çalıştığım çok önemsiz nedenlerle Watergate dönemi boyunca kendisinin yürekli ve ilkeli eyleminden basın genellikle onur duyuyordu.

Watergate'i tartışmak yerine, az önce sözünü ettiğim olaylar hakkında konuştum; çünkü genel nüfusla karşılaştırılırsa oldukça kültürlü ve olayları iyi izleyen gazetecilerin bu olayları ne ölçüde bilebildiği-

ni merak ediyordum. Hampton olayının tüm ayrıntılarını bilen, Chicago'lu bir gazeteci dışında hiçbirisi FBI baskı programlarının boyutları hakkında bilgi sahibi değildi. Bu olay Chicago basınında ayrıntılarıyla yoğun şekilde tartışılmıştı. Eğer grupta San Diego'lu birileri olmuş olsaydı, Gizli Ordu Örgütlenmesi ve benzeri olayları bilecekti.

Bu tüm olayların anahtarlarından birisidir. Herkes bildiği olayın o bölgede meydana gelen ve bütünün dışında kalan bir kuraldışı olay olduğuna inanmaya yöneltiliyor. Ama hepsini içeren eylem şekilleri bütünü gizli kalıyor. Bilgi genellikle yerel gazetelerde yayınlanır ama onun genel önemi, ulus düzeyindeki eylem biçimleri karanlıkta kalır. Bilginin temel öğeleriyle ve çok fazla belgeyle o sırada ortaya çıkmasına karşın, Watergate dönemi boyunca durum buydu. Ve o zamandan bugüne kadar bile tartışma neredeyse hiçbir zaman çözümleyici ya da kapsayıcılığa yakın bir yerde olmamış ve olayı doyurucu şekilde açıklamamıştır. Burada yüzyüze geldiğimiz şey, çok etkin bir tür ideolojik denetimdir; çünkü sansürün varolmadığı izlenimi edinilebilir ve dar teknik bir anlamda bu doğrudur. Eğer gerçekleri keşfederseniz, onları istediğiniz zaman açığa vursanız bile hapsedilmezsiniz. Ama sonuçlar sanki gerçek bir sansür varmışçasına aynıdır. Toplumsal gerçeğin üstü intelligenstia tarafından örtülür. Kuşkusuz, kitlesel bir savaş karşıtı ve öğrenci hareketinin bulunduğu dönemde olaylar oldukça farklıydı. Bu yaygın hareketlerin yapısı içinde intelligenstia 'nın genellikle uyduğu, hemen hemen "resmi" ideoloji haline gelmiş düşüncenin dar sınırlarını aşan görüşleri çok fazla ifade etme olasılıkları vardı.

M.R.: Amerikalıların Soljenitsin'in sözlerine tepkisi neydi?

N.C.: Beni esas olarak ilgilendiren liberal basında en azından çok ilginç. Bazıları onun aşırılıklarını eleştirdi. Onların hoş görebildiği noktanın çok uzağına gitti. Örneğin, rahatlıkla savaşa neden olabilecek, daha azının da Rus göçmenleri olumsuz etkilemesi olası bir eylem olan, Birleşik Devletler'in Sovyetler Birliği'ne doğrudan müdahale etmesini istedi. Aynı zamanda, Vietnam direnişine boyun

eğdirme gayretine son vermede Amerikan zayıflığını dile getirdi, İspanya'daki demokratik reformlara karşı çıktı, Birleşik Devletler'de sansürünü isteyen bir gazeteyi destekledi ve benzeri eylemlerde bulundu. Bununla birlikte, basın bu adamın ne kadar kesin olarak büyük bir ahlak devi olduğuna şaşırmaya devam etti. Küçük yaşamlarımızda böylesine ahlak yüceliği yüksekliklerini imgeleyebilmemiz çok zordur.

Aslında Soljenitsin'in "ahlak düzeyi", bir yandan Sovyetler Birliği'ndeki kıyımları ve çalışma kamplarını savunan ya da eleştirmeyi reddeden, öte yandan burada kendi ülkelerinde insan hakları için yüreklice savaş vermiş olan pek çok Amerikan Komünist'ininkiyle rahatlıkla karşılaştırılabilir durumdadır.

Saharov düşünce olarak Soljenitsin kadar tuhaf bir adam değildi kuşkusuz ama o da Vietnam savaşını bir Amerikan utkusu haline getirmemiş olmanın Batı için büyük bir şansızlık olduğunu söylüyor. Birleşik Devletler'in yeterli kararlılıkta eyleme geçmediğinden ve büyük bir ordu göndermeyi çok geciktirdiğinden yakınıyor. Tıpkı burada insan hakları için savaş vermiş Amerikan komünist'lerinin Rus propagandasının papağanlığını yapmaları gibi, ABD propaganda aygıtının tüm uydurmaları tekrarlanır. Güney Vietnam'daki Amerikan saldırganlığıyla ilgili kolaylıkla belgelenen gerçekler, örneğin, tarihin bir parçası değildir. Saharov'un Sovyetler Birliği'nde insan haklarını savunmadaki büyük yeterlilik ve kusursuz çalışmasına saygı duyulmalıdır. Ama böyle insanları "ahlak devi" olarak adlandırmak oldukça ilginç.

Bunu niye yaparlar? Çünkü ortalama Amerikan entelektüellerinin Birleşik Devletler'in hiçbir ahlak sorunuyla karşılaşmadığına insanları inandırması olağanüstü önemlidir. Böylesi sorunlar salt Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkar ve bu sorunlara tepki gösterecek "ahlak devleri" oradadır.

Soljenitsin'i Vietnam savaşına karşı direnen ve katılmayan binlerce insanla karşılaştırın; onların çoğu onunkiyle karşılaştırılamayacak kadar üst düzeyde bir ahlak anlayışıyla davrandılar. Soljenitsin kendi haklarını ve kendi gibi olanların haklarını kararlılıkla savundu, ki bu kuşkusuz saygıya değer. Savaşa katılmayanlar ve direnen-

ler, isim olarak, Amerikan saldırganlık ve terör kurbanları olan başkalarının haklarını savundular. Onların eylemleri çok daha üst düzeyde bir ahlak anlayışla idi. Dahası, eylemler kendilerine yönelik kıyıcılığa karşı değildi; rahatlıkla gönenç içinde yaşayabileceklerken, sürgün ya da hapise götüren eylemleri kendi özgür istençleriyle gerçekleştirdiler. Soljenitsin ahlak anıtını toplumumuzda güçlükle algılayabileceğimizi ve kuşkusuz onun gibi birisini bulamayacağımızı hâlâ liberal Amerikan basınında okuyoruz. Kavramları birbirine karışık çok ilginç bir hile bu...

Amerikan direnişinin kökeninde gençlerin zorunlu askere alınış korkusunun yattığı genellikle iddia edilir; savaşa faydacı (pragmatik) açıdan karşı çıkmaya kendilerini adamış entelektüeller için bu çok uygun bir inanış. Ama bu kocaman bir yalan. Başından beri savaşa direnenlerin çoğu için, sınıf üstünlüklerini kullanıp, diğerlerinin yaptığı gibi zorunlu askerlikten kurtulmaktan daha kolay hiçbir şey olamazdı. Aslında eylemcilerin çoğu zaten askerliklerini ertelemişlerdi. Kaçakların çoğu, ilkeleri nedeniyle, zor ve sancılı eylem şeklini seçti. Ama savaşı başlangıcından destekleyenler, ederi çok artınca sadece fısıltıyla protesto edenler için kendilerinin rahatlıkla hoşgörü göstermiş oldukları gaddarlıklara, büyük ölçüde gençlik kesiminde, ilkeli ve yürekli bir direnişin varlığını kabul etmek olanaksızdır. Amerikan liberalizminin çoğu bütün bunlarla ilgili hiçbir şey işitmek istemez. Bu konu çok fazla sayıda utandırıcı soruları gözlerine sokar: Savaş karşıtları hapishane ya da sürgünle karşı karşıya gelirken onlar ne yapıyorlardı? Ve benzeri sorular...Sonuçta Soljenitsin ahlaki sorunlarından kaçınma, "bu sorunları dışarıya gönderme" ve uzun yıllar sessiz kalan ya da maliyet ve Birleşik Devletler hükümet çıkarları gibi ahlak açısından iğrenç ve yetersiz zeminlerde nihayet karşı çıkan insanlar olarak kendi rollerini örtme fırsatını veren, Allah'ın bir lütfu gibi geldi onlara.

Moynihan, Birleşmiş Milletler'de büyükelçiyken, Üçüncü Dünya'ya saldırınca aynı etkiyi yaptı. Bu saldırılar burada büyük hayranlığa neden oldu; örneğin Ugandalı İdi Amin'i "ırkçı katil" ilan etti. Sorun, Ugandalı İdi Amin'in ırkçı cani olup olmaması değildir. Niteleme kuşkusuz doğrudur. Sorun, Moynihan'ın bu suçlamayı yap-

ması ve diğerlerinin bu eylemdeki yürekliliği ve dürüstlüğü için saygı duyması ne anlama gelir? Moynihan kimdir? Dört yönetimde, Kennedy, Johnson, Nikson ve Ford'unkinde görev yaptı; bu, İdi Amin tarafından düşlenemeyecek bir ölçüde ırkçı cinayetlerden sorumlu yönetimler anlamına gelir. Üçüncü Reich'ın bazı önemsiz görevlilerinin birilerini haklı olarak ırkçı cani olmakla suçladığını düşünün. Ahlak konularının bu şekilde başkalarına kaydırılışı, Vietnam savaşında sarsılmış Amerikan askeri kullanımı konusunda onay oluşturma temellerini yeniden yapılandırma yollarından birisidir. Bu temellerde onun Sovyet baskı ve şiddet örgütlenmesiyle ilgili yöneltiği suçlamalardan hiçbir sonuç çıkarılamamasına karşın, Soljenitsin doğal olarak, tahmin edildiği gibi bu yönden sömürüldü.

Angela Davis gibi birisini düşünün: Amerikalı siyahların haklarını büyük yüreklilik ve inançla savunur. Çek göçmenlerini savunmayı ya da Rusya'nın Çekoslovakya'yı işgalini eleştirmeyi reddetti. Bir "ahlak devi" olarak mı değerlendirildi? Asla üstelik ahlak düzeyinde onun Soljenitsin'den daha üstün olduğuna inanıyorum. En azından, acımasızlığını yeterli kararlılıkla sürdürmediği için Sovyetler Birliği'ne sitem etmedi.

Bir aşılama politikasının varlığı açıkça anlaşılır. Eylül askeri darbesini, politik cana kıyımları daha iyi gizlemek ve (Faye'nin tanımına göre) gerçek skandalları daha kabul edilebilir hale getirmek amacıyla –Watergate, 1973' teki ITT olayı gibi– küçük bir olayla ilgili önemli bir skandal bilerek patlatılır.

Kamuoyuna küçük bir skandalla aşı yapılır; daha ciddi olaylar olduğunda, skandal yankı uyandırıcı özelliğinin çoğunu zaten yitirmiştir. Konuyla ilgili önem gözden düşer, gazetelerdeki büyük başlıklar için bunlar iki temel ölçektir.

N.C.: Evet, bunlar savaştan bugüne kadar liberal basın hakkında benim söylediklerimle uyumludur. Hükümet güvenilirliğini onarmak, insanlara tarihi unutturmak ve onu yeniden yazmak gereksinmesini şimdi fazlasıyla duymaktadır. İntelligenstia bu yükümlülüğü büyük ölçüde üstüne almıştır. Savaştan çıkarılması gereken dersleri oluşturmak, bu derslerin "aptallık", "yanlışlık" ya da "bilgisizlik" gibi top-

lumsal açıdan tarafsız kategoriler açısından en dar anlamlarda oluşturulmasını güvence altına almak da önemlidir.

Neden? Çünkü çok geçmeden Dünyada belki başka A.B.D. müdahalelerini, başka Vietnam'ları başka çatışmaları onaylamak zorunda olacaktır.

Ama bu kez bunlar denetimden kaçmayan başarılı müdahaleler olmak durumundadır. Şili, örneğin. Eleştiriler "uygar ölçüleri" aşmadığı sürece, Dominik Cumhuriyeti, Şili gibi başarılı müdahaleleri bile basının eleştirmesi olanaklıdır; bu, "müdahale girişimlerini engelleyebilecek toplumsal hareketleri başlatmaya hizmet etmedikleri ve liberal ideoloji açısından hoş görülemez, tam bir aforoz nedeni olan ABD emperyalizmini yönlendiren güdülerin sağduyulu bir çözümlenişi eleştirilere eşlik etmedikçe" anlamına gelir

Liberal basın, "güvercinleri" destekleyen bu kesim Vietnam'la ilgili olarak nasıl bir yol izlemektedir? ABD müdahalesinin "aptallığını" vurgulayarak, politik açıdan tarafsız terimi kullandı.

"Zekice" bir politika bulmak yeterli olacaktı. Yetersiz ve kendini beğenmiş bir görevliler kuşağı nedeniyle savaş, iyi niyetlerin kötü politikalara dönüştüğü trajik bir yanlıştı. Savaşın vahşiliği eleştirildi; ama o da bağımsız bir kategori olarak uygulandı; aynı şeyi yapmak doğru olacaktı ama daha insanca bir şekilde...

"Sorumluluk Sahibi" Güvercinler –yararcı temellerde– savaşa karşıydılar. Şimdi, Birleşik Devletler'in tarihsel olarak özgürlüğe, iç işlerde bağımsızlığa ve insan haklarına kendini adamış, insanlığın koruyucusu olmasına göre inanç dizgelerini yeniden yapılandırmak zorunludur. Bu öğretiye göre, "sorumluluk sahibi" güvercinler şahinlerle aynı varsayımları paylaşırlar: Birleşik Devletlerin diğer ülkelere müdahale etme hakkını sorgulamazlar. Onların eleştirileri, güç kullanarak müdahalede bulunma temel hakkı (?) tartışılmadıkça, kendi yanlışlarından paylanılmaya oldukça hazır olan devlet için aslında çok uygundur.

Vietnam savaşı sona erdiğinde savaşın geçmişe dönük çözümlemesini yapan, New York Times'daki şu başmakaleye bir göz atın. Yazar savaş hakkında karara varmak için çok erken olduğunu düşünüyor:

"Tarih Tanrıçası Clio, davranışlarında soğukkanlı, yavaş ve anlaşılması zor... Yalnızca sonra, çok sonra, uzun Vietnam öyküsünde iyi ve kötünün, bilgelikle ahmaklığın, amaçlarla yanılsamaların karışımının ayırt edilişini tarih yapmaya başlayabilecek. Komünist olmayan, bağımsız Güney Vietnam'ı koruma savaşının farklı bir şekilde yapılmış olabileceğini düşünen Amerikalılar var. Komünist olmayan Güney Vietnam'ın her zaman ulaşılmaz olarak kaldığına inanan diğer Amerikalılar var... Bir on yıl süren sert tartışmalar, bu sürüp giden anlaşmazlığı çözmede yetersiz kaldı."

Görüyorsunuz, üçüncü bir görüşün mantıksal açıdan olabilirliğinin sözünü bile etmiyorlar: Birleşik Devletler'in ne sağtöre ne de yasal açıdan Vietnam'ın iç işlerine güç kullanarak karışma hakkına sahip olmadığı adı verilen görüşün Şahinlerle saygıdeğer Güvercinler arasındaki tartışmayı değerlendirmeyi tarihe bırakıyoruz ama diğer ikisine karşı olan, üçüncü görüş tartışma dışı bırakılıyor. Clio'nun ufku, başarılı olsun ya da olmasın, Birleşik Devletlerin başka devletlerin iç işlerine güç kullanarak, karışma özel hakkına sahip olmadığı inancı gibi soyut (?) düşüncelere kadar genişlemiyor. Times Gazetesi yazıya yanıt veren pek çok mektubu yayınladı ama seçenekleri sorgulayan hiçbir mektup açıklamadı. En azından böyle bir mektubun, büyük olasılıkla pek çok benzerlerinin onlara gönderildiğini biliyorum.

Başyazara,

8 Nisan 1975
New York Times
229 West 43 d St.
New York, N.Y.10036

Sayın Bay,

Times'ta 5 Nisan tarihli bir köşe yazısı "on yıllık şiddetli tartışmaların birbiriyle çarpışan bu iki görüş açısından süren anlaşmazlığı çözemediği gözleminde bulunuyor": "Komünist olmayan, bağımsız Güney Vietnam'ı koruma savaşı farklı bir şekilde sürdürülebilirdi" ve "yaşayabilir, Komünist olmayan Güney Vietnam her zaman bir mit olmuştu". Üçüncü bir görüş de her zaman olmuştur: Beklentileri ve başarıları dışında, Birleşik Devletler, Vietnam'ın iç işlerine güç kullanarak karışma yetkisine, asla sahip değildir. Bu, savaşa sadece başarısız olduğu için değil, savaşın kendisinin yanlış olduğu için karşı çıkanların, gerçek barış hareketinin görüşünün önemli bir kısmının savunduğu düşünceydi. Times'ın aldığı kadarıyla, bu görüşün tartışmada sözünün bile edilmemesi, üzüntü vericidir.

Ön sayfada Donal Kırk, "Hindiçin anlaşmazlığında 'kan banyoları' teriminin ilk kez yaygın kullanılması nedeniyle, herkesin bunu savaşın kendisine değil, savaşa son vermenin olası sonuçlarına bağlamış olduğu" gözleminde bulunmaktadır. Tamamen yanılmaktadır. Kökten barış hareketinin içinde yer almış pek çok Amerikalı, onun hiç

* Çevirmenin notu: Noam Chomsky, kendisinin ve Profesör Edvard S. Herman'ın New York Times'a gönderdiği mektubu açıklıyor. Hem taşıdığı büyük önem hem de bizim önde gelen gazetemizde kamuoyu tartışması üzerindeki sınırlamaları gözler önüne sermek açısından, bu mektubu gecikmiş bir tarihte de olsa kamuoyunun önüne çıkarmak istiyorum.

kimsenin ayrımına varmadığını söylediği esas nokta üzerinde yıllardır durmaktadır ve savaşla ilgili yazılarda bu nokta sık işlenmektedir Salt bir örnekten söz etmek gerekirse, biz bu konu üzerine küçük kitap yazdık (Karşıdevrimci Şiddet: Gerçekteki ve Propagandadaki Kan Banyoları, 1973) ama o zaman da yayıncının patronu olan kuruluş (Warner Brothers), kitabın basımı sonrası dağıtımına izin vermedi.

Ama bunun dışında da, Times köşe yazısının tartışma dışı tuttuğu düşünce, savaşla ilgili tartışma ve yazılarda bu gözlemi tekrar tekrar dile getirmiştir.

Saygılarımızla

Noam Chomsky Profesör, MIT

Edvard S. Herman Profesör,
Pennslyvania Üniversitesi

Times'ın tartışmanın seçeneklerini oluşturması nedeniyle, barış hareketinin düşüncesinin çoğunun değerlendirme dışı bırakılmasına dikkat edin. Yanlış olduğu için değil ama daha çok düşünülemez, ifade edilemez olduğu için. Times, tartışma zeminin kurallarını oluşturduğu için devlet propagandası dizgesinin temel önermeleri tartışmadaki tüm katılımcılar tarafından ileri sürülür. Amerika'nın amacı-kanıtlanması kolay tam bir saçmalık olan "bağımsız" bir Güney Vietnam'ı, korumaktı ve ortaya çıkan tek sorun, bu değerli amacın bizim gerçekleştirebilirliğimiz içinde olup olmadığıdır. Hatta daha arsız propaganda dizgelerinin devlet düşünüş şeklini sorgulanamaz inak (dogma) olarak ileri sürecek kadar ileri gittiği çok azdır, böylece devlete karşı eleştirinin geri çevrilişine bile gerek kalmayacak ama sadece görmezlikten gelinebilecektir.

Bir demokrasideki propaganda işleyişinin olağanüstü bir tanımlanışını görüyoruz burada. Buyurgan bir devlet resmi öğretisini açık, ayrıntılı olarak duyurur. İnsanlar içlerinden istediklerini düşünürler, ama riskini göze aldıktan sonra, karşıtlıklarını dile getirebilirler.

Demokratik bir propaganda dizgesinde kimse (kuramsal olarak) resmi devlet inağına (dogmasına) itiraz ettiği için cezalandırılmaz. Aslında, karşıtçılık yüreklendirilir. Bu dizgenin yapmaya çalıştığı, olası düşünce sınırlarını belirlemektir: Resmi öğretinin destekleyicileri bir yanda; etkin, yürekli ve değerlendirmelerindeki bağımsızlıkları nedeniyle çok saygı duyulan eleştiriciler diğer yanda. Şahinler ve Güvercinler. Ama biz tümünün belirli, davranışlarla belli edilen, aynı varsayımları paylaştıklarını ve gerçekten can alıcı olanını bu olduğunu anlıyoruz. İnsanların papağanı olmak ya da karşı çıkmanın sonuçlarının acısına katlanmak zorunda olduğu açık, kolaylıkla tanımlanabilen bir öğretiyi dayatmaktansa, olası düşünce için sınırlar saptandığında, öğretileri iddia edilmekten çok ima edildiğinde hiç kuşkusuz bir propaganda dizgesi daha etkilidir. Tartışma ne kadar güçlüyse, her iki tarafında gizlice benimsediği propaganda dizgesinin temel öğretileri o kadar etkin şekilde verilir. Sonuçta, aslında ideolojik dizge nin temel ilkelerine neredeyse tamamen kölece bağlıyken, ki bu müdahale hakkı ilkesine, Birleşik Devletler 'in dünya yargıcı ve jandarması olarak görev yapma özgün hakkına bağlılık anlamına gelirken, basının karşıtçı, duyarlı bir güç –belki de demokrasinin sağlığı için fazla duyarlı(?)– olduğu, incelikli bir yalandır. Olağanüstü bir inançsızlaştırma dizgesi.

Aynı satırlar boyunca karşılaştığımız diğer bir örnek de aşağıdadır. Ulusal basında genellikle savaşın en tutarlı eleştirmeni olarak kabul edilen Washington Post gazetesinden şu alıntıya bakın. Alıntı, "Açıklama" adlı 30 Nisan 1975 tarihli başmakaleden alınmıştır.

Yıllar boyunca Vietnam politikasının gerçek yönetimi yanlış, hatalı yönlendirilmiş –hatta trajik– olmasaydı, o politikanın bazı bölümlerinin doğru ve savunulabilir olduğu yadsınamazdı. Özellikle, Güney Vietnam halkının kendi hükümet düzenine ve toplumsal biçimine karar verebileceğini ummak doğruydu. İyi isteklerin kötü politikaya nasıl dönüştüğünü araştırmaya Amerikan kamuoyu yetkili hatta zorunludur, bu duyguyla ilgili tüm anıları fırlatıp atamayız

"İyi dilekler" neydi? Birleşik Devletler, Güney Vietnam'a kendi hükümet biçimini ve toplumsal düzenini seçmede tam olarak ne zaman yardımcı olmaya çalıştı? Böylesi sorular sorulur sorulmaz, saç-

malık elle tutulur hale gelir. Vietnam'daki büyük ulusal gücü yok etmeyi amaçlayan, Amerikan destekli Fransız çabası çöktüğü andan itibaren, Birleşik Devletler bilinçli ve istekli bir şekilde Güney Vietnam'daki örgütlü politik güçlere karşı çıktı ve bu politik güçlere karşı çıktı bu güçler parçalanamayınca artan şiddete başvurdu. Ama kolaylıkla belgelenen bu gerçekler, bastırılmalıydı. Liberal basın, Birleşik Devletler'in masumluğunun yanlış yönlendirildiği; uluslararası iyi niyet programlarının çokluğunda bazen yanlış yöneltilmesine karşın, özgür seçimi olanaklı kılmaya gayret ettiği, yardımsever olduğuna ilişkin devlet dinin temel öğretisini sorgulayamaz. Biz "Amerikalıların", kuşkusuz, hata yapabilir olmasına karşın, her zaman iyi olduğuna inanmalıyız:

Vietnam'dan çıkan köklü "ders" bizim bir insan olarak doğuştan kötü olduğumuz değil ama, daha çok, bizim hata yapabildiğimizdir, hem de dev boyutlarda...

Söyleme dikkat edin: "bir insan olarak biz" doğuştan kötü değiliz, hatta hata yapabilsek bile... Vietnam'da savaş yönetmeye karar veren "bir insan olarak biz" miydi? Yoksa bizim politik önderlerimiz ve onların hizmet ettiği toplumsal kurumlarla ilgisi olan bir şeylerle ilgisi mi vardı? Devlet dininin inaklarına göre, böyle bir soru yöneltmek kuşkusuz uygun değildi; çünkü bu, kurumsal güç kaynakları sorusunu ortaya atar ve böylesi sorular, tartışma dışı bırakılmaları gereken, mantıksız aşırılıkçılar tarafından düşünülebilir (kuşkusuz, böyle sorular diğer toplumlarla bağlantılı olarak sorulabilir ama Birleşik Devletlerle ilgili değil...) eylemler.

Gelecekteki eylemler için bir temel olarak böylesi Amerikan müdahaleleri geçerliliğinin etkinliğine inanışım, karamsarlıktan kaynaklanmaz. Birleşik Devletler hükümetinin Vietnam'dan geri çekiliş sıkıntısını yaşarken, Endonezya, Şili, Brezilya ve pek çok ülkede aynı dönemde fazlasıyla başarılı olduğu unutulmamalı.

Emperyalist ideolojinin kaynakları oldukça geniştir. Benim az önce sergilediğim gibi bir dizi karşıtçılık biçimlerini hoşgörür, hatta, yüreklendirir.

Aydınların ve hükümet danışmanlarının haksızlıklarının eleştirilmesine; hatta somut toplumsal ve ekonomik yapılarla hiçbir şekilde

bağlantılı olmayan, yine toplumsal olarak boş bir kategori olan, "baskı altına alma isteği"yle suçlanmalarına hoşgörülüdür. Ama bu soyut "baskı altına alma isteği"ni Birleşik Devletler hükümetinin belli bir dünya düzenini korumak, özellikle de, dünya ülkelerinin ABD kökenli şirketler tarafından sömürülmelerine açık olmalarını sağlamak amacıyla güç kullanmasını bağlantılandırmak, olağanüstü kabalık, kabul edilmeyecek şekilde tartışmaktır.

Aynı şekilde, akademik dünyanın saygıdeğer üyeleri, Birleşik Devletler dışişleri politikasını yöneten temel ilkeleri ve ülkenin ekonomisinin, bu ekonominin efendilerinin gereksinimlere uyan bir yeryüzü ekonomik düzeni yaratma kaygısıyla ilgili önemli belgeleri görmezlikten gelmeydiler. Örneğin, temel politikalar açıkça belirlendiğinde, 1940'ların sonlarındaki ya da 1950'lerin başlarındaki Pentagon Belgeleri'nde varolan önemli belgeler ya da Dış ilişkiler Konseyi'yle ilgili Savaş-Barış Araştırmaları 'Grubu'nunun[1] 1940'ların başlarında savaş sonrası döneme ilişkin ürettiği küresel planlama konusundaki belgelerden söz ediyorum, salt iki önemli belgeden söz etmek gerekiyorsa...Genellikle, nadiren araştırılan ve araştırıldığında kolaylıkla belgelenen bir gerçek olan şirketlerin dışişleri politikası üzerindeki etkileri ya da politika oluşturmada ekonomik etmenler sorusu, politika oluşturmayla ilgili ciddi araştırmalarda bile seyrek olarak belirtilen dipnotlarda kapalı tutulur.

M.R.: "insan severliğin" yararlarından yeniden söz etmek, hiç te hoş değil.

Aslında, söylemekte olduğunuz her şey, başlangıçtaki soruya götüren, geçici bir saptamayı bana çağrıştırıyor: İdeoloji kuramıyla sizin dilbilim kuramı kavramınız, üretken dilbilgisi, arasındaki bağlantılar ne olabilir?

N.R.: Emperyalist ideoloji, diyorsunuz, ekonomik motiflerden söz et-mek dışında, oldukça fazla sayıda çelişkileri, kuraldışılıkları, ve eleştirileri rahatlıkla hoş görebilir. Üretken şiirde aynı tür bir durum vardır. Halle ve Keyser'in İngilizce iambik beşli mısra için önerdiği çözümlemeyi düşünüyorum.

Mısra, seçenekli güçlü ve zayıf vurgulara sahiptir:
GZ, GZ, GZ, GZ, GZ,
(G=güçlü ve Z= zayıf)

Ama İngiliz şiirinin yapısı incelenirse, ölçüye, egemen dizilişe ters olağanüstü çok sayıda zıtlıklar bulunur, bu mısralar yalnızca kabul edilebilir değil aynı zamanda en güzel olanlarıdır. Yalnız bir şey yasaktır: İki vurgusuz ünlü arasındaki bir vurgulu ünlüyle bağlantılı (soyut mısra yapılanışında) ölçüde zayıf bir durum oluşturmamak.

(Halle ve Keyser'in en üst vurgu kavramı)

Kitle iletişim araçlarında yasaklanmış ifadeyle ilgili bu tür gözlem, ideoloji kuramının, politik söylemin altında yatan nesnel yasaları verebileceğini umut etme olanağı verir; ama şimdilik bütün bunlar sadece bir mecaz.

Dilbilim ve İnsan bilimleri

M.R.: Bu son yıllarda komşu bilimler arasında daha yakın bağlantılar oluşturmaya ilişkin önemli bir soru oluştu. Dilbilim ile psikoloji arasındaki ilişkinin sunuluş şekliyle ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?

N.C.: Kanımca dilbilim ile psikoloji arasında bir ilişkiden söz edilmemeli; çünkü dilbilim, psikolojinin parçasıdır; o bilimi başka bir şekilde algılayamıyorum.

Genellikle şu tanım sık sık yapılır: Dilbilim, dilin araştırılması ve psikoloji, dilin kazanım ya da kullanımının araştırılmasıdır. Bu ayrım bana çok anlamlı gibi gelmiyor. O dil dizgesinin doğası göz önüne alınmadan, bir bilgi biçiminin kazanımı ya da kullanımıyla hiçbir bilim dalı kendisinin verimli yolda olduğunu düşünemez.

Eğer psikoloji edinilen ya da kullanılan dizgeyi araştırma alanından çıkarırken, öğrenme, algılama, konuşma modellerinin araştırılmasıyla konusunu sınırlasaydı, kendi kendini kısırlığa mahkum etmiş olurdu. Psikolojinin bu tür sınırlanışı oldukça amaçsız olurdu.

Bu noktada, dil dizgesinin araştırılması olarak anlaşılan dilbilim, içinde genellikle psikolojinin algılandığı biçimiyle kavramsal bir boşluğu dolduruyor gibi gözükmektedir. Etki olarak, elde edilen dizgeyle de bağlantılı bir dil psikolojisinin elde edildiği ve kullanıldığı yolları olanaklı hale getirir. Bu yöneliş büyük umutlar sunar. Dilin elde ediliş biçimiyle ya da kullanıldığı şekillerle ilgilenmeyen, salt edinilen dil dizgesi üzerinde yoğunlaşan bir dilbilim de kendini çok dar sınırlarla sınırlar

ve kendi içlerinde büyük öneme sahip, daha sınırlı amaçları için büyük önem taşıyabilecek konuların değerlendirilmesini atlar.

Doğru anlaşılan şekliyle dil psikolojisi, edinilmiş dizge araştırılmasını (dilbilgisi), (evrensel dilbilgileriyle bağlantılı) elde etme yollarını, algılama ve cümle kurma modellerini kucaklayan bir sıkı düzendir ve aynı zamanda tüm bunlar için fiziksel temelleri inceler. Bu araştırma tutarlı bir bütün oluşturur. Bölümlerin birisinin incelenilmesinde elde edilen sonuçlar, diğerlerinin anlaşılmasına katkıda bulunabilir. Psikolojik dil bilimde Jerry Fodor'un çalışmasını ele alın...

M.R.: Eğer belleğim beni yanıltmıyorsa, cümlelerin kaydedildiği manyetik bir teypte belirli yerlerde gürültüler ya da "çıt" sesleri vermek ve deneklere bu "çıt" ların cümle içinde nerede algılandığı ya da işitildiğini sormaktan oluşan deneyle yönetmektedir.

N.C. Evet. Ve ilke olarak bu çalışma tartışmalı dilbilim yapısı sorunlarını çözebilir. "Yükseltme" olarak adlandırılan dilbilgisi dönüşümü durumunu ele alın. Bu, "John, Bill'in ayrılacağını umdu" (John expected Bill to leave) gibi yapılar için savlanmış bir uygulamadır. Bu uygulama "Bill ayrılır" içkin cümleciğinin öznesini alır ve ana yüklemin nesnesi konumuna getirir (John umar ki, Bill ayrılır" cümlesi "John Bill'in ayrılacağını umar" haline gelir): "John expected Bill to leave" "John, Bill'in ayrıcalığını umdu" cümlesine yapay olarak benzeyen başka bir cümleyi ele alalım: "John Bill'i ayrılmaya ikna etti.": John persuadet bill to leave:" Çıt deneyleri bu cümlelerin aynı yapıya sahip olup olmadığını ilke olarak bize gösterebilir.

Bu iki cümlenin kaydında Bill kelimesinin üstünde bir çıt yerleştirildiğini varsayalım. Eğer "umdu" durumunda 'çıt' Bill'den önce ve "ikna etti" durumunda Bill'den sonra algılanırsa ve dahası 'çıt'ların algısal yer değiştirmesi yüzeydeki sözdizim yapısına bağlı olursa, o zaman bağımsız yapıların

[John expected (bill to leave)] [John expected (Billl to leave)]
[John umdu (Bill'in ayrılmasını)]
[John (persuaded Bill) (to leave)]
[John (Bill'i ikna etti) (ayrılmaya)]

Şeklinde olacağı sonucuna varılabilir. Öte yandan, eğer her iki

durumda da çıtların algılanan yer değiştirmelerinin aynı olduğunu söz konusu deneyler gösteriyorsa, ki bu, Bill üzerine yerleştirilen çıt eğer algısal olarak sağa kaydırılsa (Örneğin Bill'den sonraya), bu, "yükselme" nin meydana geldiğini ve içkin cümleciğin öznesinin "umdu" yükleminin nesnesi haline geldiği anlamına gelir.

Böylesi sonuçlar, bu yapılarda "yükselme"nin yer alıp almadığı sorunun çözümüne katkıda bulunabilir. Kuşkusuz, bu tür deneylerden kesin sonuçlar almak için çok erkendir. Ama durumun mantığı yeterince açıktır. Algılama ve cümle yapısı arasındaki önemli bağlantıların deneysel olarak gösterilebilmesi olanaklıdır. Aslında, dil yapısıyla ilgili herkes böylesine deneysel tekniklerin gelişimini umar; çünkü algı modellerinin araştırılması yoluyla dil yapısı kuramlarını deneysel olarak sınama ya da bunun tersini yapma araçlarına sahip olunacaktır.

Dahası, dil psikolojisinde meydana gelen herhangi bir gelişmenin (görsel algılama, sağduyudan ya da bilimsel araştırmadan kaynaklanan, dış dünyayla ilgili kuramlar oluşturma gibi) benzeri yollarla verimli araştırılabilecek diğer bilişsel psikoloji özellikleri konusunda doyurucu modeller sunacağını umabiliriz: Bu, edinilmiş bilişsel dizgelerin temel özelliklerinin saptanılması ve edinme işlemlerinin, bu dizgelerin kullanımının araştırılması yoluyla yapılır.

Sonuç olarak, bilişsel psikoloji her bir bilişsel dizgeyi kendi özgün yapısı olan, özel bir zihinsel organ olarak araştırır ve buna bağlı olarak onların etkileşim şekillerini araştırır. Çünkü böylesi etkileşim biçimleri vardır: Bir şeyi gördüğümüz zaman, genellikle ondan söz edebiliriz ve uygun terim kullanımı, görsel algılamanın belirginleşmesinde belirli bir rol oynayabilir. Görsel tanıtım ve konuşulan dil arasında bir tür "çeviri" olasılığı vardır. Aynı şey diğer dizgeler için de doğrudur. Dilbilim, bilişsel psikolojinin yalıtılması görece kolay bir bölümüdür. Dil, farklı zihinsel yetiler arasında (kuşkusuz, çok zengin) ama yalıtılması kolay bir dizgedir.

M.R.: Davranış bilimlerinde var olan kavramsal boşluğu üretken dilbilgisi kuramıyla doldurarak, sizin oluşturduğunuz psikolojinin Skinner ya da Piaget tarafından yapıldığı gibi, uzun süreden beri şu

ana kadar bize sunulmuş olan deneysel psikolojiden çok farklı olduğu açıktır. Zeka bölümü sınamalarından ve sınamalara kesin inançtan çok uzaktayız.

N.C.: Pek çok insan psikolojiyi sınamaları ve deneysel yöntemleri açısından düşünmeye eğilimlidir. Ama bir bilim yöntemleriyle tanımlanmalı.

Bilim, öncelikle, araştırma konusuyla tanımlanmalı. Deneysel ya da çözümleyici yöntemler, bu konuyu aydınlatmak amacıyla kullanılmalıdır. Örneğin davranışçı psikoloji, deneysel yöntemlerinde çok iyidir bence, ama kendi araştırma alanını tam olarak tanımlamamıştır. Sonuçta mükemmel aletlere, çok güzel aletlere sahiptir. Ama bu aletlerle incelenecek çok fazla şeye değil...

M.R.: Felsefi çalışmalarınıza başlamanız işte bu davranışçılık eleştirisiyle oldu. 1959'da çıkan Skinner'le ilgili değerlendirme makaleniz de, uyaran- tepki uygulaması ve hayvan davranışlarını öğrenmede kullanılan "uygulayıcı koşullandırma" yöntemleriyle çalışan deneysel yöntemlerin bilimsel göz boyamalarını reddettiniz. Örneğin, X sayıda deneğe Hollanda Okulu sanatçılarından bir resmin onlarda ne uyandırdığını sormayı Skinner ilginç bulur. Skinner tarafından "iyi" olarak değerlendirilecek, beklenen yanıt: "Bana Hollanda'yı çağrıştırıyor" dur. Bununla birlikte, siz "Resmin çok alçak asıldığı duygusuna sahibim" ya da "Kanımca resim çiçekli duvar kağıdıyla uyuşmuyor" yanıtlarının da verilebileceğine dikkat çektiniz. Bu deneylerin boş oldukları kadar da basit olduklarını yazdınız.

N.C.: Oldukça benzer eleştirilerin Wolfgang Köhler ve diğer *Geştald psikologları* tarafından çok az etkisiyle yapıldığını sözlerime eklemeliyim. Daha önce söylemiş olduğum gibi, geliştirilmiş olan pek çok deneyin büyük ölçüde deha ve incelik taşıdığını unutmamalıyız. Kuşkusuz davranışçı psikolojinin deneysel gelişmişliğini korumalıyız ama bu gelişmişliği akılcı bir şekilde kullanmak amacıyla. Aynı şey fizikte geçerlidir: Fizikçiler tarafından ilginç sorulara yanıt vermek amacıyla geliştirilenlerden daha gelişmiş deneysel yöntem-

ler vardır ama bu deneylerin bilimsel öneme sahip sorularla hiçbir yakınlıkları yoktur. Öyleyse fiziği bu deneyleme teknolojisi açısından tanımlamak anlamsız olurdu. Önemli sorulara olası yakınlıkları dışında, bu teknoloji içinde hiçbir öneme sahip değildir.

Aynı şekilde, belirli önemde inceleme konusuyla ilgili olarak geliştirilebilen önemli kuramları kavrayışımızı biçimlendirmek amacıyla kullanılmadıkça, psikolojik deneyler hiçbir değere sahip değildir.

M.R.: Şimdi tanımlamış olduğunuz yönde çalışan; Dilbilim dizgesi ve dilbilim dizgesinin elde ediliş ilkeleriyle aynı anda ilgilenen çok fazla psikolog var mı?

N.C.: Bu ülkede oldukça az. Fransa'da, tek olarak, Jacques Mehler var. Önemli bir araştırma alanı haline geliyor ve ben bu araştırma alanıyla yakın bağlantılı olmayı umuyorum.

M.R.: Ama deneysel psikolojik dilbilim her zaman salt dilbilim varsayımlarını doğrulamaya mı hizmet eder ya da onu kendi amaçları olan bir alan olarak mı düşünüyorsunuz?

N.C.: Daha önce söz ettiğim gibi, ("Dilbilim" olarak adlandırılan psikoloji bölümü olan) dil yapısı araştırılması, algılama ve konuşma biçimleriyle büyük ölçüde bağlantılı olan deneysel psikolojik dilbilim arasında ilke olarak karşılıklı bir etkileşim vardır. Ben kişisel olarak dilbilim kuramlarının sınanması olasılığıyla ilgileniyorum. Belirli sorular geleneksel dilbilim yöntemlerine koşulsuz güvenilerek çözümlenemez. Örneğin, zaman süreçleri araştırılması, bellek üzerindeki baskılar, bilişsel dizgeler arasındaki karşılıklı etkileşim. Dahası, soyut dilbilgisi araştırılması, dilbilimciler tarafından yararlanılan veriler dille ilgili belirli soruları çözümlemede sözcüğün tam anlamıyla yetersizdir. Dilbilim, olası dilbilgisi türünün özelliklerini tanımlamayı umabilir ki bu, her dilin kendisiyle ilgili doyurucu açıklamalar yapması gereken soyut özellikleri oluşturmaktır. Benzer şekilde, belirli bir dilin araştırılması, kendi dilbilgisinin soyut özelliklerini en iyi şekilde betimler. Bu, cebir öğrenilmesi gibidir: Her soyut

cebir pek çok farklı gerçek dizgeler tarafından somutlanabilir. Küme kuramları, sayı dizgeleriyle ya da nesnelerin yer değiştirmeleriyle somutlanabilir. Benzer şekilde, geleneksel dilbilim dizgeleri farklı gerçek dizgelere karşılık olur.

M.R..: Morris Halle'ye göre, tıpkı metrik sistemde olduğu gibi, örneğin aynı soyut tanıtım: xxxxxx, bir şair için altı ünlü; bir bahçıvan için altı gül ya da bir dansçı için altı adamdır.

N.C.: Ve eğer dilbilimci insanların gerçek doğasıyla ilgileniyorsa –ki benim beklentim budur– gerçekten yararlanılan dizgeyi keşfetmeye çalışacaktır. Dilbilimin verileri, belli bir noktanın ötesinde bu büyüleyici soruları yanıtlayacak kadar zengin değildir. Sonuçta, dilbilimci, gelişen modelleri ve sinirbilim (nörolojik) yapılarının araştırılmasından daha ileri aşamada kavrayış elde etmeyi ummalıdır.

M.R.: Dilbilim modeli, yeterlilik (Competence) olarak adlandırılan şeyin modelidir. Yöntem modelleri ya da dışavurum (Performance) modellerinden henüz söz ettiniz. Bu, yeterlilik (Competencıe) dışavurum (Performance) karşıtlığı, ilk kez açık şekilde, 1964-65 yıllarında açıklandı. Siz dilbilim yeterliliğini bir dilin konuşanı tarafından içleştirilen, bir kez öğrenilip, kazanıldıktan sonra sınırsız sayıda yeni cümleyi tek tek düşünmeksizin kurma ve anlama olanağını ona veren bilgi olarak tanımladınız. Üretken dilbilgisi (generative grammar) bu yeterliliği açıklamak amacıyla ortaya atılan açık kuramdır. Dışavurumda, yeterlilik dışında (bellek gibi) diğer bilişsel dizgeler araya gırer.

"Dil ve Zihin" (Language and Mind) adlı yapıtınızda görsel algı, bellek v.b. konularla ilgilenen diğer psikoloji dallarının bilimsel olmaları için, eşdeğer bir yeterlilik kavramını tanımlamak zorunda olduklarına işaret ediyorsunuz. Pek çok psikologun salt bu kavrama karşı çıktıkları belli.

N.C.: Kanımca, pek çok psikologun kendi bilim dallarını ilginç bir tanımlaması var. Yıkıcı ve kendi kendini yok edici bir tanım.

Çıkmaz bir sokak. Kendilerini salt dışavurum davranış incelenmesiyle sınırlandırıyorlar, öte yandan, söylemiş olduğum gibi, bir dizgenin elde edildiği ve kullanıldığı aşamayı inceleyen bir bilim dalını oluşturmak ama bu dizgenin doğası ve özelliklerini dikkate almayı reddetmek anlamsızdır.

Kanımca, iyi bir psikoloji oluşturmak için bilişsel bir alanın örneğin, görüntünün tanımlanmasıyla başlanmalıdır; bu alan, az çok bağlantılı bir dizge ya da zihinsel organ olarak değerlendirilmelidir. Bir kez bu dizge tanımlanınca, onun doğası belirlenmeye; yapısıyla ilgili kuramlar araştırılmaya çalışılabilir. Dizgenin hangi temellerde elde edildiğini; evrensel dilbilgisinde eşdeğerlerinin neler olduğunu; biyolojik olarak sahip olduğu ilkeleri, böylesi bir kuramın formülleştirildiği sınırlar içinde sormak olanaklıdır. Benzer şekilde, dışavurumun incelenmesi, kullanılan bilişsel dizgenin doğasıyla ilgili bir kavrayışı varsayar. Bilişsel dizge kuramsal kavrayışına belli düzeyde biraz sahip olmak koşuluyla, bilişsel dizgenin nasıl kullanıldığı ve diğer bilişsel dizgelerle nasıl karşılıklı etkileşime girdiğine ilişkin verimli çalışmalar yapmayı umabiliriz. Böyle bir şey sanırım psikoloji için bir örnek olmalı. Kuşkusuz bu bir aşırı basitleştirmedir. "Buluşların sırası" oluşturulamaz. Ama bu örnek esas olarak bana doğru gibi gözüküyor.

M.R.: Bu, sizin dilbilimde izlediğiniz yaklaşım. Siz dizgeyi tanımladınız: yeterlilik (competence) ve üretken dilbilgisine (generative grammar'a) ait bir kuram ortaya attınız. Evrensel dilbilgisi, dizgenin elde edilişi ve bunun gibi konulara dayalı varsayımlar topluluğudur. Ama böylesi, psikolojinin alışılmış yöntemi değildir.

N.C.: Hayır, çünkü oldukça yakın zamana kadar psikologlar başlangıç aşamalarını atlamak istediler; son aşamalara doğrudan ulaşmaya çalışarak, elde edebilecekleri kadar verimli sonuçlara ulaşamadılar. Çünkü kazanılan ya da kullanılan bu dile ilişkin belli bir bilgi olmaksızın, dilin elde edilişi ve kullanımını aydınlık bir şekilde araştıramazsınız. Eğer dile ilişkin tüm bilginiz onun sözcüklerden oluştuğu ya da sizin araştırdığınız gelişim model türünü büyük ölçüde

sınırlayan "her biri bir ses ve anlama sahip olan ardışık işaretler" tanımını size veren Saussure'cü bir kurama sahipseniz, daha yüksek bir yapıyla değil, sözcük sözcük ardaşıklıklar üreten ve sesler dizgesine sahip kazanım modelleri ve bu dizgeler arasındaki ilişkilerle sadece çalışabilirsiniz. Bu çıkış noktası, dil kavramıyla sınırlı ilkel psikoloji olurdu. Aynı şey genelde de doğrudur.

Psikologlar, bir yeterlilik modelini yani bir dil kuramını varsaymadıklarını sık sık söylerler. Ama bu, doğru değildir; dil doğası kavramına sahip olmaksızın hiçbir şey yapamazlar. Her psikolog en azından dilin bir sözcükler dizgesi olduğu varsayımına sahiptir: Bu bir yeterlilik modelidir. Çok kötü bir yeterlilik modeli ama tam olarak aynı: Eğer daha iyi bir psikoloji oluşturmak yeterlik istiyorlarsa, daha iyi bir yeterlilik modeli seçmeliler.

Pek çok psikolog daha soyut ve zengin yeterlilik modellerini düşünmekte neden gönülsüzdür? Pek çok dilbilimci de bu konuda öyledir. Kanımca, bunun nedeni, ilke yönünden oldukça orta düzeyde yeterlik modelleriyle sınırlı deneyci düşüncelerin hâlâ etkisi altında olmalarıdır. Bu öğretiler, dil kazanımının da içinde olduğu, tüm öğrenmelerin belirli parçaların bir araya gelişi; bağlantı kurmanın gelişimi; belirli uyaranlar boyutundaki genellemeler; karmaşık özelliklerden belirli özellikleri soyutlama yoluyla olduğunu iddia eder. Eğer durum buysa, yeterlilik modelleri öylesine önemsizdir ki, onları görmezlikten gelmek olanaklıdır.

M.R.: Bu şekilde bakıldığında, bellekte yavaşça biriken bir yığın olarak algılanan Saussure'cü işaretler dizgesi, saçma deneyci modelle çok iyi uyum gösterir.

Gregory'nin görüntüyle ilgili deneylerini biliyor musunuz? Bu deneyler, bir iç dizge ile deneyin karşılıklı etkileşimiyle görüntünün oluştuğunu kanıtlar.

N.C. Gregory, görüntü konusunda bir yeterlilik modeli oluşturmaya çalışanlardan birisidir. Bu ilginç bir çalışmadır. Bu soruları mantıklı bir ele alış yolu gibi gözükmektedir. Görünüşe göre, memelilerin görme kabuğu (korteksi), belirli bir sınırlanamazlık payıyla önce-

den belirlenmiştir. O bölgede, sözgelimi, çizgileri belli bir açıdan, diğer çizgileri başka bir açıdan algılamak üzere tasarlanmış görsel kabuk hücreleri vardır; ama, göründüğü kadarıyla, bu alıcıların gelişimi, özellikle yoğunlukları ya da önceden saptanmış potansiyel uyum alanı içindeki tam uyumları, bunların tümü görsel çevreye bağlıdır.

M.R.: O zaman, görsellik bir yapılanmadır, dilbilgisi gibi?

N.C.: Görsel dizgenin genel yapısı değişmez gibi gözüküyor ama, özel ayrıntılı oluşum açık kalır. Örneğin, tam iki göz eşgüdümünü genetik olarak saptamak varsayım olarak tam anlamıyla olanaksızdır. İki gözle görüşün genetik olarak belirlenmiş olmasına karşın, bu mühendislik sorununu kusursuzca çözmek için görsel deneye gereksinim var gibi gözükmektedir.

Genellikle, ciddi psikoloji esas olarak insanın aştığı, yeterliliğin olağanüstü olduğu alanlarla ilgilenecektir. Dil, böyle bir durumdur. Orada, incelenecek zengin yapıların bulunacağı kesindir. Örneğin görsel algılama alanında en olağanüstü yeteneklerden birisi, yüzleri tanımaktır. Bir insan bir yüzü, belli bir açıdan gördükten sonra, diğer bir açıdan nasıl tanıyabilir? Bu şaşırtıcı bir geometrik dönüşümü içerir. Ve iki yüzü birbirinden ayırmak! İnsanın bu konulardaki gücüne uyan bir alet yapmak hiçte basit bir iş olamazdı.

Yüz kavrayışı kuramının üretken dilbilgisine benzemesi olasıdır. Tıpkı dildeki gibi, eğer üs yapılar ve dönüşmüş yapılar olduğunu varsayarsanız, o zaman olası insan yüzlerini oluşturacak bir model ve her yüzün bütün açılardan nasıl görüneceğini bildiren dönüşümler düşünülebilir. Kuşkusuz, alışıldık kuramlar dil kuramından çok farklıdır...

M.R.: ... Çünkü doğrusal ardaşıklıktan oyluma geçmekteyiz.

N.C.: Son günlerde, çocukların algılayış dizgesiyle ilgili çok ilginç bir kitap var. Geçtiğimiz iki üç yıl içinde, birkaç haftalık hatta birkaç günlük çok küçük çocukları incelemeyi, görünüşe göre, bununla bağlantılı bir deneyden önce varolan onların algı dizgelerinin

belli özelliklerini saptamayı olanaklı kılan deneysel yöntemler geliştirilmiştir. Örneğin, çocukların ses yönünden benzerlik oluşturan "P,T" ve "K" kategorilerinin arasındaki farkı ayırt ettiği bildirilmiştir: Bu kategoriler arasında kesin bir ayrım çizgisi ve ses sürekliliğini tam bu şekilde bölme fiziksel zorunluluğu yoktur. Ama algısal olarak bir süreklilik oluşturmazlar. Bu boyutta benzer bir uyaran "P,T,K" olarak algılanacaktır. Öğrenilmeyen ama, bu tartışılsa bile, belki özellikle dille bağlantılı bir doğal yeterlilik olan insan algı dizgesinin bir bölümünü yansıttığını gösteren bu kategori ayrımını çocukların zaten yaptığı gözükür.

Şaşkınlık tepkileriyle ilgili başka bir deney var; büyük bir çember haline gelen küçük bir çemberi çocuğa tanıttığınızda, çocuk ürker. Ama kendisi yok olan bir çember gösterirseniz, ürkme tepkisi yoktur. Bu tür sonuçlar gayri resmi olarak bildirilmiştir. Ama onların halen yayımlanıp yayımlanmadığını ya da ne kadar duyarlı olduklarından emin değilim. Eğer doğruysalar, yaklaşan bir nesneyi tanıyan bir mekanizmanın doğuştan varolduğunu çağrıştırır. O sırada bu tepki herhangi bir işleve sahip değildir: Bebek hiçbir şekilde uzaklaşamaz. Bu tepki insan algı dizgesinin içine yapılanmıştır, bu konuda işlevsel bir açıklama bulmak amacıyla, evrimsel belirli bir açıklamaya varmak için milyonlarca yıl geriye gidilmek zorunda kalınabilir.

M.R: O kadar küçükken görebilirler mi?

N.C.: Yine yakın zamana kadar, çocukların ne ölçüde görebildiği bilinmiyordu. Bunu saptama araçlarına sahip olunmamıştı. Açıkça belli ki,çocuğun hareket edebilmesinden çok önce oldukça gelişmiş görsel algı vardır. Her olasılıkta, çok erken dönemde. Benzeri yöntemlerle –yetersizlikler, söz yitimi ve benzeri yöntemlerin yanısıra– dilbilim yeterlilikleri de incelenebilir.

Örneğin, beynin iki yarımküresinin işlevleri ya da yan bölümleriyle ilgili, dil sinirbilimleriyle ilgili biraz ilginç bir çalışma var. Dil, esas olarak bir sol yarımküre olağan işlevidir. Son çalışma iki yarımkürenin özgün işlevlerini aydınlığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Örneğin, Bever, sağ bölüm bir tür duyumsal kayıt tutarken, çözüm-

leme işlemleriyle ilgili olan beynin sol yarımküresinin müzik çözümlemelerini yaptığını düşündürten deneyleri bildirdi. Eğer doğruysa, bu ilginç. Yarıküre bölümlemesi olayı salt insanlar arasında görülmez, onların arasında en gelişmiş şekliyledir.

Bu farklı araştırma çizgileri gerçekten destekleyicidir. Önümüzdeki yıllarda bilimin en çarpıcı bölümlerinden birini oluşturabilirler.

M.R.: Toplumbilimden söz etmiyorsunuz. Bununla birlikte, 'Toplumsal Dilbilim' geniş çapta kabul edilmiş gibi gözükmektedir. Bu bilim dalı, dil gerçeklerine toplumsal sınıflar tarafından üretilen gerçeklikler olarak bakmaya çalışır. Yoksul semtlerde standart olmayan İngilizce'ye ilişkin Labov'un çalışmasının özellikle düşünüyorum. Kanımca o da dilbilimdir.

N.C.:Farklı ağızların incelenmesi kesinlikle dilbilimin doğrudan doğruya konusudur. Tam bir dilbilim bakış açısıyla, yoksul semt ağızlarının incelenmesinin üniversite eğitimli konuşmacıların ağızlarının incelenmesinden nasıl farklı olduğunu anlamam. Kuramsal düzeyde bu aynı şeydir. Aslında, toplumdaki dil araştırmasıyla ilgili belli kuramların olduğunu iddia edenler vardır. Belki öyledir, ama henüz böyle kuramlar ya da söz konusu ilkelerle ilgili herhangi bir özgün bilgiye bugüne kadar rastlamadım. Bildiğim kadarıyla, bu sorularla ilgili çok sınırlı sayıda görüş ortaya atıldı.

Hiçbir bireyin tam olarak tanımlanmış dil kullanmadığı kuşkusuzdur. Dil kavramının kendisi doğrudan çok üst bir soyutlama düzeyindedir. Aslında, her birey konuşmada belli sayıda dilbilgisi dizgeleri kullanır. Böyle bir karışım nasıl tanımlanabilir? Dilbilim genellikle ve oldukça doğru biçimde, idealleştirme yoluyla gelişmiştir: Söylenilen, türdeş bir dilbilim topluluğu kuramını varsayalım. Kabul edilmese de, yapılan şey budur. Bu, sağduyulu şekilde gelişmenin tek yoludur gibi gözüküyor bana ideal dizgeleri incelerseniz, daha sonra gerçek bireylerde bu ideal dizgelerin ne şekilde kendilerini gösterdiklerini ve karşılıklı etkileştiklerini kendi kendinize sorarsınız. Bu tür hiçbir sonuçtan haberdar olmamama karşın, toplumsal dilbilim böyle dizge türleriyle ilgili bir tür ilkeyi belki düşünebilir. Bir

bireyin dil dizgelerinin ideal dizgelerin karşılıklı etkileşiminden oluşmadığı ama sınırlı çeşitlilik alanı olan tek bir dizgeden oluştuğu savlanmıştır. Eğer böyleyse, bu o zaman pek ilginç değildir.

Söylediğinize katılıyorum: o, dilbilimin bölümüdür. Sıradan dilbilimin idealleştirilmesini ele alan bir dilbilim gerçekliğin karmaşıklığına bir adım daha yakındır. Güzel.

Ama kim bundan kuşku duyabilir? Hiçbir dilbilimci olasılıkla bundan kuşku duymaz.

M.R.: Labov'un, yoksul semt dilinin, standart İngilizce'nin bir yanlışlıklar ya da kuraldışılıklar toplamı olarak tanımlanmayan, kendi özgün dilbilgisine sahip olduğunu göstermesi sanırım çok önemlidir.

Tamam, çünkü dilbilimciler bunun bir dilbilim ilkesi olduğunu bilirler. Labov, öğretmenlerle, konuşma dilinin geçerliliğini tanımayan ve bunun yanı sıra standart ağızla konuşmayanlardaki aşağılık duygusunu dikkate almama ideolojik yükümlülüğüne sahip insanlara seslenmektedir.

N.C.: Eğitim uygulaması düzeyinde, genelde toplumun kendini beğenmişliğine karşı açıkça savaşa girme girişiminde, çok yararlı bir şey yapıyor. Ama dilbilim düzeyinde bu konu açık ve sıradandır. Bildiğimiz kadarıyla, taş devri insanı bizimkine benzer bir dil konuştu. Yoksul semtlerin dilinin kentin kenar mahallelerininkiyle aynı yapıda olduğu açıktır. Zenci İngilizcesi'nin incelenmesi, dilbilimsel bir bakış açısından Kore ya da Amerikan yerli dillerinin incelenmesi ya da İngiltere'deki Chamridge İngilizce'siyle Massachusetts'deki Cambridge İngilizcesi arasındaki farkın incelenmesi aynı düzeydedir. Bu çok yararlı bir çalışmadır. Ama beni rahatsız eden şey kuramsal aldatmacalardır. Biz bu noktada iyi, tanımlayıcı dilbilgisini elde ettik ama, toplumsal bağlantılı bir sonucu oluşturmak dilbilimde zor değildir. Örneğin Theodere Rossengarten, Nate Shaw'ın özgeçmişi olan, "Tanrının Tüm Tehlikeleri" adlı kitabında aynı ideolojik amaca varmıştır. Rossentgarten, tüm yaşamıyla ilgili şaşırtıcı güçlü belleğini koruyan, bilinçsiz, yaşlı bir zenci adamın öyküsünü anlattı. O, yaşamı tarihsel toplumcu direnişlere karışmış, büyüleyici olan bir tür

doğal öykü anlatıcısıydı. Bu yaşlı adamın sözlü anlatımını aktaran Rossengarten, Labov'un anlattığı şeyin aynısını söylemektedir: bu adam aynı zamanda bir insandır, aslında, olağanüstü de olan bir insan...

Benim umduğumdan daha fazla tartışmayı başlatmış olan açıklamalarımdan birisinden belki belli karışıklıklar ortaya çıkmaktadır: Eşözellikli dilbilim topluluğunu anlama zorunluluğundan söz ettim.

M.R.: ...bilimsel çalışma için zorunlu bir idealleştirme olarak. Ki, yazdığınız gibi, gerçeğin eşözellikli olduğu anlamına gelmez; ama böylesi bir idealleştirme zorunludur; aslında, yoksul semt dili araştırılırken, kendiliğindendir.

N.C.: Kuşkusuz. Ve tüm ağızlar. Kanımca, ağız türlerinin incelenmesine sağduyulu yaklaşım biçimi budur: Biz hâlâ idealize edilmiş dizgelerden her zaman söz ediyoruz. Sadece böylesine dizgeler ilginç özelliklere sahiptir. Dizgelerin birleşimi genellikle ilginç özellikler taşımaz. Bir örnek vereyim: Küçük bir çocukken, arkadaşım Morris Hale, beş dil biliyordu. Bu beş dili birleştirirseniz ilginç bir özellik taşımıyorlardı. Tek tek özellikleri ilginçti. Aynı şekilde, bu bütünün oluşturduğu öğeler ayrılmazsa, eğer ağızların toplamından söz ediliyorsa, karşınızda çok büyük bir karmaşayı bulursunuz.

M.R.: Bununla birlikte, Labov'un yenilikçi araştırmasını, toplumsal ayrımı onaylayan ve destekleyen[2] Bernstein gibi birisin psikolojik dilbilimdeki görüşüyle karşılaştırmak bana önemli gibi gözükmektedir.

N.C.: Bernstein'in araştırması, anıştırdığı konular yönünden tam olarak tepkici özelliktedir; belki de bir sağduyulu dil araştırması örneği olarak tartışmaya bile değmez. Şehirdeki yoksul semtin konuşma dilinin gerçek bir dil olduğunu söylemenin gereksiz olduğunu düşünmüştüm. Ama belki durum bu değil. Bazı eğitimciler ve diğer bilim adamları, düşük sınıflardan çocuklar arasındaki ciddi yeterlilik sınırlılıklarına ilişkin varsayımı dikkatle ele alıyor gibi gözüküyorlar. Ama

"toplumsaldilbilim" (sociolinguistics) olarak adlandırılan bilim dalının varlığı, benim için karmaşık bir konu olma özelliğini korumaktadır.

M.R.:Daha genel olarak, günümüzde toplumbilim sizce ne anlama geliyor?

N.C.: Bu konuda da bir bilim dalı amaçları ve sonuçlarıyla tanımlanır. Toplumbilim, toplumun araştırılmasıdır. Sonuçlarıyla ilgili olarak, en azından oldukça genel bir düzeyde söyleyebilecek birkaç şey var gibi gözükmektedir. Bu alanda gözlemler, varsayımlar, izlenimler, belki bazı geçerli genellemeler bulunur. Kuşkusuz hepsi çok değerlidir ama açıklayıcı ilkeler düzeyinde değil... Yazın eleştirisinin de söyleyecek sözü vardır ama açıklayıcı ilkelere sahip değildir. Kuşkusuz 'Antik Yunan'dan bugüne kadar insanlar yazın eleştirisinin dayandırabilecekleri genel ilkeleri bulmaya çalışıyorlar, ama, bu alanda yetke olmaktan çok uzak olmama karşın, hiç kimsenin böylesi ilkeleri oluşturmada günümüze kadar başarı kazanmadığı izlenimine sahibim..Diğer insan bilimlerinde de bu durum fazlasıyla böyledir. Bu bir eleştiri değildir. Bana doğru gibi gözüken bir özellik belirtmedir. Toplumsal dilbilim, sanırım, toplumbilimin ilkelerini dil araştırılmasına uygulamaya çalışan bir bilim dalıdır; ama toplumbilimden fazla destek alabildiğinden kuşku duyuyorum ve ona çok katkıda bulunmasının olası olup olmadığını merak ediyorum.

M.R.: Genellikle bir toplumsal sınıf ile bir dilbilim biçimleri kümesi arasında neredeyse çift örnekli bir biçimde bağlantı kurulabilir.

N.C.: Kelebek toplayabilir ve pek çok gözlemde bulunabilirsiniz. Eğer kelebeklerden hoşlanıyorsanız, bu güzel; ama bu iş, belirli derinliklerin açıklayıcı ilkelerini keşfetmeyle ilgili ve öyle olmazsa başarısız olan araştırma ile karıştırmamalı.

M.R.: Belirli toplumbilimciler, özellikle dili kullanmadaki yeterlilikle, şöyle ya da böyle, sık sık karıştırılan "yeterlilik" kavramı nede-

niyle, dilbilimcileri egemen dilin geçerliliğini pekiştirmedeki işbirlikçilerinden ötürü suçlar. Ama hepsinin ötesinde, toplumsal gerçeklikten uzaklaştıran idealleştirilmesiyle ilgili olarak dilbilimi kınarlar.

N.C.: İdealleştirmeye karşı çıkış tam anlamıyla akılcılığa karşı çıkıştır; anlamlı bir düşünsel çalışma yapmayacağız direncinden başka hiçbir anlama gelmez. Araştırmaya değecek kadar gelişmiş bir olay genellikle birkaç dizgenin birden karşılıklı etkileşimini kapsar. Bu nedenle belirli araştırma konularını soyutlamalısınız, ilgili olmayan etmenleri ayırmalısınız. En azından anlamsız bir inceleme sürdürmek istemiyorsanız bu böyledir. Hatta bu, doğal bilimlerde tartışılmaz, açıktır. İnsan bilimlerinde bunun sorgulanması sürdürülüyor. Bu şanssızlıktır. Belirli idealleştirmelerle çalıştığınızda, olağanüstü önemli bazı şeyleri gözden kaçırabilirsiniz. Bu, akılcı bilgilenmenin her zaman anlaşılmış olan bir olasılığıdır. Bu konuda çok kaygılı olunmamalı. Bu sorunla yüzleşmeli ve çözmeye; ona kendimizi uydurmaya çalışmalı. Bu kaçınılmazdır.

Anlamlı sonuçları elde etme ölçeği olmadıkça, doğru idealleştirmeleri sağlayan basit ölçekler yoktur. Eğer iyi sonuçlar elde ederseniz, o zaman iyi bir ide ılleştirmeden uzak olmadığımıza inanmak için elinizde neden varc ır. Görüş açınızı değiştirerek daha iyi sonuçlar elde ederseniz, o z-nan idealleştirmenizi geliştirdiniz demektir. Araştırma alanının tamamıyla başarılı ilkelerin keşfedilmesi arasında sürekli bir etkileşim vardır. İdealleştirmeyi reddetmek çocukçadır. Böylesine eleştiriyi soldan işitmek özellikle çok garip; Marksist ekonomi politik, idealleştirmeleri ve geniş-yayılımlı soyutlamalarıyla bilinen ve klasik örneği sunar.

M.R.: Toplumbilimciler, bilimsel uygulamanın yerine geçen kendi görüşmeleri, araştırmaları, sayılamaları gibi bu gün kullandıkları yöntemleri korumaya çalışmıyorlar mı?

N.C.: Burada da, bu tür yaklaşım kendi içinde ne iyi ne de kötüdür. Sorun, başarılı ilkelerin keşfine götürüp götürmeyeceği sorunudur. Doğal tarihle doğal bilim arasındaki farka yeniden döndük. Doğa

tarihinde ne yaparsanız yapın uygundur. Eğer taş toplamak isterseniz, onları renklerine, büyüklüklerine göre sınıflandırabilirsiniz. Her şey eşit değerdedir çünkü siz ilkelerin aranışında değilsiniz. Kendinizi eyliyorsunuz ve kimse buna itiraz edemez. Ama doğal bilimlerde bu tamamen farklıdır. Orada, araştırma anlaşılabilir yapının keşfine ve açıklayıcı ilkelere yöneliktir. Açıklayıcı ilkelere ya da bilgi yönünden belirli öneme sahip gizli yapılara dayalı oldukları, düzey dışında, doğal bilimlerde gerçekler kendi içlerinde önem taşımazlar. Sanırım tüm bu tartışma, "ilginç" kelimesinin iki anlamı arasındaki bir karışıklığa düşer. Belirli şeyler kendi içlerinde ilginçtirler: Örneğin insan davranışları. Bir romancı insan davranışlarını ele aldığında bu ilginçtir; bir kuşun uçuşu, bir çiçek, bu da ilginçtir. Bu anlamda, doğal tarih ve betimleyici toplumbilim, tıpkı bir roman gibi, ilginçtir. Her ikisi de ilginç olaylarla ilgilenir ve bunları bizim kavrayışımıza sunarlar, belki de, bir şekilde, onları kavramamızı sağlarlar.

Ama fizikte, örneğin, "ilginç" sözcüğünün diğer bir anlamı vardır. Bir olay kendi içinde fizikçi için önem taşımaz. Aslında fizikçiler, en azından bu yüzyılda, kendi içinde gerçek anlamda hiçbir öneme sahip olmayan, "garip" olaylarla "ilginç" sözcüğünün birinci anlamındakine uygun ilgilenirler. Bilimsel deney koşullarında olan olay kendi içinde bir öneme sahip değildir. Onun önemi, sallantıda olan kuramsal ilke neyse onunla bağlantısında yatar. Doğalbilim, doğaltarihten farklı olarak, olayların kendileriyle değil ama onların belirli şekilde dayanağı olan ilke ve açıklamalarla ilgilidir. "İlginç" sözcüğünün bu tanımlarından birinin (ya da, örneğin, kullanışlılıkla ilgili başka bir anlamın) seçiminde doğru ya da yanlış yoktur. İnsan eylemleriyle ilgilenme yanlış ya da parçacık siklotronuyla ilgilenmek doğru değildir. Tam olarak baştan başa farklı iki şey vardır. Toplumbilimin çekiciliği, sözcüğün iki anlamı arasındaki karışıklığa dayandırılmamalı.

Dil araştırılmasında da garip olaylar bulursunuz. İngilizce'de

(John seems to the men to like each other.)

John adamların her birine diğerlerinden hoşlanıyormuş gibi gelir anlamına gelen yukarıdaki cümleyi söyleyemezsiniz Demek istenilen anlamla ilgili bir hata yoktur; sorun, bu cümlenin onu ifade et-

memesidir. Kendi içinde hiçbir öneme sahip değildir; hiç kimse onu kullanmaz, bu konuyla ilgili her şey budur. Ama dilbilim kuramının önemli ilkeleriyle bağlantılı olduğu için, olayın bilgi yönünden önem taşıması gerçekleşir.

İnsan bilimlerindeki sorun, deney uygulayıcılarının kendi kendilerini, çok az öneme sahip olayları betimleme ve konuları hakkında ilginç hiçbir şeyleri olmama konumunda rahatlıkla bulabilmeleridir. Bu hepsinden kötü olanıdır; örneğin konularla ilgili sayılama çözümlemelerini sunmak... Kuşkusuz, insanbilim ve toplumbilim sık sık çok ilginç sonuçlar elde eder. Meslektaşım Kenneth Hale'nin çalışmasını ele alalım örneğin. Avustralya'nın yerli kültürlerinin ve dillerinin "kültürel zenginliğini" incelemektedir. Bu insanlar, en azından teknolojinin bakış açısından, dünyadaki en "ilkeller" arasında tanımlanabilir. Ama olağanüstü gelişmiş düşünsel dizgeler ve başka örneği olmayan dil oyunları geliştirdiler.

M.R.: Belirli koşullara göre, her konuşmacının sözcükleri karşıtlarıyla yer değiştirdiği bir zıt anlamlılar oyununa ilişkin çalışmasını okuduğumu anımsıyorum.

N.C.: Evet bu bir örnek. Bu çalışmasından çıkan sonuç kuşkusuz çok ilginç. Bu oyunlar salt zaman geçirmek için bulunmuş olamaz: temel kültürel gereksinimlere yanıt verirler. Olağanüstü gelişmiş ve karmaşık akrabalık dizgelerinin çoğalmasının toplumsal işlev açısından hiçbir açıklaması olamayacağı da ortaya atılmıştır...

M.R.: Sonuç olarak, Levi-Strauss'un işlevciliğine karşıdır.

N.C.: Belki bu akrabalık dizgeleri bir düşünsel gereksinimi doyurur. Klasik matematik yoksa, oluşturulabilecek matematik türü olabilirler. Yunanlılar sayı kuramını oluşturdular, diğerleri akrabalık dizgelerini... Hale ve diğerleri, akrabalık dizgeleri konusunda bilgili üyelerin, tıpkı matematikçilerin ödüllendirildiği gibi, büyük ödüllerle ödüllendirildiğini bildiriyorlar. Bu buluşlar insanbilime ait doğallıkla psikolojiye de... İnsanların maddi yoksunluk koşulları altında na-

sıl kültürel varlıklılık ürettiğini bu bilgiler gösterir. Bu dil oyunlarıyla ilgili olarak çocukların onları öğrenmede hiçbir güçlük çekmediği söylenir. Bu oyunlar ergenlik törenleriyle bağlantılı gibi görünüyor. Hepsi çok değişik ve büyüleyici.

M.R.: Bu buluşlar sözcüğünün her iki anlamıyla da "ilginç!" Dilin gerçekleri de bu iki ilginç olma yolunu sunuyor gibi geliyor bana

N.C.:Evet. İyi bir geleneksel dilbilgisini ele alalım: İnsanla ilgili olaylar sunar; örneğin düzensiz yüklemler. Bu eğlenceli...Ama geleneksel dilbilgisi, bazı üretken dilbilgicilerin özgün öznekoşulu* olarak adlandırdıkları şeyle ilgilenmez; çünkü bu koşul tarafından dışlanan olaylar "insanla" ilgili değildir.

Örneğin, daha önce söz ettiğim cümle; John o adamlara kendilerinden, kendileri de John'dan hoşlanıyormuş gibi geldi. (John seems to the men to the like each other), özgün özne koşulu tarafından dışlanır. Ama en kapsamlı geleneksel dilbilgisinin bile bu tür cümlelerin dışlanması gerektiğine özen gösterdiğinden kuşkuluyum. İngilizce'nin geleneksel dilbilgisi kurallarının ilgilendirdiği kadarıyla bu oldukça doğaldır; "zekânın" özelliklerini belirgin bir şekilde tanımlamaya çalışmak yerine, bu dilbilgisi kuralları okuyucunun zekâsına sunulur. Özgün özne koşulu -ya da bu cümleyi dışlayan diğer herhangi bir ilke- konuşmacının zekâsının, evrensel dilbilgisinin bir özelliğidir; buna bağlı olarak, geleneksel bir dilbilgisi okuyan kişi için

*Bu, eğer kapsanan cümle bu tanımın anlamına tam olarak giren bir anlamda özgün özneye sahipse, hem kapsanan cümleye ait bir ögenin çıkarılmasını ve hem de bu cümlenin dışındaki bir öğeyle bağlantılandırılmasını yasaklayan bir koşuldur. Örneğin, Biz John'un diğerlerinden, diğerlerinin John'dan hoşlanmasını umduk, cümlesinde "birbirlerinden," "biz" adıyla bağlantılandırılamaz; sonuç olarak, cümle "Her birimiz John'un diğerlerinden hoşlanmasını umduk" anlamını ifade etmez. Özgün özne koşulu bu bağlantılandırmayı engeller; çünkü kapsanan cümlede "John" vardır: John'un diğerlerinden, diğerlerinin John'dan hoşlanması." Aynı koşul verdiğimiz örnekte de geçerlidir: John, o adamlara kendilerinden, kendileri de John'dan hoşlanıyormuş gibi geldi. o adamlara kendilerinden, kendileri de John'dan hoşlanıyormuş gibi geldi. Burada hoşlanmak'ın öznesi ses olarak yoktur ama "John" olduğu anlaşılır. Bu konuların değerlendirilmesi için, bakınız Chomsky. Dil Üzerine Yansımalar (New York, pantheon, 1975), üçüncü bölüm

açık yönerge gerektirmez denilebilir.

Dilbilimci için tersi durum doğrudur. Dilbilimci, geleneksel dilbilgisi kurallarının söyleyemediği şeylerle ilgilidir; o ilkelerle ilgilidir ya da kanımca onu ilgilendirmesi gereken şeyler onlardır.

M.R.: İdealleştirmeye karşı insan bilimlerinde karşılaşılan tipik tepki, insanların ortak sahip oldukları şeylerle ilgilenmemeleriyle bağlantılı gibi gözükmemektedir, ama...

N.C.:... ama onları farklılaştıran şeylerle ilgilenmeleriyle bağlantılı gibi gözükmektedir, evet. Ve onların olağan insan yaşamlarında bu doğru karardır. Aynı şey kurbağalar konusunda da doğru olmalı. Kuşkusuz, kendilerini kurbağa yapan şeyle ilgilenmeyeceklerdi ama onları birbirinden ayıran; örneğin, bir kurbağanın daha ileri sıçraması gibi, bir kurbağayı diğer kurbağalar için olağanüstü kılan bir şeylerle ilgileneceklerdi, Kurbağalıkla fazla ilgili olmayacaklardı.

M.R.: Amerikalılar arasında "kurbağalar" sözcüğü Fransızları belirtmek için de kullanılır.

N.C.: Bunu demek istememiştim.

Bir Dil Felsefesi

M.R.: Sizin dilbilim buluşlarınız, dil felsefesinde ve "dil felsefesi" olarak adlandırılan konuda görüşler edinmemize neden oldu. Özellikle, son kitabınızda (Dil Üzerine Yansımalar), düşüncede bilinebilenlerin sınırlarını saptama yönelimindeydiniz; sonuç olarak, Dil Üzerine Yansımalar tam anlamıyla bir bilim felsefesi haline geldi.

N.C.: Kuşkusuz, bilimsel bir yaklaşım olarak değerlendirilecek şeyleri saptayan dil araştırması değil; aslında bu çalışma insan bilgisi araştırmasında başvurulabilecek yararlı bir model sağlar.

Dil konusunda, oldukça sınırlı verilerle donatılmış bir bireyin olağanüstü zengin bir dil dizgesini nasıl geliştirdiği açıklanılmalı. Dil topluluğunda varolan çocuğa genellikle kusurlu ve birbirinden kopuk cümle dizileri tanıtılır. Buna karşın, soyutlama ya da tüme varım yoluyla türetilemeyecek çok karmaşık bilgiyi, uygulamada kendisine tanıtılandan çok kısa sürede geliştirip, kendi dilinin dilbilgisini içleştirmede, oluşturmada başarılı olur. İçleştirilen bilginin belirli biyolojik özelliklerle çok dar bir alanda sınırlandırılmış olması gerektiği sonucuna varırız. Bilginin tüm bireyler arasında eş özellikte ve aynı şekilde, sınırlı ve kusurlu verilerden oluşturulduğu benzer bir durumla ne zaman karşılaşsak, zihin tarafından yapılanan bilişsel dizgenin belirlenişinde bir dizi ilk sınırlılıkların önemli bir rol oynadığı sonucuna varırız.

Aslında hiç te paradoks olmamasına karşın, paradoks gibi gözüken bir şeyle kendimizi yüzyüze buluruz: Dilin bilgisi durumunda olduğu gibi, zengin ve gelişmiş bilgi aynı yollarla yapılanırken, zihin tarafından geliştirilebilen bilişsel dizgelere biyolojik yeteneklerin sınırlılıklar, sınırlar yüklemesi gerekir. Ulaşılabilir bilgi alanı kendi sınırlarına kökten bağlıdır.

M.R.: Eğer tüm dilbilgisi kuralı türleri olanaklı olsaydı, o zaman bu kuralların edinilmesi olanaksız olurdu; eğer tüm sesbirim (fonem) sıralanışları olanaklı olsaydı, artık dil olmayacaktı. Tam tersine, ardışık sözcüklerin, sesbirimlerin(fonemlerin) sıralanışlarının ne ölçüde sınırlı olduğunu; bu sıralanışların imgelenebilir sıralanışlar kümesinin sadece küçük bir alt kümesini oluşturduğunu dil araştırması gösterir. Dilbilim, bu sıralanışları sınırlayan yasaları açıkça göstermeli. Ama bu sınırlılıklar temelinde dil biçimleri sonsuzluğu elde edilir.

N.C.: Elde edilebilir dille ilgili kesin sınırlar varolmasaydı dilin bilgisinde olduğu gibi böylesine yoğun bilgiyi asla elde edemezdik. Bu ön sınırlılıklar olmasaydı, her biri deneyde karşılaşılan olaylarla uyumlu, olağanüstü fazla sayıda olası bilgi dizgelerini yapılandırabilirdik. Sonuçta, deneyin ötesine uzanan, belirli bilgi dizgesinin aynı şekilde elde edilişi olanaksız olacaktı: Bu dizgelerin hangisinin doğru olduğunu belirleme olasılığı olmaksızın, farklı bilişsel dizgeleri uyarlayabilirdik. Güvenilebilirlik yönünden birbiriyle karşılaştırılabilir çok sayıda kuramlara sahipsek, bu, hiçbir kurama sahip olmamakla tam olarak aynı şeydir.

İnsanın gelişmiş olduğu bir bilgi alanını keşfettiğimizi varsayalım. Mevcut kanıtların sınırlayışlarına karşın birileri zengin, açıklayıcı bir kuram geliştirmişse, bunun deneyden bilgiye sıçramasına olanak veren genel işlemin ne olduğunu; böylesine zihinsel bir atlayışı olanaklı kılan sınırlılıklar dizgesinin ne olduğunu sormak uygundur.

Bilimin tarihi bu konuyla ilgili belirli örnekleri sunabilir. Belirli zamanlarda, insanların kavrayabileceği; insan zekasının doğasıyla belirli şekilde bağlantılı önermelerden oluşan kuramlar, zengin bilimsel kuramlar, sınırlı veriler temelinde yapılandırılmıştır. Böyle du-

rumları inceleyerek, bu kuramların özelliklerini ortaya koyan ilk sınırlılıkları keşfetmeyi deneyebiliriz. Bu, bizi şu soruyu sordurmaya yöneltir: Anlaşılabilir kuramlar için "evrensel dilbilgisi" nedir; biyolojik olarak varolan sınırlılıklar dizisi nedir?

Bu soruyu yanıtlayabilmemizin -ilke olarak- olanaklı olduğunu varsayalım. O zaman, bu sınırlılıkların bilinmesinden sonra, ilke olarak elde edilmesi olanaklı kuram türlerini ayrıntılı olarak araştırabiliriz. Bu sorulduğunda, dil konusundaki durumla aynı anlama gelir: Evrensel dilbilgisi kuramını dikkate aldığımızda, hangi dil türleri olanaklıdır?

Biyolojik sınırlılıkların elde edilebilir kuramlar haline getirdiği kuram türlerine bir bakalım. Bu tür eş özellikte olmayabilir; elde edilebilirlik, diğer kuramlarla bağlantılı elde edilebilirlik düzeyleri varolabilir vb. Diğer bir deyişle elde edilebilirlik kuramı hemen hemen yapılanmış olabilir. Öyleyse, kuram yapılanışıyla ilgili "evrensel dilbilgisi" elde edilebilir kuramlar yapısının bir kuramıdır. Eğer bu "evrensel dilbilgisi" bir insanın biyolojik yeteneğinin bir bölümüyse, o zaman uygun ortam verildiğinde her insan, en azından bazı durumlarda, belli sayıda, hazır, elde edilebilir kuramlara sahip olacaktır. Kuşkusuz konuyu oldukça basitleştiriyorum.

Doğru kuramlar türünü göz önüne alın. Böylesi bir türün varolduğunu; diyelim ki, bizce bilinen bazı işaret ve rakamlarla belirtildiğini düşünebiliriz. O zaman şu soruyu sorabiliriz: Elde edilebilir kuramların türü ve doğru kuramların türünün kesişme noktası neresidir? Ki bu, hangi kuram ve aynı zamanda hem elde edilebilir hem de doğru kuramlar sınıfına aittir demektir. (Ya da elde edilebilirlik ve göreli elde edilebilirlik düzeyiyle ilgili karmaşık sorular yöneltebiliriz.) Böylesine bir kesişmenin varolduğu yerde bir insan gerçek bilgiyi elde edebilir. Ve tersine, bu kesişmenin ötesinde gerçek bilgiyi elde edemez. Kuşkusuz, bu insan zihninin doğanın parçası olduğu; kendisi hakkında bilgi sahibi olduğumuz diğer organlardan daha karmaşık ve belki daha doğal, diğerleri gibi bir biyolojik dizge olduğu ama kendi gizilgüçlü etkinlik alanı ve etkinlik alanının sağlayan en temel etmenler tarafından belirlenmiş doğasındaki sınırlılıklarla, ama bütün bunlara karşın bir biyolojik dizge olduğu varsayımına dayalıdır.

Bu görüşe göre, insan aklı Descartes'ın varsaydığı gibi evrensel araç değil, daha çok, özgün biyolojik bir dizgedir.

M.R.: İnsanoğlunun biyolojik sınırlılıklarının içinde olmadıkça, bilimsel etkinliğin olanaklı olmadığı düşüncesine yeniden döndük...

N.C.: Ama neden böylesine bir kesişmenin olması gerektiğine ilişkin hiçbir özel biyolojik nedenin olmadığına dikkat edin. Çekirdek fiziğini keşfetme yeterliliği, bir organizmaya seçici üstünlük sağlamaz ve insan evriminde bir etmen değildi, bunu varsaymak sağduyuludur. Cebir problemlerini çözme yeteneği, farklı üremede bir etmen değildir. Bu özel yeteneklerin, alet yapımı ve benzeri uygulamalı becerilerle şöyle ya da böyle süreklilik gösterdiği görüşünün, bildiğim kadarıyla, güvenilir bir uyarlaması yoktur; bu, özel yeteneklerin, seçici zorlanmaların etkisinde kalabilmiş olan beynin eşzamanlı bir evrimi olarak bilinmeyen nedenlerle geliştiğini yadsımak değildir kuşkusuz...

Elde edilebilir ve gerçek kuramların türlerinin bir kesişmesinin varoluşu, bir anlamda, bir tür biyolojik tansıktır. Bu tansık ad olarak "fizik" denilen bir alanda en azından fiziğin bir tür uzantısı olarak düşünülebilecek doğal bilimlerde: Kimya, biyokimya, moleküller biyolojide gerçekleşmiş gibi gözükmektedir. Bu alanlarda, gelişme, sınırlı veriler temelinde ve başkaları tarafından anlaşılabilir bir biçimde, olağanüstü hızla olmuştur. Belki biz burada insanlık tarihinde özgün bir olayla karşı karşıyayız: Bizim evrensel bir organizma olduğumuza inanılmasını sağlayacak hiçbir şey yoktur. Daha çok, tasarlayabildiğimiz ve anlayabildiğimiz kuramlar yönünden biyolojik sınırlılıklarla bağımlıyız ve aksi hâlde gelişmiş bilgi dizgeleri ve kavrayışlarını yapılandıramayacağımız için, bu sınırlılıklara sahip olmakla şanslıyız. Ama bu sınırlılıklar, bizim kendileri hakkında bir şey öğrenmeyi çok istediğimiz bilgi alanlarını da pekâla dışlayabilir. Bu çok kötü. Bizim yapamadığımızı yapabilen farklı düzenlenmiş zekâya sahip bir diğer organizma belki de var. Bu, bir ilk tahmin olarak, kanımca sağduyulu bir tahmin; bilinçli bilginin elde edilişi sorusu hakkında bir düşünme şeklidir.

Bir adım daha giderek, özel bir organizmanın kendi bilgi edinme dizgesini incelemek üzere gelebilmesi, düşlenmeyen bir şey değildir; sonuç olarak, kendisinin elde edilebileceği anlaşılır kuramlar sınıfını saptayabilecektir. Bunda herhangi bir çelişki görmüyorum. Anlaşılamadığı düşünülen bir kuram, az önce tanımlanan anlamda "ulaşılamayan bir kuram" bu nedenle anlaşılabilen ya da ulaşılabilen hale gelmez.

Düşünce açıkça tanımlanabilmelidir. Eğer belirli düşünce alanında elde edilebilir kuramlar doğru kuramlar olmaktan uzaklaşırsa, bu çok kötüdür. O zaman, insanlar en iyisi, açıklanamaz nedenlerle bu alanlarda belirli şeyleri haber veren bir tür bilgi teknolojisi geliştirebilir. Ama teknolojinin neden çalışmakta olduğunu anlamayacaklardır. İlginç bir bilimin anlaşılabilir olduğu alanında anlaşılabilir bir kurama sahip olamayacaklardır. Kuramları etkin olmalarına karşın, bilimsel anlamda doyurucu olmayacaktır.

İnsanlığın düşünsel mücadele tarihine bu bakış açısından bakarak, ilginç, şaşırtıcı şeyler buluruz. Matematikte belirli alanlar, sayı kuramı, uzam (uzay) sezgisi gibi olağanüstü insan yetenekleriyle bağlantılı gibi gözükmektedir. Bu sezgilerin araştırılması, en azından, 19. Yüzyılın sonunakadar matematikteki temel gelişim çizgisini belirlemiştir. Görünüşe göre zihnimiz sayı dizgeleri soyut özelliklerini, soyut geometriyi ve doğrusal, kesintisiz matematiği kavrayabilecek yeterliliktedir. Bunlar kesin sınırlar değildir ama bizim, matematiğin ve bilimin belirli dallarıyla bağımlı olmamız olasıdır.

Tahminen, tüm söylemiş olduğum şeyler bir aşırı deneyci tarafından geri çevrilecek ya da anlamsız olarak bile değerlendirilebilecektir.

M.R.: Bu, ön biyolojik sınırlılıkları değerlendirmeden, "boş" ya da "beyaz kâğıt" zihinlerden başlayarak, bilgi elde edilişinde insanoğlunun tümevarımlar ve genellemelerle ilerlediği görüşüne inanan birisi tarafından geri çevrilir demektir. Bu çerçeve içinde, bilginin zihin yapısı tarafından saptanması, bir şeklin mum levhadan oluşturulmasından farklı bir şey değildir.

N.C.: Evet, bu deneyci varsayımların inandırıcılığı kanımca çok az; fiziksel, toplumsal dünyanın ya da bilimin sağduyulu kavranışının gelişimini tümevarım, genelleme, soyutlama ve benzeri yollarla açıklamak olanaklı gibi gözüküyor. Eldeki verilerden, kavranabilir kuramları böylesine doğrudan bir yol yoktur.

Aynı şey, örneğin müzik gibi diğer alanlar için de doğrudur. Ne de olsa, çoğu insanın kulağına salt gürültü gibi gelen sayısız müzik dizgelerini her zaman imgeleyebiliriz. O alanda da, bu kategorinin ne olduğu açık ve sürekli tartışılan bir soru olmasına karşın, insanlar için olası müzik dizgeleri türünü biyolojik etmenler saptar.

Bu durumda da hiçbir doğrudan işlevsel açıklama mevcut gibi gözükmemektedir. Müzik yeteneği, üremekte bir etmen değildir. Müzik, maddi gönenci geliştirmez, insanların toplumda daha iyi işlev görmelerini sağlamaz. İnsanın estetik anlatım gereksinimine karşılık verir. İnsan doğasını tam olarak araştırırsak, diğerleri bu gereksinimi karşılamazken, belirli müzik dizgelerinin estetik anlatım gereksinimlerine karşılık verdiğini keşfedebiliriz.

M.R.: İkibin yıldır bilimsel yaklaşımın hiçbir gelişme göstermediği bilim dalları arasında insan davranışının incelenişini sayıyorsunuz.

N.C.: Davranış, evet, bu böylesi bir durumdur. Tarihin belleğinin başlangıcından bu gün kadar temel sorular ortaya atılmıştır: Davranışların nedeni sorusunun sorulması kolay gibi gözükür ama bunun yanıtlanmasında hiçbir kuramsal gelişme gösterilmemiştir. Temel soru şu şekilde formüle edilebilir: Değişkenlerin değerlerine sahip olmak koşuluyla, belirli değişkenlerin bir işlevini, işlev, bu değerler tarafından belirginleştirilen koşullar altındaki sonuçları ya da olası davranışlarla ilgili belki belirli dağılımını bize verecek şekilde düşünmek... Ama böylesine hiçbir işlev, yetersiz bir öngörünün değerlendirmesine bile ciddi olarak sunulmamıştır ve soru amaçsız kalmıştır. Aslında, sorunla ilgili herhangi bir sağduyulu yaklaşım şekline ilişkin bilgimiz yoktur. Bu sürekli başarısızlığın açıklanılması, gerçek davranış kuramının bizim bilişsel kavrayışımızın ötesinde olduğu temel-

lerinde anlaşılabilir. Sonuç olarak hiçbir gelişme gösteremeyiz. Maymuna Bach'ı anlamayı öğretmeyi denemişiz gibi bir şey olur. Zaman yitimi...

M.R.: Öyleyse davranış sorusu, sözdizim (syntax) sorusundan farklı olacaktı: o soru da üretken dilbilgisinin gelişiminden önce asla sorulmamıştı.

N.C.: Ama bu durumda, soru bir kez sorulunca, herkes benzer ya da karşılaştırılabilir yanıtlarla ortaya çıkar. Belirli sorular sorulduğunda, yanıtın imgelenmesi bazen olanaksızdır, bazen yanıtlar oldukça doyurucu ortaya çıkmaya başlar. Ve yanıt verildiğinde, soruyla ilgili eşdeğer kavrayışa sahip olanlar da yanıtı anlaşılır bulacaktır. Bir sorunun henüz tam olarak sorulamaması; ya da kaçınılamayacak bir karmaşıklık derecesiyle sorulması; ama daha sonra bazen tam anlamıyla sorulabilmesi ve hâlâ bizim düşünsel kavrayışımızın ötesindeymiş gibi gözükmesi, genellikle rastlanan bir durumdur

Dil durumuyla ilgili bir diğer benzetme, belki de, bizim içinde yaşadığımız toplumsal yapıları kavrayışımızdır. Diğer insanlarla ilişkilerimizle ilgili, sözcüklerin ötesinde, karmaşık her tür bilgiye sahibiz. "Bilim oluşturma yeteneğimizin" desteğiyle bu alanda bilinçli kuramlar geliştirebildiğimiz anlamına kesinlikle gelmemekle birlikte, biz, olası toplumsal etkileşim biçimleriyle ilgili bir tür "evrensel dilbilgisi"ne sahibiz ve yetersiz olan toplumsal gerçek algımızı sezgisel olarak düzenleyen dizge, bu dizgedir. Eğer toplumumuzda kendi yerimizi bulmakta başarılıysak, bu toplumların bizim iyice araştırmaya hazır olduğumuz bir yapıya sahip olması nedeniyle bu böyledir. Hiç kimsenin kendi yerini asla bulamayacağı yapay bir toplumu biraz imgelem yoluyla tasarlayabiliriz

M.R.: Öyleyse siz yapay dillerin başarısızlığını ülküsel toplumların başarısızlığıyla karşılaştırabiliyorsunuz?

N.C.: Belki. Evrensel dilbilgisini bozmak üzere yapılandırılmış yapay bir dil, doğal dilde olduğu gibi içinde yaşayarak öğrenme kolay-

lığında öğrenilemez. Böylesine bir dil, bir oyun, bir bilmece gibi algılanabilir en fazla... Biyolojik olarak belirlenmiş kavramlara ve insanın toplumsal gereksinimlerine karşılık vermediği için, içinde hiç kimsenin toplumsal dilde varlığını sürdüremediği bir toplumu aynı şekilde imgeleyebiliriz. Tarihsel nedenlerle, mevcut toplumlar değişik dengesizlik biçimlerine yol açarak, bu tür özelliklere sahip olabilir.

Herhangi bir ciddi toplumsal bilim ya da toplumsal değişim kuramı, belirli bir insan doğası kavramının üstüne yapılandırılmalıdır. Adam Smith gibi bir klasik liberalizm kuramcısı, insan doğasının değiş-tokuş, mal değiştirme eğilimiyle tanımlanışını olumlayarak başlar, bu varsayım, o'nun savunduğu toplumsal yapıyla çok iyi bir uyum sağlar. Eğer (güvenilirliği oldukça kuşkulu) bu önermeyi kabul ederseniz, insan doğasının, devlet tekeli, müdahalesi olmayan; üretimin toplumsal denetlenişi olmayan; idealize edilmiş bir erken dönem kapitalist topluma uyum gösterdiği ortaya çıkar.

Eğer, tam tersine, Marks ve Fransız, Alman romantikleriyle birlikte sadece toplumsal eşgüdümün insan güçlerinin tam gelişimine olanak sağladığına inanırsanız, o zaman arzulanan bir toplumun farklı bir görüntüsüne sahip olursunuz. Toplumsal düzen ya da toplumsal değişikliğin altında yatan; açık ya da örtülü belirli bir insan doğası kavramı her zaman vardır.

M.R.: Sizin dille ilgili buluşlarınız ve dil alanlarıyla ilgili tanımlamalarınız, yeni felsefi soruların ortaya çıkışıyla ne derece ilgilidir? Hangi felsefeye kendinizi en yakın hissediyorsunuz?

N.C.: Şu ana kadar tartışmakta olduğumuz sorularla ilgili olarak kendimi en yakın hissettiğim ve neredeyse görüşlerini aktardığım düşünür Charles Sanders Pierce'tir. O, kendisinin "çıkarım" diye adlandırdığı, henüz tamamlanmış olmaktan çok uzak, ilginç bir taslak ortaya attı.

M.R.: "Çıkarım", kanımca, ne (tümdengelim gibi) ön (a priori) ilkelere ne de (tümevarım gibi) deneysel gözlemlere tam olarak daya-

nan bir anlam oluşturma biçimi. Ama Pierce'in bu özelliği Fransa'da çok az biliniyor.

N.C.: Ya da burada, Amerika'da da öyle. Pierce, bilginin gelişimini açıklamak amacıyla, evrim süreci akışında gelişmiş bir tür "içgüdü" olan; "kabul olunabilir varsayımlara bir sınır getiren" "çıkarım"ın belirli ilkelerini; belirli doğru kuram türlerini imgelemeye insan zihninin doğal bir uyarlanışı olduğunun kabul edilmesi gerektiğini savladı. Pierce'in çıkarımla ilgili düşünceleri biraz belirsiz ve biyolojik olarak varolan yapının, bilimsel varsayımların seçiminde temel bir rol oynadığı görüşü, çok az bir etkiye sahip olmuş gibi gözüküyor. Farklı durumlarla ilgili olarak benzer kavramların geliştirilmiş olmasına karşın, bildiğim kadarıyla hiç kimse bu düşünceleri daha ileri aşamalara geliştirmeyi denemedi. Pierce'in etkisi olağanüstüydü ama bu özel nedenle değil...

M.R.: Daha çok işaretler biliminde (semiology'de)...

N.C.: Evet, o genel anlamda. Onun "çıkarım"la ilgili düşünceleri, Anglo-Amerikan felsefesinin çok kabul edici davranmadığı Kantçı düşünceleri geliştirdi. Popper örneğinde olduğu gibi, tümevarımcı yaklaşımlarla ilgili çok fazla eleştiri yapılmış olmasına rağmen, bildiğim kadarıyla onun (epistemology'deki) bilgi kuramındaki yaklaşımı asla izlenilmedi.

Russel sonraki kitabında (İnsan Bilgisi) bilgi edinişte deneyci yaklaşımın yetersizliğiyle kendi yönünden çok fazla ilgilendi. Ama bu kitap genellikle görmezlikten gelindi. Gerçekte sahip olduğumuz bilgiyi açıklamak amacıyla (non-demonsrative inference) "göstergelenemeyen anlam"ın değişik ilkelerini ortaya attı.

M.R.: Öncüllerin doğru, akıl yürütmenin sağlam özelliğine karşın sonucun doğru olmasının güvencesi olmaması noktasında, göstergeleşemeyen anlam matematik mantığının tümdengeliminden farklıdır; onlar sadece olası olarak verilirler. Doğru mu?

N.C.: Öz olarak evet: Onun bu konudaki yaklaşımının, köklü farklılıklarla, belirli bir noktaya kadar Kantçı olduğu söylenebilir. Russel bir yönüyle deneyci olarak kaldı. Onun göstergelenemeyen anlam ilkeleri, tümevarımın temel ilkelerine tek tek eklenir ve bakış açısında köklü bir değişiklik meydana getirmez. Ama sorun niceliksel değil, nitelikseldir. Göstergelenemeyen anlamın ilkeleri gereksinimi karşılamaz. Deneyci ön varsayımlardan oldukça farklı bir başlangıç noktasını temel alan, kökten değişik bir yaklaşımın zorunlu olduğuna inanıyorum. Bu, yalnız bugün genellikle kabul edilen bilimsel bilgi konusunda değil, aynı zamanda "sağduyu anlayışımızın yapılanmaları" olarak adlandırdığımız şey konusunda da doğrudur, ki bu, fiziksel ve toplumsal dünyayı; insan eylemlerini, amaçlarını mantıklarını, nedenlerini sezgisel kavrayışımızla ilgili alışıldık kavramlarımız konusunda da doğrudur anlamına gelir.

Bu konular benim burada yapabileceğim çözümlemelerden çok daha fazla çözümleme isteyen, önemli konulardır. Ama sizin sorunuza dönersek, çağdaş düşünürlerin dil ve bilimsel araştırmanın doğasıyla ilgili araştırmalarının önemli bir bölümü benim için çok yönlendirici olmuştur. Benim kendi araştırmam (yayınlanan teşekkür yazısının belirttiği gibi, özellikle Nelson Goodman ve W.V. Quin'e çok şey borçluyum) en başından beri, felsefedeki gelişmelerden derinden etkilenmişti. Ve bu etkileniş varlığını sürdürmeye devam ediyor. Birkaç örnekten söz etmek gerekirse, Paul Grice'in konuşmanın mantığıyla ilgili çalışmasının yanı sıra, John Austin'in söz eylemiyle ilgili yapıtı çok verimli oldu. Şu sıralarda, anlam kuramıyla ilgili çok ilginç bir çalışma, değişik çizgilerde sürdürülmektedir. Bu konuda Saul Kripke, Hilary Putnam, Jerrold Katz, Micheal Dummant, Julius Moravcsik, Donal Davitson ve pek çoklarının adları dile getirilebilir. Kuramsal anlambilim modeliyle ilgili çalışma- "Olası Dünyalardaki Gerçek" - umut verici görünmektedir. Özellikle, doğal dillerin anlambilimi ve sözdizimindeki özel olarakta nitelendirmeyle ilgili, oldukça fazla sayıda konunun merkezi olan soruları ele alan 'Jaakko Hintikka' ve meslektaşlarının çalışmalarını dile getirmek istiyorum. Belirli insan amaçlarının çalışmalarını dile getirmek istiyorum. Böylesi bir araştırma, uygulamaya genişletilmiştir, ki bu,

dilin belirli insan amaçlarını elde etme amacıyla kullanıldığı yolların araştırılmasıdır; örneğin, İsrailli Filozof Asa Kasher'in çalışması... Bu birkaç kaynağın da gösterdiği gibi, bu araştırma, salt Anglo-Amerikan değildir; Uluslararası boyutta sürdürülmektedir.

İçlerinde düşüncelerin geliştiği ve doğal bilimlerde yerleştiği yöntemlerin daha kesin ve geniş bir kavranışını vermeye başlayan tarih ve bilim felsefesiyle ilgili çalışmalardan özellikle söz etmeliyim. Örneğin, Thomas Kuhn ya da İmre Lakatos'unki gibi, bu çalışmalar; yalanlama modelinin, yöntemlerin gelişmesini yönlendirebilecek sağlıklı bir kültürel geleneğin üstüne oturmaması nedeniyle, uzun süredir varolan ve "yumuşak bilimler" üzerinde güvenilmez bir etkisi olan yapay doğrulama ve yalanlama modellerinin fazlasıyla ötesine geçmiştir. Kanımca, bu alanlarda çalışan bilim adamlarının doğal bilimlerin gelişebildiği biçimleri anlamaları; özellikle de, anlamsızlığa yönelen bir kavram olan "tüm gerçekleri" sunma yönelişinden çok, sonraki kavrayışların kendilerini açıklayacağı (bazı zamanlar ancak pek çok yıl hatta pek çok yüzyıl sonra geçerliliklerinin kanıtlanmış olduğu) umuduyla, reddedilemeyecek kadar açık karşı örnekleri önemsemeyerek, kavrayış derinliği ve açıklayıcı güce yönelik bir eğilim olan, köklü idealleştirmenin doğal bilimlerin gelişmesini nasıl yönlendirdiğini tanımaları yararlıdır. Bunlar, bilgi kuramı (epistemoloji) ve bilgi felsefesiyle ilgili pek çok tartışmada üstü örtülmüş yararlı derslerdir.

M.R.: Avrupalı, özellikle de Fransız düşünürler konusunda ne düşünüyorsunuz?

N.C.: Anglo-Amerikan felsefesi dışında, ciddi olarak tartışacak kadar günümüz felsefecilerini yeterince iyi tanımıyorum.

M.R.: Hiçbir Fransız Marksist düşünürle karşılaştınız mı?

N.C.: Çok az. Bu noktada, bazı ayrımlar yapmak zorunludur. Çağımız marksist düşüncesi, en azından yakın dönemlere kadar, Leninist inanışla büyük ölçüde bağlantılı olmuştur. 1. Dünya Savaşı'ndan

sonra 'Avrupa Marksizmi'nin, bana her zaman buyurgan ve tepkici bir eylem gibi gelmiş olan, şanssız eğilimler; Bolşevizm ile bağlantılı eğilimler geliştirmiş olduğu kanısındayım. Bu eğilim, Rus Devrimi'nden sonra Avrupa Marksist geleneğinde egemen hale geldi. Ama Rosa Luxemburg ve Hollandalı Marksist Anton Pannekoek ve Paul Mattik'ten anarşist-sendikacı Rudolf Rocker ve diğerlerine kadar uzanan bu düşünce çeşitliliği, örneğin, en azından benim beğenime daha uygun, oldukça farklı eğilimlerdi.

Bu düşünürler bizim burada ele aldığımız şekliyle felsefeye katkıda bulunmadılar; ama toplumsal değişim, toplum ve insan yaşamının köklü sorunları hakkında söyleyecekleri çoktu. Yine de bunlar örneğin bizim burada tartışmakta olduğumuz türden sorulara yönelik değildi. Marksizm'in kendisi de, sık sık, bir tür kilise, bir Tanrıbilim haline geldi.

Kuşkusuz biraz fazla genelleştiriyorum. Kendilerini Marksist olarak değerlendiren bilim adamları tarafından değerli araştırmalar yapılmıştır. Ama korkarım ki, belli bir noktaya kadar bu eleştiri uygundur. Her olasılıkta, hangi eğilimden olursa olsun, Marksist felsefenin bizim ele almakta olduğumuz soru türlerinin yanıtlarına köklü bir katkı yapmış olduğuna inanmıyorum.

Bildiklerim beni derinden etkilemedi ve bu felsefenin tamamı konusunda daha fazla araştırmaya yöneltmedi

M.R.: Ama sanırım Amsterdam'da bir televizyon programında Michel Foucault'la karşılaştınız.

N.C.: Evet, yayın öncesi ve yayın sırasında çok güzel tartışmalarımız oldu. Hollanda Televizyonu'nda o Fransızca, ben İngilizce 3-4 saat konuştuk; Hollanda Televizyonu izleyicilerinin bütün bunlardan ne çıkardığını bilmiyorum. Fons Elders'in ikimizle yaptığı görüşmedeki temel iki konudan politika üzerinde olmasa da, "insan doğası" sorusu üzerinde en azından yarı yarıya anlaştığımızı anladık gibi geldi bana.

İnsan doğası ve onun bilimsel gelişmesiyle bağlantısıyla ilgili olarak, Elders'in ortaya attığı benzetmeyi tekrarlarsak, "zıt yönler-

den başlayarak, aynı dağa tırmanıyor" gibiydik. Bence, bilimsel yaratıcılık iki gerçeğe dayanır: bir taraftan, zihnin iç yapısının özelliğine; diğer yandan, toplumsal ve kültürel koşulların içiçeliğine. Bu koşullar arasında birisini seçme sorunu yoktur. Bilimsel bir buluşu anlamak için, bu etmenler arasındaki karşılıklı etkileşimi anlamak zorunludur. Foucault, ikincisini vurgularken, ben birincisiyle kişisel olarak daha fazla ilgiliyim.

Foucault, belirli bir dönemin bilimsel bilgisinin, yeni bilginin yaratılışına olanak sağlayan bir yasalar dizgesi gibi, bir toplumsal ve kültürel koşullar sıkıdüzeni olduğunu düşünüyor. Eğer onu doğru anladıysam, insan bilgisinin bir sıkıdüzeninin yerine geçen başka bir sıkıdüzenle, sonuç olarak bilime yeni olasılıklar sunarak, toplumsal koşullar ve toplumsal mücadeleler yoluyla dönüştüğü kanısında. Tarihsel akışa ters bir şekilde düşünülen, önemli insan bilgisi kaynaklarını insan zihnine yerleştirme girişiminin geçerliliği ve olasılığı konusunda onun kuşkucu olduğuna inanıyorum.

Onun görüşü, yaratıcılık teriminin farklı bir kullanımını da kapsar. Buradaki anlamda ben yaratıcılıktan söz ettiğimde, değer yargılaması yapmıyorum: Yaratıcılık, geneldeki insan eyleminin ve dilin sıradan ve günlük kullanımının bir özelliğidir. Bununla birlikte, Foucault yaratıcılıktan söz ettiğinde, bilimsel yaratıcılıkla ilgili temel olarak dâhi bir bireyin başarısından çok, yaygın toplumsal ve kültürel temeli vurgulamasına rağmen daha çok, örneğin, Newton'un buluşlarını düşünmektedir, ki bu, köklü yeniliklerle ilgili koşulları düşünüyor demektir. Bu terimi onun kullanımı benimkinden daha olağandır. Ama çağdaş bilim sıradan, olağan yaratıcılıkla ilgili bazı çözümler bulabilse bile –ki ben bundan biraz kuşkuluyum– kuşkusuz, bilimin kelimenin daha genel anlamıyla gerçek yaratıcılığı elde edebilmesi, ya da, örneğin büyük sanatçıların gelişmelerini ya da bilimin gelecekteki buluşlarını öngörebilmesi umulamaz. Bu, umutsuz bir serüven gibi gözüküyor. Kanımca, "olağan yaratıcılık"tan söz ettiğim anlam, bir papağanla bir insan arasında ayrım yaptığında Descartes'ın zihnindeki anlamdan farklı değildir. Foucault'un tarihsel bakış açısında yaratıcı araştırmacılar ve onların özgün yenilikleri ya da gerçeğin ortaya çıkışını engelleyen engeller artık tanımlanmaya

çalışılmaz ama bireylerden bağımsız bir dizge olarak bilginin kendi oluşum yasalarını nasıl saptandığını belirlemeye çalışılır.

M.R.: Belli bir dönemin bilgisi bir içiçelik ya da dizge olarak tanımlayışta, Foucault dili bir dizge olarak da gören yapısalcı düşünceye yaklaşmıyor mu?

N.C.: Bu soruyu tam olarak yanıtlamak için, konuyu derinliğine araştırmak zorunlu olacaktır. Her durumda, ben -gelişmiş kuramları öncelikle yapılandırmaya olanak veren, insan zihninin sınırlılıklarıyla bağlantılı- bir elde edilebilir kuramlar türüne yüklenmiş sınırlılıklardan söz etmekteyken, o içinde insan bilgisinin gelişebildiği toplumsal koşulların çeşitliliğinden kaynaklanan kuramsal olasılıkların çoğaltılmasıyla daha çok ilgilenmektedir.

M.R.: Aynı şekilde, yapısalcı dilbilimciler diller arasındaki farklılıkları vurgular.

N.C.: Yanıt verirken özenli davranmak zorundayım: çünkü "yapısalcı dilbilim" deyimi geniş bir görüş çeşitliliğini kapsayabilir. Kendileri bazen "yapısalcı" olarak adlandıran, Amerikalı "yeni-Bloomfield'çi" dilbilimcilerin, her şeyden fazla dillerin çeşitliliğinden etkilenmiş olduğu; Martin Joes gibi bazılarının, dillerin birbirlerinden sadece yapay bir şekilde farklılık gösterdiğini dilbilimin genel bir kuramı olarak açıklayacak kadar ileri gitmiş olduğu kesinlikle doğrudur. Onlar "evrenselliklerden" söz ettiklerinde, bu çok sınırlı bir özelliğin, belki birtakım sayılamalı (istatiksel) gözlemlerin tanımlanışını kapsar. Öte yandan, özellikle sesbilim (phonology) de, olası diller sınıfını dar bir şekilde sınırlayan dilbilim evrensellikleriyle her zaman ilgilenmiş, Roman Jakobson'un araştırması örneğindeki gibi, böylesi bir tanımlayış diğer yapısalcı dilbilim okulları durumunda kendi sınırlarını fazlasıyla aşacaktır.

Foucault'a dönersek, söylemiş olduğum gibi, iyi tanımlanmış biyolojik bir kavram olarak; toplumsal ve tarihsel koşullardan bağımsız bir "insan doğası" kavramının geliştirilmesi olasılığıyla ilgili olarak

kuşkucu görünmektedir. Kendi yaklaşımını "yapısalcı" olarak tanımlayacağına inanmıyorum. Onun kuşkuculuğuna katılmıyorum. Bilimin kavrayış gücünün henüz insan doğasına erişemediğini dile getirmede onunla aynı görüşteyim. Bugüne kadar, insan doğası bilimin kavrayıcı ellerinden kaçtı, ama başarılı bir "insan doğası" kavramını dil araştırılması gibi özgün alanlarda, dilin kültürel ve bilişsel (cognitive) özelliklerinde formülleştirebileceğimize inanıyorum. Her olasılıkta, dil yeteneğini insan doğasının bir bölümü olarak değerlendirmekte kararsızlığım olamaz.

M.R.: Siz ve Foucault, Port Royal Grammaire Générale'den söz ettiniz mi?

N.C.: Daha çok, düşüncelerin tarihiyle ilgili araştırmalarla benim ilişkimden söz edildi. Bu konuda belirli yanlış anlaşılmalar var. Bu konulara farklı şekillerde yaklaşılabilir.

Benim, örneğin, erken dönem çağdaş akılcı geleneğe yaklaşımım bir bilim ya da felsefe tarihçisinin yaklaşımıyla aynı değildir. O dönemde insanların ne düşündüğünü ayrıntılı bir şekilde yeniden oluşturmaya çalışmaktan çok; daha sonraki bilimin ihmal etmiş ve genellikle çarpıtmış olduğu, o dönemde belirli insanların belki de tam bilincine varmadan önemli şeyleri zaten sezmiş olduğunu göstermeye çalıştım. Bu özel amaçlar, Descartes'çı Dilbilim adlı kitabımda oldukça açık bir şekilde, ayrıntılı anlatılır.

Çağdaş dönem açısından önem taşıyan, daha erken dönemdeki düşünce ve değerlendirme aşamalarına ilgi duyuyordum. Ve benzer düşüncelerin, daha sonraki gelişmelerle ilgili sezgilerim, belki oldukça farklı bakış açılarından, ne şekilde ve ne ölçüye kadar formülleştirilmiş olduğunu göstermeye çalıştım. Geçmişin düşünürünün belirli, olağanüstü parlak düşüncelere doğru genellikle çok yapıcı ve başarılı bir şekilde ve belki kendi serüvenin sadece bir ölçüde bilincinde olarak el yordamıyla nasıl ilerlemekte olduğunu, bilginin gelişmesindeki bugünkü üstün konumumuzdan genellikle görebiliriz sanırım.

Bir benzetme sunayım. Bir sanat tarihçisinin; on yedinci yüzyıl-

da kendisi için neyin değer taşıdığını, örneğin, kendisinin bu yapıtları ele aldığı çağdaş bakış açısından büyük ölçüde kaynaklanan o değeri arayan kişi olan bir sanat yaklaşım şekliyle yaklaşmıyorum. Her iki tür yaklaşım da uygundur. Bilimsel bilginin daha erken aşamalarına dönmenin; bugünki bilgimizin yardımıyla, en yaratıcı dehaların o sırada, yaşadıkları çağın yetersizlikleri nedeniyle, aydınlatamamış olduğu şekilde o dönemin başarılarını aydınlatmanın olanaklı olduğuna inanıyorum. Bu benim, örneğin 'Descartes'çı ve onun etkilediği felsefî geleneğe ve kendini 'Descartes'çı olarak değerlendirmeyen Humboldt'a olan ilgimin özelliğiydi. Humboldt'un, bence kökleri Descartes'çı düşüncede olan, içleştirilmiş bir yasalar dizgesine dayalı, özgür yaratıcılık kavramına anlam kazandırma çabasına ilgi duyuyordum.

Görebildiğim kadarıyla, kullandığım yaklaşım şekli, sağduyu temellerinde olmasa da eleştirilmiştir. Bana hep mantıklı gözükmüş (ve hâlâ da öyle gözüken) yaklaşım olmasına karşın, böylesine bir yaklaşımın özellik ve geçerliğini belki de daha ayrıntılı tartışmalıydım. Şu ana kadar savunmuş olduğum şey, bilim tarihinde oldukça bilinir. Örneğin, Dijksterhuis, klasik mekaniğin, kökenleriyle ilgili kapsamlı yapıtında Newton'a gönderme yaparak, "Doğrusu, tüm dizge yalnızca bilimin sonraki gelişmesinin ışığında anlaşılabilir" sözleriyle düşüncesini belirtmiştir. Klasik mekaniğin bilgilerinin yetmiş olduğunu; (böyle bir yola başvurmak pek uygun olmasa da) fazla miktarda veri ve olay gözlemlerinin birikiminden oluşan, belki bir tür Babil Astronomisi olan "doğal tarih"e daha yakın bir şeylere geri dönüşün gerçekleşmiş olduğunu varsayın. Daha sonra, yeni bilim aşamasında, klasik mekânik dönemdeki sorulara yakın soruların yeniden ortaya çıkmış olduğunu varsayın. Belki de daha sonraki gelişmelerin ışığında iyi şekilde anlaşılmaları için daha önceki bir dönemin parlak buluşlarını keşfetmeye ve bu buluşların hangi biçimleriyle günümüzün buluşu olduğunu saptamaya çalışmak, tamamen uygun, aslında oldukça önemli olurdu. Dil ve zihin araştırılmasında hemen hemen gerçekleşen şey bu gibi gözüküyor bana ve (göstermiş olduğum gibi, genellikle büyük ölçüde yanlış tanıtılmış olan) daha önceki araştırmaya bugünün yönelişlerinin bakış açısından yaklaşarak ve

daha önceki dönemde tartışılan soruların daha çağdaş kavrayış, bilgi ve tekniğin ışığında nasıl anlaşılabildiği ve bazen yeniden yorumlanabildiğini görmeye çalışarak, ihmal edilmiş buluşları yeniden keşfetmek sanırım oldukça ilginçtir. Bu, daha önceki bir dönemde düşüncelerin nasıl oluşturulduğunu ve konuların nasıl ortaya çıktığını tam olarak yeniden oluşturacak (Fizikte Dikterius'unki gibi) çabalarla karıştırılmaması "gereken, uygun bir yaklaşımdır. Kuşkusuz, daha önceki tartışmayı yalanlamamaya özen gösterilmelidir. Ama bu durumun yapıtlarında ortaya çıktığını gösteren hiçbir eleştiriyi anımsamıyorum. Yazdıklarımın oldukça fazla sayıda tamamen yanlış yorumlanışının "bilimsel yayınlarda" olduğunu söylemekten üzgünüm ve benim hiç de ele almadığım konularda ileri sürdüğüm savlanan görüşlerimin keskin eleştirisini bulmaktan şaşkınlığa uğramışımdır. Hiçbir şekilde var gücümle olmasa da, zaman zaman bu yanlışlarla ilgili yorumlarda bulundum ve bu konuya burada girmeyeceğim.

Bilgi araştırmasına girişmiş herhangi bir insan aynı şeyi kendisiyle ilgili olarak yapabilir: Yirmi yıl önce anladığınız şeyi yeniden değerlendirilebilir ve sonuç olarak, yalnızca çok sonra açık ve belki anlaşılır hale gelen hangi amaca doğru; hangi yönde karmaşık bir şekilde ilerlemeye çalıştığınızı görebilirsiniz.

M.R.: Sizinle Foucault arasındaki politik uyuşmazlıklar nelerdi?

N.C.: Kendi açımdan, iki bilgi konusunu ayırt edeceğim. Birisi, bizim en iyi anladığımız şekliyle insan doğasının gereklerine uyan geleceğin toplumunu imgelemek; diğeri, günümüzün toplumlarındaki güç ve baskının özelliğini çözümlemek. Eğer Onu yanlış anlamadıysam, bu gün tasarlayabileceğimiz şeyler ona göre çağdaş dönemin burjuva toplumunun bir ürününden başka hiçbir şey değildir: Adalet ya da "insan doğasının gerçekleşmesi"ne ilişkin kavramlar salt bizim uygarlığımızın buluşlarıdır. Ve sınıf düzeninden kaynaklanır. Öyleyse, adalet kavramı, gücü elde etmek isteyen ya da güce sahip olan bir sınıf tarafından geliştirilen bir kurguya indirgenir. Bir reformcu ya da devrimcinin yükümlülüğü daha adil bir topluma aracı olmak değil,

gücü elde etmektir. Soyut adalete ilişkin sorular sorulmaz ve belki de açık bir şekilde sorulamaz. Yine, onu doğru anladıysam, Foucault, daha eşitlikçi bir topluma yol açacağı için değil, kazanmak için sınıf savaşına girildiğini söylüyor. Ben bu anlamda çok farklı düşünüyorum. Kanımca, eğer toplumsal savaş, sonuçlarının insanlar için yararlı olacağı ve daha uygun bir toplumu gerçekleştireceğini göster-meyi amaçlayan –iyi anlaşılmamış bile olsa gerçek ve değer sorularına dayandırılmış dolaylı– bir sava dayandırılırsa haklılık kazanabilir. Şiddet olayını ele alalım: Mutlak bir barışçı değilim, örneğin kendini savunma gibi bir durumda şiddet kullanmanın yanlış olduğunu söylemem. Eşitsizliği ortadan kaldırmanın gerekli olduğuna ilişkin savın, şiddete herhangi bir başvuruyu haklı çıkarması gerekir. Eğer işçi sınıfının devrimci utkusu tüm dünyayı bir insan yakma fırınına çevirmeye yönelecekse, o zaman sınıf savaşı haklı bulunmaz. Bu savaşın sınıf baskısına son vereceği ve bunun temel insan haklarına uygun biçimde yapacağı savı sadece bu savaşı haklı kılabilir. Kuşkusuz burada karmaşık sorunlar ortaya çıkar ama bu sorularla yüzleşilmelidir. Belirgin bir uyuşmazlık içindeydik; çünkü benim eşitlikten söz ettiğim yerde o, güçten söz ediyordu. Bakış açılarımız arasındaki farklılık bana en azından böyle gözüktü.

Deneycilik ve Usçuluk

M.R.: Pek çok fırsatta felsefi ve bilimsel deneyciliği eleştirdiniz. Karşı çıkışlarınızı daha ayrıntılı dile getirir misiniz?

N.C.: Deneycilik, böylesi bir ikiciliği tam yadsıdığı sırada, bir anlamda, kabul edilemez türde bir beden-ruh ikicilini geliştirdi. Deneyci çerçeve içinde, temel özellikleri genetik olarak belirlenmiş; olağanüstü gelişmiş; değişik ve özel organların bedeni oluşturduğu ve bu organların yine insan örgenliği tarafından belirlenmiş bir şekilde karşılıklı etkileşim içinde olduğu sonucuna varılarak, doğal bilimlerin bir bölümü olarak beden araştırılmasına yaklaşılır. Öte yandan, en azından bilişsel yapı söz konusu olduğunda, deneycilik beynin boş, yapılanmamış boş bir kağıt (tabula rasa) tekbiçiminde olduğunda deneycilik direnir. Buna inanmak için hiçbir neden göremiyorum; serçe parmağın daha üst düzey zihin becerilerini gerçekleştiren insan beyni bölümlerinden daha gelişmiş olduğuna inanmak için hiçbir neden göremiyorum; bunun tersine, bunların evrendeki en gelişmiş yapılar arasında olması olasıdır. Üst düzey zihin becerilerinin bu örgütlenme gelişmişliğinden bir şekilde ayrılmış olduğuna inanmak için hiçbir neden yoktur.

Deneyci inak tarafından sunulan ikiciliğin, varlığın kendisine yönelik olmaktan çok, yönteme ilişkin olduğu söylenebilir. Bu, bedenin sıradan bilim yöntemleriyle incelenilmesi gerektiğinin kabul edilmesini; zihninle ilgili olarak ise bu incelemeyi bilimsel bilgilenme alanından tam olarak çıkarmış belirli ön varsayımların ileri sürülmüş

olduğunu söylemek anlamına gelir. Aslında bu inakçılık en son dönemlerde daha da çarpıcı gibi gözükmektedir. Örneğin, Hume bilginin edinilmesiyle ilgili kendi temel ilkelerinin önemli olay türlerini kapsamaya yeterli olduğunu göstermek için gerçekten elinden geleni yaptı. Kendi ilkelerinin anlamından türetilmeyecek geçerli bir düşünceyi üretme konusunda karşıtlarına meydan okudu. Bir yönüyle, kendisinin önerdiği belli ilkelerin önemli durumları kapsamaya yeterli olduğunu göstermeye çalışan bir tür bilimsel araştırmayla uğraşıyor gibi gözükürken, öte yandan, zihnin özellikleriyle ilgili pek mantıklı olmayan ilkelerini kabul edişimize dayalı bir tartışma olan, bu düşüncelerden türemeyeceği için bazı kavramların geçersiz olduğunu kanıtlamak amacıyla yine bu ilkelere başvurduğu için, burada onun yönteminde bir tutarsızlık vardır. Hume, tümevarımcı akıl yürütmeyi deneyci bir varsayım gibi gözüken, bir tür "hayvan içgüdüsü" olarak değerlendirdi. Günümüze uyarlamalarında onun görüşleri, geçerli olduklarını göstermeyi amaçlayan ya da onlara karşı yöneltilmiş klasik eleştirileri yanıtlama ciddi gayretleri olmayan, tartışmasız inağa dönüştürülmüştür.

Hume'nin ilkelerinin ya da onlara benzeyen herhangi bir şeylerin "düşüncelerimizi" ya da bilgimizi ve inançlarımızı açıklamaya ya da bu konuda az da olsa önem taşıdıklarını düşünmeye uygun olduklarına inanmak için hiçbir neden yoktur. Daha üst düzey zihinsel işlevler söz konusu olduğunda, beynin gelişmişliği ve aynılığıyla ilgili hiçbir ön (a priori) inanışa yer yoktur. İnsanların olgunlaşma, fiziksel ve toplumsal çevreyle ilişkilerinin gelişmesinde doğal olarak geliştirdiği farklı bilişsel yapıları yöneten ilkeleri yapabildiğimizin en iyi şekilde saptamaya çalışarak oluşturmamız gerekir. Bu dizgelerin doğasıyla ilgili kesin bir bilgi bir kez elde edildikten sonra, bu dizgelerin edinildiği temelleri sağduyulu bir şekilde araştırabiliriz. Kanımca, bu sorularla ilgili bildiğimiz çok az bilgi, zihnin –benzetme yardımıyla "zihin organları" olarak adlandırabileceğimiz– tıpkı beden gibi aslında bir organlar dizgesi olduğunu düşündürüyor, ki bu, oldukça ayrıntılı bir biçimde onların işlevini, yapısını, geliştirme aşamalarını belirleyen bir genetik izlenceye göre düzenlenmiş, üst düzeyde özel dizgeler; az önce sözünü ettiğimiz görsel dizgeler durumunda oldu-

ğu gibi, bu köklü ilkelerin özel bir şekilde gerçekleşmesinin doğal olarak bu ilkelerin çevreyle karşılıklı etkileşimine bağlı olması demektir. Eğer bu doğruysa, zihin, "genel kavrayış"ın aynı özellikte ilkeleri yardımıyla gelişmeyen, gelişmiş bir karşılıklı etkileşen bölümler dizgesidir; tıpkı beden organları gibi özelleşmiş ve farklılaşmış "zihinsel organlar"dan oluşur.

M.R.: Dilbilgisinin bağımsızlığı; dilbilgisi yapılarının diğer bilişsel dizgelere bağlı olmadığı konusunda sizin direnmeniz, kuşkusuz bu nedenledir. Dili ve bilgi yapısını aynı model temelinde düşünmek size olanaksız gibi mi gözüküyor?

N.C.: Karşılaştırmaya hiç itirazım yok ama bu yönde ilerleyerek çok şey öğrenmemizin olası olduğundan kuşkuluyum. Fizyolojide hiç kimsenin bu tür bir öneriye eğilimli olmadığına dikkatinizi çekerim; hiç kimse gözün ve yüreğin yapısını incelememizi ve sonra onlar arasında benzerlikleri araştırmamızı önermez. Anlamlı benzerlikler bulunması beklenmez. Eğer zihin kuşkusuz karşılıklı etkileşim içinde ama yapısal olarak kökten farklı bir "zihin organları" dizgelerinden oluşuyorsa, bu dizgeler arasında doyurucu benzerlikler bulunmasını beklemek gereksizdir.

Düşüncemi belirginleştirmek amacıyla, bütün düşüncelerimi deneyci düşüncenin yerine konulacak yeni bir inak olarak önerme hazırlığında olmadığımı söyleyemem. Tam tersine, tıpkı bedeni incelemede olduğu gibi, bu konuda zihnimizi tam olarak açık tutmalıyız. Şu anda en ilginç dil olan belirli sayıda bilişsel dizgelerle ilgili çok az şey biliyoruz. Bu yetersiz düzeyde kavrayış, daha önceki sonuçları çağrıştırıyor gibi geliyor bana. Kuşkusuz, önemli olan, değişik bilişsel dizgelerin ayrıntılı yapısını; karşılıklı etkileşim biçimlerini ve her bir dizgenin uyduğu genel koşulları saptamaktır. Eğer bu dizgelerin çok özel bir yapıyla aynı biçimde elde edildiğini bulunursa, çok iyi. Ama şu anda en azından oldukça farklı sonuçlar belirtilmiş gibi geliyor bana! Benzerlikler bulunması beklenilmemeli dediğimde demek istediğim şey işte budur.

M.R.: Karşılıklı etkileşim de öyle... Bununla birlikte, belirli psikologlar algının cümlenin gizilgüç yapısı üzerinde bir etkisi olduğunu öne sürerler. Deneyciliğe yönelik eleştirinizin temel bir özelliği usçu varsayımdır: Beynin yapısı ilk genetik şifreyle belirlenmiştir; beyin, deneyi çözümlemeye ve bu deneyden bilgi oluşturmaya göre düzenlenmiştir. Bu şaşırtıcı gibi gözükebilir.

N.C.: Bu önermede şaşırtıcı bir şey görmüyorum. Zihinle ilgili olarak deneyci inakla karşılaştırılabilir herhangi bir şeyi fizyolojide hiç kimse bugüne kadar kabul etmemiştir. Hiç kimse şu soruyu sormayı garip bulmaz: kanatların yerine kolların gelişimini hangi genetik bilgi açıklar? Benzer soruları beyin ve zihinsel etkinliklerle ilgili olarak sormak neden şaşırtıcı olsun? Bu noktada, deneycilerin yöntemsel ikiciliklerine geri döndük.

M.R.: Bu görüş çağdaş "insan bilimleri"ne uymaz.

N.C.: Özellikle de davranışçı psikolojiye, ya da görüşleri duyarlı konularda bana bulanık gelen Piaget'e bile uymaz. Piaget kendisini bir deneyci karşıtı olarak değerlendirir; ama bazı yazıları bana bu konuda onun yanıldığını düşündürtüyor. Piaget belirli bir "yapıcı karşılıklı etkileşim" geliştirdi: çevreyle karşılıklı etkileşim yoluyla yeni bilgi yapılanır. Ama temel soru gözden kaçar: Bu bilgi nasıl yapılanır ve neden bir başkası değil de. Salt bu tür bir bilgi? Çıkarabildiğim kadarıyla, Piaget herhangi bir anlaşılabilir yanıt vermiyor. Düşünebildiğim tek yanıt, olgunlaşma gelişimini belirleyen, doğuştan varolan bir genetik yapıyı varsaymaktır. Böylesi bir yanıt vermeyi doğru bulmadığı sürece, kendisinin kabul etmek istemediği deneycilik benzeri bir yanlışa düşer. Öne sürdüğü şey, bilişsel gelişime özgün ilerleyişini açıklamada, bana göre, doyurucu olmaktan uzaktır.

Bu, Piaget ve onun topluluğundaki bilim adamlarının Cenevre'de yönettikleri çok büyük öneme sahip araştırmayı yadsımak demek değildir; bu araştırma insan bilgisinin incelenişinde tamamen yeni bakış açıları kazandırmıştır. Bana aşırı derecede kuşkulu gözüken

şey, bu araştırmanın yorumlanışı; özellikle de bana tümden yanlış gibi gelen, Piaget'in "inne' isme" olarak adlandırdığı şeye karşı topluluğundaki bilim adamlarının ve kendisinin yaklaşımlarıdır.

Felsefede aynı sorun örneğin *Quine*'nin bazı yapıtlarında ortaya çıkar. Kuramların, koşullanmayla eşdeğer tuttuğu tümdengelim yoluyla geliştirildiğini belli zamanlarda öne sürer. Başka zamanlarda tersini söyler: kuramlar salt koşullanma ya da tümevarım yoluyla belirlenmez ama öz olarak doğuştan gelen belirli bir yeterlilikten kaynaklanan soyut varsayımları içerir.

Son yıllarda bu iki görüş arasında salındı durdu.

İşlevselcilik

M.R.: Bir "zihin organı" olarak dilbilgisi bağımsızlığına karşı en yoğun savaşan düşünce yönelişi kuşkusuz işlevselciliktir. İşlevine belirleyici bir rol yükleyerek dil biçimini açıklama eğilimi gösterir. Bu işlevin iletişim olduğu kabul edilir: dildeki her şey iletişime, daha iyi bir iletişime, katkıda bulunmalıdır ve tersine, iletişime katkıda bulunmayan hiçbir şey dilbilim değildir. Bu oldukça doğru bir örüntü değil mi?

N.C.: İşlevselcilik dilin kullanımının onun biçimini etkilediği görüşüne sahiptir. Bu, dil öğrenmeyle ilgili deneyci düşüncenin, gördüğüm kadarıyla çok fazla anlamı olmayan, bir çeşidi olarak anlaşılabilir. Ama temel düşünceleri oldukça farklı anlayabiliriz. Örneğin, kısa dönem ve uzun dönem belleğin belirli bir düzenlenişiyle ilgili, iyi tasarlanmış bir dizge olan; dilin, dilbilgisi dönüşümleriyle düzenlenişi konusunda bir "işlevsel açıklama" olabileceğini George Miller ve ben yaklaşık olarak on beş yıl önce ortaya atmıştık.

Eğer birileri bunu gösterebilseydi, ilginç olurdu. Ama bu, temel olarak ne demektir? Bir fiziksel organın; sözgelimi yüreğin benzeri şekilde gözlemlenmesi ne anlama gelirdi? Kuşkusuz, yürek bir işleve sahiptir: kanı pompalamak. Yüreğin yapısının bu işlevde belirlendiği sağduyulu bir şekilde söylenebilir. Ama genetiği aşan bir soru sorduğumuzu varsayalım. Yürek, şimdi sahip olduğu şekli nasıl

almıştır? Embriyodan, olgun organizmadaki son şekline bir bireyde nasıl gelişir? Yanıt, işlevsel değildir: Belirli bir işlevi gerçekleştirmenin yararlı olacağı için değil, daha çok, genetik belirleniş onun almış olduğu şekli saptadığı için bireyde yürek gelişir.

Her organ belirli işlevlere sahiptir ama bu işlevler organizmanın genetiği aşan gelişimini belirlemez. Böyle bir organın kan pompalaması zorunlu olduğu için bir grup hücrenin bir yürek oluşturmanın iyi bir düşünce olabileceğine karar verdiğini kimse savunmayacaktır. Eğer bu hücre grubu yürek haline dönüşüyorsa, organizmanın yapısını belirleyen genetik şifrede var olan bilgi nedeniyledir.

İşlevsel açıklamaya yer var ama bu açıklama evrim düzeyinde anlam taşır. Yüreğin evrim ilerleyişinde belirli işlevi yerine getirmek için gelişmesi olasıdır. Kuşkusuz aşırı biçimde basitleştiriyorum. Ama bu, akılda tutulması yararlı bir noktadır: İşlevsel açıklama, organların bireyde gelişme şeklini göstermez.

Dilbilime geri dönelim: Bu konuda karşılaştırmalı yorumla yapılabilir. Bildiğim kadarıyla, büyük ölçüde kabul görmüş hiçbir işlevsel ilke bugüne kadar ileri sürülmemiştir. Ama, dilin biçimi 'şu, şu' şeklindedir; "çünkü o şekle sahip oluş ancak bir işlevin yerine getirilişini olanaklı kılmaktadır", diyen bir ilkenin öne sürüldüğünü varsayın; bu tür bir savın (türlerin ya da dilin) evrim düzeyinde uygun olacağı; dil'in birey tarafından elde edilişinde uygun olmayacağı düşünülecektir.

M.R.: Sonuç olarak, sizin dilbilginiz bir dile ve dil'in birey tarafından edinilmesi kuramı olduğu sürece, işlevselcilik temel bir ilke olarak savunulamaz. Bunun tersine, işlev ve yapı arasındaki ilişkinin geçerliliği işlevselci bir dilbilimci için bir sorun bile değildir; çünkü onların amacı, dil'in elde edilişini açıklamak değil; ama dil malzemesini tanımlamaktır.

N.C.: İşlevselci dilbilimcilerin bu tanımlamayı kabul edeceklerinden kuşkuluyum. Eğer işlevselci değerlendirmelerin genetik üstü gelişimi belirlediğini anlatmak istiyorlarsa, bu, bireydeki yürek gelişiminin kan pompalayan bir organa sahip oluşun yararlılığıyla belirlen-

diğini ve gerçek kanıtlarla desteklendiğini iddia etmek kadar kabul edilebilir gözükmektedir bana. Ya da, dile kazanımı temeliyle bağlantılı sorunların onları ilgilendirmediğini söyleyebilirler. Yine de, türlerin varsayılan evrimini tartıştığımız genellikle belirsiz düzeyde ya da dil değişiminin incelenmesinde işlevselciliğin geçerliliğiyle ilgili hiçbir gerçek tartışmanın olmaması, can alıcı nokta gibi gözükmektedir bana; ve görebildiğim kadarıyla, eşzamanlılıkla ilgili ya da genetik üstü düzeyde açıklayıcı varsayımlar olarak işlevselci kavramlara mantıklı başvuru yolu yoktur.

Dilin kullanımıyla ilgili olarak belirli bir basitleştirmekten sakınmakta bana önemli gözüküyor. En azından eğer "iletişim"le anlatmak istediğimiz, bilgiyi aktarmak ya da bir inanca yöneltmekse, dilin "temel olarak" belirli amaçlara yaradığına; ya da dilin temel amacının, genellikle denildiği gibi, "iletişim" olduğuna –kendimi bir kez daha yinelersem– inanmak için hiçbir neden yoktur. Bunun dil'in temel amacı olduğunu savlayan birisi, eşdeğer öneme sahip olması açısından, bununla ne demek istediğini ve neden başka bir dil işlevine değil de bu dil işlevine inandığını açıklamak zorundadır.

Dil, pek çok farklı şekilde kullanılır. Dil, bilgi aktarmak için kullanılabilir ama başka amaçlara da hizmet eder: Kişilerarası ilişki kurmak; düşünceyi dile getirmek ya da açıklığa kavuşturmak, oyun için, yaratıcı zihinsel etkinlik; anlamak ve benzeri etkinlikler için kullanılır. Kanımca, bu işleyiş şekillerinden birini ya da diğerini üstün konuma getirmenin hiçbir anlamı yoktur. Eğer birisini seçmeye zorlanırsam, oldukça bilinen ve biraz boş bir şeyi söylemek zorunda kalırım: Dil, düşünceyi ifade etme amacına esas olarak hizmet eder.

Yararcı amaçların ya da inançla ilgili bilgilerin aktarılmasının ya da (terim oldukça boş bir şekilde kullanılmadıkça) sağduyulu bir şekilde "iletişim" olarak adlandırılabilecek diğer eylemlerin, dilin diğer özgün kullanımlarıyla karşılaştırıldığında, özel bir öneme sahip olduğunu varsaymak için hiçbir neden bilmiyorum. Aslında, 'bu' ve 'şu' dilin amacı ya da onun temel işlevidir onayının anlatmak istediği şey, hiç açık değildir.

Bir kez daha söylenirse, bu kullanım çokluğu, dilin en sıradan ve olağan kullanımının özelliğidir.

Dil "esas olarak" bir iletişim aracıdır dediklerinde insanların tam olarak ne demek istediklerini anlamak zordur. Eğer onları biraz daha sıkıştırır ve daha açık olmalarını isterseniz, kişinin kendi kendisiyle kurduğu iletişimi de, örneğin "iletişim" başlığı altında topladıklarını sık sık göreceksiniz. Bunu bir kez kabul ederseniz, iletişim kavramı tüm içeriğini yitirir; düşünceyi ifade etmek bir tür iletişim haline gelir. Bu tanımlar, en iyi niyetle bile, belirli yorumlamaya göre ya gerçekdışı ya da oldukça boş gibi gözükmektedir. Tümü öylesine belirsiz ki, tartışma karanlıkta kalmaktadır. Bu tür tanımların genellikle böyle istekli bir şekilde sık sık neden yapıldığını ya da bu tanımların ne tür anlamı belirttikleri konusunda hiçbir bilgim yok.

Gerçek soru şudur: bu organizma nasıl işlev görür ve onun zihinsel ve fiziksel yapısı nedir?

M.R. : Deneycilik (ve özellikle işlevselcilik) büyük bir başarının tadına vardı. Yanlışlarıyla ilgili yapılmış tüm kanıtlamalara karşın, bugün yine de güçlü bir felsefe olarak durmaktadır. Bu başarıyı, bu ayakta durma gücünü neye bağlıyorsunuz?

N.C.: O noktada dikkatli olunmak zorunda; çünkü bir yorumda bulunuyoruz. Belli düşünceler egemen olduğunda, nedenini sormak çok mantıklıdır. Bunun nedeni, bu düşüncülerin sağduyulu bir şekilde gerçek olarak kabul edilmesi, kanıtlanmış olmaları gibi bir neden olabilir. Ama bu düşüncelerin deneysel temellerinin olmadığı ve yetersiz bilimsel verilere sahip olduğu durumda, soru daha keskin bir şekilde ortaya çıkar: yanıt, ideoloji alanında bulunabilir. Kuşkusuz buradaki tartışmanın dolaylı olması gerekir; çünkü belli bir öğretinin elde etmiş olduğu kabulün ideolojik temellerini doğrudan ölçme araçlarına sahip değiliz.

Dilin araç olması kavramı, belki de, insanoğlunun kültürel gereksinimlerinin doyurulmasının yanı sıra, insan eylemleri ve yapıtlarının (gıda, iyi durumda olma, güvenlik gibi) belirli fiziksel gereksinimlerin doyurulmasına yönelik olarak tasarlanmış olduğu genel inancıyla bağlantılıdır. Kültürel ve sanatsal gelişmeyi neden basit gereksinmeler düzeyine indirgeyelim?

Değişik birkaç deneyci öğreti türünün çekiciliği, deneysel doğrulamaya dayalı oluşunda mıdır? Hiç de değil. Böylesine bir doğrulama yok. Bu ilgi, deneyci öğretilerin açıklayıcı gücüne mi yöneliktir? Hayır, çünkü çok az şeyi açıklayabiliyorlar. Bizim kendileri hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğumuz başka dizgelere belirli bir benzerlikten mi kaynaklanmaktadır? Hayır. Bu konuda da, biyolojinin bildiği dizgeler tamamen farklıdır. Hayvan zekası oldukça farklı gibi gözükmektedir. İnsan organizmasının fiziksel yapısı da öyle... Deneyci öğretilerin egemenliğini açıklamaya çalıştığımız akılcı varsayımlar bu duruma uymaz.

Deneyci öğreti uzun bir süre için sadece "kabul edilmekle" kalmadı, neredeyse hiç sorgulanmadı bile ama, düşünme ve araştırmaya yön vermesi gereken bir temel olarak, tartışılmadan, tam olarak geçerli varsayıldı.

Bu bakış açısının böylesine yaygın uyarlanmasının nedenini bazı toplumbilimsel etmenler doğal bir şekilde açıklayabilir. Bu öğretileri kabul eden ve yayan kimdir sorusunu kendimize sorabiliriz. Temel olarak, bilim adamlarını ve bilim adamı olmayanları da kapsayan intelligentsia'dır. İntelligentsia'nın toplumsal rolü nedir? Söylemiş olduğum gibi, tüm değişik şekilleriyle toplumsal denetimin kullanımı olmuştur. Örneğin, "sosyalist" olarak adlandırılan örgütlenmelerde teknik intelligentsia, ideolojik dizgeyi kuran, yayan ve toplumu örgütleyip denetleyen seçkinler topluluğuna aittir; bu gerçek, Bolşevik olmayan sol tarafından uzun süreden beri belirtilmektedir. Örneğin Walter Kendall, Lenin'in "Ne Yapmalı ?" gibi broşürlerinde proletaryayı, "köktenci" intelligentsia'nın sosyalist bilinçliliği üstüne yazacağı boş bir kağıt olarak algıladığına dikkat çekmiştir. Bolşeviklere göre, köktenci intelligentsia toplumsal bilinçliliği kitlelere dışarıdan getirmek zorundaydı; Parti üyeleri olarak, intelligentsia "sosyalist yapılanmaları" var etmek için toplumu örgütlemek ve denetlemek zorundaydı. Bu iyi bir mecaz. Bolşeviklere göre köktenci intelligentsia toplumsal bilinci kitlelere dışarıdan getirmek zorundaydı

Bu inanışlar dizisi, uzman intelligentsia'nın istemlerine çok güzel uyar: Onlara çok önemli bir toplumsal rol sunar. Ve bu uygula-

maları onaylamak için, insanların kendi yollarını bulmak amacıyla savaş vermek ve kendi yazgısını saptamak temel gereksinmesi olmayan, şekil verilebilir, denetlenebilir, yönetmesi kolay ve benzeri özelliklerde olduğuna inanmak çok yararlıdır. Bunun için deneycilik oldukça uygundur. Sonuç olarak, "herhangi bir temel insan doğası"nın kabul edilmeyişinin sol öğretinin çoğunda böylesine egemen oluşu belki de hiç şaşırtıcı değildir.

Benzer şekilde, kapitalist toplumlarda -Örneğin, Birleşik Devletler'deki çağdaş intelligentsia, devlete hizmet ederek belirli bir saygınlık ve güce sahip olur. Sonuç olarak, aynı şey batıdaki liberal intelligentsia için de doğrudur. Devlete hizmet, devlet kapitalizminin sınırları içinde toplumsal aldatmacayı; kapitalist ideoloji ve kurumların korunmasını içerir. Bu durumda da, boş organizma kavramı yararlıdır. Devletçi kuramcıların ve yöneticilerin, toplumsal denetim ve aldatmacaların önündeki herhangi bir ahlak engelini ortadan kaldırmada kendilerine çok uygun geldiği için, bu öğretinin çekimine kapılmaları anlaşılabilir bir durumdur.

Bu yorumlar şu ya da bu şekilde son yüzyıla aittir. Bundan önce durum biraz farklıdır. Her ne kadar durum az önce ele aldığımız gibiyse de, kuşkusuz daha önceki dönemde, deneycilik özellikle klasik liberalizmle; ilerlemeci toplumsal öğretiyle bağlantılıydı. Öz olarak deneyci öğretiden uzak olan genç Marks'ın düşünceleri anımsanabilir. Deneyci öğretiyle ilerlemeci toplumsal düşünce arasındaki bu bağlantı neden kuruluyor? Belki de varolan toplumsal yapılanışın: Köleciliğin; tek merkezli yönetimin; feodal katmanlaşmanın; kadınların rolünün değişmeyen insan doğası üstüne kurulu olduğu tepkici ve belirlenimci (determinist) düşüncelere zıt olarak, deneycilik gelişmeci etkilere sahip olmuş –ve belki de bir şekilde– gibi görünmüş olması nedeniyle bu böyledir. Bu öğretiye karşı, insan doğasının tarihsel bir gelişmenin ürünü olduğu düşüncesinin ilerici bir içeriğe sahip olduğu ve bu etkiyi de yaptığı, kapitalist sanayileşmenin ilk dönemleri için savunulabilir.

Söz konusu belirlenimci öğreti, belirli insanların, doğaları nedeniyle, köle doğduklarını savunur. Ya da, yine böyle kavramlara dayandırılan, kadının ezilmesini düşünün. Ya da maaş emeğini: Pazar yoluyla

emeğin kiraya verilmesi isteği, kapitalist döneme özgü "insan doğası" biçiminde temel ve değişmez insan özelliklerinden birisi olarak değerlendirilir.

Bunlar gibi öğretiler karşısında, toplumsal değişim savunucularının "insan doğası"nın tarihsel gelişimin bir ürünü; bir bilinmeyen olduğu düşüncesini benimsemeleri doğaldır. Ama bu görüş yanlıştır. İnsan doğası vardır, türlerdeki biyolojik değişiklikler dışında, değişmez.

M.R.: Ama bu, insan doğası tanımıyla aynı değil; o zaman insan doğası artık bir bireysel psikolojiyi tanımlama sorunu değildir.

N.C.: Kuşkusuz, belirli bireylere ya da topluluklara (örneğin, bazıları köle doğar gibi) onların doğal özellikleri yoluyla belirli bir toplumsal statüyü veren kuramlarla; toplumsal ve maddi çevre değiştikçe, kuşkusuz çok farklı biçimler alabilen belirli biyolojik sınırlılıkların olduğunu kabul eden kuramlar arasındaki ayrımı yapabiliriz. Bu konularla ilgili söylenecek çok şey var. Sözetmiş olduğum etmenleri intelligentsia'nın deneyciliğin başarısı olarak değerlendirdiği, yorumlayıcı bir yaklaşımla, ileri sürülebilir gibi geliyor bana. Bu ideoloji konularıyla ilgili yorumlamanın söz konusu özgün öğretilerin geçerliliğinden oldukça bağımsız olduğu duyarlı; bazen gözden kaçırılan noktayı vurgulayarak, bu konuyu dille ilgili yansımalar (Reflections on language) da biraz ele aldım; bunun gibi yorumların özellikle uygun hale geldiği zaman, değersiz öğretilerin yaygın ve sorgulanmayan bir inanılırlık kazandığı andır.

Deneyciliğin, yaygın şekilde kabul edildiği gibi, ilk dönemlerinde bile toplumsal etki yönünden tam olarak "ilerici" bir öğreti olduğunun belirgin olmadığından da "Yansımalar" da söz ettim. Geçtiğimiz birkaç yılda, örneğin, ırkçılığın felsefi kökenleriyle ilgili; özellikle Harry Bracken'in geliştirdiği; çok daha gelişmiş bir tarih öne süren, ilginç bazı çalışmalar olmuştur. Irkçı öğreti, oldukça anlaşılır nedenlerle, sömürgeci yapıyla belli ölçüde eşzamanlı gelişmiş gibi gözüküyor. Önde gelen bazı deneyci düşünürlerin (örneğin, Locke) meslek yaşamlarında sömürgeci yapılanmayla bağlantılı olduğu, bu dönemde, önemli düşünürlerin yaygın bir şekilde ırkçı yaklaşımları

geliştirdiği bir gerçektir. Deneyci inanışların başarısının, en azından bazı çevrelerde, "insan doğası"yla ilgili ikici (dualist) kavramlarla oluşturulamayacak bir şekilde, ırkçı öğretiyi belirli bir formülleştirme olasılığını vermesiyle bağlantılı olabileceği yorumda bulunmak belki de sağduyuludur.

Bracken'in ortaya attığı ve bana kabul edilebilir gelen şey, eğer ikici inanışlar ciddi ele alınırlarsa, ırkçı öğretilerin bu inanışların çerçevesi içinde kavramsal güçlükler ortaya çıkarttığıdır. Descartest'çı ikicilik, Bracken'in basit bir kavramsal "engel" olarak adlandırdığı bir engeli ırkçı öğretinin karşısına çıkarır. Bunun nedeni basittir. Descartes'çı öğreti insanları düşünen varlıklar olarak tanımlar bütün ve ayrılmaz bir düşünce organına sahip olarak, insan, insan olmayanlardan metafizik olarak farklıdır; örneğin, beynin rengi yoktur. "Siyah zihinler" ya da "beyaz zihinler" yoktur. Ya bir makinasınız, eğer öyle değilseniz, temel yapısıyla tıpkı diğerleri gibi, siz bir insansınız. Farklar yapay, önemsizdir: Değişmez insan doğası üzerinde bir etki yapmaz

Descartes'çı öğretinin Bracken'in özenle açıkladığı gibi, basit bir- kavramsal engel olarak ırkçı öğretinin karşısına çıktığını düşünmek sanırım bir abartı değildir. Öte yandan, deneyci çerçeve insan doğasının buna benzer bir tanımlanışını sunmaz. İnsan rastlantısal özelliklerin bir toplamıdır ve renk bunlardan biridir. Mutlaka böyle olmasa da, ırkçı inanışları bu çerçeve içinde formüle etmek bir şekilde daha kolaydır.

Bu yorumlamaların önemini abartmak istemiyorum. Ama baskı ve yayılmacılığa haklılık kazandırmak amacıyla kullanılan türde ırkçı inanışları daha kolay formüle etmek için deneyci öğreti tarafından hazırlanmış olasılıklardan emperyalist öğretinin gerçekten yararlanıp yararlanmadığı sorusunu araştırmaya değer. Bracken'in gözlemlediği gibi, araştırma için önerilen; özenle geliştirilmiş yorumların usçuluk ve aralarında ırkçılığın da olduğu, insan ezici özellikteki öğretiler arasında olası bir ilişkiyle ilgili çok açık önermeleri değerlendirmek; hatta geliştirmekte oldukça istekli belirli filozoflarda epey histerik tepkilere ve bazı doğrudan yalanlamalara neden olması; böylece de, bu filozofların kabul edilemez olarak değerlendirdikleri

şeyin araştırmanın özelliği olmayıp, onun konusu olduğunu göstermeleri şanssızlıktır.

Bu yorumların ya da herhangi bir öğretinin başarısına katkısı olan ideolojik ya da toplumsal etmenlerle ilgili diğer yorumların oldukları şekilde kabul edilmeleri gerektiğini; anlamlı olan yorumların en iyi olduğunu vurgulamalıyım. Yine, gerçeklerden çok az destek almasına ya da yetersiz açıklamaları olmasına rağmen, bir öğreti intelligentsia arasında büyük bir başarı ve ilginin tadını çıkartıyorsa, bu tür sorular ortaya çıkar. Kanımca, deneycilikteki durum da budur.

M.R.: Öyleyse, deneycilik hem sağ hem de soldan destek bulur. Sizin, özellikle dili sınırlayan genetik sınırlılıklar demek olan, "iç düşünceler" varsayımını dayanak noktası kabul etmemiz, ilerici intelligentsia'nın, üretken dilbilgisine saldırış nedenidir. Bu varsayım idealizm olarak suçlandı.

N.C.: Bu, söylediğiniz gibi, doğru. Tutarlı bir materyalist, zihnin, fiziksel olarak belirli biçimlerde ortaya çıkan, çok önemli iç yapılara sahip olduğunu açıklıkla görürdü. Neden başka türlü olsun? Daha önce söylemiş olduğum gibi, eğer insanların dirimsel dünyaya ait olduğunu varsayıyorsak, o zaman onların dirimsel dünyanın bütününün özelliklerine uymalarını beklemek zorundayız. İnsanların fiziksel yapılanışı, organları ve olgunlaşma ilkeleri genetik olarak belirlenmiştir. Zihinsel dünyanın bir ayrım olduğunu varsaymak için hiçbir neden yoktur. Doğallıkla aklımıza gelen varsayım şudur: Olağanüstü gelişmişliği nedeniyle dirimsel dünyadan farklı olan bu zihinsel dizgeler, bilinen dirimsel dizgelerin genel özelliklerini sergilerler.

En açık özellikteki nitelikli değerlendirmelerin bile, olağanüstü gelişmiş iç yapıların, çok sınırlı ve genellikle yetersiz veriler temelinde, tüm bireylerde aynı şekilde elde edilişi konusunda başka bir açıklama bulmanın zor olduğu sonucuna ulaştığını bir kez daha vurgulayacağım.

M.R.: Belli psikologlar hâlâ maymunları konuşturmaya çalışıyorlar; sonuç olarak, Descartes'çılıktan uyarlanılan ve çağdaş dirimbili-

min ışığında yeniden dile getirilen bir ayrımı; insanlar ve hayvanlar arasındaki niteliksel ayrımı yadsıyorlar. "ineism"e karşı olanlar, bu psikologlarla aynı görüşü mü paylaşıyorlar?

N.C.: Diğerleri adına konuşmak istemem. Şu, insanın başka hiçbir varlığa benzemediği sorusunu değerlendirelim. İnsanları dışarıdan, önyargısız olarak, inceleyen bir Marslıyı düşünün. Bu Marslının kullanabileceği çok fazla zamanı, diyelim ki, binlerce yılı olduğunu varsayalım. Yapısında bu değişikliklerle bağlantılı değişiklikler olmaksızın yaşam koşulları belirgin bir şekilde değişen özgün bir organizmanın yeryüzünde varolduğunu birdenbire anlar; bu, çağdaş insandır. İnsan yaşamı hızlı ve köklü bir şekilde değişirken, maymunlar milyonlarca yıl önce yaşamış oldukları gibi yaşarlar. İnsan türünde bununla bağlantılı bir değişiklik olmamasına rağmen, bu değişim olağanüstü çeşitlilik gösterir.

Taş Dönemi kültüründen bir çocuğu alın ve onu New York'ta büyütün: Bir New Yorklu olacaktır. Bir Amerikan bebeğini Yeni Gine'de büyütün: O bebek bir Papua'lı yerli haline gelecektir. Bulunan genetik farklılıklar yapay ve önemsizdir. ama insanoğlu farklı şekillerde yaşayabilme olağanüstü özelliğine sahiptir. İnsanoğlu tarihe, kültürel evrime ve kültürel farklılaşmaya sahiptir. Nesnel herhangi bir bilim adamı, insanoğlu ve diğer organizmalar arasındaki farktan; sürüngenler ve sinekler arasındaki farktan etkilendiği kadar etkilenmeli. Eğer öyle olmazsa, o bilim adamı tam olarak akıldışıdır.

Hatta daha üst düzeyde bir ölçeği alın: Üreme. İnsanlar o konuda olağanüstü dirimsel başarıya sahip olan bir türdür. Eğer insanları sineklerle ya da tavuklarla (ama tavuklardaki üreme aslında insanın karışmasından kaynaklanır) karşılaştırırsanız, belki üremede değildir, ama örneğin, maymunlar, şempanzeler gibi daha üst düzey organizmalarla karşılaştırıldığında, insanlar sayıca çok daha fazladır. Sonuçta, insanoğlu en temel konularda oldukça farklıdır. Hiçbir bilim adamı bunu görmezlikten gelemez.

Hatta en yapay gözlemler bile insanlarla diğer organizmalar arasında, açıklanılması zorunlu, niteliksel farklılıkların olduğunu gösterıneye yeterlidir. Eğer varolduğunu varsaydığımız Marslımız araş-

tırması biraz daha sürdürürse, içlerinden birinin insanların, zengin ve gelişmiş bir dilbilim dizgesini, bu dizgenin kullanıldığı dilbilgisi topluluğunun sadece içinde bulunarak, özgürce, incelikli ve karmaşık biçimde kullanma olan pek çok özgün özelliklere sahip olduğunu anlayacaktır. Akılcı bir gözlemci, bu türün sahip olduğu özel "zihin" niteliklerinin kabul edilmesi gerektiği sonucuna varacaktır gibi geliyor bana. Eğer bu gözlemci araştırmacı bir düşünce yapısına sahipse, insan türünün özgün gelişmelerinin altında yatan; genetik olarak belirlenmiş zihinsel yapıları saptamaya çalışacaktır.

M.R.: "İç düşünceler"in kabul edilmeyişinin bu düşüncelerin Descartes'çı soul (âme) kavramıyla bağlantısından da kaynaklandığına inanıyorum.

N.C.: Bu pekâlâ doğru olabilir. Ama bu, insan ruhu antik sorusunu tarihsel bağlamında değerlendirin. Descartes'ın bakış açısından, örneğin, ruhun varlığı bilimsel bir ilke olarak oldukça akılcı bir biçimde kabul edilir. Onun ruh varlığıyla ilgili savı, bazı yönlerden Newton'un bir doğa gücü olarak çekim konusundaki savından çok farklı değildir. Kuşkusuz Descartes yanılıyordu ama onun yöntemi kendi içinde hiçte akıldışı değildi.

Önemini abartmak istemesem de, onun yönteminin usdışı olmadığını görmek için Newton'la karşılaştırılmasını incelemek yeterlidir. Newton Descartes'çı mekaniğin gökcisimlerinin hareketini açıklamak amacıyla yeni bir güç savladı: Çekim gücü, belli bir uzaklıktan çekim; bu, onun döneminin ölçülerine göre büyülü, gizemli olduğu düşünülen bir güçtü; çünkü belli bir uzaklıktan eylem, mekaniğin temel varsayımlarını bozdu. Savladığı gizemli güç konusunda kendisinin de oldukça rahatsız olmasına karşın, gerçeklerin bu şekilde açıklanabileceğini gösterdi. Bu varsayım, Laplace ve diğer bilim adamlarıyla birlikte, bir sonraki kuşağın temel düşünce şekli haline geldi. Newton öncesi fizik için anlaşılamaz bir düşünce, olağanüstü açıklayıcı gücü nedeniyle, sonunda bilimin parçası haline geldi.

Descartes kendi açısından, bilinçlilik ve insan yaratıcılığı gibi şeyler dışında, "itim-çekim" mekaniğinin doğal dünyanın tüm

olaylarını açıklayabileceğine –yanlış bir şekilde– inandı. Sonuçta, onun mekaniğinin ötesindeki şeyi açıklamak için, diğer bir varlığı savladı; başka çok az veri vardı elinde, maddenin metafiziği ve yaptığı yanlış dışında... Günümüzde onun mekaniğinin parçası olmayan değişik türde pek çok şey imgelenebilir. Ama Descartes ve Descartes'-çıların daha ileri gidebildiklerini ve başarılı, açıklayıcı bir kuramı, zihnin matematiğini bulduklarını varsayalım. O zaman onların inanışları, sonraki kuşakların biliminin bir parçası olacaktı, tıpkı Newton' un fiziği gibi..

Yinelersek, Descartes'ın ikinci önermesi: Ruhun varlığı, bilimsel bir önermedir: gerçek dışı ama usdışı değil. Eğer kendi ruh kuramını, açıklayıcı bir kurama genişletmiş olsaydı, yoruma açık psikolojisini destekleyici yeni bir bilim yaratmış olacaktı. Yeni ilkeler önermek ve bu önermelerin sonuçlarını dikkatle araştırmakta tamamen haklıydı.

Ruhun çözümlenemeyen basit bir madde olduğu konusunda Descartes'ın inanışının, uygun bir şekilde genişletilmiş fiziğin içinde ilke olarak eritilebileceği kuramı olan, zihnin açıklayıcı bir kuramının geliştirilmesi önünde bir engel oluşturduğu söylenebilir; ama bu tamamen farklı bir sorudur..

Onun ikiciliğine inandırıcı bir karşı çıkış, insan zihninin özelliklerini farklı şekillerde açıklayabilmemiz nedeniyle, onun varsayımının yararsız ya da gereksiz olduğuna ilişkin bir kanıtı gerektirir. Öyleyse, böyle bir açıklama arayalım... Zihnin özelliklerini araştırdığımızda yeni ilkelere yöneleceğimiz sonucu ortaya çıkabilir. Çağdaş fiziğin ilkelerinden tamamen farklı ilkelerin zihinsel olayın açıklanışının kapsamında olması, kanıtlanmamış olsa da, anlaşılabilir bir olaydır. Tüm bu konularda inakçılığa (dogmatizme) karşı korunmak zorunludur.

M.R.: Deneyciliğe karşı ileri sürdüğünüz şeyi belirginleştirmek amacıyla, size göre, zihinsel organın dille ilgili olan değil; dilbilgisiyle ilgili olan organ olduğunu anımsamak sanırım önemlidir. Yapısalcılar, genişletilmiş cümlelerin ezberlenildiğini; bunun da dil (Saussure'un langue'si) demek olduğunu ve bunun dilbilgisini temsil et-

tiğini düşünürler. Ama size göre, bellekte dilbilgisi olarak yapılanan şey oldukça farklı bir şeydir. Bu farklılıkta direnmek gereklidir; çünkü bir dilin cümlelerini olası kılan yasalar dizisinin ezberlenilmiş ardışıklar dizisi olarak dille karıştırılması çok sık gerçekleşir.

Oysa 'Saussure' açısından, bellekte biriken şey dil-*langue*-di. Bizim şu ya da bu genişletilmiş cümleden edinebildiğimiz belleğin dilbilgisi biçimindeki bellekten ayrımını yapamadı. Bu konuda durum oldukça farklıdır. İki bellek türü farklıdır. Dilbilgisi yapılanması, dil yeterliliğinden kaynaklanır. İngilizce dil sözcüğünün (language) belirsizliğinden (hem langue hem langage anlamına geliyor) başka bir karışıklığın doğduğunu düşünüyormusunuz? Sonuç olarak, doğuştan olanın 'langue' olarak dil olduğu anlaşılır...

N.C.: ...ki bu saçma olurdu, kuşkusuz; eğer Fransızca doğuştan olsaydı, Fransızca'yı konuşacaktım...

Doğuştan olan, dil kazanım mekanizmasıdır. Şu ana kadar ki bilgilerimizden, çok farklı yaşantılara sahip olan çocukların, belirli bir dilbilim topluluğunda, neredeyse tam anlamıyla birbirine benzeyen, karşılaştırılabilir dilbilgilerini elde ettiğini biliyoruz. Açıklama bekleyen şey budur. Çok dar bir toplulukta bile –Paris'in seçkinlerini ele alın– yaşantılar farklıdır. Her çocuk farklı bir yaşantıya sahiptir, her çocuk farklı verilerle yüz yüze gelir; ama sonunda dizge esas olarak aynıdır. Sonuç olarak, her çocuğun, yapılandıracağı dilbilgisinin özelliklerini sıkı sıkıya belirleyen aynı iç sınırlılıklara sahip olduğunu varsaymak zorundayız.

M.R.: Olgunlaşma dönemi gençlik geride kaldığında, bir dili öğrenmenin artık neden olanaklı olmadığını da bu varsayım açıklar; kurt çocuklar asla konuşmayı öğrenemezler ve biz yaşamımızın geç döneminde öğrendiğimiz yabancı dili vurgulu konuşuruz. Bu dirimbilimsel sınırlılıklar olmaksızın, dilde yabancı vurgusu anlaşılabilir olmayacaktı.

N.C.: Evet, insan vücudunun gelişimi için genellikle geçerli olduğu gibi, dil öğrenmeye uygun bir yaş var gibi gözüküyor. Gelişme

biçimleri genetik olarak belirlenmiştir; doğumdan çok sonra ortaya çıkan bir durumu ele alırsak, cinsel olgunlaşmayı örnek verebiliriz. Yalnızca doğumda görülen özelliklerin genetik olarak belirlendiğini savlamak kesinlikle saçma olurdu.

Hatta ölüm bile, belli bir noktaya kadar, genetik olarak belirlenmiştir. Bir organizmanın genetik olarak belirlenmiş özelliklerinin uygun koşullar varolmadan kendilerini gösteremeyeceğini ve genellikle genetik izlencenin bir ölçüde önceden belirlendiğini ve bir ölçüde çevre etmenlerinden etkilendiğini söylemek, tam olarak gerçekçiliktir. Fiziksel gelişmenin incelenmesinde bu düşünce ortak varsayımdır ve bir kez daha söyleyecek olursak, eğer deneyci inağın yöntemli ikiciliği alt edilirse, üst düzey zihinsel işlevlerin araştırılmasında benzer olayların keşfedilmesine şaşırmak için hiçbir neden yoktur.

II Kısım

ÜRETKEN DİLBİLGİSİ

Üretken Dilbilgisinin Doğuşu

Mitsou Ronat

Bu bölümün konusu, Chomsky'nin yaklaşımını yapısalcılıktan köklü şekilde ayıran konudur. Onun üretken modelinin bazı özelliklerini-büyük ölçüde basitleştirilmiş şekliyle kısaca anımsayalım. Bir üretken dilbilgisi, konuşmacının içindeki bilgiyi ya da okuyucunun "bilgi"sini (bilgi terimi burada özel bir anlam kazanır) açıklığa kavuşturmak zorundadır, der Chomsky. En gelişmiş geleneksel dilbilgisi akımları bile en basit tanımlamalardan söz etmeyi unuturlar. Örneğin, bir tek onların yönergeleriyle yukarıdaki cümlelerin hiçbirisi üretilemezdi. Fransızca'da, eğer geleneksel Fransız dilbilgisinin, diyelim ki, Grevisse'nin sıfatlarla ilgili tanımlarıyla başlarsak, La grammaire est trés générative (Dilbilgisi çok üretkendir) cümlesini La grammaire est trés intéressantte (Dilbilgisi çok ilginçtir) cümlesi üzerinde ardışık üretimini hiçbir şey önsel olarak engelleyemeyecektir. Grevisse bunu tanımlamadı çünkü Fransızca konuşanlar bunun söylenmediğini sezgisel bir şekilde bilirler. Öte yandan, Fransızca konuşan birisi, loyal/loyaux'u, naval/navals'tan ayıran çoğul oluşumlarını ezbere bilmek zorundadır; bunlar düzensizdirler...

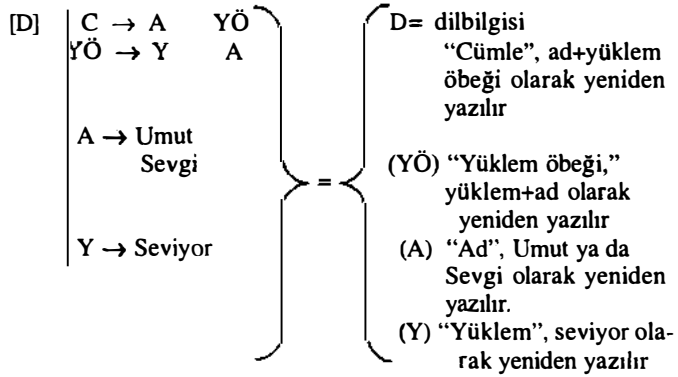
Dahası, Chomsky belirlenmiş bir modelin oluşturulmasını önerir. Bir belit (aksiyom) den ve iyi tanımlanmış bir yasalar dizisinden başlayarak, istenen ardışıklıklar "mekanik" olarak üretilir. Dilbilgisinin üs öğesi olarak adlandırılan şey, başlangıçta, sınırlı bir yeniden yazım yasaları dizisi olarak kavranıldı; bu, aşağıdaki şekilde çevrilebilen;

y→Ψ biçimine sahip olan yasalar demektir: Okun solundaki ögeyle her karşılaştığınızda, onu okun sağındaki Ψ öğeyle değiştirebilirsiniz. Daha geniş açıklamalara burada girmeyeceğim ama Adrian Akmajian ve Frank Henry'nin "Dönüşümlü Sözdizim İlkelerine Giriş", ya da Bakers'in "Dönüşümlü Üretken Sözdizime Giriş" adlı kaynaklarına başvurabilirsiniz.

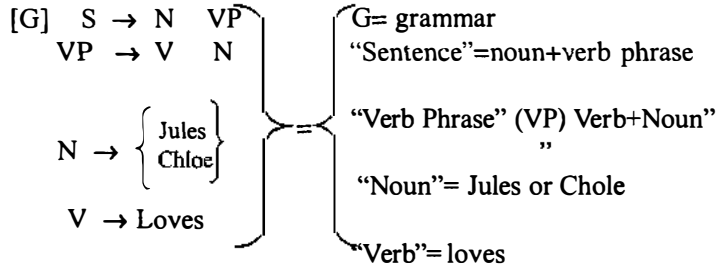
Bununla birlikte, bir dilbilgisinin üs öğesinin ne olduğuna ilişkin, çok basit bir örnekle, bir fikir vereceğim. Sadece üç sözcüğe sahip bir dil düşünün: Umut, Sevgi ve sever. Bu dili konuşanlar, diğer sözcük bileşimleri bu dile ait değilken, bu üç sözcüğün (tekrarlamadan) belirli bileşimlerinin bu dile ait olduğunu "kendiliğinden" bilirler; örneğin,

(+) Umut, Sevgi'yi seviyor	(+) Chloe Loves Jules*
(-) Seviyor Umut, Sevgi	(-) Chloe Jules Loves.
(-) Seviyor Sevgi, Umut	(-) Jules Chloe loves
(+) Sevgi, Umut'u seviyor	*(+) Jules loves Chloe*
(-) Sevgi, Umut seviyor	(-) loves Chloe Jules
(-) Umut, Sevgi seviyor	(-) Loves Jules Chloe
(-)=Dile ait değil	(+) =Dile ait

Sorun, bu "bilgiyi" açığa çıkarmaktır. Aşağıdaki dilbilgisi önerilebilir.

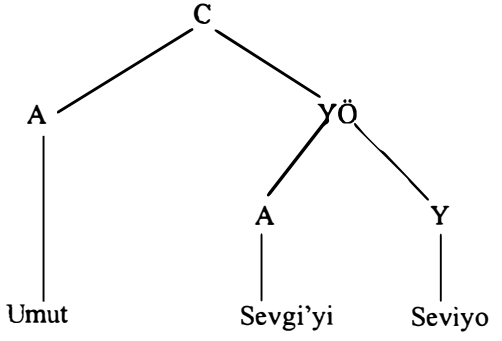
* İngilizce bilmeyen okurlar için, Chomsky'nin özgün metinlerindeki örneklerini Türkçe eşdeğeriyle karşılaştırmalı olarak alıyoruz.

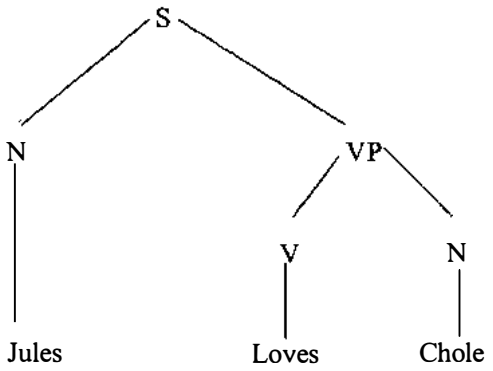

Bu "tümdengelimleri" mekanik olarak izleyerek (eğer C ise, o zaman A+YÖ, vb) istenen arkadaşlıklara varılacaktır: Dahası, istenmeyen arkadaşlıklara asla ulaşılmaz. Bir türetim yapalım:

C, A ve YÖ ile değiştirilir.
YÖ, Y ve A ile değiştirilerek;
İlk A'yı Umut'la değiştirerek:
Umut, Y+A
Yüklemmi seviyor'la değiştirerek: Umut, Sevgi'yi seviyor
(daha ileri gidilemez; dizi burada sona erer).

Bu türevi, bir ağaç ya da cümle göstergeciyle, eşdeğer bir şekilde, gösterebiliriz. Bu ağaç, bir cümledeki ayrıntılı öğelerin yapısını betimler. Sonuçta, Umut ve Sevgi'nin yüklemle olan ilişkisinin bakışımlı (simetrek) olmadığını görürüz.

Doğal bir dilin dilbilgisinin karşılaştırılamaz biçimde daha zor olmadığı kuşkusuzdur. Chomsky, ne kadar gelişmiş olursa olsun yeniden yazım kurallarının, doğal dilleri tanımlamak için yeterli olmadığını gösterdi.

Öyleyse, bir dilin dilbilgisi, üs öğenin yeniden yazım kurallarına ek olarak, birkaç farklı öğeyi kapsamak zorundadır. Chomsky en azından iki farklı düzeyde daha dilbilgisiyle bütünleşmenin gerekli olduğunu ilk yazılarında belirtti. Yeniden yazım kuralları, sözcüklerin sıralanış yapılarını verir; bir sesyapısı (morphophonological) öğesini ve dönüşümlü öğeyi eklemek zorunludur. Dönüşümlü yasalar, yeniden yazım kuralları tarafından üretilen sözdizim yapılarını, kesin ilkelere göre, diğer yapılara dönüştüren; farklı türde yasalardır. Etken ve edilgen arasındaki ilişki, dönüşümle ilgili bir örnek olarak, genellikle dile getirilir.*

Bu kuramın evrimi, modelin belirli noktalarda karmaşıklaşmasına ve başka noktalarda basitleşmesine neden oldu. Daha sonra, modelin evrimleştiği noktaları belirteceğim. Üretken dilbilgisinin tarihi, bu yeni kuramın temel özelliklerinden her defasında farklı birini öne çıkaran; üç temel döneme ayrılmış gibi gözükmektedir.* 1950'lerin başından 1960'ların sonuna kadar süren ilk dönem, dilbilimi bir bilim yapmaya çalıştı: Fizik bu konuda başvuru model gibi gözüktü. Bu, Dilbilgisi

* Dönüşüme Fransızca'da bir örnek, "Tous Les garçons sont partis'teki 'tous'u 'Les garçons sont tous partis(e dönüşümdür. Bakınız. Fransızca Sözdizim

Kuramı Mantık Yapısı (ya da, bundan sonra söz edileceği gibi, DKMY) dönemidir.

Bu dönem sonrası, 1965'ten 1970'e kadar anlambilim (semantics) sorusuna daha fazla odaklanıldı: Cümle ve sözcüklerin anlamları dilbilgisinde açıklanmalı mıydı, eğer öyleyse, ne şekilde? Bu sorulara verilen farklı yanıtlar, çok canlı tartışmalara neden oldu.

En sonunda, 1970 sonrası, araştırma evrensel dilbilgisi tarafından ortaya atılan sorunlara daha fazla yöneldi. Bu tartışmaların bilinen sırasına uyması açısından, Noam Chomsky'den bu zaman akışını izlemesini rica ettim. M.R.

Üretken Dilbilgisi Tarihi: Yapısalcılığa Karşı Çıkış

M.R.: Üretken dilbilgisi, yapısalcılıktan kopuş ve ona karşı çıkıştan doğmuştur. Yapısalcılık, genelde, dilbilgisini bir sınıflandırıcı etkinlik olarak gördü. Siz dilbilgisine, bir mantık yapısı, bilimsel bir yapı kazandırdınız.

N.C.: Bilim terimi belki onurlandırıcıdır. Benim kişisel eğilimim, temel oluşturan ilkelerin derinlik ve açıklayıcı gücüne, belirli dilbilim alanları tanımlanışından daha fazla önem vermektedir.

Dilin gerçek kullanımı ve dille ilgili değerlendirmeler kadar karmaşık bir konuda, pek çok dizgenin karşılıklı etkileşim içinde olduğunu kabul ettim. Gözlemlerimiz ne kadar özenli, yöntemlerimiz ne kadar nesnel, "deneylerimiz" ne kadar gerçeklere uygun olursa olsun, sunulan gerçekler, kanımca, kendi içlerinde fazla öneme sahip değildir. İlginç olan şey, bu gerçeklerin, dil yeterliliği temel ilkelerini formüle etmeye çalışan açıklayıcı kuramlardan aldığı destektir. Kendi adıma konuşursam, "dil gerçeklerini" düzenlemek beni fazla ilgilendirmiyor. "Dil gerçekleri" kavramı, en azından belirsiz bir dil kuramı dışında fazla önem taşımaz. Pekâlâ farklı ilgilere sahip olunabilir; beni ilgilendiren şeyi sadece açıklığa kavuşturmaya çalışıyorum. Doğrusu, "tüm gerçekleri" açıklamaya çalışmanın sağduyulu bir amaç oluşturduğuna inanmıyorum. Tersine, bana önemli gözüken şey, temel oluşturan

yapıların ve soyut gizli ilkelerin saptanmasında önemli gerçeklerin saptanışıdır. Eğer böylesi ilkeler yoksa, bu girişimde bulunmaya değmez. Eğer bu ilkeler varsa, gerçekler bu ilkelerin doğrularına dayandığı sürece (en azından bence) ilginçtir. Böylesi gerçeklerin bulunuşu genellikle kendi içinde yaratıcı bir gelişmedir ve fazlasıyla "kuram-bağlantılı"dır. "Gerçekler", bu kavramın herhangi bir ilginç anlamında, bize sunulmaz, ne de "gerçekler"i tüm ayrıntılarıyla sunmak bence çok ilginçtir; oysa (yine kuramla bağlantılı bir kavram olan) konuyla ilgili gerçekler olabildiğince açık bir şekilde sunulmak zorundadır...

M.R.: Fizikteki gibi...

N.C..Eğer öyle demek isterseniz... Bana öyle gibi gözükmektedir. Fiziğin gelişiminin her aşamasında açıklanmamış sayısız gerçekler; ya da o sırada yoğun olarak uğraşılan kuramlarla taban tabana zıt gibi gözüken gerçekler olmuştur. Bilinen örneği ele alırsak, Galileci fiziğin kabul edilmiş bilimsel öğreti haline geldiği dönemdeki deneysel araştırma ölçeklerinin fazlasıyla kabul etmiş gibi gözüktüğü, falcılığın ya da gökbilim "gerçeklerini" göz önüne alın. Ya da daha az garip bir örneği ele alırsak, pek çoğu oldukça yakın zamana kadar anlaşılmamış olan, teleskopla gözlemlemeleri ele almada onyedinci yüzyıl fiziğinin karşı karşıya kaldığı sorunları göz önüne alın. Ya da, gezegenler arasındaki uzaklık değiştikçe, gezegenlerin görünen büyüklükleri ve parlaklıklarının Kopernikçi kuramın öngördüğü gibi neden değişmediği sorunun açıklanışını da ele alabilirsiniz. Ya da yerküre eğer gerçekten kendi ekseni etrafında dönüyorsa, cisimlerin gökyüzüne uçarak etrafa neden saçılmadığını Galile'nin açıklayamayışını düşünün, açıklama ancak daha sonra geldi. Ayrıntılı tartışmalara girmeksizin şunu söyleyebiliriz: Ciddi bilimlerin tarihi boyunca, gerçekleri açıklamada karşılaşılan pek çok sorunun, bir gün açıklanacakları umuduyla, bir kenara konulduğu kesinlikle doğrudur. Bazı dilbilimcilerin, dilin kullanımını ve "tüm gerçekleri"ni dilbilgisinin açıklaması gerektiğini düşündükleri anlamda fiziksel dünyadaki "tüm gerçekleri" açıklamak çağdaş dönem fiziğinin hiçbir zaman amacı olmamıştır. Fiziğin büyük başarısı, bir anlamda, belirli bir kavrayış düzeyinde önemli gözüken

gerçeklerle dikkati sınırlamak istekliliğinden; ve belki de, fiziksel kuramla ilgili görünmediklerinde (ve doğruyu söylemek gerekirse, bazen onunla uyuşmaz göründüklerinde bile) açık gerçekleri dahi dikkate almaksızın, kuram için önemli olacak oldukça garip gerçekleri aramaktan kaynaklanır.

"Gerçekler"in düzenlenişiyle temel olarak ilgilenen bu "yapısalcılık" ya da "betimleyici dilbilim" çeşitleriyle ilgili olarak, "benim kendi amaçlarım mutlaka onlarınkiyle aynı değil, biz farklı zihinsel araştırmalarla uğraşıyoruz," denilebilir. Doktora tezimi içeren, "Dil Bilgisi Kuramı Mantık Yapısı" adlı yapıtımda bu soruları değerlendirdim. Dilbilim kuramı konusunda, o dönemin betimleyici dilbiliminin dışladığı belirli olaylarla; dilin olağan kullanımı olarak kavranılan, dilin "yaratıcı" kullanımı olarak zaman zaman adlandırılmış konuyla ilgilenmeliyiz. Bu konular, sık sık belirtmiş olduğum gibi, Humboldt, Paul, Jaspersen ve diğerlerinin araştırmalarında, örneğin, bilinen yönelişler olduğu halde, geleneksel dilbilgisi ya da yapısalcı dilbilim tarafından dizgeli bir şekilde ele alınmamıştır.

Geleneksel dilbilgileri, Jespersen'inki gibi geniş bakış açıları bile gelişmiş yapıların sayısız örneklerini sunar; ama, akla gelen diğer yapılar dile ait değilken, bu yapıların –ve bir şekilde onlara "benzeyen" diğer yapıların– dile ait oluşunu belirleyen açık ilkeleri vermez.

Aslında, bu soru gerçek anlamda sorulmadı. Kendisinin "özgür anlatımlar" olarak adlandırdığı şeyin önemini kabul etmesine karşın, Jespersen tanıtımında bir şeylerin eksik olduğu izlenimine sahip değildi sanırım. Görünen o ki, sayısız örneklerini sunuşunda dilin bir açıklamasını yapmış olduğunu düşündü. Gerçekte, yorumları yeterli değildi, çünkü okuyucunun "zekâ"sından dolaylı destek bekliyordu; onları anlamak ve bu örnekleri ve onun genellikle kavrayıcı yorumlarını yeni biçimlerin kavranılması ve yaratılmasında kullanmak için okuyucu, dille ilgili kendi sezgisel bilgisini işe katmak zorundaydı.

Yapısalcı dilbilgileri, geleneksel dilbilgilerinin yapmış olduğu gibi, üst düzeyde gelişmiş bir dizi sözdizim yapılarını inceleme yükümlülüğünü üstlenmedi.

Eğer dilin temel ilkelerini keşfetmeyi umuyorsak, daha önceki dilbilgisinin önceden varsaydığı, zeki okuyucunun bu katkısı açık

hale getirilmek zorundadır. Üretken dilbilgisinin ilk amacı budur. Psikolojik terimlerle söylenirse: konuşmacının (özellikle) kendi dilini kullanmasına olanak veren, bilinçsiz, sezgisel bilginin özelliği nedir?

Zaman zaman ileri sürülmüş olmasına karşın, o dönemde bu soruyla açıkça yüzleşilmemişti, pek çok önemli yönleriyle yanıtlanmamış bir soru olarak, bugün de önemini korur.

İkinci amaç, açıklayıcı bir kuramı yapılandırmaktır.

Genel ilkelerden belli olayları elde edebildiğimiz zaman, en azından gizilgüçlü bir açıklamaya sahibiz; ki bu, "sınırlayıcı koşullar" olarak değerlendirilen, belirli, özel koşullar verildiğinde, bu ilkelerden yola çıkan; tümdengelimli bir düşünme çevrimi sağlayabiliriz anlamına gelir.

Konunun daha somut olması için, iyi bilinen bir örneği, İngilizce yardımcı yüklemler dizgesinin işleyiş şeklini ele alalım.*

Olumlu cümle yapısının işleyiş şeklini tanımlayan bir yeniden yazım kuralından başlayarak, aşağıdaki gibi bir yapıya sahip oluruz:

* İngilizce yardımcı yüklemlerin işleyiş şeklini ele alan yasalar oldukça karmaşıktır, ama dönüşümlerin kullanımıyla basitleştirilebilir: Beşinci bölümdeki Sözdizim yapılarına bakınız

Verb → AUX+V
Aux → C (M) (have+en) (be+ing) (be+en)
*Yüklem → Yüklem + Yardımcı Yüklem
Yardımcı.Yüklem → C (M) (sahip+ti) (ol+uyor)
(ol+du)

Ayraç içindeki öğe seçenektir; C, ya dilbilgisi olarak sıfır ø öğesine ya da 3'üncü tekil kişiye ait bir S öğesine ya da 'geçmiş' öğesine aittir;
M; will, can, may, shall, must vb. İngilizce kiplere eşdeğerdir.
M'nin eşdeğer olduğu Türkçe kipler şunlardır:
(3. Tekil kişi çekimiyle)

Will: cek, cak (gelecek zaman)
Shall: cek, cak (belirsiz gelecek zaman)
Can: ebilir, abilir (olasılık, yeterlilik)
Must: meli malı (zorunda; güçlü gereklilik)
May: ebilir, abilir (izin, olasılık)

---

* Dönüşümlerin Türkçe eşdeğerleri, Chomsky'nin dile getirdiği evrensel ölçünleri daha iyi örneklemesi amacıyla kitabın çevirmeni tarafından düzenlenmiştir.

Üçüncü amaç ancak ellilerin sonunda ortaya çıktı, daha önce açık değildi. Bu amaç, dil kazanımının temelini oluşturan; dirimbilimsel olarak belirli bir dizgenin özellikleri olarak dilin genel ilkelerini değerlendirmekle bağlantılıydı. Bu bakış açısından, "sınırlayıcı koşullar" dil öğrenen bir insan tarafından karşılaşılan gerçekler olarak düşünülebilir; öyleyse, bir insanın açıklamaya çalıştığı şey, bu gerçeklerle karşılaşan konuşmacı tarafından edinilen dilin bilgisidir temel olarak. Önceki örneğe geri dönersek, eğer konuşmacı, dönüşümlü dilbilgisinin genel ilkelerini kendisinin dirimbilimsel yapısı olarak sahipse; İngilizce yardımcı yüklemlerin altkümeleriyle karşılaşmışsa, sonuç çıkarabildiği için, bu öğelerin başka örneklerdeki işleyiş şeklini bilecektir; ki bu, belirli durumlara uygun, en basit olası yasalardan, başka örnekler anlaşılır anlamına gelir. Bu, en azından, olası bir açıklamanın genel çizgisidir.

Sonuçta, benim araştırmam iki soruyu yanıtlamaya çalıştı: Birincisi, öğrenilmiş ve bu dili öğrenmiş insanın zihninde anlamları olan dilbilim dizgesi nedir? Ve ikincisi; böylesi bir dilin gelişimi ve elde edilişini nasıl açıklayabiliriz? İkinci soru, psikolojik bakış açısından – bilgi nasıl elde edilir?– düşünülebilir; ya da diğer bir seçenek olarak, dil görüngüsünü nasıl açıklayacağımız sorusu olarak değerlendirilebilir.

M.R.: Dilbilimde açıklayıcı bir kuramı ortaya atmayı ilk kez ne

(-er, ar; -idi; -yor; ø ; vb. dilbilgisi eklerini onlardan önce gelen yükleme ekleyen bir ek-hareketi uygulaması da var: Örneğin, yüklem+yardımcı yüklem ardışıklığı önce 'C+Y'; sonra '-er,-ar+Y' şeklinde yazılır ve ek- hareketinin bir sonucu olarak, 'Y+ -er,-ar' elde edilir; sonuç olarak, gid+er', 'gider' haline gelir.) (He leaves)

Olumsuz dönüşüm, 'not'= 'me'/ 'ma' öğesini yardımcı yüklem yasasının ikinci öğesinden önce ortaya koyar. Eğer 'M' gerçekleşmezse, bir dönüşüm 'yapar, eder' öğesinini sona ekler, 'O gitmedi'yi verir. (He didn't leave)

Soru dönüşümü, özne ad cümleciği ve C+ (M) ardışıklığının yerlerini değiştirir: 'Gidecek mi/' (Will he leave?)Eğer 'M' yoksa, 'yapar, eder' daha önce olduğu gibi ortaya çıkar: 'Gitti mi?) (Did he leave?)

Sonuç olarak, olumsuz ve soru cümlelerinin derin anlamı düz cümleninkine benzer ve aynı özellikler diğer yapılanmalarda da kendilerini gösterirler. Eğer bunlar gibi kurallar olmaksızın, doğrudan bu olayları tanımlayacak olsaydık, çok karmaşık bir yeniden yazım kurallarına sahip olacaktık ve temel düzenlemeler ifade edilmeden kalacaktı.

zaman düşündünüz?

N.C.: Dilbilimde beni öncelikle ilgilendiren şey şuydu. 1940'ların sonuna doğru Pensilvanya Üniversitesi'nde bir öğrenciyken, 1951'de aynı başlıkla bir olgunluk tezine genişletilen, "Çağdaş İbranice'nin sesbirimbiçimi (morphophonemics)" adlı bir üniversite tezi yazdım. Yayınlanmamış bu çalışma, çağdaş anlamda bir "üretken dilbilgisi"ydi; temel odak noktası, şimdi "üretken sesbilim" olarak adlandırılan konuydu, ama üretken temel bir sözdizim de vardı. Sanırım bu çalışma terimin çağdaş anlamıyla ilk "üretken dilbilgisi"ydi. Kuşkusuz önceki, bilinen çalışmalar vardı: Panini'nin, "sankritçe'nin Dilbilgisi" adlı yapıtı en ünlü ve önemli olanıdır ve yapıbilim (morphology), sesbilim (phonology) düzeyinde, bu yapıttan birkaç yıl önce yayımlanmış olan; o sırada benim kendisinden haberim olmayan "Menomini Sesbirim-biçimi" adlı Blomomfield'in bir yapıtı vardı. Her ne ise, bu tasarının asıl ağırlık noktası, benim tanıttığım üretken dilbilgisinin iyi tanımlanmış, teknik bir anlamda "olası en basit" dilbilgisi olduğunu özenli ayrıntılarla sergileme girişimiydi: Şöyle ki, yasaların formülleştirilmesi için belirli bir çerçeve ve önemli bir "basitlik" tanımı verilerek, sıkı düzenlenmiş pek çok yasanın sıralanışındaki herhangi bir iç değişikliğin daha da basit bir dilbilgisine götürmesi anlamında 'dilbilgisi' kullanım yönünden en uygundu. Öyleyse, daha sonraki dönemin belirgin yönelişlerini bu çalışmada denetleyerek, amacın, verilerle ilgili yeterli bir örnek verilmesi koşuluyla, yasalarla ilgili bilgi tabanı ve basitlik tanımı (değerlendirme ölçüsü) donanımına önceden sahip birilerinin bu dilbilgisini deneysel sonuçlarıyla birlikte nasıl yapılandıracağını tam olarak göstermek olduğu söylenebilir. Aslında, bu benim bugüne kadar yapmış olduğum her şeyden daha ayrıntılı ve daha geniş ölçüde yapıldı ve ben çok fazla istekliydim sanırım.

Söylemiş olduğum gibi, o dilbilgisi basit bir üretken sözdizimi içeriyordu. Bu dilbilgisi, ses tanıtımını bizim bugün "kök üretimli" sözdizim yapısı olarak adlandırdığımız şeyle bağlantılandırıyordu. Yeri gelmişken belirteyim, bu ilk 'dönüşümlü dilbilgisi'ydi. Harris'in dönüşümlerle ilgili ilk çalışması o dönemde sürüyordu ve ben, onun öğrencisi olarak, araştırmasıyla ilgili bilgiye sahiptim; ama benim ortaya

çıkarmaya çalıştığım üretken dilbilgisinin çerçevesiyle bu araştırmanın birarada nasıl bir şekil alacağını o sırada anlamadım. Dilbilgisi, dönüşümler yerine cümlecik yapısı dilbilgisi olarak bir ölçüde farklı terimlerle yapılandırılmış olan bölümleme ve sınıflandırmanın çerçevesi ifade edilemeyen sözdizim kategorileri için ayrılmış karmaşık bir göstergeler dizgesine sahipti.

O dönemden beri asıl ilgim, konuşmacı- dinleyicinin sahip olduğu dille ilgili bilginin içindeki temel ilkeleri aydınlığa çıkarmak ve bunun ötesinde, bir insan belirli bir dilbilim çevresinde varolduğunda, başka her şeyden çok, bu dil dizgesinin zihinde gelişmesini açıklayan, genel, kuramsal ilkeleri keşfetmek olmuştur. Benim bu yayımlanmamış yapıtın çerçevesi içinde hâlâ çalışmalarımı sürdürmekte olduğumu genel olarak söyleyebilirim. O yapıtta başlatılan yaklaşım; dilbilgisi konusunda belirli bir biçim ve çizem oluşturmak; özel bir dizge seçimine; istenen biçimde; yani, en uygun, sunulan verilerle uyumlu, en üst düzeyde değerlendirilmiş, istenen şekil dizgesine götüren bir değerlendirme (ya da basitlik) ölçüsü sunmak, kanımca, köklü kuramsal konulara sağlıklı yaklaşımdır. Öyleyse "dil öğrenen"in öğrendiği, bu en üst düzeyde değerlendirilmiş dizgedir; dili öğrenmiş olan birinin gerçek dili kullanımının temelini oluşturan dizge, bu dizgedir.

Bu ilk çalışmaya, tamamen bitirilişinden yirmi yıl sonra, 1975'te yalnızca kısmen yayımlanan Dil Kuramı Mantık Yapısı (DKMY)'nda devam ettim. Özellikle Lee'nin dil konusunda yazdığı çok önemli bir yazıya, ellilerin sonuna kadar psikolojik görüş açısı ortaya çıkmadı. Bu, kitapla neredeyse aynı tarihte, 1957'de yayımlanan Söz-Dizim Yapıları'nın gözden geçirilişiydi. Bu gözden geçirme yazısında Lee dil öğrenme konusunu gündeme getirdi.

Bir yıl sonra ben benzeri sorular içeren yazılar yazdım; ama biz, Morris Halle ve Eric Lellenberg ve diğerleri, bu sorular üzerinde bir süredir düşünmekteydik.

Bizi en fazla ilgilendiren şeylerden birisi, davranışsal bilimlerin eleştirisiydi. Bilişsel psikolojiye biraz farklı bir yaklaşım geliştirmeye çalışıyorduk. Bu yaklaşımın çok azı DKMY'da ortaya kondu; çünkü bu yaklaşım bana çok cüretli ve erken ortaya çıkmış gibi gözüktü. DKMY'nin 1975 baskısında daha ayrıntılı bir değerlendirme vardır.

M.R.: Kuramla ilgili görüşleriniz dilbilim çevrelerinde ortak bir kabul oluşturdu... Teksas konuşması adlı, sizin ilk katıldığınız konuş-malarla ilgili değerlendirme yazıları okuduğumu anımsıyorum. Tartışma, destansı bir karşılaşmaydı. Siz (gerçekleri açıklayacağı öne sürülen iki dilbilgisinden hangisinin daha iyi olduğunu öne süren düzenekler olan) değerlendirme işlemlerini; dilbilgisisi doğrudan doğruya gerçeklerden oluşturmak üzere tasarlanmış, yapısalcıların buluş işlemlerine karşı çıkış olarak öne sürdünüz

N.C.: Bu noktada, "yapısalcı" olarak adlandırılmış olan birkaç eğilimden dikkatli seçim yapılmak zorunda. Amerikan betimleyici dilbilgisi bunlardan birisidir. Kanımca, bu dilbilgisinin asıl katkısı, dil açıklanışı ya da dil kazanımı olarak yorumlanabilecek bir sorunu ilk kez ortaya atmış olmasıdır. "Buluş işlemleri"nin gelişimi, dil edinim kuramına bir yaklaşım; psikoloji ve bilgi kuramı (epistemology)'nin ikili bakış açısından değerlendirilen açıklayıcı bir kuram olarak da anlaşılabilirdi demek istiyorum. Durumun böyle olmadığını görmek ilginçtir; buluş işlemlerini geliştirmekte olan dilbilimciler: "İşte her şey, verilerin gösterdiği deneysel koşullar burada. Bizim buluş işlemlerimiz, bu bütüne uygulandığında, dilbilgisini ortaya çıkaran kuramı oluşturur. Bu dilbilgisi, dilbilim bilgisi temsil eder. Bu kuramı sunuşumuzda, bir konuşmacının, dil öğrenmiş olarak, 'bu'nu ve 'şu'nu bilmesi konusundaki açıklamayı yaptık; buluş işlemi bu konuşmacının genetik donanımının parçasıdır ve kendisinin dile ilişkin bilgisini temsil eden bir dilbilgisini, deney verilerine buluş işlemini uygulayışında oluşturur." demediler.

Bu, onların yapmakta olduğu şeyi bir yorumlama şekli olacaktı. Ama, değişik nedenlerle, böyle bir tanımlama yapmadılar. Bununla birlikte, çalışmalarında varolan bu yaklaşım, bu yapısalcılık türünün en önemli katkısı gibi gözüküyor bana. Yineliyorum: Bu, onların yorumlaması değildir. Ama, kendisini ortaya çıkaran insanların tam olarak kafalarında olanla bildiğim kadarıyla çelişiyor olmasına karşın, bu çalışmanın bir yeniden yapılandırma olarak geçerli olduğuna inanıyorum.

1940'ların sonları ve 1950'lerin ilk yıllarında yapmakta olduğum bir araştırmada, bu alandaki egemen varsayımlarla; anladığım kada-

rıyla, "kurgucu" olarak adlandırılabilecek varsayımlarla taban tabana zıt bu işlemlerin psikolojik olarak adlandırılan gerçeklikleriyle ilgili bir düşünceye varmış gibi aklımın gerisinde kabul ederek, geliştirilmiş olan buluş işlemlerindeki bazı önemli yetersizliklerin üstesinden gelmeye ve bu işlemleri açıklığa kavuşturmaya çalıştım. Buluş işlemlerinin şu ya da bu amaç için yararlı olacak bir bilginin düzenlenişini sağlayan olarak, sadece "uygulama" açısından onaylanabileceği genellikle kabul edilmiş gibi gözükmektedir. Bu kuralın dışında durumlar vardır; örneğin, "Uluslararası Amerikan Dilbilim Dergisi"nde 1948'de önemli, kısa bir yazıda, buluş işlemlerinin elle tutulur "gerçekçi" bir yorumlanışını sunan Charles Hockett... Karşı karşıya kaldığımız verilerden elde ettiğimiz bilgiyi sağlamak üzere gerçekten kullanılan işlemlerin bir tanıtımı olarak düşünülmeleri anlamında, buluş işlemlerinin temel olarak doğru olduğuna ben de kesin gözüyle bakmaktaydım.

Bilim dalımızda varolan buluş işlemlerinin temelde doğru olduğunu uzun süre düşündüm; bu, kendisiyle birlikte çalıştığım Zellig Harris gibi yapısalcı dilbilimciler tarafından kullanılan yöntemlerin ilke olarak doğru; bu yöntemlerin etkin hale getirilmeleri için bazı ayıklamaların zorunlu olduğu anlamına geliyordu. Bu işlemler sınırlı dil malzemesinden, sınırsız, betimleyici, genişliği olan, doğru bir dilbilgisi üretebilecekler diye oldukça fazla zaman ve güç, sanırım yaklaşık olarak beş ya da altı yıl, harcadım; eğer bu işlemleri insan dili konusunda gerçek anlamda bir "öğrenme kuramı" olarak düşünüyorsak, bu işlemin doğru formülleştirilmesi kesin olarak budur.

Öyleyse, bağlantılı iki soru vardı:

Bu yöntemleri psikolojik bir yorumlamayla değerlendirmek doğru mudur?

Bu buluş işlemleri, dil edinimini olanaklı kılan dirimbilimsel veriyi doğru bir şekilde ifade eden işlemler midir?

Birincisine olumlu yanıt almadığımız zaman ikinci soruyu yöneltebildiğimize dikkat edin. Bu yöntemlerin, belirli psikolojik gerçekliğin bir anlatımı daha kesin olarak, istenen bir anlatımı olduğunu düşünmeksizin yöntemlerin "doğruluğunu" araştıramayız. Doğruluk ya da gerçek sorusu, bu "gerçekçi" yorumlamanın içinden yalnızca

ortaya çıkabilir. Ama yine, bu gerçekçi yorumlama, Harris'nki ve daha işlenmiş çözümleme yöntemlerini geliştirmiş olan bilim adamlarınınki değildi.

İkinci sorunun yanıtının olumsuz olduğunun giderek bilincine varmaya başladım. Bu işlemlerin giderilemez kusurları vardı; ilke olarak yanlıştılar. Doğru yaklaşım daha soyut, daha dolaylı ilkeleri kapsıyor gibi gözüküyordu. Belirli verilerle karşılaşıldığında, daha önceki satırlarımda değindiğim dilbilim bilgisini tanıtan bir dilbilgisini verecek genel ilkeleri; genel, soyut bir çizemi kabul etmenin zorunlu olduğuna yavaş yavaş inanmaya başladım.

Psikoloji düzeyinde, yapısalcı buluş işlemleri, dil ediniminin, sınıflandırma ve tümevarım işlemlerini gerektirdiğini kabul eden deneyci görüşe öz olarak uyar...

M.R.: Yapısalcı dilbilimin deneycilikle bağlantılı olması bu anlamdadır...

N.C.: Hem (bu soruda oldukça ilgili Troubetskoy'la birlikte) Avrupa'daki biçiminde, hem de Amerikan biçiminde, işlemler, giderek daha da geniş dilbilim birimlerine yönelen bölme ve sınıflandırma yöntemlerine dayalı; esas olarak sınıflandırmalıdır.

İlkelerin tamamen farklı olması gerekiyor; bugün buna inanmış durumdayım. Dirimbilimsel veriyi ortaya koyan ilkelerin yardımıyla gizilgüç bilgi dizgesinin özelliklerinin belirtilmesiyle başlanılmak zorundadır. Bu ilkeler, ilke olarak varolan dilbilgisi türünü saptar. Sözkonusu ilkeler, olası dilbilgiler ortaya konduğunda, en iyi dilbilgisini seçen bir değerlendirme işlemiyle ilgilidir. Değerlendirme işlemi de dirim-bilimsel verinin parçasıdır. Dil edinimi; öyleyse, varolan verilerle uyumlu en iyi dilbilgisinin seçimi işlemidir. Eğer ilkeler yeterince sınırlayıcı hale getirilebilirse, yapısalcı kuramda tasarlanılandan çok –farklı bilginin ediniliyor olması, bir anlamda böylesi bir "işlemi" zorunlu kılmaktadır– bir tür "buluş işlemleri" de olacaktır.

İnsanın ve özellikle dilin bilgisiyle ilgili bu kavram, yapısalcı kavramdan çok farklıdır; çünkü sonuçta ortaya çıkan bilgi dizgesinin genel biçiminin önceden verildiği varsayılır. Dizge; tümevarım, bölme ve sınıflandırma, genelleştirme, soyutlama ve benzeri yollarla

aşama aşama, yavaşça oluşturulmaz.

Sonuç olarak, yapısalcı dilbilimi üretken dilbilgisiyle karşılaştırmada ortaya çıkan üç temel konuyu sanırım tanımlayabiliriz. Birincisi, edinilmiş dilbilim bilgisinin özelliklerinin açık bir şekilde belirtilmesiyle ilgili olarak... İkincisi, işlemlerin yorumlanması: B. Bloch, Harris, Troubetskoy'un çözümlemeleri sadece bir bütünü düzenleme yolları mı? Yoksa bu çözümlemeler, psikolojik gerçekçilik ve özellikle de dirimbilimsel belirli içyapıyla ilgili güçlü ve ilginç deneyci varsayımları mı oluşturuyor?

Bu noktada, üretken dilbilgisindeki araştırma kendine özgü bir şekilde açık bir görüşü benimsemiştir. Evet, biz böylesi deneyci varsayımları ortaya atarız. Buna bağlı olarak, bu varsayımların geçerliliğini herhangi bir şekilde doğrulayan tüm verileri uygun olarak değerlendiririz. İster işlemlerle ilgili olsun, isterse olmasın, dilbilim kuramının sadece "gerçekçi" yorumlanışının önemli, araştırmaya değer bir sıkıdüzenin temellerini sağlayacağı en azından bana, açık gibi gözükmüştür.

Yapısalcı dilbilimdeki eğilimler bu soruda değişiklikler göstermiştir ve bazı yorumlama sorunları da vardır. Jakobson ve Troubetskoy'un, üretken dilbilgisinde daha sonra uyarlanan görüşe yakın bir görüşü benimsediklerine inanıyorum. Onlar Edward Sapir'in söz ettiği gibi, örneğin; oldukça açık bir şekilde psikolojik gerçeklikten söz ediyorlar gibi geliyor bana. Dahası, en azından, sesbilimde evrensel yapısal ilkeleri ve hatta, bir anlamda, bakışımla ilgili değerlendirmeleri; gereksiz anlatımın ortadan kaldırılması gibi konular biçiminde değerlendirme işlemlerini ortaya attılar. Bunun tersine, Harris, en azından daha önceki araştırmalarında, gerçekçi psikolojik yorumlamayı oldukça açık biçimde reddetti; altmışların sonlarından bugüne süren daha yeni araştırmalarında bu reddedişin sürüp sürmediğinden emin değilim. "Yöntem" adlı araştırmasında ve altmışların başlarına kadarki diğer çalışmalarında, kendi kuramını verilerin düzenlenişi için değişik seçenekler sağlayan bir kuram olarak tanıttı. Aynı durum, Hockett için olmasa da, Bloch ve diğer araştırmacılar için de doğrudur.

Son olarak, üçüncü soru doğru yöntemin özelliklerini ele alır. Bir buluş işlemi tümevarımcı mı yoksa sınıflandırmalı mıdır? Yoksa doğ-

ru yaklaşım, deneyin ortaya çıkardığı deneysel koşullar altında (bu durumda, dilin bilgisi olan) bu genel dizgenin seçenekli gerçekleştirmeleri arasından seçme yöntemleri yardımıyla özelliklerinin belirtilmesi demek olan usçu türde birşey midir?

Ama yine bu gerçekçi yorumlama, Harris'in ve daha işlenmiş çözümleme yöntemlerini geliştirmiş olan bilim adamlarının yorumlaması değildi.

İkinci sorunun yanıtının olumsuz olduğunun giderek bilincine varmaya başladım. Bu işlemlerin giderilmez kusurları vardı; ilke olarak yanlıştılar. Doğru yaklaşım daha soyut daha dolaylı ilkeleri kapsıyor gibi gözüküyordu. Belirli verilerle karşılaşıldığında, daha önceki satırlarımda değindiğim dilbilim bilgisini tanıtan bir dilbilgisini verecek genel ilkeleri; genel, soyut bir gizemi kabul etmenin zorunlu olduğuna yavaş yavaş inanmaya başladım.

Psikoloji düzeyinde, yapısalcı buluş işlemleri, dil ediniminin, sınıflandırma ve tümevarım işlemlerini gerektirdiğini kabul eden deneyci görüşe öz olarak uyar...

Sesbilimdeki belirgin özelliklerle ilgili kuramı ve göreli önceliklilik ("belirgin oluş"la) ilgili değişik varsayımları, bir kazanım modeli olmasa bile, bir bilgi dizgesi için bir çizem olarak algılamak sanırım uygundur. Troubetskoy'un sınıflandırmalı işlemleri oluşturmaya çalıştığını yine de belirtmeye değer.

M.R. : İkinci noktayla ilgili olarak, dilbilimcilerin etkinliği konusunda yapılmış tanım üzerinde pek çok ayrılıklar olduğunun ayrımına vardım. Onların sunduğu çözümlemeler, kuramlar sadece bilgi oyunları mı, yoksa gerçeği (bir ölçüde de olsa) gerçek bir şeylere dayalı bir nesnel yasa üzerine mi kurmaya çalışıyorlar?

N.C. : Soru, bir buluş işleminin nasıl değerlendirildiği sorusudur. Bir buluş işlemi yalnızca dilbilimsel verilerin düzenlenişi konusu mudur, yoksa bir psikolojik gerçekliği dışavurum biçimi midir?

Kendilerinin sadece verilerin sıkı sıkıya düzenlenişiyle ilgili yöntemleri sunmakta olduklarını açıkça savunan dilbilimcilerin uygulamalarına daha yakından bakmak ilginçtir. Bu uygulama, dile getiril-

meyen ama bu inanışın tam tersi bir inanışa dayanır ve yapısalcı dilbilimin tüm gelişimi boyunca varlığını sürdürür. Düzenli olarak, birileri ne zaman bir yöntem ve işlem öne sürse, başka birileri bu yöntemin "istenmeyen sonuçlara götüreceğine işaret edecekti. Böylelikle belirli düzeltme ve gelişmeler önerilmişti. Bu şekilde işlemler düzenli olarak arındırılmıştı.

Ama "istenmeyen sonuçlar" kavramına ne anlam verebiliriz? Eğer sallantılı olan tek şey verilerin düzenleniş şekliyse, en azından herhangi bir ilginç anlamda böylesi bir kavram yoktur; öyleyse, gereksiz söz ya da tutarlılıkla ilgili en az düzeyde değerlendirmeler dışında, ne iyi ne de kötü olan sonuçlar olabilir. Kuramsal bir boşluktaki verilerin sınıflandırılışında doğru ya da yanlış olamaz. Sonuç olarak, "iyi sonuçların" "istenmeyen sonuçlara" karşı oluşu gibi kavramların varlığı kabul edildiği sürece, ne kadar inkar edilirse edilsin, psikolojik gerçeklikle yani gerçekle ilgili bazı kavramların araştırılmasına girişildiği açıklık kazanır. Bununla birlikte, böylesi bir girişimin açık reddedilişi, kendi mantığını bu yorumlamada bulabilecek bu çalışmanın bütünlüğüyle ilgili bir yorumlamaya varmayı çok güçleştirir.

İki Dönüşüm tanımı

M.R. : "Dönüşüm" kavramı sizin kuramınızda temel bir kavram. Bu kavram aynı zamanda kuramın temel yeniliklerinden birisidir. Sizin modelinizde dönüşüm öğesi üs öğenin "sonucuyla" ilgili işlem yapar (yeniden yazım kuralları): Cümle yapılarını (ağaçları) alır ve onları diğer cümle yapılarına (ağaçlara) dönüştürür.*

Ama dilbilimci Zellig Harris "dönüşüm" terimini zaten kullanmıştı. Bu terimin iki kullanımı arasındaki ayrım her zaman yetersiz anlaşılmıştır. Bu durumu daha ayrıntılı dile getirir misiniz?

N.C. : Harris'in "dönüşüm" kavramı öz olarak tam anlamıyla "dilbilimsel" değildi; ya da, tam olarak, cümlelerin dilbilgisi yapısıyla ilgili kurama ait bir kavram değildi. Harris 1940'ların sonlarında yapmış olduğu cümle araştırmasının bir bölümü olarak bu kavramı geliştirdi.

*Bu konuda verilmiş örnekleri sayfa 108,109, 110'da bulabilirsiniz

Yönteminde tanıtmış olduğu dilbilim kuramı, yalnızca tek bir cümlenin uzunluğunu aşmayan birimlerin tanımlanması için sadece araçlar sundu. Bu yöntemleri konuşmanın yapısına genişletmeye çalıştığın da, cümlelerin dilbilgisi için ayrılan bölme ve sınıflandırma yöntemlerinin yararlı herhangi bir sonuca götürmediğini hemen gözlemledi. Bu nedenle, karmaşık konuşma cümleleri bütününü, bu cümleler ve onların bölümleri için geliştirilen yöntemler yardımıyla çözümlenmelerine uygun olacağı bir biçime indirgeme yolu aradı. Cümleleri yalınlaştırmak; karmaşık cümleleri, ardışıklıkların bölünmesi, eşdeğerlerin birbirlerinin boşluğunu doldurması, sınıflandırma ve benzeri gibi yapısal dilbilim yöntemlerinin üzerinde uygulanabileceği aynı özellikte basit yapılara dönüştürmek için belirli "dönüşümler" önerdi. Harris'e göre, dönüşümler, "yüzey yapıları" arasında, cümleler arasında dizgeli ilişkilerdi. Bilimsel anlamıyla, böyle bir dönüşüm belirli bir biçimde yapısal yönden eşdeğeri olduğu varsayılan bir çift düzensiz dilbilim yapısıdır. Somut bir örnek verilirse, her biri çift uçlu okun bir yanında olan; her bir yapının kendisinden oluştuğu bir dilbilgisi kategorileri ardışıklığıyla tanımlandığı iki dilbilgisi yapısını düşünün. Bu çerçeve içinde etken ilişkisinin formülleştiriliş şekli şöyledir:

A_x Y A_y $\leftrightarrow$ A_y A_x tarafından yüklemin edilgen şekli ir/ır
bu da şöyle okunur:

"Ad X + yüklem + Ad Y", "Ad Y + Ad X + tarafından + yüklemin 3. şekli + ir/ır" a eşittir.
Özgün İngilizce dizilişte de şöyledir:
N_x V N_y $\leftrightarrow$ N_y is Ved by N_x
bu da şöyle okunur:

"Noun X + verb + noun Y", "Noun Y + is + verb in past participle + by + noun X" e eşittir.

Böylesi formüllerde okun her iki yanındaki yapı, aşağıdaki biçimde eşdeğer olarak kabul edilir : Eğer özel bir adı (örneğin, John'u) Ad X için ve yine özel bir adı (örneğin, Mary'i) Ad Y için ve özel bir yüklemi (örneğin, görmek) yüklem için seçersek, o zaman birbirleri-

nin yerlerine kullanılan iki örnek : "John, Mary'i görür" solda ve "Mary, John tarafından görülür" sağda, cümle olarak aynı düzeyde kabul edilebilirliğe sahiptir. Böylesi "eşitlikler" bir cümleyi şu şekilde yalınlaştırmak için kullanılabilir: Eğer bu iki biçimden birinde bir cümle verilirse, o zaman bu cümleyle değiştirebiliriz. Bu eşitlik dönüşümlerini cümlelere uygulamayı sürdürerek, bu cümleleri, dilbilgisi için geliştirilen boşluk doldurma işlemlerinin uygulanabileceği, birbirine benzer biçimlere indirgeyebilir ve cümlede hemen hemen aynı işlevi gören, boşluk doldurma sınıfından sözcükleri bir araya getirebiliriz; bu cümle kategorileri, dilin sözcüklerle ya da cümleyle ilgili kategorileriyle karıştırılmamalıdır. Harris'in yaklaşık olarak 1950'den beri farklı yayınlarda geliştirmiş olduğu şekliyle "cümle çözümlemesi" temel düşüncesi budur. Bu çerçevede bağlantılı olan şey, Harris'in anladığı anlamdaki dönüşümcü ilişkilerin yapısalcı yöntemleri cümle çözümlemesine genişletme sürecinde geliştirilmiş olmasıdır.

Kuramsal düzeyde, Harris'in dönüşümlerinin bir temel özelliği, kendisinin de vurguladığı gibi, her bir öğenin diğer dilbilgisi özelliklerinden bağımsız olarak kurulmuş olmasıdır. Her bir dönüşüm, biraz önce tanımlamış olduğum dağılımla ilgili koşullar temelinde, kısa sürede gözlem ve kanıtlardan bir bütün olarak belirlenir; her bir dönüşüm, dilin tamamı için doğru ya da yanlış olandan bağımsız olarak vardır. Bir dönüşüm aslında iki cümle biçimi örneğinin kabul edilebilirliğine ilişkin bir genellemedir ve somut bu genelleme, söz konusu dil ya da dil kuramı hakkında ya da –örneğin psikolojik deney gibi– diğer bir kaynaktan sonuç olarak elde edebileceğimiz herhangi bir şeyin oldukça dışında doğru ya da yanlıştır.

Bu tanım, psikolojik olmayan bir dilbilim kavramı olan Harris'in yöntemlerinin genel yaklaşımı içinde doğal bir tanımdır.

Harris, özel bir kişi ya da topluluk dilinin doğru ya da yanlış dilbilgisi ilkelerince gösterilen yapılanmalara sahip, iyi tanımlanmış bir cümleler dizisi olduğu düşüncesini reddeder. En azından, "dönüşüm" kavramının gelişimi konusunda altyapı sunan yöntemlerin çerçevesi içinde, onun yaptığı şekliyle bir dilbilimsel tanımlama, yoğun bir veri birikimi tanımlamasıdır ve sonuç olarak ancak dikkatsizlik sonucu yanlış olabilir; örneğin, bir dilbilim tanımlaması veri bütünü içindeki

bazı öğelerin aslında sahip olmadıkları gözlemlenebilir bir özelliklerinin olduğunu belirtiyorsa... Onun anladığı anlamda dönüşümcü çözümleme, belirli bir gözlem toplamının tanımlanışının sadece diğer bir yoludur ve öyleyse bir dönüşümü, belirli özellikleri, bu durumda az önce tanımladığı gibi dizgeli boşluk koşulları altındaki eşdeğer kabul edilebilirlikteki özellikleri belirten bir genelleme olarak tanımlamak oldukça doğaldır. Bir dilbilimsel tanımlama bu anlamda, örneğin, bazı doğal bilimlerdeki (tamamlanmamış) bir kuramdan oldukça farklıdır. Doğal bilimlerde iki kuram varolan veriler konusunda anlaşsa bile çelişki içinde olabilirler ve o zaman bilim adamları kuramların kendi içlerinde olduğunu varsaydıkları varlıklar hakkında ortaya attığı şeylerin doğru ya da yanlış olduğu, buna bağlı olarak bir sonraki sınamaya açık olduğu "gerçekçi" varsayımını izleyip iki görüş arasında bir seçim yapmak için yeni veriler araştıracaktır. Ama Harris değişik dilbilim tanımlamalarının bu anlamda çelişki içinde olamayacağı görüşünü en azından altmışlı yılların başlarında benimsedi. 'Dil'[9] adlı yapıtındaki dönüşümcü çözümlemeyle ilgili yazısına kadar onun savunduğunu varsaydığım şey en azından buydu.

DKMY'de (Dilbilim Kuramı Mantık Yapısı'nda) ve üretken dilbilgisinde buna bağlı çalışmada dönüşümler farklı bir biçimde tanımlanır. Belki de Harris'in kullandığı terimi oldukça farklı üretken dilbilgisi bağlamına uyarlamak yerine, farklı bir terim kullanmalıydım. DKMY'de, örneğin, bir dönüşüm iki cümle dizisi ya da iki yüzey yapısı* arasında bir ilişki değildir; sınırsız bir cümleler sınıfını tanımlama görevini yapısal tanımlamalara veren yasalar dizgesi içindeki bir yasadır. Özel bir cümlenin türetiminde bir dönüşüm yasası bu cümlenin soyut bir tanıtımını kapsar ve bu cümleyi diğer bir soyut tanıtıma dönüştürür. İlk tanıtım, aşama aşama son (ya da yüzey) yapıya dönüştürülen, derin anlamdır.

Bir dönüşümü oluşturmak için Harris'in kullandığı türden eşdeğerlik bağlantıları üretken dilbilgisinin çerçevesi içinde sadece bir dönüşümün varlığını belirtebilir, ama onu oluşturamaz. Örneğin İngilizce'de etken ve edilgen arasındaki yer değiştirme ilişkilerinin

*Yüzey terimi burada teknik bir terim olarak anlaşılmalıdır. "Bilgi derinliğine sahip" özelliklere bu yapının sahip olmadığını göstermez.

'Paul, içtenliği korkutur" cümlesini "İçtenlik Paul tarafından korkutulur' cümlesi kadar saçma bulduğu; 'İçtenlik, Paul'u korkutur' cümlesini 'Paul, içtenlikten korkar' cümlesi kadar geçerli bulduğu genellikle doğrudur. Ama böylesi yer değiştirme ilişkileri ne kadar duyarlı ölçülere sahip olursa olsun, etken ve edilgen biçimlerle ilgili bir dönüşümün varlığını oluşturmaya yeterli değillerdir. Dahası, buna olanak veren yasa dizgeleri çizemi içinde ortalama dilbilgisinin böylesi bir dönüşümü içerdiğini göstermek için deneysel tartışmalar gereklidir. Üstelik, belirli bir deneysel tartışma temelinde böylesi bir dönüşüm öne sürülse bile, 'İçtenlik, Paul'u korkutur' ve 'Paul, içtenlikten korkar'ı içermeyecekti. Dahası, öne sürülen edilgen dönüşüm, 'İçtenlik, Paul'u korkutur"un soyut, derin yapısının türetiminden değil; "Paul, içtenlikten korkar'ın soyut, derin yapısının türeteminden ortaya çıkacaktı; iki derin yapı benzer hatta eşdeğer olabilir ve bu dönüşüm dışında türetimler eşdeğer olabilir, ama bu iki cümlenin bu dönüşümle 'bağlantılı' olduğunun söylenebileceği tek anlam budur. Sonuçta, "dönüşüm" kavramı, Harris'in geliştirdiği dönüşüm kavramından farklıdır.

Dahası, Harris'in O'na verdiği anlamla bir dönüşüm üretken dilbilgisinin kuramsal çerçevesi içinde asla işe yaramaz. Belirli bir dönüşüm içeren dilbilgisini destekleyici deneysel kanıtlar ne kadar güçlü olursa olsun, bu kanıtlar sonucunda elde edilen veriler, bu dilbilgisinin yanlış ve aynı genel kuramın içinden çıkan diğer bir dilbilgisinin doğru olduğunu; ya da genel kuramın yanlış ve dilbilgisiyle ilgili farklı çizeme sahip farklı bir dizi ilkenin doğru olduğunu gösterebilir. Ne de böylesi sonuçları ne tür kanıtların destekleyeceğini önceden saptamak olanaklıdır. Bir dilbilgisi temel olarak –deneysel kanıtlar ne kadar güçlü olursa olsun, asla son haliyle belirlenmemiş– doğal bilimlerdeki belirli araştırma konusuyla ilgili bir varsayım gibidir ve aynı şey, belirli bir dönüşüm yasasına sahip olmadıkça, dilbilgisinin özel bir altvarsayımı konusunda da doğrudur.

İki kavram arasındaki farkı belirginleştirmeye bunun yardımcı olacağını umuyorum.

Matematik Ve Dilbilim

M.R. : Üretken dilbilgisi matematik ve dilbilim arasındaki bir buluşmadan doğdu. Bu doğumla ilgili daha ayrıntılı bilgi verebilir misiniz?

N.C. : İki soru arasında ayrım yapmalıyım. Birincisi, zaten sorulmuş olan bir soruyla bağlantı kurar: Dilbilim bilgisinin özellikleri açık bir şekilde nasıl anlatılabilir? Açık belirtiş, en sonunda formüle edilmiş bir kuram olmalı, Bu yorum, bizim daha önce değerlendirdi-ğimiz anlamda, dil kazanımı sorununa ve bağlantılı açıklayıcı kuram konusuna da genişletilebilir. Genel ilkeler belirlenmiş, ilke olarak formülleştirilmiş olduğu sürece açıklamalar vardır; bu ilkelerden başlayarak, açıklanacak olguya yönelten, tümdengelimli bir tartışma yapılandırılabilir.

Sonuçta, tüm izlence içinde yarı matematiksel ama çok karışık olmayan bir anlatım şekli kabul edilmiştir. Belirli ilkeleri ve belirli yasaları, formüle edilmiş bir dizge içinde formülleştirmek istiyoruz. "Kesin konuşma"nın formülleştirme yoluyla olduğu ortaya çıkmıştır, ama bunu matematik olarak düşünmek doğru olmayacaktır. Örneğin, tekrarlayıcı işlev kuramının bazı türleri, dilbilim yasalarını ifade etme yöntemini ilke olarak sunar. Ama sadece bu noktaya kadar; bu bir matematik değil, formülleştirmedir. Matematiksel dilbilim, formülleştirmenin soyut özellikleri; özel gerçekleştirmeden ayrı olarak soyutlama incelendiğinde başlar. Bu konu, önemli kuramlar kanıtlanabildiği ya da değerlendirildiği sürece gerçek varlığını korur. Bakış açısı çok farklıdır.

M.R. : Belirli matematik kuramları pek çok dilbilimci açısından doyurucu olmuştur. Ben, bu dilbilimcilerle iletişim mühendislerinin 'tarihsel' buluşmalarını düşünüyorum...

N.C. : Evet, kırkların sonu ve ellilerin başlarında matematiksel iletişim, bilgilendirme ve otomat kuramında önemli gelişmeler vardı. Teknik anlamıyla, sınırlı cümle Markov kaynakları gibi modeller

önerilmişti*...

Bu modellerin dil tanımı için uygun olduğu sık sık düşünüldü. Jakobson buna yaygın bir şekilde değindi, ama Hockett bunları oldukça açık bir şekilde kullandı. Matematiksel iletişim kuramından alınmış bir Markov kaynağı modeline dayalı bir dil yapısı kuramını 1955'te Hockett ortaya attı. Benzeri kuramlar psikiyatristler, mühendisler, matematikçiler tarafından geliştirildi.

Bütün bunlar bana hep kuşku verdi. Başlangıçta, bu konuyla bağlantılı matematikle büyük ölçüde ilgilendim; çünkü bu modellerin doğal dilin dilbilgisi için uygun olmadığını kanıtlamak istiyordum.

M.R. : Kuşkuculuğunuzun temelindeki neden neydi? Bir sezgi mi?

N.C. : Yine aynı deneyci karşıtlığına dayalı bir sezgi. Bana göre, bir sınırlı cümle Markov kaynağı, deneyci öğrenme kuramının sınırları gibi bir şeyin özelliklerinin tanımlanışı olarak pekala değerlendirilebilir. Aslında, bir matematik psikologu ve mantıkçı olan Patrick Suppes, birkaç yıl önce, bu sezginin tam tanımını yaptı. Uyaran tepki öğrenme kuramının çok gelişmiş belirli bir biçiminin, bizim tartışmakta olduğumuz sınırlı cümle kaynakları türünün sınırları içinde kalması gerektiğini kanıtladı.

O, bunun olumlu bir sonuç olduğunu düşündü. Bu bana olumsuz bir sonuç gibi gözüktü. Nedeni ise şöyle: Uzun süreden beri bilindiği gibi, orta düzeyde bilgi dizeleri –örneğin bizim İngilizce bilgimiz ya da önerme hesabı gibi çok daha basit dizgeler– bile sınırlı cümle Markov kaynakları yoluyla gösterilemezler. Sonuç olarak, Suppes'in vardığı sonuç, onun değerlendirmekte olduğu öğrenme kuramının bizim sahip olduğumuz bilginin sınırına bile ulaşamayacağını gösterdi. Bu, bu öğrenme kuramının ve sonuç olarak, daha yetersiz kuramların tamamen çürütülmesinde son aşamayı oluşturdu.

* Kısaca, üretilen sonraki simgenin yalnızca o anki duruma ve belki de belirli girdiye bağlı olduğu, sınırlı sayıda özelliği (durumları) olan biçimsel öncüller. Dilbilimsel uygulamada, sonraki simgeyi belirleyecek sıkı şekilde sınırlandırılmış bir bellek kaynağını kullanarak, öncül, soldan sağa bir cümle üretebilir: Önce "o", sonra "adam", daha sonra "geldi" vb.

Deneyci öğrenme kuramının kusurlarını bence içinde taşıyor gibi gözüken Markov kaynakları modeline dayalı dil kuramlarına inanmadım. Bununla birlikte, onların doğru olup olmadığını bilmek için bu modellerin kesin bir şekilde sunulduğu ana kadar beklemek gerekliydi. Ondan sonra temel soru yöneltilebilirdi: Doğal dillerin, bu dizgelerin herhangi birinde gösterilmeyen özellikleri var mı? Ve böylesi özellikler var.

M.R. : Bunu ne zaman kanıtladınız?

N.C. : DYMK tamamlandıktan sonra. El yazısının 1955'te tamamlanan bu ilk şekli epey bir formülleştirme kapsıyordu ama içinde hiç matematik yoktu. Kısa süre sonra ben Harvard'taki akademi üyeliğinden MIT'teki elektronik araştırma laboratuvarına geçtim. Orada matematiksel iletişim kuramına yönelik desteklenen büyük bir ilgi; Markov kaynak modelleri ve benzerlerinin ortaya koyduğu, mühendisler, matematiksel psikologlar ve bazı dilbilimciler arasında epey ilgi uyandırmış olan dil araştırılmasına yönelik gizilgüce de –matematiksel iletişim kuramına olduğu kadar olmasa da– inanç vardı. Sorunun açık bir şekilde formülleştirilmesiyle birlikte bu modellerin dilin tanıtımı konusunda yeterli olmadığı hemen açığa çıktı. Bu gözlem, 1956'da yayımlanın daha teknik bir makalede, başka diğer konularla birlikte, "Sözdizim Yapıları"nda yayımlandı.

Bundan sonra, "cümle yapısı dilbilgisi" olarak adlandırılan; esas olarak oldukça zengin, biçimsel dizge özelliklerinde yoğunlaşan belirli bir matematiksel dilbilim dalı gelişti. Bu dizgelerin en ilginç türü, teknik olarak adlandırılan şekliyle "metinden arındırılmış cümle yapısı dilbilgileri" haline geldi. Ellilerin sonlarından bugüne, değişik dilbilgisi türlerinin üretkenlik güçleriyle, özellikleri, bağlantıları ve benzeri konularla ilgili biçimsel özellikleriyle ilgili pek çok inceleme olmuştur ve bugün bu araştırma matematiğin küçük bir dalını oluşturur. Fransız matematikçi M.P. Schützenberger bu alanda oldukça ilginç katkılarda bulundu...

M.R. : Dilbilimden bağımsız gelişen...

N.C. : Evet ben bu araştırmaların[10] dönüşümcü dilbilgilerinin matematiksel araştırılmasının yanı sıra, incelenebilmesinin sürdürüleceğini umuyorum. Stanley Peters ve Robert Ritchie'nin bu konuyla ilgili yaptığı bazı ilginç araştırmalar olmuştur.

Önceki konuya dönersek, deneyci öğrenme kuramlarının yetersiz, sınırlı olduğu açık gibi gözükmektedir; eğer biz, Markov kaynak modellerinin böyle kuramların elde ettiği en zengin dizgeler olduğu varsayımını kabul etsek bile bunu kanıtlamak olasıdır. Bu sonuç bana mantıksız gibi gözükmüyor, "deneyci kuram" kavramının iyi tanımlanmamış olması nedeniyle, doğallıkla kesin bir sonuç olmamasına rağmen...

M.R. : Bu kuramlarla ilgili eleştirilerinizle yapısalcı dilbilim eleştirileri arasında doğrudan bir koşutluk gördünüz mü?

N.C. : Dolaylı olarak... Bu kuramlar o sırada çok yaygındı ve hatta belirli düzeyde bir coşkuya neden olduklarını söylemek sanırım uygundur. II. Dünya Savaşıyla bağlantılı olağanüstü teknolojik gelişmelerin Cambridge'in kültürel çevresinde büyük bir etkisi vardı. Bilgisayar, elektronik, sesbilim, matematiksel iletişim kuramı, sibernetik ve insan davranışını anlamaya yönelik tüm teknolojik yaklaşımlar, olağanüstü bir dönemin tadını çıkarttılar. Bu kavramları temel alarak insan bilimleri yeniden yapılanmaktaydı. Bütün bunlar birbirleriyle bağlantılıydı. Bunların tümü, 1950'lerin başlangıcında Harvard'ta bir öğrenci olarak bende büyük bir etki yaptı. İçinde benim de bulunduğum bazı bilim adamları, en azından kişisel yönlenmelerinin içerdiği kadarıyla, bu gelişmelere siyasi yönden daha fazla ilgi duyuyordu.

M.R. : Siyasi nedenlerle?

N.C. : Evet, bütün bu düşünceler toplamı, gizilgüç olarak oldukça tehlikeli politik akımlarla bağlantılı gibi gözüküyordu: Kullanılabilir ve insan doğasının davranışçı kavramlarıyla bağlantılıydılar.

M.R. : Yani sizin kuşkuculuğunuzun politik nedenleri vardı...

N.C. : Evet, bir bakıma. Ama kuşkusuz tüm bu yönelişler bütün bunların, benim sandığım gibi, yanlış olduğunu göstermekten uzaktı. Bu kuramların umut verdikleri şeyi gerçekten sunamayacağına inanıyordum. Köklü ve önemli katkılar yapmamalarının yanı sıra, özenle incelenmeleriyle bu kuramların yetersiz olduklarının anla-şılmaları bir oldu.

M.R. : Bilgisayarların görünüşte sınırsız güçlerine dayalı yapay zeka geliştirmeyle ilgili geniş araştırma izlencelerini gördük...

N.C. : Yapay zeka, o sırada sibernetik olarak adlandırılan şeyin bir uzantısı olarak kısa bir süre sonra ortaya çıktı...

M.R. : Bu konudaki durum çelişkilidir. Genellikle, fizik ve teknoloji bazen oldukça basit aletlerin yardımıyla insan güçlerinin ve üstünlüğünün gelişimine olanak tanır. Yapay zekayla ilgili olarak, en aptal yaratığın zeka gücününün çok altındaki, en sınırlı sonuçları alan en gelişmiş teknoloji geliştirildi.

N.C. : Korkarım ki bu alandaki araştırmaların çoğu, insan zekası sorusuna ışık tutamayacak kadar orta düzeyde ve yapay düşüncelere dayanır. Bu araştırmaların bu konudaki durum olması gereksizdir ve belki de bir gün durum olmayacaktır. Ama bu, şimdiye kadar genellikle doğru olmuştur ve oldukça sorumsuz savlar bu bilim dalını örselemiştir. Aynı şey davranış bilimlerinde de doğrudur; örneğin, Skinner'in sözlü davranışlarla ilgili çalışması... 1957' de yayımlanan bu araştırma, on yıl önce William James'in dersleri olarak tanıtılmıştı. Yapıt hemen büyük ilgi odağı oldu. W. V.Quine, George Miller ve diğer düşünürler ondan oldukça heyecanla söz ettiler ve onunla ilgili yazılar yazdılar. 1951'de ben Cambridge'e geldiğim sıralarda, Harvard'ta bu konu büyük heyecan odağıydı.

Bilgisayarların dilbilimdeki buluş işlemlerinin özdevinimini (otomasyonunu) olanaklı kılacağı düşünülebilirdi; aslında, bazı bilim adamları bunu düşündüler. Düşünce; dilbilim yapısını belirlemede sınıflandırmalı çözümleme işlemlerinin öz olarak yeterli ve uygun

olduğu varsayımına dayalı olarak, bir metnin dilbilgisini çözümlesin diye bilgi bütününü bilgisayara sunmak olacaktı. En azından burada, Cambridge'teki bilimsel çevrede, Skinner'ci davranış kuramının yeterliliğe yaklaştığı; ve özellikle Markov kaynak modeli olmak üzere, iletişim kuramı içinde geliştirilmiş kavramların dil araştırması için genel bir çerçeveyi vermiş olduğu genellikle iyi kabul görmekteydi. Ama bu konuları incelemeye başladığımda, daha önce zaten söylemiş olduğum deneyci inakla (dogmayla) kurmuş olduğu önemli bağlantıları nedeniyle, yaygın varsayımların geçersiz ve bilinen modellerin olduğuna çabucak inandım.

İlk Adımlar

M.R. : Dilbilim topluluğuyla ilk bağlantılarınız nasıldı? Düşmanca mı, çelişki dolu mu?

N.C. : Tam olarak değil. Başlangıçta birbirimizi görmezlikten geldik. Örneğin, size sözünü etmiş olduğum, çağdaş İbraniceyle ilgili o ilk esere neredeyse kimse önem vermedi. Ama bu bir öğrenci çalışmasıydı, kimsenin bu yapıta önem vereceğini ummamıştım. Bildiğim kadarıyla, yalnızca iki dilbilimci ilgi gösterdi: Pennsylvania Üniversitesinde birlikte öğrenim gördüğüm bir Hint-Avrupa dilcisi olan Henry Hoenigswald ve Yale Üniversitesinden ünlü sesbilimci Bernard Bloch.

Bununla birlikte dilbilim özel alanının dışında, yapıt Yehoshua Bar Hillel'in dikkatini çekti. O sırada burada, Cambridge'te idi, yakın arkadaş olduk. Bazı mükemmel önerilerde bulundu. Örneğin, çağdaş tanımları açıklamak amacıyla benim çok daha fazla köktenci olmam; dilin daha önceki dönemleri için ileri sürülen tanıtımlara yakın, daha soyut, temel oluşturucu tanımlar ileri sürmem gerektiğini bana dirençle önerdi. Bu çok güzel bir düşünce haline geldi. Onun önerisinin önemi çok sonra üretken sesbiliminde belirginleşti. Bu öneriyi izleyerek, 1951'de İbranice dilbilgisini geliştirip, onu tamamen yeniden düzenlediğimi sanıyorum.

Quine, yöntembilim konusunda özellikle dilbilim kuramı için bir basitlik ölçüsü oluşturmada oldukça ilgi gösterdi ve Nelson Good-

man'ın yapmış olduğu gibi, bunun üzerinde çalışma konusunda beni yüreklendirdi. Ama tümü buydu. Dilbilimciler arasından hiç kimse o tür bir çalışmaya herhangi bir ilgi göstermedi.

Özellikle rahatsız ya da şaşkın değildim: Kendimi dilbilimle uğraşıyor gibi düşünmedim. Bir anlamda o sıralar tamamen şizofreniktim. Amerikan yapısalcı dilbilimcilerin yaklaşımının temel olarak doğru olduğunu düşünmekteydim hala. Size daha önce anlatmış olduğum gibi, onların kaçınılmaz kusurlarının üstesinden gelmek amacıyla, buluş işlemlerini geliştirmek ve formüle etmek için epey zaman harcadım. Ama bu işlemler bir kez kesinleştiğinde, görünür bir şekilde yanlış sonuçlara götürdüler. Hala, yanlış formüllendirme nedeniyle, yanlışın bende olduğunu uzun bir süre düşündüm. 1953'de 'Simgesel Mantık Dergisi' adlı dergide, gerçekten işe yarayacak bir şeyler için temel olabileceğini umduğum bir buluş işlemini geliştirmeye çalıştığım bir makale yayımladım. Bence bu gerçek dilbilimdi. Öteki türlü yaptığım şey: Üretken dilbilgisinin açıklayıcı kuramını yapılandırmaya çalışmak; bana, kenarda kalan, güya farklı bir tür çalışma gibi gözüküyordu.

Çağdaşlarımdan birkaç kişi bu çalışmayı ilginç buldu.

Bu çalışmayı sürdürmem ve tüm buluş işlemleri işini bırakmam gerektiğini her zaman düşünmüş olan kişi Morris Halle idi. O sırada, tıpkı benim olduğum gibi, Harvard'da uzmanlık öğrenimi gören bir öğrenciydi ve MIT'te de öğretmenlik yapıyordu. 1951'de karşılaştık, yakın arkadaş olduk, sonsuz tartışmaların içine daldık. Bu buluş işlemlerinin hiçbir anlam ifade etmediğini düşünüyordu. İleri sürdüğü savları anımsamıyorum ama onunla o sırada farklı görüşlere sahip olduğumu anımsıyorum. 1953'e gelindiğinde ben de aynı kanıya vardım: Eğer buluş işlemleri işe yaramadıysa, bunun nedeni, benim onları doğru formülleştiremeyişim değil; ama böyle bir yaklaşımın kökten yanlış olmasıdır.

Geçmişte bu kanıya varmamın neden bu kadar zamanımı aldığını anlayamadım. Bu konuda en sonunda ikna olduğum anı anımsıyorum. Atlantik Okyanusunun ortasında, kötü şekilde iki yana yatan, bol sallantılı koca karınlı bir teknenin güvertesinde denizin beni tuttuğu bir andı; tekne Almanlar tarafından batırılmıştı ve denizden çıkarıldıktan sonra şimdi ilk yolculuğunu yapmaktaydı. Aynı zaman süre-

cinde üretken dilbilgileri ve açıklayıcı kuramlarıyla ilgili, neredeyse tamamen bütünden kopuk, yapmış olduğum çalışma tutarlı bir şekilde ilginç sonuçlar veriyor gibi gözükürken, buluş işlemlerini geliştirmeye ayrılmış birkaç yıllık yoğun emeğin neden hiçbir sonuç vermemiş olduğuna ilişkin iyi –mantıklı– neden birdenbire ortaya çıktı.

Ben bu nedeni bir kez gördükten sonra, gelişme çok hızlıydı. Daha sonraki bir buçuk yıl içinde, 'Sözdizim Yapıları' ve 1958 Teksas Konuşması notlarındaki neredeyse her şeyi içeren, yaklaşık olarak 1000 daktilo sayfasından oluşan DKMY (Dil Kuramı Mantık Yapısı) nı yazdım.

Dil Kuramı Mantık Yapısı (DKMY)'ye gösterilen kabul konusunda söylenecek fazla bir şey yok. Dilbilimcilerin tepkisinin şaşırtıcı olmadığı izlenimine sahip olduğumu zaten size anlatmıştım. Onu yayımlamayı reddeden MIT yayınevine, DKMY'yi önerdim. Bu reddediş oldukça doğruydu sanırım; çünkü özellikle tanınmamış bir yazar tarafından yazılan o konudaki genel bir kitap için durum oldukça elverişsizdi. Roman Jakobson'un önerisiyle, 'Word' dergisine, basitlik ve açıklamayla ilgili teknik bir makale de sundum, açılmadan aynı postayla gönderilerek, tam anlamıyla geri çevrildi. Sonuçta, bu araştırmalardan herhangi birinin, en azından dilbilim dergilerinden birinde, yayımlandığını görme umudum çok azdı. Ama doğru söylemek gerekirse, bu pek umurumda olmadı. Roman Jakobson ve Morris Halle sayesinde elde etmiş olduğum MIT'teki Elektronik Araştırma Laboratuvarında araştırmacı görevim vardı ve Bilimsel Fransızca ve –tam anlamıyla uzmanı olmasam da- Almanca ve üniversite öğrencilerine dilbilim, felsefe, mantık da öğretiyordum. Geçimimi kazanmamda bir sorun yoktu ve beni ilgilendiren araştırmayı yapmakta özgürdüm.

Yapmakta olduğum araştırmaya ilgi, en azından dilbilimciler arasında, çok az olsa bile, çalışma koşulları açısından hiçbir yakınmamın olmadığını vurgulamalıyım. Tam tersine, olağanüstü şanslıydım ve bunu biliyordum. Penn'de Zellig Harris ve Nelson Goodman'la birlikte çalışmak, üst düzeyde yönlendirici bir deneydi ve özellikle, olağanüstü bir fırsat demek olan, Harvard'ın mevcut tüm olanaklarıyla dilediğimi yapmakta özgür olduğum ve hiçbir sorumluluğumun olmadığı Araştırma Bursu Alanlar Derneği'nde, Harvard'ta 1951'den 1955'e

kadar kaldığım sürede, yapmakta olduğum araştırmayı Harris'le tartışmayı sürdürebildiğim için şanslıydım. Çok geniş bir zamanımı Quine, (o sırada Harvard'ı ziyaret eden) Austin, White ve diğerleri gibi çoğunlukla Harvard'daki düşünürlerle birlikte kurslar, seminerler, tartışmalara ayırdım. Benim özel ilgilerime sahip bir öğrenci için Cambridge bölgesinde çok canlı ve yönlendirici bir dönemdi.

MIT'teki araştırma iklimi kusursuzluğa çok yakındı. Dilbilim alanında başka herhangi bir yerde bir görev alabilmem olası değildi; o bilim dalının ölçekleri yönünden gelişmem uzmanca değildi. MIT'te beni ilgilendiren alanlarda yerleşik akademik kaleler yoktu. Morris Halle, ben ve diğer birkaç bilim adamı araştırmalarımızı sürdürmekte, sonra, bir üniversite dersleri izlencesini tasarlamakta özgürdük. Bu yerleşmiş yapı eksikliği, umut verici gözüken, yeniliğe yönelik genel bir yüreklendirici havayla birlikte, bizim için başka herhangi bir yerde gerçekten söz konusu bile olamayacağı bir şekilde dilbilimcilerin MIT'te gelişmesini olanaklı kıldı.

O sırada Harvard Psikoloji Bölümü'nde olan George Miller de konumla ilgilendi ve ellilerin ortalarında birlikte bazı araştırmalar yaptık, o tamamen yeni bir psikolojik dilbilim alanını geliştirmeye devam etti. Onun yardımıyla 1958-59 yılında Princeton'da Üst Düzey Araştırmalar Enstitüsünde araştırma çabalarımın sonuçlarının yüzümü güldürdüğü bir yılı geçirebildim. Dil dirimbiliminde olağanüstü ilginç araştırmalarına o sırada başlamakta olan, bana daha yakın konularda çalışan yakın arkadaşım Eric Lenneberg'ten de söz etmem gerekir.

Daha sonra bu konular, Archibald Hill'in düzenlediği, benim çağrıldığım 1958 ve 1959'daki Teksas Konferanslarından öncelikle başlayarak dilbilimciler arasında biraz ilgi görmeye başladı. Sizin daha önce işaret ettiğiniz gibi, tartışmalar canlı ve sertti. Ne yazık ki, 1959 konferansının tutanakları asla yayımlanmadı. Orada, on yıl önce İbranice'yle ilgili araştırmamda izlediğim yola çok benzer şekilde ama bu kez yaklaşımıma çok daha fazla güven duyarak, üretken İngilizce sesbilimi (phonology) konusunda bir bildiri sundum. O yıllarda, dergileri saymazsak, dilbilim alanı dışındaki hiçbir konuyu genellikle yayımlamadım. Robert Lees'in 1957'de 'Dil' adlı dergide 'Sözdizim Yapıları'nı ayrıntılı bir değerlendirmesinin sonucunda esas

olarak, üretken dilbilgisiyle ilgili sorular dilbilimcilerin dikkatini çekti. Eğer o dergi yazısı olmasaydı, Hollanda'da yayımlanan o yazı sanırım bilinmeyecekti. Tartışma aynı yıl MIT'te düzenlenen Uluslararası Dilbilim Kurultayı'nda 1962'de daha genel bir toplu tartışmaya yöneldi. Orada, daha sonra, gözden geçirilmiş biçimde, 'Dilbilim Kuramında Güncel Konular'[11] başlığıyla özel bir yazı olarak yayımlanan bir konuşma yaptım. O konuşmamda, yapısalcı dilbilimle üretken dilbilgisi arasında bence temel farklılık gibi gözüken şeyi oldukça kapsamlı bir şekilde açıklamaya çalıştım. Robert Lees, G.H.Matthews ve Edward Klima'nın çok önemli araştırmalarının yayımlanmasıyla birlikte durumun büyük ölçüde değişmiş olmasına karşın, Birleşik Devletler'de yayımlamak hâlâ bir dereceye kadar zordu.

M.R.: O sırada dilbilim öğretmeye başladınız mı?

N.C.: Evet, altmışların başında bir üniversite öğrenimi izlence-sine başladık. Söz etmiş olduğum gibi, izlencemizi MIT'te gelişti-rebildik; çünkü, bir anlamda, MIT Amerikan üniversite sisteminin dışındaydı. MIT'te büyük, insanbilimleri bölümleri ya da o bölümlerle bağlantılı toplumsal bilimler yoktu. Sonuç olarak, yarışmacı koşullar ve akademik bürokrasiyle karşı karşıya gelmeden bir dilbilim bölümünü kurabilirdik. Burada biz Elektronik Araştırma Laboratuvarının gerçekten bir parçasıydık. Bu, bizim oldukça bağımsız şekilde, herhangi bir başka izlenceden çok farklı olarak bir izlence geliştirmemizi olanaklı kıldı.

Hemen aynı zamanda Hans-Lukas Teuber'in yönetiminde psikoloji alanında ve kısa süre sonra felsefe alanında üniversite düzeyinde ders izlenceleri oluşturuldu. Her ikisi de bizim araştırmalarımızla uyumlu bir şekilde gelişti, öğrenciler ve fakülte içinde, ortak bir araya gelmeler ve ortak gösterilen öğrenceleri de kapsayan, iyi bir karşılıklı etkileşim oluştu. Bu sürmektedir, mühendislik ve bilgisayar bilimlerinin bu konularla bağlantılı bölümlerinin yanı sıra, bu konuların daha da yakın bütünleşmesinin olacağını umuyorum. Bana öyle geliyor ki, içinde bu değişik bağlantıların toplandığı; dilbilimin kendine uygun bir yer bulabildiği; oldukça doğal ortaya çıkan bir bilişsel psikoloji bilimi vardır.

İlk Öğrenciler

M.R.: Bu yeni izlencenin ilk araştırmacı ve öğrencileri kimlerdi?

N.C.: Morris Halle bir üretken Rusça sesbilimi üzerinde zaten 1950'lerde çalışmaktaydı ve biz, önce Lukoff'la birlikte başlayarak, üretken İngilizce sesbilimi üzerinde beraber çalıştık. Lees, Matthews, Klima ve Lukoff'la birlikte en azından ilke olarak ben Viktor Yngve tarafından yönetilen Elektronik Araştırma Laboratuvarı'ndaki makine çevirisiyle ilgili bir araştırma tasarısının parçasıydık. Ama, belki Matthews dışında, makine çevirisinin uygulamalı sorunlarıyla dilbilimciler hatırlayabildiğim kadarıyla ilgilenmediler. 50'lerin sonunda, Amerikan Yerlilerinin dillerinde uzman ve iyi bir matematiksel altyapıya da sahip olan Matthews, çok önemli bir Hidatsa dilbilgisi meydana getirdi.

Tanımın tam anlamıyla, gerçekte bir meslektaşımız olmasına rağmen, Robert Lees bizim ilk öğrencimizdi. 1960'da İngilizce adlaştırmalar konusunda doktora tezini verdi. Ama aslında bir mühendislik diploması aldı. Bizimle çalışmış olan Klima, tarihsel sözdizim (syntax) konusunda Harvard'da doktora tezini verdi. 'Olumsuzlama' ile ilgili çok önemli ve etkileyici bir yazı da yayımladı. Üniversite dersleri izlencesi başladığında, Paul Postal gibi Jerry Fodor ve Jerry Katz da buradaydı.

Makine çevirisi izlencesinde görevli John Viertel, Humboldt ve onunla bağlantılı konulardaki araştırmasına başlıyordu o sırada ve M.P. Schützenberger Fransa'dan ziyarete gelmekteydi. Ondan sonra gelişmeler çok hızlandı...

M.R.: Bu, Ölçünlü Kuram'ın (Standart Theory) başlangıcıydı...

N.C.: Evet, bizim tartışmakta olduğumuz dönemden bugüne çarpıcı bir biçimde değişmiş olan söz konusu bilim dalında daha sonra pek çoğu en üretken bilim adamları arasında yer alan, yeni üniversite izlencesindeki pek çok öğrencinin ve Fodor, Katz ve Postal'ın büyük katkılarıyla 'Ölçünlü Kuram' olarak adlandırılan şeyin biçimlendirilmesi, o dönemdeydi.

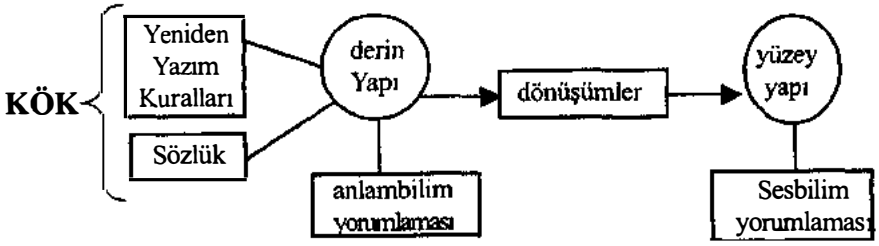
Anlambilim

Chomsky'nin ilk örneği –Sözdizim Yapıları örneğinin temel olarak üç öğeyi içerdiğini daha önce söylemiştim: yeniden yazım kuralları, dönüşümcü kurallar ve yapısal sesbilim kuralları. 1965'de belirgin bir şekilde farklı bir örnek ortaya çıktı. 'Sözdizim Kuramının Özellikleri' (1965) ile başlayan gelenek, bu örneği aşağıdaki şekilde ortaya koyar. Temel öğe, iki öğeden oluşur: daha önceden olduğu gibi, sözcüklerin (ardıllık) ardışıklık yapısını gösteren 'yeniden yazım kuralları'; ve sözcüklerle ilgili parçaların tüm sözdizim, anlambilim ve sesbilimle ilgili özelliklerinin belirlendiği 'sözlük'. Temel dilbilgisi, ilk cümle belirleyicisini ya da derin yapıyı üretir.

Dönüşümcü öğe bu ilk yapıyı, en sonuncusu 'yüzey yapı' olarak adlandırılan diğer yapılara dönüştürür. Temel öğe ve dönüşümcü öğe, örneğin üretken bölümünü oluştururlar.

"Sözdizim Kuramının Özellikleri"nin en önemli yeniliklerinden biri, yorumlayıcı iki bölümün tanıtımıdır: Sesbilim bölümü ve anlam-bilim bölümü. Burada yapısal sesbilimin konumu bir şekilde değişmiştir. Ama en azından, Fodor, Katz ve Postal'ın önerisiyle Chomsky'nin örneğinin parçası haline getirilmiş biçimiyle, anlambilim bölümü tamamen yeni bir şeydi. Fodor, Katz ve Postal, üretken dilbilgisi kavramını anlam alanına genişletmeye çalıştı. Aynı şekilde, sözcüklerin ve cümlelerin 'esas' anlamıyla ilgili konuşmacının bildiklerini açık hale getirmek istediler. Bu amaca yönelik olarak iki bölümden oluşan bir örnek öne sürdüler: Bir bölümde, her bir sözcük şu tür bir tanımlamaya

ayrılmıştı: X canlıdır + veya – ; dişidir + veya–; katı cisimdir + veya– ; saydamdır + veya – ; vb.; bu, sözlüğün parçasıydı. Diğer bölümde, "tasarlama kuralları" olarak adlandırılan kurallar, sözcüklerin özelliklerinin bir cümle içindeki bileşimlerinin kabul edilebilir olup olmadığını göstermek amacıyla, sözcüklerin özelliklerini karşılaştırdı. Anlambilim bölümü, derin yapı düzeyinde üretken dilbilgisine eklemlenecekti: Anlamı olan, bu sözdizimsel yapıdır. Ölçünlü Kuram genellikle aşağıdaki çizem yardımıyla görselleştirilir:

Ama, özellikle, göreceğimiz gibi, varsaymış olduğu anlambilim ve derin yapı arasındaki özgün bağlantı nedeniyle, bu örneğe kısa sürede meydan okundu.

Anlambilimin Dilbilgisindeki Rolü

M.R. : Ölçünlü Kuram'la, üretken dilbilgisi tarihindeki ikinci döneme, anlambilimin tartışmanın merkezi haline geldiği döneme gireriz.

N.C. : Ama bundan önceki kuramın, bir bölümüyle Goodman ve Quine'nin; bir bölümüyle de Wittgenstein ve Oxford okulunun araştırmalarına dayalı, genel bir anlambilim kuramını açıkça varsaydığı unutulmamalı. Şu anda DKMY (Dil Kuramı Mantık Yapısı)'ndan ve Sözdizim Yapıları'ndan söz ediyorum. Söylenmiş olanların tersine

-bu konuda çok fazla yanlış anlama olmuştur- bu yapıt, anlambilimi merkezi bir yere oturtmuştur. Bununla birlikte, sözdizimin, oldukça farklı bir konu olan anlambilim değerlendirmelerine dayalı olduğu genel inancı konusunda kuşkuluydum. Pek çok yapısalcı dilbilimci ve pek çok düşünür --örneğin, Quine- dilbilgisi kavramlarının anlambilim kavramları temelinde tanımlanılması gerektiğini iddia etti. Örneğin, sesbirim (phoneme) kavramı eşanlamlılık temelinde tanım-lanılmalıdır.

M.R. : Ki bu, 'm' ve 'k' farklı sesbirimlerdir; çünkü 'mısır' ve 'kısır' aynı anlama sahip değildir, demek anlamına gelir.

N.C. : Evet, bu bir örnektir. Ya da dilbilgisine uygunluk kavramını anlamlılıkla da tanımladılar. Ama dilbilgisine uygun bir cümle tam bir anlama sahip olmayabilir gibi geldi bana...

M.R. : Oldukça ünlenen cümleyle ilgili tartışmanın arkasındaki buydu: 'Renksiz, yeşil düşünceler öfkeyle uyur.' Dilbilgisine uygunlukta en üst düzeyde sayılmasa da, sizin için bu, dilbilgisine uygundur. Bundan ötürü, dilbilgisi kavramlarının belirsiz anlambilim kavramlarından bağımsız, biçimsel ve özgün tanımlarla tanımlanmasını istersiniz.

N.C. : Dahası, sözdizim kavramlarını anlambilim tanımlarıyla tanımlamada iddia edilen zorunlulukla ilgili bir varsayımın her açık biçimlendirilişinin, yanlış sonuçlara götürdüğünü göstermeye çalıştım. Bu soruları düşünmek, daha sonra 'sözdizim bağımsızlığı' varsayımı olarak adlandırılan konuya yönlendirdi.

Bunun üzerinde ne kadar çok düşünürsem, bu tez bana o kadar doğal gibi gözükür. Bunun yanlış olduğuna ilişkin hiçbir köklü tartışmayı da bilmiyorum. Dil kazanımı bağlamında, varsayım, bir ifadenin anlamının bağımsız zeminlerde oluşturulan bir biçimde öğrenildiğini gösterir. Havada oradan oraya uçan, somutlaştırılmamış bir anlam 'rastgele seçilemez' ve daha sonra o anlamı belirten bir biçim meydana getirilemez. Bütün bundan herhangi bir anlam çıkarmak kolay değildir. Sözdizim öğeleri anlambilim temelinde oluşturulmaz ve bir

kez yapılandırıldıktan sonra, yorumlayıcı bölümler olan diğer dilbilgisi bölümlerinden bağımsız olarak sözdizim düzeneği işler gibi geliyor bana.

M.R. : Kendi yaşantılarının sözcüklere verdiği anlam farklı olabilirken, neden konuşmacıların benzer sesbilim ve sözdizim dizgelerine ulaştığını da bu varsayım açıklar.

N.C. : Aslında, ellilerde öne sürülen biçimiyle ve o günden günümüze kadar geçen sürede sözdizim bağımsızlığı tezinin olasılıkta doğru olduğunu sanıyorum. Bununla birlikte, anlamın ve dilin kullanımının araştırılması ve kaynak konusunun, dilbilim alanının dışında tutulması gerektiğine ilişkin; sık sık bana yüklenmiş; tamamen farklı bir görüşü daima açık bir şekilde yadsıdım ve geri çevirdim. Söylemiş olduğum şey, bunun tamamen tersiydi. 'Sözdizim Yapıları' ve DKMY'nin geniş bir bölümü, biçimsel dizgelerin anlambilimsel yorumlanışı sorununa ayrılmıştır. Aslında bu sorunlar hem 'Sözdizim Yapıları'nda hem de DKMY'de temel konumdadır. Cümlelerin anlambilimsel yorumlanışının ilginç ve bir ölçüde gizli bazı özelliklerinin, üretken dönüşümcü dilbilgisi çerçevesi içinde geliştirilmiş, bir dilbilim düzeyleri kuramı yönünden açıklanabileceğini göstermeye çalıştım. Aynı zamanda, anlambilimsel değerlendirmelerin, esas olarak, doğru bir dilbilim kuramı seçimi konusu olduğunu açık bir şekilde tartıştım. Sonuçta bu araştırmanın bakış açısı şuydu: Bir dilbilim kuramına sahip olunduğunda, (dilbilgisi, sesbilimi ve sözdizimi içerirken) dilbilgisi kavramları anlambilimsel olmayan, ilkel kavramlar temelinde yapılandırılır (öyle gözüküyor) ama dilbilim kuramının kendisinin, diğer özelliklerin açıklanışını vermesinin yanı sıra, anlambilimsel olayın olası en iyi açıklanışını verecek şekilde seçilmesi gerekir. Görünüşe bakılırsa, pek çok dilbilimci bu ayrımı yapamadı ve tam tersi doğruyken, benim anlambilim değerlendirmesini dışlamak niyetinde olduğum sonucuna vardı: Az önce söylemiş olduğum gibi, dilbilim kuramı için anlambilim değerlendirmelerinin temel olduğunu açıkça tartıştım ve yukarıda sözünü ettiğim bu iki kitabın geniş bölümlerini bu görüşü savunmaya ayırdım.

Daha önceki tartışmamız açısından, dilbilim kuramı (ya da 'evrensel dilbilgisi') genetik olarak belirlenmiş bir tür özelliği; dirimbilimsel olarak bize verilmiş olduğunu varsaydığımız şeydir: Çocuk bu kuramı öğrenmez, ama daha çok, gelişen dilbilgisi içinde onu uygular. Dilin genel biçim ve yapısını belirleyen bu doğal dil kuramının, anlam ve dil kullanımının temel özellikleriyle en yakın biçimde bağlantılı olmadığını düşünmek anlamsız olurdu. Dahası, bilim dalında bu konuda oldukça fazla karışıklık bulunmamasına karşın, bildiğim kadarıyla hiç kimse böylesine anlamsız bir düşünceyi ortaya atmadı.

M.R. : Bence, yanlış anlama, anlambilim sözcüğünün belirli sayıda farklı tanımı kucaklaması; ve sizin tanımınızın onlarınkine uymamasından kaynaklanıyor. Onlar, dilbilgisi kavramlarını anlambilim kavramlarına bağımlı kılan; geleneksel mantıktan türemiş dil bilgilerinin doğasında bulunan tanıma bağlı kalıyorlar. Onların formüllerini düşünün: 'Özne eylemi yapar, nesne eyleme konu olur' ve benzeri gibi. Eğer bu anlambilimi onlardan alırsanız, geriye hiçbir şey kalmaz. Ve eğer, onlara göre, dilbilim bu temel rolü oynamıyorsa, o zaman hiçbir rol oynamıyor demektir.

N.C. : İki soru birbirleriyle karıştırılıyor gibi gözüküyor: Birisi, sözdizim bağımsızlığı sorusu; diğeri, anlam ve kaynak araştırılmasının dil araştırılmasına ait olup olmadığı sorusudur. Aslında bu konuda gerçekte herhangi bir sorun yoktur. Herkes üretken dilbilgisinin esas amacının dilbilim anlambilimini içine almak olduğuna kesin gözüyle baktı.

"Fodor - Katz" Varsayımı

M.R. : Sözdizim bağımsızlığını kabul etmişler arasında iki eğilim çabucak ayırt edilebilir. Bazıları anlambilimi, çok duyarlı ve sınanabilir sorunlarla sınırlarken, bazıları da onu dünyanın bir tanıtımı haline getirirler.

N.C. : Kişisel olarak, ilk yapıtlarımda (Sözdizim Yapıları ve

DKMY) kafamda, bir bakıma, ikili bir anlam kuramı vardı. Bir taraftan, Goodman'ın, kaynak kuramını anlam kuramının bazı bölümlerine genişletme çabasına ve Quine'in, anlam kuramı konusunda belirli ölçünlü yaklaşımları, etkileyici ve sanırım daha çok inandırıcı eleştirisine başvurdum. Diğer taraftan, kafamın içinde Oxford dil kullanımı kuralları vardı.

Fodor ve Katz anlambilim tanıtımını sözdizim yapılarıyla bağlantılı hale getiren, anlambilim yorumlama yasalarının 'Ölçünlü Kuramın kapsamına alınmasını önerdiklerinde, kafalarında benim önermiş olduğumdan tamamen farklı bir şey vardı. Ölçünlü kuram'ın onların önerilerini bir yenilik olarak kapsamına aldı. Onların yasaları, dilbilim düzeyinde hiçbir anlambilim tanıtımının tasarlanmadığı, 'Sözdizim Yapıları'nda var olmayan amaçlı bir özelliğe sahipti. Sesbilim ile anlambilim arasında bir karşılaştırma geliştirdiler. Tıpkı seslerin tanıtımının evrensel bir ses özellikleri dizgesine dayalı olduğu gibi, anlambilimsel tanıtım da bir evrensel anlambilim kategorileri dizgesine ya da anlambilimsel 'ayırıcı özelliklere' dayalı olacaktı. Evrensel dizgenin olası tüm kavramsal düşünceyi temsil edebilmesi beklenir. Katz kendisinin anladığı anlamdaki bir anlambilim kuramı, dilbilim dışındaki değerlendirmelerden bağımsız olarak, tüm dillerdeki tüm ifadelerin anlambilimsel özelliklerinin tam bir tanımlamasını vermeyi amaçlamak zorundadır görüşünü benimser; bu, düşünülen ne olursa olsun, herhangi bir dildeki herhangi bir şeyin ifade edilebileceğiyle ilgili bir tanımdır.

Böylesi evrensel bir anlambilim dizgesinin var olduğu hiç de kesin değildir. Katz ve diğer bilim adamları tarafından öne sürülen türde, genel, evrensel anlambilim özellikleri belki vardır. En azından 'eylem aracısı', 'alet', 'amaç', 'kaynak' ve benzeri gibi kavramların evrensel anlambilimin parçası olduğunu düşünmek sağduyulu gibi gözüküyor; o zaman, belki de sesbilim özelliklerinin ses tanıtımı için var olduğu anlamda, böylesi kavramlar anlambilim tanıtımı için var olabilecekti. Julius Moravcsik bu temel kavramların birkaçının Aristocu kökenini son zamanlardaki, oldukça ilginç bazı araştırmalarda ele almıştı. Dahası, örneğin, yüklem dizgesinin çözümlenmesi kapsamına giren daha özgün özellikler var gibi gözüküyor. Sık sık tartışılmış örneği

ele alırsak, 'inandırmak, amaçlamak, inanmak' gibi sözcüklerin arasındaki anlambilim ilişkisinin salt dilbilim tanımlarıyla dile getirilebileceğini düşünmek, sağduyulu gibi gözüküyor (örneğin: Eğer seni gitmeye inandırırsam, o zaman gitmeyi amaçlarsın; Eğer bugünün Salı olduğuna seni inandırırsam, o zaman bugünün Salı olduğuna inanırsın. Bunlar dış dünyayla ilgili değil, dille ilgili gerçeklerdir.) Dahası, (tümü, herhangi biri, hiç, bir miktar, vb. sözcüklerden oluşan) niteleyicilerin temel özellikleri ve (örneğin, adılın yerini aldığı isim veya tümleçler ve adıllar arasındaki ilişkilerden oluşan) yinelem, dilbilim dışı değerlendirmelerden ayrı olarak, anlambilim tanıtımı düzeyinde bir yönüyle ifade edilebilir. Eğer öyleyse, anlam kuramının bu özelliklerinin, sesin ve cümlelerin anlamıyla ilgili katıksız dilbilim bilgimizi kesinlikle belirleyen yasalar dizgesi olarak anlaşılan 'Üretken Dilbilgisi'nin kapsamına girdiği varsayılabilir. Uyuşmaz görünen yaklaşımların, terimler dizgesi dışında, bu sonuçlarla ilgili olarak oldukça yakın uyuşma içinde olduğunu ekleyebilirim.

Öyleyse, her bir sözcüğün bütün anlamının tam bir tanıtımını verecek evrensel bir anlambilim olasılığı ve bu sözcüklerin ortaya çıktığı cümlelerin anlamıyla ilgili bir soru sormak neden? Böylesi bir izlenceyle ilgili olarak kuşkucu olmak için haklı nedenler olduğunu sanıyorum. Diğer bilişsel dizgeler --özellikle, dünyadaki varlıklar ve bu varlıkların eylem şekilleriyle ilgili inanış dizgemiz- anlamı ve kaynağı değerlendirişimizde, bu değerlendirişimize oldukça karışmış olarak, temel bir rol oynar gibi gözüküyor ve eğer günlük kullanımda hatta teknik tartışmada 'dilbilim ifadesinin anlamı' olarak adlandırdığımız şeyle ilgili, tam anlamıyla dilbilim parçalarını ayırırsak, geriye çok fazla bir şeyin kalacağı kuşkuludur. Anlambilim tanıtımının, dünyayla ilgili inanış ve bilgiden ayrılabileceğinden kuşkuluyum.

Kuşkusuz, Katz'ın önerdiği türdeki bir tanıtım düzeyine inanan birisi: "Böyle yaparken, ben 'uygun idealleştirme'yi düşünüyorum. Frege'yle birlikte ben, tüm dillerde, dil ve düşünce dışındaki her şeyden bağımsız, ortak anlambilim öğeleri olduğunu varsayarız. Bu idealleştirmeyi geri çevirirken, faydacılık (pragmatizmle) sözdizimi birbirine karıştıranlarla aynı hatayı yaparsınız." yanıtını verebilir.

Kuşkusuz, bu karşı çıkış belli bir güce sahiptir. Ama bu karşı

çıkışın sonraki düşüncelere tamamen dayanabileceğinden kuşkuluyum. Kavramlar özenle incelendiğinde, onların gerçek dünyayla ilgili inanışlar içerdikleri gözükür. Bu düşünce yeni değildir: Diğer düşünürler arasında Wittgenstein ve Quine kavramları kullanışımızın, nesnelerin uygun hareket şekilleriyle ilgili bir inanışlar dizgesi içinde düzenlendiğini vurguladılar; benzeri düşünceler Leibniz'e yüklenildi. Sonuçta, 'sandalye' ve 'masa' adlarını kullandığımızda, bizim kendisinden söz ettiğimiz nesnelerle ilgili inanışlarımıza dayanırız. Biz bu düşüncelerin birdenbire yok olmayacağına; kendilerinden vazgeçilince, yıkılmayacağına inanıyoruz. Bu varsayımlar 'sandalye' vb. şeylerin anlamının parçası değildir, ama eğer varsayımlar yetersiz kalırsa, düşünmüş olduğumuz gibi, bir sandalyeden söz etmekte olmadığımız sonucuna varabiliriz.

Anlambilim araştırmasında dilbilimsel olmayan inanış dizgele-rinin rolü unutulmamalıdır: Üç boyutlu uzay, doku ve duyum, insan davranışı, cansız varlıklarla ve benzeri şeylerle ilgili tahminlere sahibiz. Karşılıklı etkileşim halinde pek çok zihin organı vardır.

Wittgenstein'in bir gözlemini yinelersek, eğer bir nesne, bir an için bir sandalye gibi görünse ve bir an sonra yok olsa; yani doğanın yasalarına uymasa, o nesneyi nasıl adlandıracağımızı bilemeyecektik. "O bir sandalye mi yoksa değil mi?" sorusu, sıkı düzenli dilbilim ölçeğine göre bir yanıt bulamayacaktı. Kabul edilmeli ki, böylesi sonuçlara varmak zordur. Bilişsel dizgeler ve onların karşılıklı etkileriyle ilgili çok az şey anlaşılmıştır. Yine de, bu yaklaşım bana sağduyulu gibi geliyor; bu yaklaşıma gerçek bir içerik vermek için, hiç de küçümsenmeyecek bir iş olan, gerçek bilgi alanında üretken dilbilgisiyle karşılaştırılabilir bir şey keşfetmek zorunlu olacaktır. Benim değerlendirmem, 'bir dilbilim ifadesinin anlamı' olarak basit şekilde adlandırılan şeyin özelliklerini anlatmakta tamamen yetersiz olan anlambilim özelliklerinin sadece yalın bir çerçevesinin, 'dil' idealleştirmesiyle doğru bir şekilde bağlantılandırılabileceğidir.

Cümlelerin Doğruluğu

M.R. : Katz'ın anlambilim bölümünde, dış dünyanın bilgisinden

bağımsız, evrensel anlambilimin yanı sıra, rolü, anlamı boş cümleleri dışlamak olan tasarlama yasaları da vardır. Bu düzenek 'Renksiz, yeşil düşünceler öfkeyle uyur'u dışlayacak; çünkü düşüncelerin yeşil olduğu; öfkeyle uyunacağı doğru değildir... Ama bu, dilbilgisiyle hiçbir ilişkisi olmayan bir kavramı --önermelerin doğruluğunu- yeniden tanıtmak anlamına gelmez mi?

N.C. : Herkes doğru koşulların, anlambilim tanıtımıyla bir şekilde bağlantılı olduğuna inanır. Bununla birlikte, soru, yalın bir soru değildir. John Austin bu konuyla ilgili bazı ilginç örnekler vermiştir. Şu cümleyi alın: "New York, Boston'dan 200 mil uzaktadır." Bu, doğru mu, yanlış mı? Eğer otomobille gidilirse ne kadar zamanınızı alacağını, dört saat ya da dört gün, anlamak amacıyla sorduğunuz bir soruya yanıt olarak cümle kurulduysa, doğrudur. Ama yalnızca 10 galon benzine sahipseniz ve ben arabanızın bir galon benzinle 20 mil yol alacağını biliyorsam ve siz Boston'dan New York'a durmaksızın gidip gidemeyeceğinizi bilmek istiyorsanız, eğer gerçek uzaklık 210 mil ise, o zaman cümle yanlıştır. Ve benzeri örnekler.

Sonuçta her türdeki değerlendirmeler bir ifadenin doğruluk koşulunu belirler ve bunlar dilbilgisi etkinlik alanının fazlasıyla dışına çıkar.

Varsayalım ki ben: "Derece düşüyor"derim. Dilbilim dışı ön varsayımlar olmadan bunun ne anlama geldiğini kimse bilmez. Bu, derece beş dakika önce olduğundan daha düşük anlamına mı geliyor? Belki. Ama eğer bir buz çağına yönelmekte olduğumuz anlamına gelecek biçimde, "Derece düşüyor" dersem, derece bazı bölgelerde yükseliyor olsa bile, benim ifadem doğru olabilir. En basit cümleler için bile, dil kullanımı çerçevesi dışında, doğru koşulları belirlemek olanaksızdır. Ve biz değişmez inanışları, geçici inanışları, vb. da ayırt etmeliyiz.

M.R. : Birisi, 'Sözdizim Yapıları'nda tanıtılmış, belli dil öğeleri ve dış nesneler arasındaki ilişkiyi ele alan (örneğin, anaphora gibi) 'genişleyici'; diğeri, Katz'ın yapmış olduğu gibi, dış dünya bilgimize başvurmadan sözcük ve cümlelerin tüm anlamlarını açıkladığını savlayan 'amaçlı' olan iki anlambilim kavramını karşılaştırarak, söylemiş

olduklarınızı özetleyebilmisiniz? Bu anlamda, Ray Jackendoff[1] 'un çalışması, 'Sözdizim Yapıları' kavramına aittir.

N.C. : Bu tanımlamayla çok uyum içinde değilim. Sonuçta, dilbilim ifadelerinin arasında belirli çözümleyici bağlantıların varolduğu; belirli doğruların sadece dilbilim gerçeklerine dayanarak ayakta durduğu; örneğin, kısa bir süre önce söz ettiğim "Onu ayrılmaya inandırdım" ve "O ayrılma amacında" arasındaki ilişki konusunda Katz'la aynı kanıdayım. Böylesi durumlarda biz 'amaçlı' ve 'Dilbilgisi'nin sıkı sıkıya parçası olan anlambilim tanıtımının özellikleriyle, deyimin doğal anlamıyla, ilgileniyoruz. Aynı şey, sizin söz etmiş olduğunuz Jackendoff'un çalışmasında çok ilginç bir şekilde geliştirilmiş, köken ilişkileri olarak adlandırılan ('aracı', 'amaç', vb.) ilişkiler konusunda da doğrudur. Jackendoff'un bu çalışmasının, 'Sözdizim Yapıları'nın izlencesiyle oldukça uyumlu olduğu söylenebilir ama o, 'Sözdizim Yapıları'nda hiçbir şekilde amaçlanmamış ya da ileri sürülmemiş doğrultuda bir anlambilim kuramı geliştirdi.

M.R. : Bu, 'yorumlayıcı anlambilim' olarak adlandırılan şeydir... Son zamanlarda 'anlambilim tanıtımı' adını 'mantık biçimi' ifadesiyle değiştirdiniz. Bu değişikliğin özelliğini açıklayabilir misiniz?

N.C. : 'Mantık biçimi' ifadesini, 'anlambilim tanıtımı' adıyla karşılaştırmak amacıyla, bilinen terimin anlamından gerçekten farklı bir şekilde kullandım. 'Mantık biçimi' ifadesini, dilbilim yasalarının sıkı bir şekilde belirlediği tüm anlambilim özelliklerini birleştiren bir dilbilim tanıtım düzeyini göstermek için kullandım. Önemli bir kuram olarak ortada duran, diğer bilişsel dizgelerden gelecek katkıları kaçınılmaz biçimde gerektiren, tanımlandığı şekliyle, 'mantık biçimi' ile anlambilim kuramı ve tanımlanışı arasındaki duyarlı ilişkiyi belirtmek için... En son kitap bu konuda bazı ilginç öneriler içeriyor.

M.R. : Eş-bağlantı (co-reference) söz konusu olduğunda –ki bu, adlar, adıllar ve dil dışı nesneler arasındaki ilişki sorusudur– belirli yasalar dilbilimseldir, diğerleri konuşmanın akışı tarafından belirlenir.

N.C. : Eş-bağlantı (co-reference) durumunda, konu oldukça iyi anlaşılmıştır. Orada tamamen dilbilimsel ilkeler vardır. Örneğin, "John onu görür" cümlesinde, 'John' ve 'onu' aynı kişiyi gösteriyor olarak alınamaz, yani eş-bağlantısal olamazlar (kesin olmak gerekirse, söz konusu olan, gerçek eş-bağlantıdan çok, amaçlanan eşbağlan-tıdır.) Bu bir dilbilim yasasıdır. Benzer bir şekilde, "John onun ayrılmasını umdu" cümlesinde, 'John' ve 'onun' eşbağlantılı olamaz-lar. Daha karmaşık bir örneği alın: "Ben, John'a ondan hoşlanıyor gibi geliyorum." Burada 'John' ve 'ondan' eş-bağlantılıdır ama "John, bana ondan hoşlanıyor gibi geliyor" cümlesinde, 'John' ve 'ondan' eş bağlantısal olamazlar. Bu durumda, böylesi yasaları yöneten genel koşullara uyan, cümle dilbilgisi kurallarını ele alıyormuşuz gibi gözüküyor.

M.R. : Fransızca'da 'Pierre regarde Marie le coiffer'de, "Pierre' ve 'le' eş bağlantısal olabilirken, 'Pierre' ve 'le' nin eş-bağlantısal olmadığı 'Marie regarde Pierre le coiffer'de neredeyse aynı farkı buluruz.

N.C. : Tüm bu örneklerde, neyin eş-bağlantısal olabileceğini, neyin olamayacağını belirleyen bir ilişkiler bağlantı ağı vardır ve bu ilişkiler, dilbilgisinin bir bölümünü oluşturan ilkeler tarafından yönetilirler. Örneğin, "Pierre onun (kendisinin) kültürlü olduğuna inanıyor" ve "O, Pierre'in kültürlü olduğuna inanıyor" arasındaki fark, 'egemenlik' ilişkileri olarak adlandırılan şeyden kaynaklanır: Eğer cümle yapısında adıl, adıl grubundan olmayan kendisinden önceki sözcükten 'daha üst düzeyde' konuşlandırılırsa, eş-bağlantı olanaksızdır. Şimdi, ikinci durumda 'Pierre' ikincil konumda bulunur, yani 'o'ndan 'daha düşük' durumdadır, buna bağlı olarak, aynı anlamda eşbağlantılı olamazlar.

M.R. : Pek çok durumlarda İngilizce ve Fransızca benzer gerçekler sunarlar. Diğerlerinde, daha esnek durumlarda değişiklik gösterirler. Örneğin, İngilizce'de: 'Kendişi'nin, yine 'Harry'i gösterdiği, "Böyle koşullarda kendisini yıkamasının olanaksız olduğunu, düşündü Harry" denilebilir. Fransızca'da bu cümlenin sözcüğü sözcüğüne çevi-

risi garip olacaktır. Yan cümlecikte bir adıl eklemek zorunludur: "Henri pensa qu'il LUI e'tait impossible de se laver (lui-même) dans telles conditions."

N.C. : Bu neden böyle? Bunlar ilginç sorulardır. Bunları açıklayan yasalar keşfedilene kadar bu örneklerin neyi gösterdiği bilinmez. Bunların tümü ilk kategori anaforik ilişkilerin kapsamına girer.

İkinci kategoride, "O geldi, Bazıları olumlu tepki gösterdi, ama diğerleri öfkeliydi..." türünde cümlelerdeki 'diğerleri' hatta 'o' gibi sözcüklerin kökenini belirleme sorunumuz var. Bu adılların kendinden öncekilerle ya da amaçlanan kavramlarla ilişkisini yönetenler, dilbilgisi ilkeleri (ya da kesin şekliyle, cümle dilbilgisi ilkeleri) değildir. Konuşma akışı içinde cümle dilbilgisi kuralları ötesinde pek çok uzlaşım vardır. Eğer, size bir fotoğraf gösterirken, "O iyi bir ufaklık" dersem, bu oldukça uygun olacaktır; çünkü bu çocuğu, bu bağlamda bu şekilde size tanıtmak oldukça uygundur: Masamdaki bir fotoğrafa bakıyoruz ve fotoğraflarla, özellikle de bir insanın masasının üstüne koyduğu fotoğraflarla ilgili belirli varsayımları paylaşıyoruz; bunun oğlumun fotoğrafı olduğunu yoksa orada olmayacağını ve benzeri şeyleri imgeliyorsunuz. Sonuçta, dilbilimsel olmayan ama değişik türdeki inanışlar yönünden zengin bir bağlamda ifadem tamamen uygundur. Ama bu bağlantı konusundaki uzlaşımlar dilbilgisinin bölümleri değildir. Bu uzlaşımları ifade etmek içlerinde benim masamda görülmesi umulanlarla ilgili varsayımlar da olmak üzere belirli sayıda bilişsel dizgeyi bir bütün haline getiren, daha gelişmiş bir kuramı gerektirecektir. Bunların tümü, bazılarının tam anlambilim tanıtımı olarak adlandırabildiği şeyde bir rol oynar.

Bu ifadeye dayanan çıkarsamaları geliştirmek için, resmin 'kaynağını' ve konuşmamın olası olduğu kişilerle, onların benle ilişkileriyle ilgili tüm varsayımları değerlendirmek durumunda kalacağız Gerçek yaşamdaki dilbilim ifadesinin asıl dayanak noktası, bilişsel dizgelerin karşılıklı etkileşimini içerir. Ve dilbilgisi bunlardan yalnızca birisidir. Hemen hemen aynısı, dış dünyanın doğasıyla ilgili inanış dizgelerimizde varolan kavramlarımız konusunda da doğrudur; dış dünyanın doğasıyla ilgili inanış dizgelerimiz; uygun kaynak, doğru

koşullar, söz eylemi ve bunun gibi konuları açıklaması beklenen anlambilim tanıtım türünün kapsamına girer.

Yorumlayıcı Anlambilim ve Üretken Anlambilim

M.R. : Katz'ın, evrensel anlambilim dizgesi bağlantısıyla birlikte, 1963'de formülleştirdiği anlambilim bölümüne meydan okuduğunu az önce gördük. Bununla birlikte, 'Ölçünlü' biçimiyle üretken dilbilgisine karşı bir 'bölünme' eğilimi olan üretken anlambilimini altmışların sonuna doğru ortaya çıkaran, Katz'ın bu anlambilim bölümüdür. Daha ileri aşamada bir yanlış anlama nedeniyle, bu üretken anlambilim size de yüklenilmiştir. Kısaca özetlenirse, bu kuram anlambilim yönünden Sözdizim bağımsızlığını kabul etmez ve derin anlamın, anlambilim tanıtımıyla tanımlanmasını savlar.

Her türlü şeyi yapan her türlü insan kendisini tartışmasız biçimde 'üretken anlambilimci' olarak adlandırmayı sürdürdüğü halde, bugün ilk şekliyle üretken anlambilim (geliştirecek, yerine yenisini koyacak hiçbir yeni formül olmadığı aşamada) tam anlamıyla bırakılmıştır. Başlangıçta önemli taraftarları Postal, Mc Cawley, Ross, Lakof, Fillmore'du.

Almanya ve Fransa gibi belirli Avrupa ülkelerinde hala ayakta duran bir belirsizlikti bu görüş...

Bu kavramlar, dil kazanımını açıklamak konusunda formülleştirmiş olduğunuz dilbilim araçlarından vazgeçme konusunda sizin yapısalcılıkta eleştirdiğiniz zayıflığı özetlemiş gibi geliyor bana: dilin kazanımını açıklamak. Gerçek olan bir şeylerle uğraşmakta olduklarını unuttular...

N.C. : Hissettiğim kadarıyla, bu çalışma bir tür betimleyiciliğe (tanımlayıcılığa) geri dönüş eğilimi gösterdi. Fillmore örneğinde bu oldukça açık. Sanırım 'Yeni Sınıflandırma' adlı yazısında kendini bir sınıflandırmacı, bir tanımlamacı olarak ve oldukça doğru bir şekilde tanımlar. Eğer onu ilgilendiren buysa, kuşkusuz eleştireceğim hiçbir şey yok; dahası, tanımlayıcı anlambilimde çok iyi bir iş yapıyor. Yinelersek, tıpkı doğa tarihi araştıran birisi ile dirimbilim ilkelerini

araştıran birisi arasında herhangi bir tartışma olamayacağı gibi, bu konuda hiçbir tartışma yapılamaz. Bunlar farklı işlerdir. Birbirlerinden bir şeyler öğrenebilecekleri tahmin edilir. Şu anda Fillmore genel bir anlambilim kuramını yapılandırmaya çalışmıyor; eğer onu doğru anladıysam, araştırmasını kapsamlı ve açık herhangi bir dil kuramına dayandırmak istemiyor. Daha çok, bir dilbilim kuramının bir gün kullanılabileceği, önemli ya da önemsiz bilgi üretiyor.

'Üretken dilbilgisi' konusuna gelince, onu tartışmak zor; çünkü bildiğim kadarıyla kimse bugün isim altında açık bir kuramı savunmuyor. Günümüzde bu görüş belli sayıda insanın araştırmalarını kapsayan, daha çok, gevşek bir tanımlamadan başka bir şey değil. Kuram açıklıkla formüle edildiğinde, onu formüle etmiş olanlar – en azından bildiğim kadarıyla– terk etmiş gibi gözüküyor. Postal şimdi oldukça farklı şeyler yapıyor. Şu anda üretken anlambilim konusunda ne düşündüğünü bilmiyorum ama her olasılıkta, onun son çalışması olan bağlantılı dilbilgisi bana üretken anlambilimden oldukça uzak gibi gözüküyor. Belki de anlamıyorum, ama en son çalışmasını doğru anlıyorsam, aslında anlam ve biçim arasındaki ilişkiler sorusunu bir kenara bırakmış gibi gözüküyor.

O hareketteki diğer bir önemli isim John Ross, dağınık kategorilerden çok, düzeylendirilmiş kavramlara dayalı bir kuram olan, bütüncü dilbilgisi olarak adlandırdığı şey üzerinde çalışıyor.

M.R. : Bu, bir sözcüğün, kendi kategorisiyle tanımlandığı ama 'biraz da, çok fazla yüklem ve sadece çok az nitem' olduğu 'bileşiklik' kavramıdır.

N.C. : Ve benzeri. Yararcılık, sözdizim ve anlambilimin birbirleriyle karşılıklı etkileşimiyle de ilgileniyor. Sonuç olarak, en azından tanımının daha önceki anlamında üretken dilbilgisiyle ilgilenmiyor. Dahası, açık bir kuram aramanın erken hatta yanlış olduğunu bile düşündüğüne inanıyorum.

Lakoff benzeri bir çalışma yapıyor. Dili, dilbilimsel olmayan dizgelerle bağlantılandıran 'bilişsel dilbilgisi' üzerinde çalışıyor. Bu konuda geleceği olan bir kuram görmüyorum. Genellikle, bu son sözü edilen yaklaşımlarla ilgili kuşkuculuğumu koruyorum. Bu yaklaşım-

lar, örneğin dilbilgisi yeterliliği gibi, kolaylıkla ayırt edilebilen şeyleri, dilbilim eyleminin içine giren diğer etmenlerden ayırt etmiyorlar. Geri kalanlarla ilgili olarak tartışılacak hiçbir şey yok; çünkü günümüzde 'üretken anlambilim' başlığı altında hiçbir kuram yoktur.

Öyleyse, 'üretken dilbilgisi' ifadesi nereden gelir? Örneğin, Lakoff'un 'Üretken Anlambilim' başlıklı; ya da Postal'ın 1969'daki, 'En İyi Kuram' başlıklı yazısında ifade edilen genel bir yaklaşım ya da bakış açısıdır. Ama –bildiğim kadarıyla- hiç kimse, sunulduğu biçimiyle gerçekten boş olan bu kuramı kabul etmedi. Kuramın öne sürdüğü şey, anlamın ve biçimin tanıtımlarının ve bu ikisi arasında ilişkilerin olduğuydu. Dahası, bu iki tanıtım arasındaki ilişkiler tam anlamıyla yapaydı; henüz söz etmiş olduğum yazısında Lakoff, yapay türevsel sınırlamalar*; aslında yapay yasalar ortaya attı. Eğer bir kuram olarak ortaya atılan her şey, bir tür anlam ve biçim tanıtımı arasında ilişkilerin olduğu ise, o zaman bu konu hakkında tartışmak zordur.

Söylemiş olduğumuz gibi, bu yıllarda olan şeyler sık sık yanlış yorumlandı. Aslında, 'Sözdizim Kuramının Özellikleri'nde sunulduğu şekliyle Ölçünlü Kuram en başından beri sorgulandı. Öte yandan, 1964'te basılan kitapta, anlambilim tanıtımının, en azından konu ve yorumla ilgili, bazı özelliklerinin derin yapıdan daha çok, yüzey yapıyı kapsıyor gibi gözüktüğü belirtildi. Bir cümlenin anlamını belirlemede yüzey yapının rolüyle ilgili buna bağlı araştırma, 'Genişletilmiş Ölçünlü Kuram' olarak adlandırılmış şeye yöneltti. Öte yandan, sonunda üretken anlambilime yönelten bir düşünce olan; içinde söz-dizim ve anlambilim yasaları arasındaki ayrımın gerçek yok oluşunun ortaya atıldığı, örneğin, Thomas Bever ve Peter Rosenbaum'un bazı çalışmaları gibi çok farklı olasılıkların olduğunu ben 'Sözdizim Kuramının Özellikleri'nde belirttim. 'Sözdizim Kuramının Özellikleri'nde

* Bunlar dilbilgisi kurallarının uygulanışıyla ilgili sınırlamalardır. Ölçünlü Kuramda bu sınırlamalar bir yapıdan, türeme halindeki diğer yapıya geçişte yalnızca kullanılır. Lakoff'a göre, bu kurallar herhangi bir yapıya uygulanır ki, bu (bence) kalıcı değildir, yapaydır. Bakınız: D. Steinberg ve L. Jacobovits'in yorumladığı, G.Lakoff'un 'Üretken Anlambilim Üzerine', 'Anlambilim: Bilimlerarası Bir Okuyucu' (Cambridge, Mass.: MIT Yayını, 1971)

sunulan kurama seçenekler olarak geliştirilebilecek kuramlar topluluğu geniştir, bu kuramları herhangi bir inandırıcı biçimde dışlamanın erken olacağı, o yapıtta belirtilir. 'Ölçünlü Kuramla ilgili kapsamlı ve anımsayabildiğim kadarıyla en iyi eleştiriyi yapan ilk kişi Ray Jackendoff'tu; bu, 1964 ya da 1965'de olsa gerek. O, yüzey yapının, anlambilim yorumlanışında düşünülmüş olandan çok daha fazla önemde bir rol oynadığını gösterdi; eğer öyleyse, bu yorumlamayı tamamen belirleyenin derin anlam olduğu görüşünü temel alan 'Ölçünlü' varsayım yanlıştır. Örneğin, bir cümle içindeki niceleyicilik ve olumsuzlamanın karşılıklı etkileşimini araştırarak Jackendoff, onların yüzey yapıdaki göreli konumlarının yorumlanması konusunda duyarlı olduğunu gösterdi.* Böylesi pek çok örnekler, Ray Dougherty ve diğerleri tarafından sonuçlandırıldı.

Bu gözlemler benim için kuşkusuz büyük önem taşıyordu. Aynı görüşler belirli sayıda dilbilimciyi, 'Genişletilmiş Ölçünlü Kuram' olarak adlandırılmaya başlayan şeyi geliştirmeye yöneltti. Ama 'Ölçünlü Kuram'ın, yüzey yapının rolüne uygun hale getirilmek üzere değiştirildiği aynı zaman diliminde, diğer araştırmacılar farklı bir sezgiye dayanarak zıt bir yol izlediler: anlambilim ve derin anlam arasındaki bağlantıyı, ikisinin de eşdeğer olduğu bir noktaya kadar güçlendirdiler. Bu, kuşkusuz üretken anlambilimdir. Böyle tanımlanmış haliyle, temel düşünce yanlıştır; çünkü, henüz açıklamış olduğum gibi, 'Ölçünlü Kuram'la paylaştığı varsayım yanlıştır.

* "Pek çok ok hedefi vurmadı ama pek çoğu vurdu. Hedefi vurmayan ok çok fazla idi, ama pek çoğu vurdu. Polis tarafından tutuklanan göstericiler fazla değildi. Göstericilerin pek çoğu polis tarafından tutuklanmadı."

Yüzey yapıdaki niceleyicilerin konumuna bağlı bir anlam değişikliğiyle ilgili diğer bir iyi bilinen örnek, etken-edilgen bölünmesiyle gösterilir:

"Pek çok insan aynı marka sigarayı satın alıyor. Aynı marka sigara pek çok insan tarafından satın alınıyor."

İlk cümle insanların markalarına bağlı olduğunun söylenilmesi; ikincisi, belli markaların daha başarılı olduğunun söylenilmesi olarak yorumlanabilir.

Benzeri ama daha az inandırıcı; öyle olmasına karşın, anlambilim yorumlanışında yüzey yapının rolünü gösteren örnekler 'Sözdizim Yapıları'nda ve DKMY'de zaten belirtilmişti. Ama Jackendoff bu olayları dizgeli bir şekilde açıklayıp, böylelikle yorumlayıcı kurallar önererek, onları kuram-bağlantılı hale getiren ilk kişiydi.

Buna göre, derin anlam ve anlambilim tanıtımının tanımlanışları elden bırakılmadan, anlambilim tanıtımını belirlemede yüzey yapının rolünü kapsam içine almak amacıyla üretken dilbilgisi, 'küresel kurallar' kavramını ortaya koydu; yani, bir türetme işleminde bağlantılı olmayan aşamaları bağlantılandıran; özellikle de, temel oluşturucu, soyut anlambilim tanıtımını ve anlam belirlenişinin kapsamına giren yüzey yapı özelliklerini bağlantılandıran kuralları ortaya koydu.

Üretken anlambilim tarafından öne sürülmüş; yüzey yapıyla anlambilim tanıtımını bağlantılandıran bu küresel kuralların, Jacken-doff ve diğerleri tarafından öne sürülmüş yorumlayıcı kuralların aynısı olmasa bile oldukça benzeri olduğuna dikkat edin. Küresel kuralların, sözdizim ve anlambilimde ortaya çıkabilmesinin yanı sıra, dilbilgisinde, sesbilgisinde oldukça genel bir şekilde ortaya çıkabildiği hemen ortaya atıldı. Küresel kuralların ortaya çıkmasına olanak veren bir kuram, olağanüstü tanımlayıcı gizilgüce sahiptir. Söylemiş olduğum gibi, 'açıklayıcı' bir dilbilim kuramını ele almak ya da –aynı şey demek olan- dil kazanımı olasılığını açıklamak için elde edilebilir dilbilgileri topluluğunu büyük ölçüde azaltmak gerekir. Küresel kuralların ortaya atılması, bunun tam tersi etkiye sahiptir ve buna bağlı olarak, köklü tartışmaların desteklemesi gereken oldukça istenmeyen bir adım atılması anlamına gelir. Böylesi tartışmaların ortaya atılmış olduğuna inanmıyorum. Tam tersine, küresel kuralları destekleyici herhangi bir kanıt ortaya konmuş gibi gelmiyor bana.

Üretken dilbilgisi, dilbilimsel olmayan –inanışlar, yaklaşımlar, vb.- etmenleri dilbilgisinin içine almaya başladığında, durum –eğer daha da kötüsü mümkünse- daha bile kötü olmaya başladı. Bu, bir araştırma konusu olarak, dilin ilk idealleştirilmesinin kabul edilmemesiyle aynı anlama gelir. Önsel olarak, böylesi bir eylemin olanaksızlığı belirtilemez ama deneysel olarak motive edilmesi gerekir. Eğer doğruluğu kanıtlanırsa, dil, öğrenilmeye değmeyen bir karmaşadır sonucuna varırdım; ama kişisel olarak, böylesi bir varsayımı destekleyici herhangi bir kanıt ya da köklü bir tartışmanın öne sürüldüğüne inanmıyorum. Sorunun, inanışlar ya da varsayımların, dilbilimsel eylem veya değerlendirmelerde rol oynayıp oynamaması olmadığına dikkat edin. Kuşkusuz rol oynarlar, bundan hiçbir zaman hiç kimse

kuşku duymadı. Sorun, dilbilgisi dizgesinin bunlardan bir tanesi olan, dilin gerçek kullanımının ve dilbilim değerlendirmesinin birbirlerini karşılıklı etkilediği, belirgin bilişsel yapıların belirlenebilip belirlenememesidir.

Kuşkusuz, gerçek dünyada her şey karşılıklı etkileşim içine girer. Ama eğer bir fizikçi, yolun sonuna yürüyen insanların filmini düşünmüş olsaydı, fizik yapma umudunu tamamen bırakacaktı. Usçuluk ve idealleştirme sorusuna geri dönüyoruz.

Bütüncü dilbilgileri ya da üretken anlambilimden geriye kalan bilgi üzerinde çalışan araştırmacılar, bildiğim kadarıyla, ölçünlü idealleştirmeye neden karşı çıktıkları konusunda herhangi bir köklü gerekçe öne sürmediler. Bu idealleştirmenin sorunlar yaratacağı; ayrıntı belki ilkede de yanlış olduklarının en sonunda ortaya çıkacağı olasıdır. Anlambilim tanıtımını tartışırken bazı olası örneklerden söz ettim. Ama üretken anlambilim araştırmasında 'bütüncü' ya da 'bilişsel' dilbilgileriyle ilgili olarak herhangi bir ciddi itirazın bulunduğu izlenimine sahip değilim. Tam tersine, bu yönde çalışan araştırmacılar kendilerini bu olayın içine gömüyorlar gibi geliyor bana.

M.R. : Aynı şekilde, sizin gerçek dilbilgisi amacı olarak değerlendirdiğiniz şeyden; dil kazanımının açıklamasından uzaklaşmadılar mı?

N.C. : Onlar bu konuda böyle düşünmeyeceklerdir sanırım ama bunun doğru olduğuna inanıyorum. Bununla birlikte, biz düşsel bir insandan söz ediyoruz: Üretken anlambilimi, tanımın sağduyulu iyi tanımlanmış herhangi bir anlamıyla yoktur şu anda. Üretken anlambilimi varlığını korumaktadır, ama bugün içeriği tamamen belirsiz hale getirmiştir.

M.R. : Yine de onun kısa başarısı çok parlak gibi gözüküyor ve ben bu başarının nedeninin, deneycilik örneğinde olduğu gibi, ideolojik olup olmadığını o sırada kendi kendime sormaya başladım. Etkili yapısalcılığa bir geri dönüş biçimiydi. Aydınlar, yapısalcılıktan Lakof'un anlambilimine doğrudan sıçrayıp, bir aşamayı atlayarak üretken dilbilgisi konusunu görmezlikten gelmeyi sık sık düşündüler.

N.C. : Belki. Onlar aslında oldukça yakın. 'Anımsatma'yla ilgili makalenizde özellikle bizzat sizin de içinde bulunduğunuz belirli sayıda dilbilimcinin yanı sıra Ray Dougherty, Bever, Katz ve diğer bilim adamları üretken anlambilim ve yeni Bloomfield'çi betimleyicilik arasında bir bağlantı oluşturmaya çalıştılar ve bunu oldukça inandırıcı bir şekilde denediler kanımca.

M.R. : Fillmore'un durum dilbilgileri 'Langages' dergisindeki makalelerinin birisinin çevirisi sonucunda Fransa'da büyük bir başarı elde etti.

N.C. : Olan bitenle ilgili büyük bir yanlış anlama var gibi geliyor bana bu konuda da. Durum dilbilgisi tüm dilbilgisi kuramında ortak olan belirli varsayımları dayalıdır; tanım olarak, yüklemlerle isim cümleleri arasında 'aracı', 'alet', 'amaç' ve benzeri bağlantılar olduğu kabul edilir. Jerrold Katz tarafından, örneğin, ortaya atılan biçiminde Ölçünlü Kuramı ele alalım. Eğer tamamen tanınmaz durumda değillerse, Ölçünlü Kuram, Fillmore'un 'durum'larından ayırt edilmesi çok zor olan bir 'anlambilim ilişkileri' dizgesini içerir.

Genişletilmiş Ölçünlü Kuramı ele alın: J.Gruber'in daha önceki araştırmasını zenginleştirip, Jackendoff tarafından incelenen türde kök ilişkilerini içine alır. En azından bir kuram, geleneksel dilbilgilerinde de ele alındığı gibi, yakın anlambilim bağlantılarının yüklemleri isim cümlelerine bağlantılandırdığını sadece ileri sürdüğü sürece, her anlambilim tanımlaması bir 'durum dilbilgisi' benzeri bir şeyleri içerir. İlginç olan soru, bu 'durum dilbilgisi'ni bir dil kuramıyla nasıl bağlantılandırılacağıdır...

M.R. : ...ve dil kuramının yerine durum dilbilgisinin koyulmaması.

N.C. : Evet, bağlantılandırma sorusu yanıtsız kalır; o konuda tartışılabilir. Kanımca, Fillmore'un koşul dilbilgileri özel savlarına karşı oldukça güçlü deneysel savlar ileri sürüldü. Özellikle, bu savlar benim de içinde olduğum birkaç dilbilimci ve Ray Dougherty tarafından

sunuldu. Fillmore'un şu anda bu konu hakkında ne düşündüğünü bilmiyorum. Daha önce söylemiş olduğum gibi, eğer onu doğru anlıyorsam, şu günlerde betimleyici anlambilim --onun "yeni sınıflandırması"- ile genel dilbilim kuramından daha fazla ilgileniyor gibi gözüküyor. Ama eğer 'koşul dilbilgisi', bu dilbilgilerin özellikleri ya da üretken dilbilgisi içindeki bağlantılarıyla ilgili daha başka özel varsayımlar olmaksızın, geleneksel anlam ilişkilerini belirli bir biçimde bir araya getiren kuramdan başka bir şey olarak düşünülmezse, o zaman en azından yüzeysel bir şekilde kendisiyle işlem yapılabilen bir dizgeye sahibiz. Herhangi bir dili ele almak ve her bir cümleyi aracı, alet, amaç vb. öğelere ayırmak yeterlidir ve bu sınırlı anlamda bir koşul dilbilgisi, çok ilgi çekici olmasa da, elde edilecektir. Bu hatta uygulamalı dilbilim bile değildir. Yeniden vurgulayayım: Bu, Fillmore'un özel varsayımlar öne süren 'koşul dilbilgisi' değil ama, kanımca, yanlışlığı kanıtlanmış olan dilbilgileridir.

M.R. : Bu ilginç, sözdizim yapılarını inceleme konusunda bu soğukluk...

N.C. : Aynı şeyi anlam yapılarının araştırılması konusunda söyleyeceğim. Çünkü anlambilimde biraz olsun önem taşıyan bir araştırma bu orta düzey kavramlardan çok ileri gitmek zorundadır. Sesbilimi düşünün: Eğer bir sesbilim kuramı salt şunları söylüyorsa: "Ünlüler ve ünsüzler vardır", o zaman o kuram çok ilginç değildir; çünkü, diğer yönlerden ayrılıkları ne olursa olsun, tüm kuramlar bu konuda birleşmişlerdir. " 'Ünlü' kategorisi sesbilim yapısıyla ilgili ciddi bir kuramla nasıl bağlantılandırılır?" diye sorduğumuzda, soru ilginç hale gelir.

Anlambilimde de aynı şey vardır. Herkes tarafından (farklı adlarıyla) kabul edilmiş kategorilerin genel bir kuramla nasıl bağlantılandırılacağını keşfetmek; bu kategorileri sadeleştirip, ayrıntılarını vermek çok önemlidir. Eğer böyle değilse, siz salt sınıflandırma yapıyorsunuz. Bu konuda Jackendoff'un oldukça ilginç bir şekilde 'açıklayıcı' bir anlambilime doğru yönelen, 'konu bağlantılarını (ya da 'koşulları') daha genel bir kuramla bağlantılandıran bazı son çalışma-

larından söz etmeliyim. Bu çalışma çok umut verici gibi gözüküyor.

M.R. : Postal'ın yeni 'bağlantılı dilbilgisi'nden söz ettiniz. Bu kendi yasalarını işlevler açısından formülleştirdiği söylenen ama, üretken dilbilgisinin öne sürdüğü gibi, sözdizim kategorileri açısından formülleştirmeyen bir dilbilgisi. Örneğin, edilgen "Nesne özneye dönüşür" denilerek tanımlanır. Üretken dilbilgisi "X yapısında ortaya çıkan bir isim kümesi Y yapısına yerleştirilebilir." der. Üretken dilbilgisi dönüşümlerin formüllendirilmesinde kullanılmak üzere savlar ileri sürmez. Kendi görüşünü güçlendirmek amacıyla Postal Jespersen'e geri dönüşü ileri sürüyor gibi gözüküyor.

N.C. : Edilgenlik ve bağlantılı dilbilgisinden konuşmadan önce, Jespersen'le ilgili birkaç söz söylemek istiyorum. Bir taraftan, Jespersen, "Dilbilgisi Felsefesi" yapıtındaki gibi örneğin, neredeyse bir düşünür olarak yazmaktaydı; diğer yandan "İngilizce Dilbilgisi"ndeki gibi, bir dilbilgici olarak... Felsefi çalışmasında benim dilin 'yaratıcı' özelliği olarak adlandırmış olduğum, 'özgür anlatım' kavramını vurgulamış bu yüzyıldaki ilklerden birisidir. O noktada, bu konuda söyleyecek oldukça ilkel bilgileri olan, Saussure'un da içinde olduğu, yapısalcıların hatırı sayılır şekilde önüne geçmiştir. Bazı biçimleriyle Descartes ve Humboldt tarafından ele alınan bu kavaramın, örneğin, günümüzde ciddi bir şekilde incelenebilmesi, çağdaş mantığın sağladığı donanımlar sayesinde yalnızca mümkün oldu. Dahası, Jespersen "Dilbilgisi Felsefesi"nin geniş bir bölümünü son zamanlarda 'sözdizim bağımsızlığı' olarak adlandırılan kavrama ayırdı. 'Düşünsel kavramlar' ve klasik dilbilgisiyle ilgili sorular arasındaki ilişki sorusunu sordu ve bu konuda söyleyecek oldukça ilginç düşünceleri vardı. Tüm bunlar onu çağdaş ilgi alanlarına yaklaştırır. Amerikan Dilbilim Topluluğu'nun ellinci yıldönümünde sunulan "Biçim ve Yorumlama Soruları" adlı bir yazıda bu konu hakkında yazdım.

Onun çalışmalarına bir dilbilgici olarak yönelindiğinde durum daha karmaşıktır. Belli bazı ilginç yenilikleri ortaya çıkarmasına karşın, daha önce de göstermiş olduğum gibi, onları açıklayan aydınlık ilkeleri vermeksizin örnekler ve tanımlamalar sunan geleneksel dilbilgisi

çerçevesi içinde kalmıştır genellikle. Açık bir dilbilim kuramını tasarlama sorununu formülleştirmedi. Ama onun çalışmaları bir bakış açısı, yararlı gözlem ve kavrayışlar kaynağı olarak yerini korur.

Şimdi, Jespersen ve 'bağlantılı dilbilgisi' arasındaki bağlantı nedir? Öncelikle, bunu tam olarak tartışmak zordur; çünkü bugüne kadar (Ocak 1976) bu dilbilim kuramı dizgesel bir biçimde sunulmamıştır. Farklı görüş açılarıyla bağlantısı tam olarak neyse öyle görülme durumunu korumaktadır.

Kuşkusuz, Jespersen, tüm geleneksel dilbilgiciler gibi, dilbilgisi bağlantıları kavramına çok fazlasıyla güvenir. Ama bu kavram neyi içerir? Bu çok açık değil. Bu terim değişik şekillerde kullanılır. Örneğin, 'konu bağlantıları' ya da 'koşul dilbilgisi'nin' 'koşulları kavramı var. "Anahtar kapıyı açar" ve "John kapıyı anahtarla açar" cümlelerinde ad sözcüğü 'anahtar'; yüklem 'açmak' aynı tür 'konu bağlantısının' ad olarak söylenirse, 'alet'in kapsamına girdiği söylenebilir. Burada bir anlambilim kavramına; bir dilbilim bağlantısı kavramına sahibiz.

Tam anlamıyla klasik bir kavram da var. "Ayrılacağım konusunda John'a söz verdim" cümlesini örneğin ele alın. Alışıldık biçimde bir doğrudan nesneye sahibiz; çünkü hiçbir edat, yüklemi onun tümlecinden ayırmaz; ama diğer anlamda, bu bir ismin –a hali, bir dolaylı nesnedir. O cümlenin Fransızca çevirisi, "Jai promis à Jean de partir", İngilizce'deki adlaştırılmış biçiminin yaptığı gibi: "Benim John'a ayrılış sözüm", klasik bir dolaylı nesneyi içerir. Bu cümleyle ilgili olarak öyleyse iki 'dilbilgisi bağlantısı' kavramı ayırt edilmek zorundadır. Dahası, John'un eylemin amacı olduğu ileri sürülebildiği sürece, konu bağlantılarına göre, ayırt edilmesi gereken üç farklı şey vardır. Belki başkaları da.

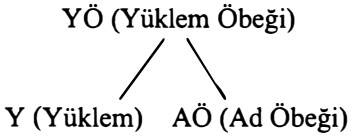
Bağlantılı dilbilgisi bu kavramlardan hangisine dayanır? Görünüşe göre, konu bağlantılarına dayalı değildir; bu kadarı açık gözükmektedir. Az önce sözü edilen diğer ikisinin durumu nedir? "Ayrılacağım konusunda John'a söz verdim"de bağlantılı dilbilgisi 'John'u doğrudan nesne mi yoksa dolaylı nesne mi –belki de farklı düzeylerde– ikisi birden mi kabul eder? John'u bir dolaylı nesne olarak ele aldığımızı düşünelim. Bu, belirli düzeyde bir soyut tanıtımda ad ile yüklem

arasında adın a hali olan, "Ayrılacagım konusunda John'a söz verdim"e benzeyen bir şeylere sahibiz anlamına gelecektir.

Başka bir düzeyde, bağlantılı dilbilgisi çerçevesinde John'un doğrudan nesne olabilmesi gerekir; çünkü edilgenlik uygulanabilir: Benim ayrılacağım konusunda John'a söz verildi. Bağlantılı dilbilgisinin ilkelerine göre, eğer ben bu ilkeleri anlıyorsam, yalnızca doğrudan nesne 'edilgenleştirilebilir', başka bir deyişle, özne konumuna getirilebilir. Dolaylı nesneyi doğrudan nesneye çeviren bir kural eklemek gereklidir. Ama bu durumda böylesi bir kural tamamen kural dışı gibi gözükmektedir.

M.R. : Evet. Bundan sonra, Je Parle à Jean'ın Je parle Jean haline gelmesi nasıl önlenebilir?

N.C. : Emin değilim. Bu cümlelerde John'un salt doğrudan nesne olarak alındığını varsayalım. Bu durumda, bağlantı; cümle göstergeci, sözdizim yapılarıyla zaten gösterildi. Doğrudan nesne, bu anlamda, tablodaki ad öbeğidir.

M.R. : 1973'te Şikago'daki bir dizi söylevde Postal'ın konuşmasını dinledim; edilgen dönüşümün evrensel olduğunu kanıtlamaya çalıştı. Bununla birlikte, genellikle, evrensel olan, dilbilgisi kuralları değil, kurallara uygulanan koşullardır.

N.C. : Ne bir dilde, ne de, evrensel olarak, diller arasında bir 'edilgenlik' kuralının olduğu konusunda kuşkuculuğumu koruyorum. İngilizce'de, bir ad öbeğini cümlenin özne konumuna ya da ad öbeğine dönüştüren; 'Kenti yıkmak ve Kentin yıkılışı'na sırasıyla benzeyen; 'Kent yıkılmıştı ve Kentin yıkımı' gibi yapıları veren dönüşümcü edilgenin olduğu konusunda iyi kanıtlar var gibi geliyor bana.

Ama bu, bir 'edilgenlik yasası' olarak değerlendirilmemeli sanırım; daha çok, AÖ hareketinin uygulanmadığı; 'öyle gözüküyor ki, John iyi bir arkadaş'a benzeyen; 'John iyi bir arkadaş gibi gözüküyor' gibi cümlelerin türetilmesine de uygulanan çok daha genel bir ad öbeği (AÖ) hareketinin özel bir durumudur. İngilizce'nin bir edilgenlik kuralı olduğunu söylemek yetersiz bir genelleme gibi bana göre. Daha çok, özel bir durum olarak edilgenleri oluşturan bir AÖ (Ad Öbeği) hareketine sahiptir.

Ama ister tek bir dilde isterse tüm dillerde olsun, 'edilgenlik' ortak özelliklere sahip bir olay gibi gözükmüyor bana. Diğer diller İngilizce edilgenliğin etkisine benzer bir etkiyi elde etmek için, çok geniş düşünülürse, cümlenin konusunu değiştirecek ya da konusuz cümlelere olanak tanıyacak bir araç olarak değerlendirilebilecek, oldukça farklı araçlar kullanırlar. Örneğin, İngilizce edilgenliğe kabaca benzeyen yapı öğelerini cümlede kullanan bir dilde bu yapılanma için bir şekilde farklı özellikler bulmayı umacağızdır.

İngilizce'de, örneğin, yeri değiştirilmiş ad öbeği mutlaka bir yüklemin doğrudan nesnesi değildir. Kesin olarak söylenirse, John Bill'i gördü, Bill John tarafından görüldü'deki gibi genellikle doğrudan nesnedir. Ama kavramsal bir dolaylı nesne de olabilir: Hatırlayın, Bill'e, benim ayrılacağım konusunda söz verildi. Ya da, John'un bir aptal olduğuna inanıldı haline gelebilen , (John bir aptal) inanmak'ta olduğu gibi, bu ad öbeğinin asıl yüklemle herhangi bir bağlantısı olmayabilir.

M.R. : Geleneksel tanımda, yan cümlenin öznesinin ana cümlenin öznesi haline geldiği söylenir.

N.C. : AÖ hareketinin olduğu bir dilde deyimsel ifadelerin 'edilgenleştirme' konusu olduğunu görebiliriz: Bill'den birileri yararlandı, cümlesiyle benzer şekilde, Bill'den yararlanıldı ve Yararlanılma Bill'den oldu, cümleleri elde edilir. Aynı şekilde, Yararlanılma Bill'den yapılmış gibi gözükmekte, Bill kendisinden yararlanılmış gibi gözükmekte ve benzerleri de...

M.R. : Edilgenin daha önceden dolaylı nesne olana uygulanabileceği unutulmamalı: Birileri kitabı John'a verdi-Birileri John'a bir kitap verdi-John'a bir kitap verildi.

N.C. : Tüm bu örnekler, yüklemi izleyen ad öbeğinin işlevinden bağımsız bir şekilde yerini değiştiren bir yasanın olduğu varsayımını destekliyor. Daha da ileri gidilebilir. Doktora tezinde Joe Emonds edilgenleri oluşturan yasanın, dönüşümün sonucunun yeniden yazım kuralları tarafından üretilenlere benzer bir yapıda olacak şekilde 'yapılanma-koruyucu' genel bir yasalar sınıfından birisi olduğu konusunu dirençle ortaya attı. Sonuç olarak, AÖ hareketi yeri değiştirilmiş ad öbeğini özne konumuna getirir.

M.R. : Bu önemli bir sınırlama. Yoksa dönüşümlerin her tür yapıyı üretebileceği önceden kabul edilmiş gibi gözükecekti.

N.C. : Evet, edilgen yapının, sıfat öbeği benzeri bir yapı tarafından izlenen, özne ve tümleç birleştirici varolmak yükleminden oluştuğunu anlıyoruz. 'John görülmüştü' cümlesi 'John iyiydi' cümlesine benzer bir yapıya sahiptir. 'Kapı kapatılmıştı' cümlesi belirsizdir: ya kök-üretimlidir 'Kapı açıktı' cümlesi gibi ya da 'Kapı açılmıştı' cümlesi gibi AÖ hareketiyle oluşturulmuştur.

AÖ hareketinin oldukça genel özelliklerinden anlaşılan diğer edilgenleştirme özellikleri vardır. Fiengo savında bu konuda söyleyecek ilginç şeylere sahiptir. konunun genel bir gözden geçirilişi Dille İlgili Yansımalar adlı kitabımda vardır.

Genellikle İngilizce'de edilgen yapı, AÖ hareketinin bir yasasının uygulandığı varsayımdan anlaşılan belli bir özellikler bağlantısını ortaya koyar. Tersine olarak, pek çok dilde kabaca İngilizce edilgene eşdeğer yapılar farklı özelliklere sahiptir. Doğrudan nesnesi olan bir geçişli yüklem yapısı vardır ve bir geçişli yüklem, doğrudan nesnesi özne gibi olan farklı bir yapıyla da ortaya çıkabilir. İngilizce'deki durumun tersine, edilgen yapının öznesinin karşılığı olan etken yapının doğrudan nesnesi olması gerekir. Örneğin, kapsanılan cümlenin öznesi olamaz. Deyimsel ifadeler farklı özellikler gösterir. Bu dille rle

ilgili olarak edilgen bir dönüşüm ileri sürmek için hiçbir neden olmayacaktır: Edilgen yapısallık, yüklemin sözcük özelliğidir.

Aslında, benim az önce yaptığım gibi, bu konuda iki farklı dil türü olduğunu söylemek tam olarak doğru değildir. Bilimsellikten uzak bir şekilde bizim 'edilgen' olarak adlandırdığımız şeyin oluştu-rulması konusunda iki (ve belki de daha fazla) temel işlemlerin olduğunu söylemek gerçeğe daha uygun olacaktır: Bu işlemlerden birisi, dönüşümcü; diğeri sözcükseldir. Örneğin, "Kapı kapanmıştı" cümlesinin iki anlamından birisinde olduğu gibi, İngilizce sözcüksel bir edilgene de sahiptir. Bu sözcüksel edilgenler 'öğretilmemiş, okunmamış' ve bunun gibi olumsuz yapılarda belki daha da açıktır. "John'a öğretilmemişti" ya da "Kitap okunmamıştı" da; tartışılmış ama doğru olduğuna inandığım ilke olan, dönüşümlerin ilke olarak sözcük yapıları üretemeyebileceği için, oldukça genel ama dönüşümcü olmayan nedenlerle, edilgenliği sözcüksel edilgenlik olarak değerlendirmek zorundayız. Bu örneklerde 'me/ma' ekiyle yüklemin 'miş'li geçmiş zaman halinin – tam olarak tahmin edildiği gibi işlev gördüğü tıpkı bir sözcüksel edilgen olduğuna dikkat edin. Olumlu edilgenle "John'a Fransızca öğretilmişti"yi elde ederiz ama "John'a Fransızca öğretilmemişti"yi değil; çünkü sözcüksel edilgen, doğrudan nesnenin edilgen özne olmasıyla oluşturulabilir. Benzer şekilde, sözcüksel edilgenler arasında sözcükler yönünden özel durumlar buluruz, ama kuramın öngördüğü gibi, dönüşümcü edilgenler durumunda değil... "John'a öğretilmemişti, ders verilmemişti" cümlesi "John'a öğretmek, John'a ders vermek" cümlesinin anlamından genel bir kural yardımıyla tahmin edilemez. Aynı şekilde, "John okunmamıştı" deyimsel ifadesi kesinlikle "John'u okumak" karşılığı değildir. Ama "John'a Fransızca öğretilmişti" cümlesi, örneğin, ilke olarak, gerçek dönüşümcü yasalar örneğindeki gibi genel bir yasa yoluyla tamamen tahmin edilebilir bir anlama sahiptir: " X John'a Fransızca öğretti" ile temel olarak aynı anlama sahiptir. Bu örnekler dikkate değer bir genellik olayı gibi gözüken şeyi örnekler. Genel dilbilgisi kuramından kaynaklanan ilkeler nedeniyle, 'edilgen' olarak adlandırılan oldukça farklı iki, belki de daha fazla yapılar vardır.

Bu farklı türde yapıları içeren evrensel bir yasanın varolduğunu varsaymak için herhangi bir neden görmüyorum. Evrensel bir 'edilgen yasası' ortaya atmak, tüm bu farklılıkları ve aynı zamanda onların açıklanışıyla ilgili genel ilkeleri anlaşılmaz hale getirmek eğilimini taşıyacaktır.

M.R. : Fransızca bir orta durum gibi gözükmekte.

N.C. : Fransızca ilginç bir durum. O konudaki soru daha yoğun araştırma gerektirir kanısındayım. Şu an için yanıt bekliyor.

Genişletilmiş Ölçünlü Kuram

M.R.: Şu anda ortaya attığınız kuram, Genişletilmiş Ölçünlü Kuram. Kısa bir süre önce, modelin yeni şeklinin özenle işlenişinde Ray Jackendoff'un katkısının belirleyici bir rol oynadığından söz ettiniz.

N.C.: Anlambilim yorumlamasında yüzey yapının rolünün gösterilmesiyle, evet. Ölçünlü Kuram özelliklerinin öne sürdüğü şeyin tersine olarak, anlambilim yorumlamasında yüzey yapının temel bir rol oynaması oldukça olası gibi gözüküyor.

Aslında derin yapının bir ifadenin anlamının belirlenişine –temel olmasına karşın– tek katkısı, "John kapıyı anahtarla açtı, 'Anahtar kapıyı açtı, vb." cümlelerdeki 'anahtarın açmaya yarayan' 'alet' ilişkisi gibi, konu ilişkileri olarak adlandırılan ilişkilerin temsil edilmesi gözükmektedir. Genişletilmiş Ölçünlü Kuram; kökün yeniden yazım kurallarının, sözcük öğelerinin içine yerleştirildiği derin anlamı ürettiğini varsayar. Yüzey yapıdaki durumlar arasındaki ilişkilerin karar verici gibi gözüktüğü, ad ve adıllarla ilgili eş kaynaklardan ve olumsuzlama, nitelemenin karşılıklı etkileşiminden de söz ettik. Orada da, hem Genişletilmiş Ölçünlü Kuram hem de üretken anlambilimde kabul edilmiş bir gerçek olan, yüzey yapı konumu duyarlıdır. Örneğin, yoğunlaşma ve önceden varsayma gibi yüzey yapıyla bağlantılı diğer olaylar da vardır.

M.R. : Son zamanlarda Genişletilmiş Ölçünlü Kuram; sözdizim, anlambilim, sesbilim konusunda en fazla umut verici gibi gözüken

yeni bir kavramı konusu içine aldı: 'İzlek' kavramı. Bir "i"izleğini, bir dönüşüm tarafından yeri değiştirilmiş olan bir öğenin konumunu gösteren, sesbilim yönünden bir sıfır öğe olarak tanımlarız. Örneğin:

Kimi gördün – Kim (i) gördün? Vb.

Lisa Selkrik, Thomas Wasow ve Robert Fiengo bunun hem sesbilim hem de anlambilimdeki rolünü gösterdi.

N.C. : İzlek kuramı çerçevesi içinde, konu ilişkilerinin de içinde olduğu, tüm anlambilim tanıtımının bir anlamda yüzey yapıdan türetilebileceği söylenebilir, daha da ileri gidilerek... Kuşkusuz, oldukça zenginleştirilmiş bir 'yüzey yapı' kavramıyla birlikte; çünkü yeni yüzey yapıları, kök yasaları tarafından özellikleri belirlenen hangi konu ilişkilerinin yeniden yapılandırılabileceği konusunda izleklere sahiptir.

M.R. : Aslında, konu ilişkileri, örneğin, 'öğretmek' yükleminin dolaylı nesnesinin AMAÇ olduğunu söylesin. Eğer dolaylı nesne bir dönüşüm tarafından olduğu yerden uzaklaştırılırsa bu ilişki korunur. Örneğin:

Pierre	kime	Latince	öğretir?
ARACI	AMAÇ	KONU	

Jackendoff'a göre bağlantı ad ile birlikte yer değiştirir. İzlek kuramıyla birlikte (izlek, yerini değiştirdiği öğeye 'görünmeyen bir iplik tarafından' bağlantılandırılmış olarak) yüzey yapının konu bağlantısı ortaya çıkarılabilir; çünkü derin yapının sıralanışı hâlâ gösterilir:

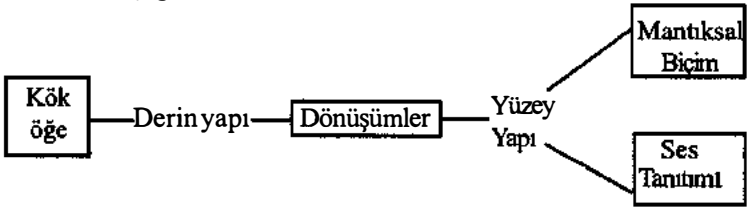
Pierre	kime	(i)	Latince	öğretir?
ARACI		AMAÇ	KONU	

N.C.: 'Kime' izleğin araya girmesiyle konu ilişkisini elde eder.

M.R.: İzlek yüzey yapıda kayıtlı olan bir tür derin yapı belleğidir.

N.C.: Başka bir bakış açısından bu durumda izlek, yüzey yapıya uygulanan yasalar yardımıyla mantıksal biçime sokulan bir tür niteleyici ile sınırlı bir değişkenin konumunu gösteriyor olarak değerlendirilebilir. Bu son şeklinde, kuram kabaca aşağıdaki biçimi almıştır: Derin yapılar, özgün özellikleriyle birlikte, kök öğe tarafından üretilir. Yüzey yapıdaki dönüşümler izleklerle zenginleştirilir. Bu yüzey yapılar daha başka yasalar yardımıyla ses tanıtımları (ses tanıtımı) ve anlam (mantıksal biçim) ile bağlantılandırılır.

M.R.: Bu aşağıdaki çizimi verir:

N.C. : Bu, bilişsel dizge olarak bir dil modeli seçeneğidir. 'Mantıksal biçim' deyimiyle benim, dilbilgisi yapısıyla belirlenen sınırlı anlam tanıtımını demek istediğim unutulmasın. Bunun ötesinde, tıpkı fizyolojide olduğu gibi, yürek bir kez tanımlandıktan sonra, onun diğer organlarla karşılıklı etkileşimini nasıl araştırabiliyorsak, bu bilişsel dizgenin de diğerleriyle karşılıklı etkileşimini araştırabiliriz.

M.R. : Sizin 'mantıksal biçim' deyimini seçmiş olmanız, dilbilim yapısına dayalı tüm anlambilim özelliklerinin geleneksel ve çağdaş mantık tanımlarıyla ifade edilebilmesi nedeniyle gibi gözüküyor bana.

N.C. : Ben böyle bir bağlantı kurmayacağım. Mantık biçim teriminin seçimi sağduyulu bir ad seçimi olabilir de, olmayabilir de; bu ad başka şekillerde de kullanılır. Ama terim bir yana, burada araştırma için ilginç yönelişler vardır. Mantıksal biçimi' ifade etmek amacıyla mantık terimi konusundaki seçimin hiç önemli olmadığı (benim de dahil olduğum) pek çok kişi tarafından genellikle düşünülmüştür. Örneğin, doğal dildeki niteleyicileri düşündüğümüzde, aynı ifade gücüne

sahip olan herhangi iki mantık eşit gibi gözüktü. Eğer sözdizim yapısı ve mantıksal biçim arasındaki ilişki, sanki 'bir aşamada' uygulanan bir ilke tarafından ifade edilmek üzere ele alınırsa, bu mantıklı gibi gözükür. Ama şu anda taslağını yaptığımız modelde, mantıksal yapının türemesi aşama aşama ilerler. Mantıksal biçim, sözdizim ve sesbiliminkine benzeyen bir türetme işlemiyle belirlenir. O zaman mantıksal göstergeleme seçimi duyarlı hale gelir. Belirli yasaların bir mantık açısından orta düzeyde ifade edilebileceği; ama diğer bir mantık açısından ifade edilemeyeceği; ve bunun bir sorun gibi gözükmesi olasıdır. Örneğin, değişkenlere sahip bir mantık ve değişkenlere sahip olmayan bir mantık aynı ifade gücüne sahiptir. Ama eğer mantıksal biçim aşama aşama türetilirse, dil gerçeklerini açıklayan kesin genel ilkeleri ifade etmek amacıyla, değişkenlere sahip bir mantık ortaya çıkar. Sonuç olarak, şu soruyu yanıtlamak için deneysel kanıt elde etmek olanaklı hale gelir: Hangisi doğru mantık dizgesi, zihinsel tanıtımda gerçekten kullanılan göster geleme mi?

Değişkenlere sahip klasik bir mantığın doğru mantık olduğunu düşündüren ilginç kanıtlar vardır. Değişkenlere sahip klasik mantığın neden böylesine sezgisel olduğunu belki bu kanıtlar yoluyla açıklayabiliriz. Onun, yüzey yapı tarafından belirlenen mantık biçiminin, aslında , bir şekilde çizemleştirilmiş, basit bir türü olduğunu düşünebiliriz. O tam anlamıyla bir 'düşünce okuma' olabilir. Bunun tersine, aynı ifade gücüne sahip olsalar bile, değişkenlere sahip olmayan mantık dizgeleri sezgiyi engelleyici özelliğe daha fazla sahiptir ve klasik mantığın aracılığıyla genellikle daha kolay anlaşılır. Onların, yüzey yapıyı mantıksal biçime en genel şekilde bağlantılandıran yasaları formülleştirmeye uygun tanıtım türlerini sağlamadığının da gösterilebileceğine inanıyorum.

Montaque'nün niteleme kuramı böyle bir durumdur. Mantık seçimiyle ilgili durum, sesbilimdeki benzer sorunlarla belli şekillerde karşılaştırılabilir durumdadır. Sonuç olarak, belirgin özelliklere sahip iki dizge ilke olarak aynı 'ifade gücüne' sahip olabilir ve birisi diğerine yeğlenebilir –ve birisinin dil için doğru; diğerinin yanlış olduğu sonucunu çıkarabiliriz- çünkü diğeri bunu yapmazken, biri belirli genellemeler ve açıklayıcı ilkelerin formüllendirilmesine olanak

tanır. Bu durum yüzey yapının mantıksal biçimle ilişkisiyle ilgili olarak aynı gibi gözükmektedir bana. Bazı zamanlar değişkenler yüzey yapıda bir izleğin varlığını yansıtırken, görebildiğim kadarıyla, belirli, önemli genellemeler, değişkenlere sahip olan klasik bir mantık gerektirirler.

M.R. : Sizin Vincennes'teki konuşmanızda hakkında konuştuğunuz şey budur. Bu son buluşlar mantık ve dil kuramı arasındaki ilişkiler tarihini de açıklıyor gibi geliyor bana. Üretken dilbilgisinden önce, dilleri bir şekilde dizgeli bir biçimde açıklamak isteyenler kendilerine 'üretken bir kök' sağlamak amacıyla mantığa yöneldiler. Bu belirli yapısalcılar konusunda –burada Saumjan'dan söz ediyorum- doğruydu ve dilbilgisi geleneği konusunda doğruydu.

Üretken dilbilgisinin ilk eylemi kendini o gelenekten ayırmasıydı. Siz dediniz ki: Bilimsel kuramın yapılandırılması için mantığın zorunlu olmasına karşın, doğal dillerin sözdizimi mantığa indirgenemez. Hayır, derin yapı önermelerin mantıksal yapısı değildir; ve benzeri. Sözdizim kuramı kendi kavramlarını geliştirir.

Bununla birlikte, geriye bir soru kalır: Eğer dil yapısı mantıksal yapıya dayalı değilse, düşünür kuşaklarının bu sorular hakkında konuşabilmesi, onların üzerinde bu boyutta çalışması ve birbirlerini anlaması nasıl olanaklıdır? Hakkında konuştuğumuz bu 'sezgi' nasıl açıklanır? Yüzey yapıyı yorumlayan bir öğe olarak bir 'mantıksal biçim' varsayımı bu soruyu nasıl yanıtlayabilir; düşünürler ve dilbilgiciler, orada derin yapıyı görmüş olmalarına karşın, yüzey yapının özelliklerini asla araştırmadılar. Port-Royal Grammaire Générale dil okulu 'Dieu invisible a créé le monde visible' cümlesini 'Dieu est invisible' önermesine çevirdi vb. Bu önermelerin bileşiminin cümlenin derin yapısını oluşturduğu düşünüldü. Günümüzde doğru olan, bunun tam tersidir: Derin yapı söz dizim yapısının bir bölümüdür ve önermelerin bileşimi, yüzey yapıya bir 'içerik' veren, anlam öğesine ait yorumlayıcı yasalardan çıkarılır. Mantıksal yapının yüzey yapısıyla bağlantılı olması, öyleyse hiç şaşırtıcı değildir. Ama bakış açısı tümüyle farklıdır.

N.C. : Tamamen. Çok uzun olmayan bir zaman önce, örneğin, değişkenlere sahip geleneksel mantığın ya da Montaque'nün niteleyiciler kuramının aslında mantıksal yapıda kullanılan ve dilin anlam özelliklerinin açıklanışında bir rol oynayan doğru mantık olup olmadığı sorusunun hiçbir anlamı olmadığını düşündüm. Ama bu yanlıştı. Bu soruya dayalı deneysel varsayımları bulmanın mümkün olması, kendi içinde ilginç bir sonuç oluşturur.

Derin Yapı

M.R. : Derin yapının tarihinin izinden geriye doğru giderek belki de, bu kez başka bir bakış açısından, üretken dilbilgisinin tarihini yeniden ele alabiliriz.

N.C. : Eğer dilerseniz. Şu ifadeyle başlayalım: Derin yapı teriminin kendisi, Ölçünlü Kuram'ın içeriğinde ortaya atılmıştı. Bu kuramın, kök öğenin yasaları tarafından üretilen; anlambilim yorumlanışına konu olan; dönüşümler tarafından düzenli oluşturulmuş yüzey yapılarına dönüştürülen bir yapılar türünün varlığını öne sürdüğünü anımsayın.

M.R. : Ve söz öğelerini içermiş olan.

N.C. : Evet. Bu, söz öğelerinin içine yerleştirildiği noktaydı. O, sonuç olarak, tam anlamıyla bir teknik terimdi.

Bununla birlikte, ifade diğer şekillerde kullanılmıştı. Örneğin, Wittengenstein derin dilbilgisi-yüzey dilbilgisi ayrımını kullanmıştı. Hockett 'Çağdaş Dilbilim Bilgisi' yapıtında benzer terminolojiyi uyarlamıştı. Kafalarındaki şey, doğrudan sunulan şeyler ve sunulmayanlar arasındaki ayrımdı.

Whorf 'gizli kategoriler' kavramını kullandı; bunlar, yapısal yansımalara sahip olmadan işlevsel bir role sahip olan kategorilerdir.

Konu şudur ki, benzeri ifadeler bilim dalında daha önceden or-

taya çıkmıştı. Bununla birlikte, üretken dilbilgisinden söz ederken, birbirine uzak düşünce bağlantılarını ya da neredeyse belirsiz benzerlikleri bir kenara koyarak, tanım teknik anlamında kullanılmalı.

Kuramın ilk biçimlerinde, örneğin, DYMK'da (Dil Yapısı Mantık Kuramı) 'derin yapıyla ilgili hiçbir kavram yoktu. Derin yapıya en yakın kavram İ göstergeci (İzlek göstergeci) teknik kavramıydı. Bu İ göstergeci, anlam tanıtımını belirledi. Bu İ göstergeci tıpkı C göstergecinin (Cümle göstergecinin) yeniden yazım kurallarının türe-timle ilgili tarihini temsil etmiş olduğu gibi, cümlelerin dönüşümcü tarihini temsil etti. O ilk modeli hatırlayın. Yeniden yazım kurallarının, basit bir cümle oluşturmak için çalışan 'özgün' dönüşümler yoluyla, yüzey yapılara dönüştürülebilen sınırlı sayıda soyut varlıklar ürettiği düşünülmüştü; böylelikle "John, Bill'in henüz içeri girdiğini söyledi." gibi sınırlı türde 'ana cümleler'; ve "Bu kitap İngiltere'de herkes tarafından okunuldu." vb. basitçe türetilmiş cümleler de elde edildi.

Genelleştirilmiş dönüşümler diğerlerinin içinde belirli yapıları içerdiler: "John, Bill'in henüz içeri girdiğini söyledi" vb.

Bu özgün ve genelleştirilmiş dönüşümlerin düzenlenişi, İ göstergeci tarafından temsil edilen dönüşümcü tarihi oluşturdu. Bu göstergeç, sonuç olarak cümlelerin birbirleriyle nasıl bağlantılı; parçaları arasındaki ilişkilerin ne olduğunu ve bunun gibi özellikleri gösterdi. Derin yapıyla karşılaştırılabilmesi, bu yöndendir.

Derin yapı terimi, sonra gelen biçiminde, bazı yönlerden 'aşırı belirleyiciydi': üretimin kök tarafından yapıldığını; sözcük özelliklerini elde ettiğini ve anlam yorumlanışına uğradığını ve sonunda, tamoluşmuş bir yüzey yapıya dönüştürüldüğünü, Ölçünlü Kuram'da gördük. Bu özelliklerin bağımsız olduğunu belirtmek önemlidir. Anlam yorumlanışına konu olan yapı, mutlaka, sözcük girişinin yapıldığı bölge ya da yüzey yapıya dönüştürülen yapı değildir.

Aslında, 'Özellikler' adlı yapıtı izleyen araştırma bu farklı özelliklerin ayrımını yaptı ve onların birbirlerinden ayrılmaları gerektiğini gösterdi. Genişletilmiş Ölçünlü Kuram, anlam yorumlamasına konu olan şeyin derin yapı olmadığını öne sürdü. Yüzey yapının doğrudan doğruya anlambilim tanıtımıyla bağlantılı olduğunun söylenebileceğini izlek kuramında gördük.

'Derin yapı' kavramının başına gelen şey, herhangi bir kuramın gelişiminde başına gelen şeydir. Tanımlar özel bir bütünlük içinde

tanımlanır ve bu bütünlük, insanlar farklı deneysel varsayımlar oluşturdukça, değişir. O zaman, tanımlar farklı anlamlar kazanır.

'Atom' terimini alın: Bu terim bizim için, Yunanlılar için taşıdığı anlamı taşımaz. Kuramsal bağlantı tablosu değiştikçe kavramlar sürekli değişir. Doğal bilimlerde kimse bunu anlamamazlık edemez; en azından büyük boyutlarda... Ama dilbilim gibi bir alanda insanları büyük ölçüde rahatsız eder. Yapabileceğimiz tek şey, düşüncelerin berraklığını korumaya çalışmaktır.

Bazıları için, 'derin yapı', anlam tanıtımına dayanan yapı anlamına gelmeye devam ediyor.

M.R. : Üretken anlambilimden sonra...

N.C. : Hemen hemen. Tam oluşmuş yüzey yapıya dönüştürülen, kök tarafından üretilen yapı anlamında ben bu terimi kullanmaya devam ettim. Karışıklığın kaynağı, bizim aynı terimi iki farklı anlamda kullanmamızın altında yatıyor.

Bununla birlikte, en büyük karışıklık bu alanın dışındaki alanlarda çalışan insanlardan geliyor, örneğin, bu terimi bulanık bir şekilde Wittgenstein'cı anlamda kullanan bazı yazın eleştirmenlerinden... Pek çok insan 'derin' sözcüğünün anlamını bizzat dilbilgisine yükledi, belki de 'Derin Yapı'yı ve 'Evrensel Dilbilgisi'ni tanımladı.

Doğuştan varolan derin yapıları ortaya atmanın ne kadar yanlış bir kavram olduğunu söyleyen pek çok eleştiriler okudum. Böylesi bir görüş diğerleri tarafından ortaya atılmış olsa bile, ben ne böyle bir şey söyledim ne de yazmış olduğum herhangi bir şey bu tür bir şeyi anıştırır.

Benzer şekilde ortaya attığım şeyin; derin yapının, bir dilden diğerine değişmediği, tüm dillerin aynı derin yapıya sahip olduğuna ilişkin yazıları sık sık okudum: Görünüşe göre, insanlar 'derin' sözcüğü tarafından yanıltılmış durumdalar ve onu değişmeyen'le karıştırıyorlar.

M.R. : 'Dille İlgili Yansımalar' adlı yapıtınızda bu terimi 'ilk cümle göstergeci'yle değiştirdiniz.

N.C. : Henüz kendilerinden söz ettiğimiz o karışıklıklardan tam olarak kaçınmaya çalışmak için. Ama insanlar karıştırmak istiyorsa, hangi terimi kullanırsanız kullanın, her zaman başarılı olacaklardır. 'İlk cümle göstergeci' deyimi sanki teknik bir terim gibi görünme üstünlüğüne sahip. Ona rağmen yanıltıcı olabilir: 'İlk' nasıl yorumlanabilir? Zaman içinde en önce gelen mi? Bu, anlamsız olacaktır.

M.R. : Dahası, anlambilimin derin anlamla bağlantılı olması...

N.C. : ...insanlara 'derin' olan her şeyin anlambilimle bağlantılı olması gerektiği düşündürttü. İnsanlar anlambilimin 'derin' bir şeyler olması gerektiğini düşünüyorlar. Yine yanlış anlamaya yönlendiren bağlantı. Olayların ilginç ya da bilgi yönünden 'derin' olabildiği farklı yollar sorusuna geri dönüyoruz.

Anlambilim bir yönüyle derin gibi gözükür; çünkü bulanıklığını korur. Bu, onun mutlaka, gerçekten derin bir konu olduğu anlamına gelmez. Belki o konu önemsiz ve biz henüz bunu kabul etmiş değiliz. Belki de anlayacak çok ilginç bir şey yok. Kuşkusuz, anlambilim kendi içinde ilginçtir. Ama bilgi düzeyinde, sesbilimin; karmaşık sonuç çıkarımlarının kapsamına giren, olağanüstü soyut kuralları gerektirdiği ve çok fazla sayıda olayları açıkladığı ortaya çıkabilir. Bu anlamda sesbilim –fiziğin derin olduğu kadar- derindir. Anlambilim bu anlamda 'derin' midir? Şu an için yanıt, 'hayır'dır. Derin teriminin anlamını vermek için, bir konu, belirli bir düzeyde bilgi derinliğine varan, kesin sorulara yanıt sağlamak zorundadır. Ama bunların tümünün, teknik terim olan 'derin yapı'la hiçbir ilgisi yoktur.

M.R. : Ve o zaman, Joan Bresnan'ın (İngilizce cümlelerin vurgulanışının yalnızca yüzey yapıyı değil, derin ve orta düzeyde yapıları da dikkate alması gerektiğini gösteren) çalışması da, dil'in ses özelliklerinin yalnızca yüzeyi içerdiği düşüncesini yok eder.

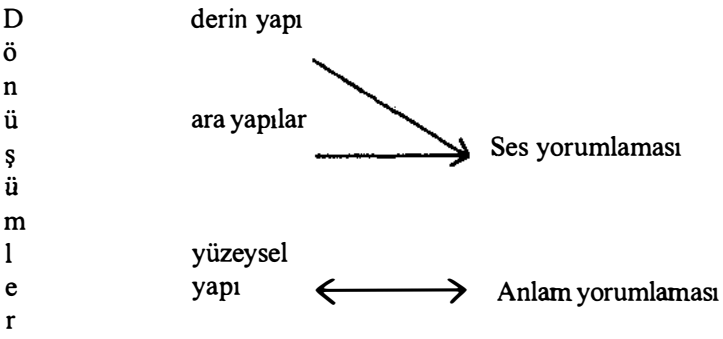
N.C. : Bu doğru, Ölçünlü Kuramın yerinde eleştirilen bir diğer

özelliği de budur.

M.R. : Ölçünlü Kuram'da bağlantılarda bir bakışıma sahibiz: Derin yapı-anlam yorumlaması ve yüzey yapı-ses yorumlaması.

N.C. : Bugün farklı bir çizem zorunlu olabilecekmiş gibi gözüküyor: Yüzey yapı, anlam tanıtımını belirler; ki bu, temel oluşturucu derin yapının belirli özelliklerinin, izlek kuramı yoluyla yakalanıldığı, zenginleştirilmiş anlamdaki yüzey yapı anlamına gelir.

M.R. : Ve derin yapı ses yapısını belirleyebilir. Bu, aşağıdaki çizemi verir:

N.C. : Ama hepsi bu değil. Ölçünlü Kuram'daki derin anlama yüklenen diğer bir özellik sorgulanmıştır. Bu, onun, sözcük öğeleri arasındaki tüm dilbilgisi özelliklerini vurguladığı düşüncesidir. Jean-Roger Vergnaud'un yan cümleciklerle ilgili tezlerini ele alın. Bir yan cümlecik içeren bir cümlede, ana cümlede gözüken ad sözcüğünün aslında yan cümlecikten 'getirildiği' varsayımını ortaya atar. Örneğin, "Orada olan adamı gördüm" cümlesi ' (– [Adam oradaydı]) gördüm'

'Adam' sözcüğü içerilen cümleden alınır ve ana cümlede yüklemin

solunda boş bırakılan AS (Ad sözcüğü) konumuna yerleştirilir. Bu varsayıma göre, bir ad sözcüğü derin anlamda boş bırakılır ve bir dönüşümcü kural, bu yapının içine bir ad sokar. Bu, 'görmek' ve 'adam' arasındaki dilbilgisi ilişkisi (bu nedenle konu ilişkisi)nin derin anlam tarafından belirlenmediğini düşündürür. Yapısal konumlar arasındaki dilbilgisi ilişkisi, sözcük öğeleri arasındaki bağlantı tarafından değil, derin yapı tarafından belirlenir. Böylece biz yine derin yapının tanımını değiştiren ilginç bir düşünceyle karşı karşıyayız.

Carlos Otero daha köktenci, ilginç bir düşünce geliştirdi. Sözcük girişinin tamamen yüzey yapıda yer aldığını iddia eder. Neden? Tek bir nedenle, çünkü dönüşümler sözcüklerin söz özelliklerini asla belirtmezler. Eğer sözcükler, yapıya, yüzey yapı düzeyinde giriyorsa, bu gerçek açıklanacaktır. Bu kuram, sözcüklerin anlam farklılığı içeren özelliklerinin dönüşümler üstünde hiçbir etki yapmadığını tahmin etmektedir, ki bu doğru gibi gözükür.

Bu varsayım, çekim son ekli yapının sözcüklerin iç yapısında önemli etkisi olduğu diller için özellikle ilginçtir. İngilizce'de bu yalnız düzensiz yüklemlerde meydana gelir. Ama düzenli yapısal biçimler büyük ölçüde değişimler gösterdiğinde, bir sözcüğün yüzey yapıda ortaya çıktığı biçimde üretildiği söylenmek istenebilir. Diğer değerlendirmeler de bunun gibidir. Soru yanıtsız durmaktadır, ama eğer yanıt olumluysa, o zaman yüzey yapı söz girişinin yapıldığı yerdir.

M.R. : Bazen, 'derin' sözcüğü, eleştirilmiş olan nedenler kadar, kötü nedenlerle anlam kazanır. İnsanlar burada yeni bir yorumlama görürler. Bu aslında aynı yanlıştır.

N.C. : Evet, 'gizlenmiş' olan, keşfedilmeyi bekleyen varlıklar açısından; ama sözcüğün bu anlamıyla derin' olan, sesbilimin pek çok özellikleri vardır

M.R. : 'Yüzey'* sözcüğü eşdeğer ölçüde yanlış yönlendiricidir. Fransızca'daki 'superficiel' (yüzeysel) daha da aldatıcıdır.

* Fransızca'daki "Superficiel" (yüzeysel) daha da aldatıcı

N.C. : Yüzey yapı, fiziksel biçimde ortaya çıkmayan özellikleri kapsayan, oldukça somut bir şeydir. Dilin araştırılmasının önemli bir şey olması, bu özellikler nedeniyledir.

M.R. : Kişisel olarak ben izlek kuramıyla bağlantılı bir soyutlama ya da derinliği oldukça ilginç bulurum: Bu, sessizliğin şekillendirici etkisinin hayret verici araştırılmasıdır.: sesbilimde, izlek tonlamayı değiştirir; anlambilimde eş-bağlantıyı engeller.

N.C. : Bu, yüzey yapının gerçekten ilginç bir özelliğidir.

M.R. : Şiirde de, uyakta, o yapılandırıcı sessizlikler temeldir. Yüzey yapıya bu kadar çok önem yükleyerek, yapısalcılığa geri dönüşle suçlanılmaya çağrı çıkardığınızı düşünmüyor musunuz? Genellikle, bir kavramı ne zaman aydınlığa kavuşturduğunuzda, temel varsayımlarınızdan vazgeçmekle suçlanıldınız. Sizin dilbilgisine uygunluk tanımınızın, dilbilgisine uygunluk kavramından vazgeçmiş olduğunuzu gösterdiğini yazan yazılar okuduğumu hatırlıyorum!

N.C. : Aslında, 'dilbilgisine uygunluk derecesi' kavramı, üretken dilbilgisi kuramı içinde, 'dilbilgisine uygunluk' kavramıyla aynı zamanda geliştirildi; bu, 1950'lerin başlarıydı. DKMY'nin bir bölümü bu soruya ayrılmıştır ve aynı zamanda Sözdizim Yapıları adlı yapıtımda ona değinirim. Ama bundan daha önemli olanı, sizin sözünü ettiğiniz eleştiri türü, bir yandan, doğal bilimlerin yaklaşımıyla, öte yandan, toplumsal bilimler ve 'insan bilimleri'nde görülen yaklaşım arasındaki farkı bir kez daha gündeme getirir. Doğal bilimlerin bilimsel içeriğine az sahip olan sonraki, düşüncelerden daha çok, büyük ölçüde kişilerle ilgilidir. Bilimde kavramların değişeceği açıktır; bir şeyler öğrenmeyi umut etmeyi söylemek anlamına gelir tam olarak. Ne de olsa bu bir Tanrıbilim değildir. Yaşamımız boyunca değişmeden korumamız gereken tanımlamalar yapmıyorsunuz. Tam tersine, insan bilimlerinde ya da toplumsal bilimlerde düşünceler genellikle kişileştirilir. Eğer bir kez bir düşünceyi ele aldıysanız, ne olursa olsun onu savunmanız beklenir. Bir okulun ya da diğer bir

okulun düşünceleri bireylerle tanımlanır. Onu değiştirmemek bir onur sorunu haline gelir, ki bu da hiçbir şey öğrenmemek demektir. Bu, dilbilimde çok çarpıcı bir şey: Eğer görüşünüzde bir değişiklik yaparsanız kendi kendinizi çürütmekle suçlanıyorsunuz. Böylesi eleştiriyi sık sık okudum, o tür bir eleştiriyi anlamakta zorlanıyorum.

Tek başınıza ya da bir topluluk içinde de çalışsanız, gerçeği keşfetmekle ilgiliyseniz, bir dergide ciddi bir makalenin ortaya çıktığı her durumda, sık sık düşüncenizi değiştireceğiniz açıktır. Gerçek ilerleme olduğunda bu değişiklikler önemli olacaktır. Farklı bir şekilde düşünmeye başlıyorsunuz. İlk öngörüler daha iyi olan, diğer öngörülerle değiştirilmez zorundadır.

'Yapısalcılığa geri dönüş' iddiasına gelince: Öncelikle bu iddianın doğru olduğunu düşünelim; güzel! Doğal bilimlerde, yetersiz olmaları nedeniyle, varsayımlardan belli bir dönemde vazgeçildiği ama daha sonra, üst düzey bir kavrayış kazanıldığında, aynı varsayımların yeniden yapılandırıldığı sık sık görülür. Atom kuramını ele alın: Vazgeçildi, daha sonra yeni bir biçimde yeniden yapılandırıldı. Bu, bizim Democritus'a geri dönüşümüz anlamına gelmez! Olaylar gelişir, daha önce geri çevrilenleri yeniden yorumlayan yeni bakış açıları doğar. Bunda hiç de 'kişisel bir yenilgi' yoktur.

Descartes'çılığı ele alın. Descartes'çı öğretiyi uzun bir süre için bir kenara bırakmak tamamen doğruydu. Bugün buna benzer bir şeye, ama kökten farklı bir biçimde, dönmenin doğru olduğunu sanıyorum.

M.R. : Yüzey yapı örneğinde, daha önce varolmuş duruma dönüş var gibi gelmiyor bana.

N.C. : Son on yılın çalışmaları, yüzey yapının yakın zamana kadar tahmin edilmeyen bir rol oynadığını göstermiştir. Öyleyse yapısalcılığa geri dönüşten söz edilebilir mi? Kanımca böyle bir iddia bu durumda hiçbir anlam taşımaz. Yüzey yapı teknik kavramı, yapısalcı kuramlarda gerçekten yoktur ve son kuramlar, yapısalcı çerçeve içinde sorulabilmiş olması olanaklı olmayan, yüzey yapıyla ilgili çok fazla sayıda soruyu sorar. Günümüzdeki anlamıyla bu kavram, sınırsız yapılar sınıfı olarak, sadece üretken dilbilgisi içinde ortaya çıktı.

M.R. : 'Derin yapı'ya zıtlığıyla tanımlandı.

N.C. : Ve daha önce söylemiş olduğum gibi, izlekleri bir yapıda birleştiren bir yüzey yapı daha önceki kavramdan çok daha soyuttur. Sonuç olarak biz, sınırsız anlam kümeleri üreten, derin yapıya zıt durumda bulunan ve derin yapının özelliklerinin izlek kuramı yoluyla yakalanması yönüyle daha önceki haline göre görece daha soyut olan bir yüzey yapı kavramına sahibiz.

Öte yandan, yapısalcı sesbirim (fonem) kavramının, daha önceden tahmin edilmeyen çok önemli bir rol oynadığının keşfedileceğini varsayalım. Bir sesbirim (fonetik) düzeyinin varlığına karşı öne sürülmüş iddiaların diğer bir kavramsal çerçeve içinde üstünlüğünü gösterebildiğini varsayalım. Bu, eski bir düşünceye geri dönüş olmayacak ama, eski bir kavrama yeni bir değer taşıyan, yeni bir düşünceye doğru bir ilerleyiş olacaktır. Bu gelişme olacaktır.

Kuramlar ve onların içinde ortaya çıkan kavramlar kişileştirildiğinde, 'kimin' yanlış olduğuna bakılır; ama bu doğru düşünüş yolu değildir. Bu 'kim' kendi döneminde doğru çıkmış; daha zengin bir kuram bağlamında yanlış olabilir ve belki de bir kez daha doğru olduğu ortaya çıkacaktır. Bu güzeldir. Dahası, yanılmakta bir yanlışlık yoktur. Gelişme; genellikle yanlış olduğu gerçekleşmiş; ya eksik, yanlış birleştirilmiş ya da tamamen yanlış olan ilginç düşüncelere dayalıdır.

M.R. : İnsan bilimlerinde bazı profesörler çoğu zamanlarını, uzmanlık tezlerini öğreterek geçirirler.

N.C. : Ellisinde hala yirmi beşinde öğrettiklerini öğreten birisi başka bir iş bulsa daha iyi olur. Eğer bu yirmi beş yıl içinde size, düşüncenizin yanlış olduğunu kanıtlayan hiçbir şey olmadıysa, bu, sizin canlı bir bilim dalı içinde olmadığınız ya da belki dini bir tarikatın parçası olduğunuz anlamına gelir.

M.R. : Sizden, sadece bir kuramı yeni bir alana uygulamanızın istendiği bir alanda böyle bir katılaşma yine ortaya çıkabilir. Örneğin

yapısalcı sesbilim çerçevesi içinde, bir dilin ses dizgesini bulmak için size bir yöntem sunulur ve bunu bulduğunuzda iş tamamlanmıştır. Üretken sesbilimde, orası işin başladığı yerdir...

N.C. : Geçerliliğiyle ilgili sorular dışında, yapısalcı sesbilim oldukça sınırlı sorular sordu. Ve söylemiş olduğunuz gibi, bu sorular bir kez yanıtlandığında, ilginç çalışma başlayabilir.

Yapısalcılığın o özelliği öğrenciyken beni rahatsız etti. Dilbilimden çok hoşlanmıştım, heyecan uyandırıcıydı. Ama konunun özünün ne olduğu çok açık değildi; bir anlamda bilim dalı kapalıydı. Dünyadaki tüm dillerin yapıbilim çözümlemesini ve bileşenlerinin çözümlemesini yapmanın yanı sıra, bu dillerin sesbirim (fonetik) çözümlemelerinin de yapısalcı yöntemle yapılmış olduğunu varsayalım. Bunlar (bileşenlerin çözümlenişinde bazı belirsizlikler olmakla birlikte) bazı ayrıntılar dışında, temel olarak mükemmelleştirilmek üzere ele alınmış ve herhangi bir dile uyarlanabilen işlemlere göre çözümlenebilir, sınırlı dizgelerdir. Böylesi bir alan araştırmaya değmez. Tıpkı doğa tarihinde olduğu gibi: Tüm kelebekleri tanımlamış olduğunuzu düşünün...

M.R. : Bu noktada, tıpkı öğretilme biçimi gibi, yapısalcı dilbilim aldatıcıdır. Profesörler öğrencilerden ne isterler? Önceden hazırlanmış yöntemleri uygulamak. Kişisel olarak, benim dilbilime olan ilgim, onun 'İnsanbilimleri'nde kültürel ve yaratıcı çalışma yapma yöntemini sunduğunu anladığım anda doğdu. Bunun yerine, yazın araştırmalarında, insan ve toplumsal bilimlerde öğrencilerden herhangi bir yorumlama olmaksızın yöntemleri uygulamaları istendi...

Kuşkusuz üretken dilbilgisinin doğasındaki bilgi yaratıcılığı da yasalara dayalıdır ama bunlar sorgulanabilir ya da değiştirilebilir, açık yasalardır.

N.C. : Dahası, eğer herhangi bir bilim dalı hâlâ işlem yöntemlerinin uygulanabildiği düzeydeyse, gerçekten çok ilkel bir düzeydedir. Tam anlamıyla tanımlayıcı bir düzey, örneğin, Babil astronomisi hatta o bile değil... Gerçek bilgi içeriğine sahip olan bir alanda bu anlamda hiçbir 'yöntem' yoktur. Amaç gerçeği bulmaktır.

Bunun nasıl yapılacağını kimse bilmez. "İşte yöntemler burada, onları yeni bir organizmaya uygula" diyerek yaratıcı bir fizikçi ya da biyoloğu yetiştiremezsiniz. Bu, bir laboratuvar teknisyenini yetiştirme yolu olabilir ama bir bilim adamını değil. Öğrenciler için anlamlı bir çalışma bulamadığınızda bunu yaparsınız. Bu bir başarısızlığın kabulüdür.

Bir bilim adamından beklenen; yeni ilkeler, yeni kuramlar, hatta yeni doğrulama biçimleri keşfetmektir... Bu, daha önceden belirlenmiş bir işlemin öğrenilmesiyle olmayacaktır. Bugün aynı şey dilbilimde de doğrudur. Bir dilin üretken dilbilgisini bulmak amacıyla uygulaması gereken işlemi bir bilim adamına açıklamak olanaksızdır. Beklenen şey, ortaya atılan kuramların doğru olmadıklarını; değiştirmeleri gerektiğini; belki de yeni 'yöntemlerle elde edilmiş algılamaya yeni katkıları; daha önce hiç kimsenin, en azından açık bir şekilde, sormayı düşünmemiş olduğu yeni soruları gösterecek yeni bir olayın keşfedilmesidir. Ve sonuç olarak, bugün bizim geçerli kabul ettiğimiz varsayımların ne kadar sınırlı, gerçek dışı olduğunu ortaya koyacak yeni düşünce ve ilkeler.

M.R. : Bu düşünce, öğretilenleri edilgen bir şekilde öğrenmenin yeterli olduğu, geleneksel yönergelere alışkın öğrencileri bazen rahatsız edebilir. Aslında, üretken dilbilgisinde yönergeler temel kavramların yorumlanışından; farklı varsayımların ayrıntılı tanımlanışı açısından bu bilim dalının tarihinin sunuluşundan oluşur. Bir şeyin kanıtlanış yolu, böylesi bir kanıtlamanın nasıl gerçekleştirildiği açıklanabilir. Ama hiç kimseye, yeni bir düşünceyi keşfetme, buluş yapma öğretilemez. Buluş yapma, bir insanın seçmiş olduğu alanıdaha iyi anlama isteğiyle bağlantılıdır.

Evrensel Dilbilgisi ve Çözümlenmemiş Sorunlar

M.R. : Son yıllarda dilbilim araştırmanızı, yasaları zorlayan koşulların keşfedilmesi üstüne yoğunlaştırdınız; bu, evrensel dilbilgi-sini ilgilendiren varsayımlar anlamına gelir. Benim başlangıçta tanımladığım üretken dilbilgisinin üçüncü dönemi budur.

N.C. : Biz evrensel dilbilgisini, özel dilbilgilerin nasıl bir araya geldiğinin (bileşenlerinin ve ilişkilerinin ne olduğunun); bu bileşenlerin farklı yasalarının nasıl yapılandırıldığının; karşılıklı nasıl etkileşim içine girdiklerinin ve bunun gibi şeylerin belirlenişi yoluyla, olası dilbilgilerin sınıfını tanımlayan ilkeler dizgesi olarak tanımlayabiliriz.

M.R. : Bir tür kuram-ötesi.

N.C. : Ve dirimbilimsel yönden belirlenmiş dilbilim yetisine dayalı bir deneysel varsayımlar dizisi. Bir dili öğrenen çocuğun yükümlülüğü, ona sunulan sınırlı ve yetersiz verilerle uyumlu dilbilgisinden; evrensel dilbilgisinin ilkelerinin sağladığı dilbilgileri arasından seçim yapmaktır. Bu; bir kez daha söylenirse, dili edinmenin genelleme, bağlantı kurma, soyutlama ve dilbilgisi verilerinden, dilbilgisine gitme işleminin aşama aşama yapılışıyla olmadığı ve kavrayışımızın inceliğinin, deneyle

ortaya konan eylemi büyük büyük farkla aştığı anlamına gelir.

M.R. : 'Zihinsel organ' ifadesi bu varsayımlarda zaman zaman ortaya çıktı...

N.C. : Bizim şu ana kadar tartıştığımız nedenlerle, bunun doğru ve yararlı bir benzetme olduğunu düşünüyorum. Bu 'zihin organı'yla ilgili sorular, belki de burada ayrıntıya girilemeyecek kadar teknik-tir. Özel bir dilbilgisi; yeniden yazım kurallarını, dönüşümcü yasaları, sözcüklerle ilgili yasaları, ses ve anlam yorumlanışıyla ilgili yasaları içerir. Bir dilbilgisinde, her birinin özgün öncelikleri evrensel dilbilgisinin ilkeleri tarafından belirlenen bir şekilde birbirleriyle bağlantılı, birkaç öğe, birkaç kural var gibi gözüküyor. Her bir dilbilgisi öğesinin özelliğini ve bu öğelerin karşılıklı etkileşimini tam olarak belirlemek amacı, evrensel dilbilgisi kuramına aittir. Daha önce ele almış olduğumuz nedenlerle, oldukça üst düzeyde ve kurulmuş bir yapının sınırlı veriler tabanında elde edinilişindeki tekdüzelikle ilgili olarak, evrensel dilbilgisinin, onu bir kez doğru anladığımızda, olası yasalar dizgeleri çeşidi üzerinde katı sınırlamalar uyguladığından emin olabiliriz. Ama bu, esnek yasaların kendilerinin nasıl işlev gördüğünü ifade edemediği anlamına gelir ve bu yasaların aşırı üreme eğilimi gösterdiği; onların uygulanışında kullanılan sınırlamaların, yasaların içinde olamayacağı anlamına da gelir. Pek çok dilbilimcinin yapmaya çalışmış olduğu şey, kuralların uygulanışını yöneten, oldukça genel bazı ilkeleri, kuralalardan çıkarmaktır. Bu soyut koşulların incelenmesi, evrensel dilbilgisinin özellikle ilginç bir bölümüdür. Ben bu konunun üstünde 1960'ların başından beri çalışmaktayım ve bu çalışma, geçtiğimiz birkaç yıl içinde daha da yoğunlaştı. Yaklaşık olarak 1970'lerden beri, bu konu ile ilgili oldukça köklü bazı varsayımları yazıyor ve bu varsayımların üstünde çalışıyorum.

Bu varsayımlar, dönüşümcü dilbilgilerinin ifade gücünü çok katı bir şekilde sınırlayarak, bu şekilde, olası dönüşümcü dilbilgileri sınıfını azaltır. Bu şekilde sınırlanmış kuralların çok fazla sayıda yapılar üretme eğilimi göstermesinin açığını kapatmak için, dönüşümcü kuralların bilinen yapılara uyması gereken biçimiyle ilgili oldukça

genel birkaç ilke öne sürülmüştür. Bu genel ilkeler, kanımca, bilgi işleme konusunda oldukça sağduyulu sınırlılıklarla, olasılıkla dil yetisiyle oldukça yakın ilgili biçimlerde, bağlantılı; çok doğal türde ilkelerdir. Gösterebilmeyi umduğum şey, bu ilkelerin 'zihin değerlendirmesi' için temel çerçeveyi sağladığı ve sınırlı sayıda değişkenin kuralları ve ifade gücüyle karşılıklı etkileşim içinde, cümlelerin nasıl oluşturulduğu, kullanıldığı ve anlaşıldığını ayrıntılı araştırdığımızda keşfettiğimiz ilginç olay düzenlenişinin açıklanışında doyurucu olduğudur. Onların tam olarak çalışacağından kuşkuluyum ama doğru yöneliş içinde olduklarına inanıyorum. Bu tür bir yaklaşım çok verimli olduğunu, benim umduğumdan çok daha fazla verimli olduğunu, kanıtladı. Kanımca bu, Genişletilmiş Ölçünlü Kuram'ı sağduyulu bir geliştirme yoludur. Bu konudaki bazı çalışmalar yayımlanmıştır ve bazıları da yayımlanacaktır. Geçtiğimiz birkaç yılın çalışmasının bir süredir bu konuda bilinenlerden çok daha yüreklendirici olduğunu hissediyorum. Bu konuda çok mutluyum.

M.R. : Bu durum kesin, ne olursa olsun...

N.C. : Evet, bir yerlere doğru yol aldığımızı hissediyorum. Zaman bulabileceğimi umuyorum...

M.R. : Bununla birlikte anlambilim konusunda yakın zamanda yapılmış olanların tersine, bu son sonuçlar DKMY (Dil Kuramı Mantık Yapısı)'nın başlangıç izlencesinde önceden öngörülmemişti. Bunlar yeni tür sorunlar.

* Bu koşul, A kategorisinin bir bileşeninin aynı A kategorisinin başka bir öğesinin içinden çıkarılamayacağını savlar. Bu, doğrudan nesne içinde varolan bir adın tümlecinin edilgen dönüşüm tarafından gerçekleştirilen AC (ad cümleciği) olarak seçilmesine engel oldu, örneğin:

(a) John ([Mary]'nin erkek kardeşini) gördü
AC AC

(b) Mary, John tarafından kardeş olarak görüldü.

N.C. : Oldukça farklı. DKMY'de sunulan kuram çok fazla sayıda yasaya olanak tanıdı. Önce, imgeleyebildiğim kadar çok sayıda şeyi ifade edebilecek kadar zengin bir dizgeyi sağlamaya çalıştım. Şimdi bir anlamda tam tersini yapmaya çalışıyorum: Kuralların ifade gücünü sınırlamak. DKMY'de kurallar ile kurallar üzerindeki koşullar arasında hiçbir ayrım yoktur. O ayrım ilk kez Dilbilim Kuramında Günümüzün Konuları adlı yapıtta A/A koşulu*, bozulanı tamamlama ilkesi ve belirli sayıda diğerleriyle birlikte, Evrensel dilbilgisine ait olan koşullar olarak ortaya çıktı. Diğer yazarların da yaptığı gibi, Ross bu yaklaşımı, tezinde ilginç ve çok önemli bir şekilde geliştirdi. Richard Kayne'in Fransızca sözdizimle ilgili son kitabı bu yönde özellikle önemli bir katkı lır. Bu araştırma çizgisi kendisini çok verimli olarak kanıtladı.

M.R. : Sizin evrensel dilbilgisine yaptığınız bağlantıları pek çok yanlış anlama kuşatmış durumda. Dilbilim yapısının ne olduğu bilinmeden, bir kurala uygulanan koşulun ne olduğunu imgelemenin çok zor oluşundan kaynaklanıyor kanımca bu.

N.C. : ... Ve bir kuralın ne olduğunu bilmemekten, evet.

M.R. : Bunun başarılabilmesi için en az düzeyde dilbilim bilgisi gerekir. Aksi halde –çağdaş söz dağarcığının aracılığıyla içleştirilen felsefi gelenek nedeniyle- evrensel dilbilgisinin bir mantık gibi olduğu 'doğal bir şekilde' imgeleneceğini söylemek anlamına gelir. Çok farklı türde insanların 'evrensel dilbilgisini 'derin anlamla karıştır-masının görülmüş olmasının nedeni budur; çünkü 'derin anlam' ile onlar, düşünürler tarafından varsayılan mantıksal özne-tümleç önermesini ararlar. Bu karıştırma üretken dilbilgisinde olanaksızdır. Evrensel dilbilgisi bir tür kuram-üstüdür; görmüş olduğumuz gibi, derin anlam, bir cümle türetiminde kesin bir aşamayı gösteren, özel dilbilgisiyle ilgili teknik bir terimdir.

N.C. : Aynı şekilde, benim önerdiğimi düşündükleri için, bazı düşünürler insanların 'içsel dilbilgileri'ne sahip olmalarına itiraz ettiler. Bu, evrensel dilbilgisini dilbilgisi ile karıştırmaktır. Evrensel

dilbilgisinin bir dilbilgisi değil, daha çok dilbilgilerinin bir kuramı; bir tür kuram-ötesi ya da dilbilgisi için bir çizem olduğunu unutma-mak önemlidir. Bu anlamda, DKMY'de ya da dilbilim kuramıyla ilgili herhangi bir genel kitapta sunulan kuram, en azından benim 'evrensel dilbilgisi' ifadesini kullandığım anlamda, evrensel dilbilgi'si ilkelerini formülleştirmede bir girişimdir. Dilbilim araştırması ilerle-dikçe, olası insan dili sayılan şey üzerinde bu kuramın uyguladığı sınırlılıklarla birlikte, dilbilim kuramı anlamına gelen 'evrensel dilbil-gisi'yle ilgili daha derin bir kavrayışa yol açacağını umabiliriz.

Sizin değinmiş olduğunuz gibi, geçmiş birkaç yılın çalışmasının çoğu, evrensel dilbilgisi üzerinde öncekinden ayrıntılı ve daha kesin çizgili bir biçimde yoğunlaşmıştır. Dilbilim kuramının her formülleştirilmesi evrensel dilbilgisine bir katkı olduğu sürece, farklılık, kuşkusuz, 'niceliksel'dir. Ama en azından sözdizim ve sesbilim alanlarında (araştırmaların kapsamlı herhangi bir bakış açısıyla ya da açıklayıcı güçle ilgili ilkeleri henüz üretmemiş olduğu anlambilimde çok az) evrensel dilbilgisinin ilkelerinin formülleştirilmesi doğrultusunda, kanımca, bazı gerçek gelişmelerin olduğu anlamıyla, yaptığımız yorum doğrudur. Ama sizin doğru bir şekilde vurguladığınız gibi, üretken dilbilgisi ile ilgili araştırmada terimin kullanıldığı anlamıyla evrensel dilbilgisi, derin anlamla karıştırılmamalıdır.

Çözümlenmemiş Sorunlar

M.R. : Günümüzde pek çok dilbilimci her türden dil üzerinde, üretken dilbilgisinin çerçevesi içinde çalışıyor. Bu kuram çok fazla sayıda gerçeğin keşfedilişine ve açıklanışına zaten olanak tanıdı; genellikle, bu çalışmanın sonuçları, onları okuma zahmetine katlanan herkes tarafından elde edilebilir. Bununla birlikte, belirli olumlu sonuçlara karşın, pek çok sorunun hala yanıtsız olduğunu düşünüyorum.

N.C. : Kesinlikle! Ama iki soru türünün ayrımını yapmak yararlıdır: İç sorular ve dış sorular. İç sorularla; örneğin, Genişletilmiş Ölçünlü Kuram gibi özel bir dilbilgisi kuramı içinde çalışmaya baş-

ladığınız anda ortaya çıkanları demek istiyorum. Dış sorularla; oldukça farklı varsayımlara dayalı olanlar yerine, bu genel kuram türünün seçimi, kuramın bilgi kuramı açısından durumu, kuramın idealleştirilmesinin geçerliliği sorunu, diğer dizgelerle karşılıklı etkileşimi, vb. konularla ilgili olanları demek istiyorum.

İç sorularla ilgili olarak, onların sınırsız oldukları söylenebilir. Formülleştirmiş olduğunuz kuramı ne zaman sınamaya, onu geliştirmeye çalışsanız iç sorular ortaya çıkar; bildiğim kadarıyla, çok ciddi (örneğin, özgün özne koşulu gibi koşullar üzerindeki yasalar) ters örneklerle karşılaşmayan hiçbir ilginç varsayım yoktur. Kanımca, bu varsayımların bazıları oldukça iyi bir şekilde kanıtlanmıştır. Bununla birlikte, gelişmiş dilbilim konusunu araştırdığınızda, çok fazla sayıda olay bu koşullara uyar gibi gözükmez, bazıları farklı olaylara uyar gibi gözükür ve yine de bazıları önerilmiş koşulların hiçbirine uymaz.

Somut olmak için, 'kendiliğindenlik'i ele alalım. Bu, bir dilden diğer dile değişen bir işlemdir. İngilizce'de kendiliğindenlik, daha çok, bağlantılı 'anophora' gibi çalışır; yani, 'yolunu'nun mutlak bir şekilde John'la bağlantılı olduğu, "John yolunu kaybetti" gibi cümlelerde bulunan türdeki 'anophora'. (Tam tersine, "John kitabını kaybetti" cümlesinde hiçbir bağlantılı anophora yoktur; çünkü burada 'kitabını', içinde John'un da bulunduğu, herkesi anlatabilir.)

Kendiliğindenliği bağlantılı anophora'nın bir örneği olarak ele almak düşüncesi, bunu MIT (Massachusetts Institute of Technology)'de doktora tezinde geliştiren Michael Helke'den kaynaklanır. Bu bana, İngilizce ve bazı diğer dillerde oldukça doğru gibi geliyor. Bu görüşe göre, kendiliğindenlikler bağlantılı anophora'nın özel bir durumudur. Sonuç olarak, "John kendini yaraladı" "John yolunu kaybetti'yle eşdeğerdir. Ve daha da genel olarak, bağlantılı anophora için geçerli olan koşullar aynı zamanda kendiliğindenliğe de uyar.

Bununla birlikte, İngilizce'de bile, bu konu hiç de açık değildir. Sonuç olarak, pek çok konuşmacı "Benim onlara vermiş olduğum kendilerinin resimleri kütüphanede asılı durmakta, Onlar kendilerinin bazı resimlerinin sergide olacağını düşündüler" gibi cümleleri kabul eder. Jackendoff, kitabında, farklı kabul edilebilirlik düzeylerindeki, karmaşık pek çok örneği verir; bazı örnekler de diğer dilbi-

limciler tarafından önerilmiştir. Bu gerçeklikler pek çok sorunu gündeme getirir.

Dahası, diğer dillerde kendiliğindenlik farklı özelliklere sahiptir; bu Korece'de, örneğin, böyledir. İngilizce'de kendiliğindenlik adılından önceki sözcüğün aynı cümlede bulunması gerekirken, Kore-ce'de, İngilizce adılla en bağlantılı olması gereken biçim, cümlede hiç de söz edilmeyen bir şeyleri belirtebilir. Bu olay, MIT'te son zamanlardaki bir tezde Wha-Chon Kim tarafından incelenildi. Kendi-liğindenlik adılına daha yakın, önceki bir sözcüğü seçmeye eği-limli belirli kuralları olayı örter, ama bunlar yeğleme kurallarıdır ve aslında kendiliğindenlikler ortak bilgide varolan ya da bir önceki konuş-mada geçen bir şeyleri belirtebilir. Böylesi bir dilde kendiliğindenlik kuralları, katı anlamıyla cümle dilbilgisine ait gibi gözükmemektedir: İngilizce kendiliğindenlikle karşılaştırılabilir biçimi yöneten kural; daha çok bir 'konuşma' kuralı, ya da daha kesin olmak için, dilbilim yeterliliğini, uygulamada bir rol oynayan diğer bilişsel dizge-lere bağlantılandıran bir kural gibi gözükmektedir.

Kendiliğindenlik olarak değerlendirilen olayın İngilizce ya da Korece'deki olaydan farklı olduğu diller de vardır. Örneğin, Polonyaca, Japonca, belki de klasik Yunanca. Kendiliğindenlik aynı cümledeki bir şeylere bağlı olmak zorundaymış gibi gözükür ama İngilizce kendiliğindenliği yöneten sınırlayıcı koşullar altında değil; daha çok, üstün durumda bulunuş, dilbilgisi bağlantısı ve belki de doğrusal önceliğin uygulandığı; anophora'yla ilgili bazı çok genel koşullar altında.

Eğer utandırıcı sorular sormak istiyorsanız, bana, bütün bunların ne anlama geldiğini sorabilirsiniz. Bu, kendiliğindenliğin bir şey olabildiği anlamına mı gelir? Kesinlikle hayır. Bu farklı kendiliğinden türleri ortak özelliklere sahip midir? Anophora'nın diğer ilkelere tarafından mı yönetilirler? Ortak adıllara mı benzerler? Yasalarla ilgili koşullar konusunda nasıl hareket ederler? Pek çok durumda, başka şekillerde geçerli gibi gözüken, yasalarla ilgili koşulları bo-zarlar. kendiliğindenlik adıllarını yöneten yasaların nasıl formüle edileceğini mi bilmiyoruz, yasalarla ilgili koşullar mı yanlış ya da başka bir neden mi var? Tüm bunlar yanıt bekleyen sorulardır.

Ciddi olarak araştırılmış her şeyde bu özellikte sorular ortaya çıkar. Bu soruları yanıtlamak için, çok fazla sayıda dillerin incelenmesi işine girilebilir. Bu yöntemin en üretken yaklaşım olduğuna emin değilim. Eğer söz konusu koşullar belli bir soyutlama düzeyindeyse, o zaman hiçbir 'olay' onları onaylamaz ya da çürütmez; yalnız yasalar öyle yapabilir. Yasaların koşullara uygun olup olmadığını görmek amacıyla bir yasalar dizgesi kurularak başlanılmalıdır. Yasalarla ilgili bir koşulun geçerliliği hakkında, olaylar kendi içlerinde bize hiçbir şey anlatmazlar. Olaylar; yalnızca dolaylı olarak, varsayılan koşullara bir yasalar dizgesini onayladıkları yere kadar, koşula dayanırlar. Geleneksel bir dilbilgisine başvurarak ya da bir bilgilendiriciye sora-rak bir koşulun doğruluğu kanıtlanamaz. Belirli dillerle ilgili ciddi çalışmalar, doğru bir yasa oluşturmanın ne kadar zor olduğunu gösterir. Erken varsayımlar çok sık olarak yanlış çıkar. Bu, yasalarla ilgili bu soyut koşulların gerçek olmadıklarının gösterilemeyeceği anlamına gelmez; bu, bir koşulun doğrulanmış ya da yalanlanmış olduğu konusunda tartışmanın olanaklı hale gelmesinden önce, bir dil üzerinde oldukça ciddi şekilde çalışılması gerektiği anlamına gelir.

Sorun oldukça geneldir. Gerçek kuramsal öneme sahip gerçekler ve tartışmalar ortaya çıkmadan önce, herhangi bir dil, derinliğine araştırılmalıdır. Bir dile her zaman bir göz atabilir ve bazı gözlemlerde bulunabilirsiniz: "işte örnekler burada, bağlantılar vb.de burada." Bu çok fazla bir şey ifade etmez; çünkü sorunu yakından incelediğimizde, yüzeyde doğru gözüken şeyler oldukça yanıltıcı olabilir. İç soruların çözümlenmesi kolay olmayabilir; zorlu bir çalışmayı gerektirirler. Az da olsa önem taşıyan ilkelere dayalı gerçekleri bulmak için bile bir dil oldukça derinlemesine araştırılmalıdır.

Zıt bir kuramı açıkça destekleyen örneklere karşı takınılması gereken tavır konusunda ciddi sorular ortaya çıkar. Hangi noktada ciddiye alınmaları gerekir? Doğal bilimlerde, daha sonra ele alınacağı varsayımına dayalı olarak, belirgin bir zıt örnek genellikle görmezlikten gelinir. Oldukça sağlıklı bir yaklaşım. Kuşkusuz sağduyulu sınırlar içinde. Çünkü önemli olaylarla ilgili kavrayışımızın her zaman son derece sınırlı olduğunu kabul etmek zorundayız. Bu fizik için doğrudur ve dilbilim için çok daha fazla doğrudur. Gerçekliğin

ancak parçalarını anlarız ve her ilginç ve önemli kuramın en iyi biçiminin bile yarı yarıya doğru olduğundan emin olabiliriz. Bu; kuramlardan ya da sağduyulu araştırmalardan vazgeçmek için bir neden değildir.

Belirli bir an'da ortaya çıkan sorular kısaca ele alınmalıdır. Kendilerini destekleyen kanıtlarla karşılaştırıldığında, herhangi bir bilim adamının varsayımlarıyla çelişen olaylar ya da yasaların göreli önemi belirlenmeye çalışılmalıdır. O zaman, daha sonra ele alınmak üzere zıt kanıtlar ya bir kenara konulacak ya da kuramın yetersiz ve yeniden yapılandırılmasının gerekli olduğuna karar verilecektir. Bu konuda verilecek karar kolay değildir. Hiçbir işlemsel süreç yoktur. Belirgin zıt örneklere karşın olumlu sonuçlar nedeniyle, belirli bir çer-çeve içinde dirençle çalışılıp çalışılmayacağı gereğiyle ilgili karar, sezgisel bir karardır; çünkü bir araştırmanın ilerleyişinde bu tür sorun her zaman ortaya çıkar. Her bir aşamada sayısız çözülmemiş sorunun durmasına karşın, eğer olumlu sonuçlar dikkate alınırsa, genellikle, dilbilimde oldukça önemli gelişmeler olmuştur. Bazen 'yöntembilimciler' bir zıt örneğin bir kuramı çürütme amacına hizmet ettiği ve o kuramdan vazgeçilmesi gerektiğini gösterdiğinin üzerinde dururlar. Böylesi bir öğüt, bilim tarihinde gerçek bir doğruculuk olarak bilinen gelişmiş bilimlerin uygulanmasından fazla destek almaz. Belli bir derinlik düzeyi sunan, belli bir açıklayıcı güce sahip bir kuram karşısında zıt örnekleri bir kenara koyma; ve bu zıt örnekleri yeniden üst düzey bir anlayışta ele almak konusundaki isteklilik, usçuluğun oldukça basit bir yoludur. Aslında, belirli düzeyde önem taşıyan herhangi bir araştırma alanındaki önemli gelişme konusundaki ön koşulu oluşturur.

M.R. : Ve dış sorular?

N.C. : O sorularla ilgili olarak, akılda tutulması gereken oldukça az sayıda soru var. Örneğin, klasik dilbilgisini 'tam' dilbilgisine karşı öne süren sözdizimi bağımsızlığı sorusu var. Bu uygun bir soyutlama mıdır? Sesbilim ve sözdizim kavramlarının anlamla ilgili temel kavramlar düzeyinde değil, klasik temel kavramlar düzeyinde tanımlandığını söylemek doğru mudur? Ya da ayrımın kendisi öncelikle doğru mu?

M.R. : Üretken dilbilgisinin bu soruya 'evet' dediğini gördük.

N.C. : En azından üretken dilbilgisi içindeki belirli eğilimler öyle. Bu yanıt, belli özellikleriyle, bana doğru gibi gözükmekte. Bunların önemli sorular olduğu unutulmamalı. Aynı şekilde, öncelikle dille ilgili idealleştirmenin geçerliliği sorgulanabilir. Dilbilgisinin, ses tanıtımı ile mantıksal biçimi bağlantılandıran bir mekanizma olduğunu söylemek geçerli midir? Böyle bir dizge gerçekten var mıdır? Sözdizim mekanizması aracılığıyla, ses tanıtımını mantıksal biçimle bağlantılandıran bir dizgeler yasasından oluşan bir zihinsel organın olduğu öne sürüldüğünde, insan zihniyle ilgili doğru bir şey mi söylenmektedir? Bu varsayım, belirli bir idealleştirmenin geçerliliğini gerçekleştirmeyi içerir. Bu idealleştirmenin ne anlama geldiği genellikle yanlış anlaşılmıştır.

Ross ve Lakoff'la birlikte, örneğin, böylesi bir dizgenin varolmadığı; dilbilgisi kurallarının kişisel inanış ve yaklaşımları dikkate alması gerektiği iddia edilebilir. Eğer Ross ve Lakoff haklıysa, dilbilgisi, geçersiz bir idealleştirmeyi oluşturur. Bu görüşün onay aldığını sanmıyorum ama soru, ele alınmadan, baştan bir kenara atılamaz.

Bir soyutlamanın geçerliliğini göstermek için, bu soyutlamanın ilginç sonuçlara götürdüğü öncelikle gösterilmelidir. Daha sonra, daha genel bir çizem içinde nasıl bağlantılandırıldığı gösterilmelidir. Bu konuda neredeyse her şey tamamlanmayı bekliyor. Bir yeterlilik modeli; uygulama modelleriyle, konuşma ve algılama modelleriyle nasıl bağlantılandırılabilir? Bir uygulama modeli geliştirmek için, bir yeterlilik modeli önceden düşünülmeli; buna uygun bir seçeneği imgelemek zordur. Dille ilgili bilginin nasıl kullanıma konulduğunun gösterilmesi gerçekleşmemiş bir alandır. Bununla birlikte, eğer şu anda başka sağduyulu yaklaşımlar yoksa, bu yaklaşımlar asla varolmayacak anlamına gelmez.

Son olarak, bu yeterlilik modellerinin, uygulama modellerinin, tüm dizgelerin fiziksel gerçekleşmesi bilinmezliğini korumaktadır. Zihnin özellikleri konusunda ancak çok soyut bir şekilde konuşabiliriz. Bizim şu anda inceleyebildiğimiz soyut koşullara uyan fizik-

sel mekanizmalar nelerdir? Bizim kendileri hakkında varsayımlarda bulunduğumuz bu dizgeler ve özelliklerin fiziksel karşılığı nedir? Bunlar temel sorulardır. Bu dizgelerin fiziksel temelleri hakkında çok az şey bilinir.

M.R. : Toplumsal dilbilim tarafından yöneltilen sorular 'dış' sorular olarak değerlendirilebilir mi?

N.C. : Bu anlaşılabilir. Bu soruların ne olduğundan emin değilim. Bir dil'in ya da ağız'ın tanımının böyle bir soru olabileceği düşünülebilir. Bu soruların gerçekten dilbilimsel kavramlar olduğu kuşkulu gözükmektedir.

"Çin dili" nedir? "Çince" neden bir dil olarak adlandırılmakta ve Romen dilleri farklı diller olarak adlandırılmaktadır? Nedenleri dilbilimsel değil, siyasaldır. Tamamen dilbilimsel temellerde, İtalyanca ve Fransızca farklı diller olurken, Güney Çin dili (Cantonese) ve Kuzey Çin dili (Mandarin)'nin bir dilin ağzı olduğunu söylemenin hiçbir anlamı olmayacaktır. Dahası, Fransızca'yı ayrı bir dil yapan nedir? Sanırım elli yıl önce karşılıklı anlaşmayı sınırlı hale getirebilecek kadar farklı bir şekilde Fransızca'yı konuşan yakın köyler bulunabilirdi.

Öyleyse dil nedir? Bir dilin ordu ve kolordusu olan bir ağız olduğuna ilişkin bilinen bir şaka vardır. Bunlar dilbilimsel kavramlar değildir. Toplumsal dilbilimin diğer sorularına gelince, zaten ele almış olduğumuz nedenlerle, bu soruların, ciddi yanıtları olanaklı kılacak şekilde sorulmamış oldukları açık gibi geliyor bana.

M.R. : Dilbilimsel kavram, dilbilgisidir.

N.C. : Toplumsal dilbilim, bizim ele aldığımız anlamda dilbilgileriyle sanırım ilgili değildir; aralarında, eğer öyle bir kavram ciddi bir araştırmanın konusu olabilecekse, belki, 'dil'in de olduğu farklı türde kavramlarla daha çok ilgilidir. Zaten söylemiş olduğum gibi, böyle herhangi bir araştırmanın idealleştirilmiş, ortak özellikler taşıyan topluluklardaki dizgelere yönelik idealleştirmelere dayalı olması

gerekiyormuş gibi geliyor bana. Bunun ötesinde, konuşmacıların ya da bir dil topluluğunun üyelerinin kafalarındaki dizge ya da dizgelerin değişebilirliğinin boyut ve özelliklerini yöneten önemli ilkeler olduğu çok açık değildir.

Dil soruları temel olarak güç sorularıdır; Avrupa'daki gibi ulus-devletler dizgesini yaratan, güç uygulaması türüdür. Basitçe ele alınırsa, bu salt siyasal örgütlenme dizgesi değildir. Örneğin, eski Osmanlı İmparatorluğu'nda Akdeniz gibi bölgeler; içlerinde zengin dilbilgisi çeşitliliğinin de olduğu değişik şekillerle birbirlerine bağlantılı, çok sayıda yerel toplulukları bir araya getirmişti. Okullarda okutulan klasik Arapça'yı kimse konuşmuyordu ama diğer ağızlar aşağı düzeyde kabul ediliyordu. Batılı emperyalist güçlerin müdahalesi her bir bireyin kendini ya bir ulusa ya da bir ulus-devlete ait olarak tanımlaması gereken dizge olan bir devletler dizgesine neden oldu, geriye acı ve çözülmemiş çelişkiler, zıtlıklar bıraktı. Bu, ken- disine sağlıklı uyum sağlanamayan bir dizgenin, dışarıdan, bölgeye zorlanmasıdır. Emperyalist güçlerin müdahalesinin, toplulukların daha önceki özelliklerine uygun olmayan bir ulusal örgütlenme alt-yapısını zorla kabul ettirmiş olduğu Afrika'da da aynı şey gerçektir. Daha önce Avrupa'daki gibi ulus-devletlerin birleşmesi ulusal dillerin yayılmasıyla karmaşık bir ilişkiye girer. Bu noktada hiç kuşkusuz önemli sorular var ama dilbilimin bu soruların araştırılmasına önemli bir katkı yapma durumunda olmadığının açık olduğu görülüyor.

M.R. : Sizin şimdi söylemiş olduğunuz şey, belirli toplumsal dilbilimcilerin üretken dilbilgisiyle ilgili yaptığı suçlamayı yeniden onlara çevirme fırsatını bana veriyor. Onlar dilbilimi 'sömürgeci' olarak adlandırırlar; çünkü idealleştirilmiş dizgelerle ve özellikle daha önceki araştırmacılar tarafından geliştirilmiş ölçünlü dizgelerle fazlasıyla ilgiliydi. Kısaca, bu eleştirmenlerin istediği şey, insanların dilinin araştırılmasıdır. Bu kavramın burjuvazi gücünden, özellikle de, sömürgecilikten ne ölçüde kaynaklandığını henüz belirttiniz.

N.C. : Bizim zaten tartıştığımız nedenlerle, idealize edilmiş bir dizgenin kusursuz konuşmacısının gerçek dünyada varolmayışı nede-

niyle, bu suçlamanın hiçbir anlamı olmadığını düşünüyorum. Gerçek konuşmacının konuşmasında idealleştirilmiş dizgeler karşılıklı etkileşir; her birimiz bir dizgeler çeşidini konuşuruz, bu dizge çeşitlerini karmaşık şekilde iç içe karıştırırız. Bireylerin deneyimleri farklı olduğu için, dizgelerin karışımı da farklıdır. Ama bu dizgelerin dışında, bir ağız ya da dil gerçekliğinin varolduğuna inanmıyorum.

Belki hatalıyım. Belki de dilbilim dizgelerinin; tek bir topluluk, daha geniş bir küme ya da tek bir insanın zihninde karşılıklı etkileşime girebildiği ya da giremediği biçimler üzerinde sınırlılıklar vardır. Belki de belirli bileşimlerin olası, diğerlerinin olası olmadığını anlayacağız. Eğer bu dizgelerin karşılıklı etkileşimini yöneten ilkeler ortaya çıkarsa o zaman bunlar, toplumsal dilbilim olarak adlandırılan bir alana ait olacaklardır. Belki de bu ilkeleri toplumbilim ilkeleriyle bağlantılandıran bir yol da bulunabilir.

Kuşkusuz, toplumsal etkileşimde her türlü soru dili içerir. Belki bu soruların araştırılması bir düzene girecektir ve karşılığında da dilbilim araştırmalarını ilginç bazı biçimlerde etkileyecektir. Bu anlaşılabilir. Ben kişisel olarak kuşkuculuğu hep korurum.

Dil ve bilişsel psikoloji arasındaki bağlantı açısından durum oldukça farklıdır. O konuda, oldukça açık bir içeriğe sahip sorular vardır ve onlara nasıl yaklaşılacağı konusunda en azından bazı düşüncelere sahip olunmalıdır. Sanırım, önemli gelişmeler beklenebilir.

M.R. : Yeni bir tür formülleştirmenin dili tamamen farklı bir bakış açısından görmemizi sağlayabileceğini düşünüyor musunuz? Günümüzde cümleleri sıralanmış öğeler, yani birbirlerinden sonra sıralanışlar olarak algılıyoruz. Yeniden yazım kurallarında ifade edilen bu bakış açısının doğru bakış açısı olmadığını; ve cümleleri belirli öğelerin diğer öğeler arasına sokulabildiği, 'süreksiz' sıralanışlar olarak değerlendirmemiz gerektiğini, belirli gerçeklerin kanıtlamak eğilimi taşıdığını varsayalım. Somut olarak bu; şu anda dönüşümlere yüklenen değişim, sözcük sırası değişimi, tamamlayıcı sözcükler gibi belirli sayıda görevleri yeniden yazım kuralları alır demekle aynı

* "Karıştırma kuralı"; latince'nin ters döndürme, ve değişimlerini açıklamak üzere Ross tarafından ortaya atılan bir kuraldır.

şey olacaktır. Klasik olarak, bunlar ekleme modelleridir.

N.C.: Kişisel olarak ben buna oldukça yakın bir şeylerle başladım; bu, bizim ele almış olduğumuz, hiç dönüşümlerin olmadığı ve daha zengin bir kök yasaları dizgesine sahip İbranice'yle ilgili çalışmamdı. Böylesi bir öneriyi bağlantısız ya da söz konusu bile edilemeyecek bir öneri olarak değerlendirmem. Böylesi dizgeler kesinlikle mümkündür. Bu konuda bağnaz olunmamalı. Açık bir zihne sahip olmak gereklidir.

Diğer olasılıklar da var. Dilbilgisinin, sesi anlama bağlayan bir yığın algı stratejisi olduğu tartışılabilir. Bu bakış açısı, bizim tartışmakta olduğumuzdan çok farklıdır. Bunun doğru yaklaşım olduğunu en sonunda keşfedeceğimiz açıktır. Yine de bugün böylesi bir inanışı destekleyecek hiçbir şeye sahip değiliz.

Bir kez daha söylenirse, utandırıcı sorular kapsamında, sizin kök dilbilgisiyle ilgili sorunuzla ilgili olan soruyu görebiliyorum. Derin yapı düzeyinde bir ya da diğer sıralanış kategorilerini haklı kılacak hiçbir delilin olmadığı diller vardır. Bunlar görece serbest sözcük sıralanışlı dillerdir. Şu ana kadar yetersiz bir şekilde açıklanmış olmalarına karşın olay çok ilginçtir. Sözcük sıralanışının; 'karıştırma'* kuralı gibi kurallarla tanımlanabilen -Latince ve Rusça gibi- genellikle serbest sözcük dizilişine sahip olarak adlandırılan dillerde olduğundan çok daha özgür olduğu görülen diller vardır...

M.R. : Evet. Rusça ve Latince'de, her şeye karşın, söz sıralanışı kesin yasalara bağlıdır; ve dahası, bu; anlam yorumlanışının farklılıklarını ve önceden varsayımların farklılıklarını içerir.

N.C. : Bu soru, kökün sıralanışının bağımsız olduğu, nadiren ortaya atılan dilbilgileri türünü, Walbiri'ye yükleyecek kadar bu dilde özgür sözcük sıralanışı bulan Ken Hale tarafından araştırılmıştır.

M.R. : Saumjan dilinin uygulamalı dilbilgisi gibi.

N.C. : Evet, bu belki de dilbilimsel olmayan ama böylesi kavramları 'yeni bilgi' vb. adlarla içeren diğer tür yasaları gerektirir. Dil-

bilgisinin kendisi, sözcük sıralanışını oldukça bağımsız bırakacaktır. En azından bu düşünülebilir. O zaman şunlar sorulabilir: Aslında oldukça farklı iki tür dil mi var? Ya da iki tür dilin kendisinin türleri olduğu bir olağanüstü-dizge mi var? Bunlar açıkça anlaşılmaktan uzak olan, duyarlı sorulardır.

M.R. : Aslında, eğer iki dil türü olanaklıysa, bu durum evrensel dilbilgisi düşüncesini kuşkulu hale getirir.

Sonuç olarak, çözüm bekleyen tüm sorunlara karşın, geleceğin psikolojisini saymazsak, dilbilimin tüm insan bilimleri arasında tek olumlu öğe olduğunu düşünüyorsunuz. Bununla birlikte, henüz sözünü etmemiş olduğunuz bir alan var: 1960'ların sonunda Halle ve Keyser tarafından yaratılmış üretken koşuk (vezin). Bu tamamen yeni bilim dalı bir 'insan bilimi' olarak değerlendirilebilir: Sizin tanımlarınızın hepsine uyuyor. Amaçlarını ve ilkelerini tanımladı, dizgeler arasında bir karşılıklı etkileşim kuralını kendine sağladı (dil ve yazın arasındaki ilişki), koşuk yeterliliği kavramını tanımladı. Üretken dilbilgisinden doğmuş olarak, yapısalcı koşuğun olduğu kadar çok uygulamalı dilbilim değil. Kanımca bu, zengin bir geleceğe sahip bir alan.

N.C. : Tüm bu çalışmalar çok ilginç. Bununla birlikte, benim buna hiçbir katkım olmadı ve onu değerlendirecek kadar kendimi donanımlı hissetmiyorum. Burada hiçbir yeterliliğe sahip değilim; kendisi hakkında söyleyecek hiçbir şeyim olmayan sayısız konulardan bir tanesi...

NOTLAR

I. KISIM: DİLBİLİM VE POLİTİKA

1. Bölüm: POLİTİKA

1. "Liberetion" da (Ocak 1973)"Rampart"lar (Nisan 1973); "Toplumsal Politika"(Eylül 1973)'e bakın.
3. Maddi destek bulamayan ve artık yayım yaşamında olmayan bu derginin son sayısında yayımlandı. "Rampart'lar, Ağustos 1975.
4. Bazı örnekler için, Dave Dellinger'in "Bizim Bildiğimizden Fazla Güç" (NewYork: Doubleday, 1975); ve N. Chomsky'nin, N. Blackstok'un yazısına eklenti yaptığı "Karşı Haberalma Programı" (New York: Vintage Kitapları, 1976)'ya bakınız.
5. "Yeni Endüstri Devleti" (New York: Signet Kitapları, 1967) sayfa 335.
6. Manuel Uribe. "Le Livre noir de l'intervention ame'ricaine au Chile" (Paris: Le Seuil, 1974).
7. Jean Pierre Faye, "Le Portugal d'Otelo: La révolution dans le labyrinthe" (Paris: J.-C. Lattés, 1976): Portekiz'de 1975 Kasım'ında yapılan askeri darbeyle ilgili raporların çözümlenmesini içerir.
8. Morris Halle ve S.Jay Keyser, "İngilizce Vurgu, Biçimi, Gelişmesi ve Mısradaki Rolü" (New York: Harper ve Row, 1971) ve "Chaucer ve Şiir Yazım Teknikleri İncelenişi", College English, 28'inci cilt (1966), 187-219'uncu sayfalar.

2. Bölüm: Dilbilim ve İnsan Bilimleri

1. William Labov, "Kent Merkezindeki Yoksul Semt Dili; Siyahların İngilizcesi'ndeki Ağızlar" (Philadelphia: Pansylvania Üniversitesi Yayınları, 1972); "Standar Olmayan İngilizce Konusunda Araştırma" (Urbana, Ill. Illinois Üniversitesi Yayınları, 1975).
2. Basil Bernstein'in, "Langages et classes sociales" (Paris: Editions de Minuit, 1975)'e bakınız.

3. Bölüm : Bir Dil Felsefesi

1. E.J. Dijksterhuis, "Dünyanın Görüntüsünün Mekanikleştirilmesi" (Londra: Oxford Üniversitesi Yayınları, 1961), sayfa 446.
   Fon Elders'te çıkan yazıya eklenme, "Yansıtıcı Sular" (Londra: Souvenir Yayınları, 1974).
   "İçerikten Arındırılmış Dillerin Matematik Kuramı" (New York:Mc Graw-Hill,1966); J.Hopcroft ve J.D.Ullman'ın "Klasik Diller ve Onların Otomatla Bağlantısı" (Cambridge, Mass: Addison-Wesley Yayınları, 1969); J. Kimball'ın "Klasik Dilbilgisi Kuramı" (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1973); ve M.Grossve A.Lentin'in "Klasik Dilbilgilerine Giriş" (New York:Springer-Verlag. 1970) e bakın. 10 (Holland: Moutton, 1964)

4. Bölüm : Deneycilik ve Akılcılık

1. Özellikle "Sözcük ve Nesne" (Cambridge, Mass.: MIT Yayınları, 1960)'a bakın.
2. Chomsky'nin "Dille İlgili Yanılmalar"a bakın.

II. KISIM : ÜRETKEN DİLBİLGİSİ

5.Bölüm : Üretken Dilbilgisinin Doğuşu

1. (Cambridge, Mass.: MIT Yayınları, 1975) ve (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1977) sırasıyla.
2. Otto Jespersen, "Tarihsel İlkelleriyle İlgili Olarak Çağdaş İngilizce Dilbilgisi" (Heidelberg: 1909-49)
3. Rusça ve İngilizce'nin üretken sesbilimini ve daha sonra, şiir yapısının üretken bir kuramını geliştirmede temel bir rol oynayan, Chomsky'nin ilk çalışma arkadaşı.
4. Dil psikolojisi ve onun dirimbilimsel temellerinde bir uzman.
5. 1947'de el yazması halinde hazır bulunan "Yapısalcı Dilbilimde Yöntemler" adlı yapıtına bakın. 1947'de bu el yazmalarını gözden geçirici okumamla, dilbilime girişim gerçekleşti.
6. Roman Jakobsan'la birlikte Troubetskoy, Prag Okulunun kurucusudur. C.A.M. Baltaxe tarafından çevrilen "Sesbilimin İlkeleri" adlı yapıtına bakın. (Berkeley, Calif.: Kaliforniya Üniversitesi Yayınları, 1969)
7. Özellikle onun "Sesbirim Çözümlemelerinde Bir Dizi Varsayımlar", Language, 37'inci cilt (1948)' bakın.
8. Onun "Anteitung zu phonologischen Beschreibungen" (Göttingen: Vandenhoek-Ruprect, 1935) adlı yapıtına bakın.
9. Z.S.Harris, "Dönüşümcü Kuram", Dil, cilt 41(1965 10. N.Chomsky'nin "Dilbilgisinin Bilinen Özellikleri" ve G.A.Miller ve N.Chomsky'nin "Dili Kullananların Sınırlı Modelleri" adlı yaptına R.D.Luce, R.Bush ve E. Galanter'in yazdığı eklemeler, "Matematiksel Psikolojinin El Kitabı", II.cilt(New York:Wiley, 1963); N. Chomsk ve M.P.Schützenberger'in yazdığı ek yazı, "Bilgisayar Programlama ve Klasik Dizgeler: Mantık Araştırmaları (Amsterdam, Kuzey Hollanda:1963); S. Ginsberg, York: Springer-Verlag, 1970)'e bakın. 10 (Holland: Mouton, 1964)

6. Bölüm: Anlambilim

1. "Üretken Dilbilgisinde Anlam Yorumlaması" (Cambridge, Mass.: MIT Yayınları, 1972)

7. Bölüm : Genişletilmiş Ölçünlü kuram

1. "Fransızca'da Yan Cümlecikler", yayımlanmamış bir doktora tezi, MIT, Cabridge, Mass., 1974.

8. Bölüm : Derin Yapı

9. Evrensel Dilbilgisi ve Çözümlenmemiş Sorunlar

1. Halle ve Keyser'in, "İngilizce Vurgu: Gelişimi ve Mısradaki rolü" (New York:Harper ve Row, 1971); ve "Chaucer ve Şiir Araştırması" College English (Aralık 1966)'ya bakın.

NOAM CHOMSKY

dil ve sorumluluk

Amerika'nın en önde gelen dilbilimcisi ve belkide bu ülkenin en tartışmalı siyasal eleştirmeni olan Noam Chomsky:

Bu geniş oylumlu, konuşma diliyle yazılmış ve kolaylıkla anlaşılabilen kitabında, çalışmalarının ve yaşamının her iki yönünü de biraraya getiriyor.

Mitsou Ronat'la konuşmalar biçiminde yayınlanan "Dil ve Sorumluluk" ilk kez "Aydınların Sorumluluğu"unda; böylesine geniş, dikkatleri üzerine çektiği konularla başlar ve çağdaş dilbilimdeki anahtar konuların olağanüstü bilgilendirici, kolaylıkla anlaşılabilir değerlendirmesiyle son bulur.

Amerikan toplumbiliminin tükenişinin canlı bir şekilde resmini çizip, aydınlarının çözümlemesini derinleştirir; Watergate olayını, Amerikan barış hareketinin! dış politikasının, Rus göçmeni aydınların ve diğer mevcut politik konuların ortak temelinin aydınlatıcı bir değerlendirmesini yapar.

Chomsky, Amerikan aydınlarının genel düşünsel inanışlarından yönünü çevirerek, üretken dilbilgisinin tarihine, değeri ölçülemeyen bir giriş yapar. Son yirmi beş yıldır dil anlayışını şekillendirmiş ve yapılandırmış tartışmaların üstündeki örtüyü açar ve çağdaştoplum incelemesinde böylesine etkiliyecici davranışçı varsayımlardan kaynaklanan politika ve toplumsal sonuçların portresini çizer.

Dilbilim dalında seçkin ve devrimci bir bilim adamı olan Noam Chomsky, Amerikan politik yaşamını dahice eleştirisiyle ulusal ve toplumsal dikkatin odaklandığı bir birey haline geldi. Lisans, uzmanlık ve doktora diplomalarını Pennsilvanya üniversitesi'nden aldı. 1951'den 1955'e kadar 'Genç Bilim Adamı' üyesi oldu. 1955'te, şimdi dilbilim profesörü olduğu, 'Massachusetts Institute of Technology' fakültesine atandı. Ayrıca Oxfrod'da John Locke'la ilgili dersler verdi; Los Angles, California ve Berkeley'de ziyaretçi profesör, Princeton'daki Gelişmiş Araştırmalar Enstitüsü'nde ve Harvard'daki bilişsel Araştırmalar Merkezi'nde araştırmacı bilim adamı olarak çalıştı.

ISBN 975-536-042-5

9 789755 360423